Aleksandra Kossowska

SOUČASNÁ POLSKÁ HUMANITÁRNÍ FOTOGRAFIE V KONTEXTU KRIZE NA POLSKO-BĚLORUSKÉ HRANICI

Teoretická bakalářská práce

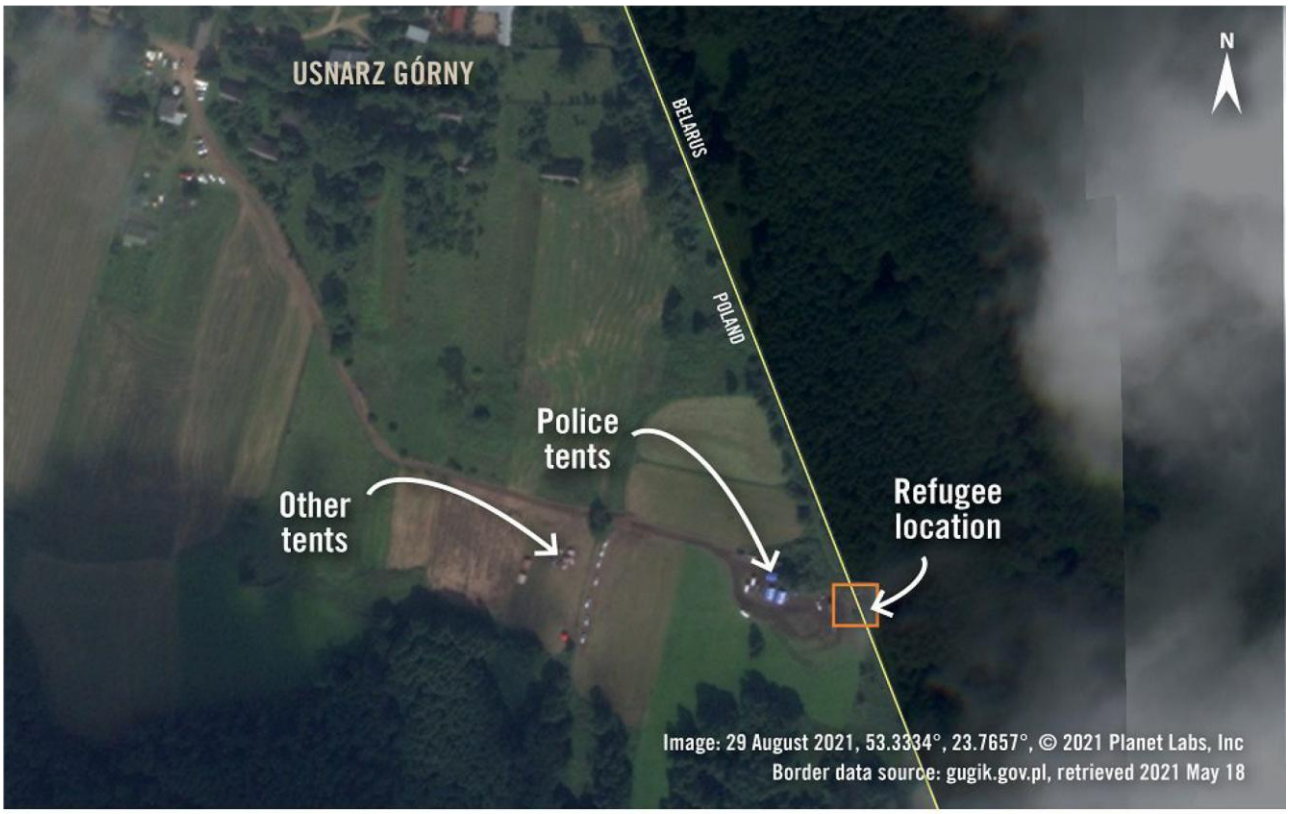

Slezská univerzita v Opavě
Filozofickopřírodovědecká fakulta v Opavě

Opava 2025

SLEZSKÁ UNIVERZITA v OPAVĚ

Filozoficko-přírodovědecká fakulta

v Opavě

Institut tvůrčí fotografie

SOUČASNÁ POLSKÁ HUMANITÁRNÍ FOTOGRAFIE V KONTEXTU KRIZE NA POLSKO-BĚLORUSKÉ HRANICI

Aleksandra Kossowska

Teoretická bakalářská práce

Opava 2025

SLEZSKÁ UNIVERZITA v OPAVĚ

Filozoficko-přírodovědecká fakulta

v Opavě

Institut tvůrčí fotografie

Současná polská humanitární fotografie v kontextu krize na polsko-běloruské hranici

Contemporary Polish Humanitarian Photography in the Context of the Crisis on the Polish-Belarusian Border

Aleksandra Kossowska

Teoretická bakalářská práce

Obor: Tvůrčí fotografie

Vedoucí práce: prof. Mgr. Václav Podestát

Oponent: MgA. Roman Vondrouš, Ph.D.

.

Opava 2025

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Akademický rok: 2024/2025

Zadávající ústav: Institut tvůrčí fotografie

Studentka: Aleksandra Kossowska

UČO: 64429

Program: Tvůrčí fotografie

Téma práce: Současná polská humanitární fotografie v kontextu krize na polsko-běloruské hranici.

Téma práce anglicky: Contemporary Polish humanitarian photography in the context of the crisis on the Polish-Belarusian border.

Zadání: Cílem této práce je analyzovat současnou polskou humanitární fotografii v souvislosti s migrační krizí na polsko-běloruské hranici a zkoumat její etické, estetické a společenské dopady.

Literatura: Humanitarian Photography: A History, [red.] Heide Fehrenbach, Davide Rodogno, Cambridge University Press, 2015Sontag Susan., Pohled na cizí utrpení, nakladatelství Krakter, Krakov 2010.

Sontag Susan, Pohled na cizí utrpení, nakladatelství Krakter, Krakov 2010.
Tomasz Stempowski, „Podmínky jsou v této zemi velmi špatné". Fotografie humanitárních organizací v Polsku na počátku 20. let 20. Století.
André Rouillé, Fotografie. Mezi dokumentem a současným uměním. Krakov: Universitas, 2007.

Johannes Paulmann, Humanitarianism and Media: 1900 to the Present, Berghan Books, 2019.

Vedoucí práce: prof. Mgr. Václav Podestát

Datum zadání práce: 22. 6. 2025

Souhlasím se zadáním (podpis, datum):

.....
prof. PhDr. Vladimír Birgus
vedoucí ústavu

Abstrakt

Práce se zabývá současnou polskou humanitární fotografií v kontextu migrační krize na polsko-běloruské hranici. Analyzuje ji nejen jako dokumentární médium, ale především jako angažované médium - formu vizuální morální rétoriky, která předává určité hodnoty a emoce. Výchozím bodem je otázka, jak může fotografický obraz zobrazit lidský rozměr hraniční zkušenosti a jaké vizuální a kontextuální faktory způsobují, že fotografie může přimět diváky k soucitu s osudem druhých. Zvláštní pozornost je věnována těm obrazům, které získávají status ikon - mobilizujícím pocit solidarity a odporu proti nespravedlnosti.

Práce se zaměřuje na analýzu vizuálních a narativních strategií, etických dilemat spojených se zobrazováním utrpení, ochranu důstojnosti fotografovaných osob a také na vztahy mezi fotografy, humanitárními organizacemi, médii a publikem. v práci je rovněž položena otázka, do jaké míry osobní angažovanost fotoreportéra přesahuje soubor hodnot, který po desetiletí formuje etickou identitu novináře - a zda to ve svém důsledku nemůže vést ke zpochybnění jeho důvěryhodnosti v očích veřejnosti.

Klíčová slova

humanitární fotografie, hranice dokumentu a aktivismu, etika žurnalistiky, angažovanost fotoreportéra, ikonické fotografie, migrační krize, polsko-běloruská hranice

Abstract

This thesis explores contemporary Polish humanitarian photography in the context of the migration crisis at the Polish-Belarusian border, analyzing it not only as a documentary medium, but above all, as an engaged one–a form of visual moral rhetoric that conveys specific values and emotions. The starting point is the question of how photographic images can depict the human dimension of border experiences, as well as what visual and contextual factors enable photography to move viewers to empathize with the plight of others. Special attention is given to those images that acquire iconic status–mobilizing feelings of solidarity and opposition to injustice.

The study focuses on the analysis of visual and narrative strategies, ethical dilemmas related to depicting suffering, safeguarding the dignity of photographed individuals, and the relationships between photographers, humanitarian organizations, the media, and audiences. The thesis also questions to what extent a photojournalist's personal involvement goes beyond the set of values that has shaped the ethical identity of journalists for decades, and whether, as a consequence, it may undermine their credibility in the eyes of the public.

Key words

humanitarian photography, the boundaries of documentary and activism, ethics of journalism, photojournalist engagement, iconic photographs, migration crisis, Polish-Belarusian border

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze citované zdroje, které uvádím v bibliografických odkazech.

Souhlas se zveřejněním

Souhlasím, aby tato bakalářská práce byla zařazena do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě, do knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a zveřejněna na internetových stránkách Institutu tvůrčí fotografie FPF SU v Opavě.

Poděkování

Srdečně děkuji prof. Mgr. Václavu Podestátovi vedoucímu této teoretické práce a za tři roky inspirativní podpory při všech projektech, které jsem během studia připravovala. Obzvláště si vážím jeho otevřeného přístupu, trpělivosti a pohledu, který mě tolik naučil.
Děkuji také všem mým respondentům za čas, který mi věnovali, a za pozornost, díky níž mohla tato práce nabýt takové podoby, jakou jsem si přála.

V Opavě 25. července 2025

Mgr. Aleksandra Kossowska, Institut tvůrčí fotografie FPF SU v Opavě.

Obsah

1 Úvod ... 16

2 Humanitární fotografie: Historický a teoretický kontext ... 16

2.1 Humanitární fotografie – hledání definice ... 16

2.2 Ambivalence obrazu a asymetrie vztahů ... 20

2.3 Fotografie jako záznam reality – zrod důvěry ... 21

2.4 Historie a instituce – od mise k NGO ... 22

2.5 Od humanismu k humanitární pomoci – změna jazyka obrazu ... 23

3 Historické tradice dokumentární a humanitární fotografie v Polsku ... 25

3.1 Obraz Polska v humanitární pomoci po první světové válce ... 25

3.2 Kontroverze kolem migrace ... 28

3.3 Historické tradice společensky angažované polské fotografie ... 29

3.4 Dokumentování společenského života a holokaustu ... 30

3.5 Julia Pirotte: Válečná a poválečná dokumentace ... 32

3.6 Dokumentární fotografie v období Polska lidového (1945–1989) ... 33

3.7 Zofia Rydet a její monumentální „Sociologický záznam“ ... 34

3.8 Stanné právo a Solidarita ... 34

3.9 Po roce 1989: transformace a současnost ... 35

3.10 Proměny v etickém a estetickém přístupu ... 36

4 Ikony soucitu a solidarita založená na nevinnosti – o strategiích zobrazování utrpení ... 36

4.1 Etické dilemata a síla ikonických zobrazení ... 36

4.2 Dítě a žena v humanitární ikonografii – symboly nevinnosti a univerzálního utrpení ... 39

4.3 Hledání správného obrazu – etické rámce zobrazování ... 43

4.4 Dokumentarista ve službách myšlenky – o odpovědnosti za obraz ... 46

4.5 Konflikt hodnot – etické dilemy v praxi ... 49

4.6 Vzájemné závislosti – vztahy mezi médii a humanitárními organizacemi ... 53

4.7 O soutěžích a výstavách – uznání a viditelnost ... 55

5 Krize na polsko-běloruské hranici – chronologie událostí ... 56

5.1 Léto 2021 – začátek humanitární krize na hranicích ... 58

5.2 Uvěznění na hranici – Usnarz Górny ... 59

5.3 Humanitární krize a nedostatečné sledování médií ... 60

5.4 Novináři na hranicích – protest médií proti vyloučení ze zóny výjimečného stavu ... 61

5.5 Děti z Michałowa ... 62

5.6 Smrt na hranicích – první oběti ... 63

5.7 Podzim a zima 2021 ... 63

5.8 Zadrženi fotožurnalistů ... 65

5.9 Smrt Avin Irfan Zahir a dva pohřby ... 66

5.10 Léto a podzim 2022 ... 67

5.11 Zima a jaro 2023 ... 68

5.12 Léto 2023 ... 68

5.13 Podzim a zima 2023/24 ... 69

5.14 Jaro 2024 ... 69
5.15 Léto 2024 ... 69
5.16 Polsko klade minová pole na hranici s Ruskem a Běloruskem ... 69
5.17 Spor o migranty z Czerlonki a vlna nenávisti vůči aktivistům ... 70
5.18 První polovina roku 2025 ... 72
5.19 Proces „Pětice z Hajnówky" – aktivisté před soudem za pomoc migrantům ... 72

6 Obraz migrantů v médiích ... 73

6.1 Aktéři zapojení do krize na polsko-běloruské hranici ... 73
6.2 Instituce Evropské unie ... 73
6.3 Orgány a instituce polského státu ... 74
6.4 Občanská společnost ... 75
6.5 Obyvatelé pohraničí ... 76
6.6 Migranti a uprchlíci ... 77
6.7 Narativní rámec a vizuální zobrazení migrantů v polských médiích ... 78
6.8 Vliv terminologie a nejasnost definicí ... 78
6.9 Usnarz Górny v hlavních zprávách ... 79
6.10 Rámování sdělení jako rétorická strategie ... 81
6.11 Rámec „hybridní války" ... 81
6.12 Migrant – „terorista, zločinec a barbar" ... 82
6.13 Rámec „lidských záležitostí" a rámec „odpovědnosti" ... 83
6.14 Role nevládních organizací při formování narativu o migrantech ... 84
6.15 Fotografové na hranici ... 85
6.16 Maciej Moskwa a novinářská odpovědnost obrazu ... 86
6.17 Wojciech Radwański (AFP) – fotoreportér oceněný za angažovanost ... 89
6.18 Mikołaj Kiembłowski – nejmladší fotoreportér a aktivista ... 91
6.19 Maciek Nabrdalik pro The New York Times ... 93
6.20 Fotografické výstavy ... 95
6.21 Zničená výstava fotografií z hranice ... 101
6.22 Krize na polsko-běloruské hranici v celostátních soutěžích tiskové fotografie ... 102

7 Ikony krize – analýza vybraných zobrazení ... 107

7.1 Mariam z Usnarza Górnego: teenagerka s koťátkem ... 107
7.2 Kde jsou děti z Michałowa? ... 111
7.3 Dítě v krizi ... 116
7.4 Plot nestačí, je třeba drát – architektura útlaku ... 118
7.5 Bezejmenné hroby – stopy v krajině ... 122
7.6 Dobrovolníci v terénu – tichí svědkové a záchranáři ... 124
7.7 Okopová noha – rány z pohraničí ... 126
7.8 Tělo jako důkaz násilí ... 129
7.9 Křesťanské symboly – společenství přes hranice ... 131
7.10 Strážci – obraz moci v záběru ... 132

8 Hlas fotografů: Perspektivy a zkušenosti ... 135

8.1 Profily fotografů ... 135

8.2 Metodika rozhovorů ... 138
8.3 Identita a přístup k profesi ... 139
8.4 Motivace a práce v terénu ... 142
8.5 Vztahy s protagonisty a etické otázky ... 146
8.6 Narace a kontrola ... 149
8.7 Vliv a dopad ... 150

9 Závěr ... 153
10 Seznam použité literatury ... 154

10.1 Literatura (knihy a kapitoly v knihách) ... 154
10.2 Vědecké články ... 155
10.3 Novinové články ... 155
10.4 Online zdroje ... 157

11 Seznam reprodukovaných fotografií ... 157
12 Jmenný rejstřík ... 159

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je analýza role a významu fotografie v procesu dokumentace a interpretace humanitární krize na polsko-běloruské hranici, jakož i ve formování veřejného diskurzu kolem tohoto jevu. Text je autorskou reflexí o tom, jak fotografické obrazy přispívají k humanizaci narativu o krizi, k budování empatie a k vyvíjení sociálního a politického vlivu – zejména v kontextu kontrastujících propagandistických sdělení. Zároveň se jedná o pokus zachytit etické dilemata, kterým fotografové čelí, a nahlédnout do jejich perspektivy, pracovních strategií a odpovědnosti vůči fotografovaným osobám a divákům.

V této souvislosti se práce zabývá následujícími otázkami: jakým způsobem současná polská humanitární fotografie prostřednictvím svých vizuálních a narativních prvků ukazuje lidský rozměr krize na hranicích; jaké vizuální a kontextuální prvky způsobují, že některé obrazy – jako například fotografie Mariam z Usnarza Górnego od Grzegorze Dąbrowského nebo fotografie „Děti z Michałowa" od Agnieszki Sadowské-Mazurek – se stávají ikonami této krize; s jakými etickými dilematy se fotografové potýkají při dokumentování citlivých situací a jak tyto výzvy ovlivňují jejich profesní praxi, zejména tváří v tvář kritice a obviněním z manipulace; jaké jsou motivace, záměry a zkušenosti fotografů a jak ovlivňují vnímání a interpretaci jejich práce;a také jak fotografie ovlivňují veřejnou diskusi, formují narativy o uprchlících, migrantech a lidských právech a zda mohou přispívat k sociálním a politickým změnám v Polsku – zejména v opozici k propagandistickým sdělením.

Struktura práce vede od širokých teoretických souvislostí k analýze vybraných příkladů. V prvních dvou kapitolách je diskutována historie a definice humanitární fotografie a její zobrazovací strategie, které jsou vztaženy k tradici sociální, dokumentární a reportážní fotografie. Třetí a čtvrtá kapitola představují pozadí humanitární krize na polsko-běloruské hranici a dominantní mediální a společenské narativy. V dalších kapitolách je představena analýza vybraných fotografií a úvahy o etických a institucionálních dilematech práce fotografů, založené na vizuální analýze, materiálech z rozhovorů a odborné literatuře. Celou práci uzavírá syntetické shrnutí se závěry týkajícími se role a významu současné polské humanitární fotografie v kontextu krize na polsko-běloruské hranici.

2 Humanitární fotografie: Historický a teoretický kontext

2.1 Humanitární fotografie – hledání definice

„Žádný jiný prostředek vyjádření – ani umění, ani žurnalistika – se nemůže vyrovnat fotografii ve vytváření okamžitého, tělesného a emocionálního spojení se světem" píše americká kulturní kritička Susie Linfield. Právě fotoaparát – nejprve analogový, později digitální – se stal jedním z nejdůležitějších nástrojů, které formovaly naše globální povědomí. Fotografický obraz, jako žádné jiné médium 20. století dokázal zviditelnit násilí. „Víme o utrpení v nejvzdálenějších koutech světa způsobem, který byl pro naše předky zcela nedosažitelný – a obrazy, které vidíme, v určitých místech a za určitých podmínek, vyžadují nejen naši pozornost, ale i naši reakci" poznamenává.

Nejde však o to, že fotografie dokáže zastavit krutost – a už vůbec ne ji zabránit. Linfield cituje slova Marthy Gellhorn, jedné z nejvýznamnějších válečných korespondentek 20. století, která napsala,

že „vedoucí světlo žurnalistiky je slabší než záře světlušky". Tuto myšlenku sdílí mnoho fotografů, reportérů a pracovníků humanitárních organizací. Žádný stát se nerozhodl zastavit masakr ve Rwandě – a neučinil tak ani v Dárfúru. Stejně tak je tomu v případě krize na polsko-běloruské hranici: fotografie odhalují utrpení migrantů, ale samy o sobě nemají sílu zastavit násilí a zůstávají pouze nástrojem dokumentace a morálního tlaku. Je však těžké si představit existenci nadnárodních organizací, jako jsou Amnesty International, Human Rights Watch nebo Lékaři bez hranic, v době před vynálezem fotografie[1].

Susan Sontag, jedna z nejvýznamnějších současných komentátorek role obrazů násilí, poznamenává, že „být divákem neštěstí postihujících jiné země patří k nejtypičtějším zážitkům současnosti". Těmito slovy začíná druhá kapitola knihy Vidět utrpení druhých – eseje, jejíž vznik inspirovala její přednáška přednesená o dva roky dříve v rámci cyklu *The Oxford Amnesty Lectures*[2]. I po uplynutí dvou desetiletí zůstává tento text mimořádně aktuální. Sontag analyzuje fotografie obětí válek a násilí a klade otázky o ikonografii bolesti, subjektivitě pohledu fotografa, roli cenzury a kulturních rozdílech v zobrazování smrti. Především se však ptá na moment, kdy soucit diváka mizí nebo se mění ve voyeurismus. Dnes již víme, že fotografie neštěstí lze snadno ignorovat – nebo, co hůře, sledovat s potěšením[3].

Podobné otázky se dnes vrací v úvahách o humanitární fotografii, která se rozvíjí na pomezí mnoha disciplín: dějin myšlenek, mediálních studií, antropologie a vizuální sociologie. Nejčastěji kladené otázky se týkají toho, jak fotografie zobrazující utrpení fungují ve veřejném prostoru: jaké emoce vyvolávají a jak zapadají do globálního oběhu obrazů[4] – a konečně – jaké estetické, etické a politické výzvy souvisejí s mediatizací humanitárního prostoru[5].

Davide Rodogno a Heide Fehrenbach – výzkumníci, kteří se snaží zasadit současné vizuální praktiky humanitární pomoci do širšího historického kontextu – zdůrazňují, že stále chybí jejich komplexní analýza. Teprve nedávno se začaly systematicky zkoumat archivy, rekonstruovat konkrétní kampaně a analyzovat obrazy vytvořené humanitárními organizacemi[6]. Humanitární narativy se analyzují také z pohledu společenských a historických událostí, které formovaly naše dnešní chápání etiky a odpovědnosti[7].

Jak poznamenávají autoři knihy *Humanitarian Photography: a History* – první tak rozsáhlé studie na toto téma – neexistuje jedna definice humanitární fotografie. Nejvýstižněji o ní lze uvažovat jako o vizuální formě morální rétoriky – takové, která mobilizuje pocit solidarity a nesouhlasu s nespravedlností. Je to fotografie, která zaměřuje svou pozornost na ty, kteří byli vytlačeni na okraj společnosti: oběti násilí, válek, hladu, nemocí a katastrof. Umožňuje divákovi vcítit se do někoho, kdo je vystaven utrpení a koho nikdy nepotkal. Právě tato možnost – a schopnost – být dojat osudem druhých měla obrovský vliv na formování povědomí o lidských právech.

---

[1] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 22.
[2] Oxford Amnesty Lectures je série přednášek věnovaných problematice lidských práv, kterou roku 1992 v Oxfordu inicioval Stephen Shute a skupina přednášejících spojených s tamějšími vysokými školami. Cílem projektu bylo pozvat významné intelektuály, aby se veřejně vyjádřili k otázkám důležitým pro současný svět a zároveň podpořili činnost Amnesty International. Dosud bylo předneseno celkem 124 přednášek, které byly následně publikovány v 17 svazcích, z nichž každý shrnuje texty z daného tematického cyklu. Iniciátoři a organizátoři působí jako samostatná nezisková organizace, nezávislá na Oxfordské univerzitě a Amnesty International, [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.alumni.ox.ac.uk/article/the-oxford-amnesty-lectures-a-memoir
[3] SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 26.
[4] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The morality of sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 2.
[5] MUSARO, Pierluigi. The Banality of Goodness: Humanitarianism between the Ethics of Showing and the Ethics of Seeing [online]. Humanity. 2015, roč. 6, č. 2, s. 317–330 [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://muse.jhu.edu/article/587282 [cit. 2025-06-28], s. 320.
[6] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The morality of sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 2.
[7] MUSARO, Pierluigi. The Banality of Goodness: Humanitarianism between the Ethics of Showing and the Ethics of Seeing [online]. Humanity. 2015, roč. 6, č. 2, s. 317–330 [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://muse.jhu.edu/article/587282 [cit. 2025-06-28], s. 323.

To, zda lze danou fotografii označit za humanitární, závisí především na kontextu jejího použití. Humanitární fotografie se pořizuje a používá za konkrétním účelem: k vyvíjení politického tlaku v otázkách reforem nebo humanitárních intervencí, k získávání finančních prostředků na tyto činnosti, k legitimizování konkrétních kampaní a organizací a k přesvědčování vybraných skupin příjemců o jejich povinnosti jednat. Často se odvolává na emoce a příběhy o utrpení, ale nespočívá pouze v dokumentování utrpení. Nese v sobě otázku, zda je možné překročit etnické a národní hranice mezi těmi, kteří zažili hlad, válku nebo katastrofu, a těmi, kteří je znají pouze z obrazů. Mohou se média stát prostorem uznání společných emocí, zážitků a hodnot, bez ohledu na etnické nebo národní rozdíly?[8]

Nelze stanovit hranici mezi snímky používanými na podporu humanitárních iniciativ a těmi, které slouží jako novinářský materiál, důkazní materiál nebo archivní materiál – často se jedná o stejné fotografie. o tom, zda bude daná fotografie vnímána jako tisková, dokumentární nebo sociologická, nerozhoduje tolik samotný obsah fotografie, jako spíše kontext, v němž je umístěna. Jinými slovy, neexistuje nic jako čistě dokumentární, sociologická nebo umělecká „povaha" fotografie. Ta vyplývá z úmyslu a zájmů autora fotografie a z obecného kontextu a okolností jejího vzniku. Význam každé fotografie tedy definuje nejen záměr, s nímž byla pořízena, ale také řada jejích pozdějších použití a interpretací. Při posuzování obrazového sdělení je důležité také nepřehlížet politickou situaci v daném místě, díky které krize vznikají.

Humanitární fotografie zůstává blízko několika žánrům a strategiím zobrazování – dokumentární, reportážní, válečné, sociální a angažované fotografii. s dokumentem ji spojuje potřeba potvrdit realitu, s reportáží – narativnost a emocionální intenzita, s válečnou fotografií – společný ikonografický repertoár: ruiny, uprchlíci, zranění, oběti. Zvláště blízká je jí tradice sociální a angažované fotografie, která se od dob amerických dokumentaristů Lewise Hinea, Dorothey Langeové nebo Eugène Smithe snažila vrátit subjektivitu těm, kteří sami nebyli schopni prosadit svá práva. Vrcholem této tradice byla činnost fotografů Farm Security Administration (FSA) – Walkera Evansa, Dorothei Lange, Bena Shahana a Russella Lee –, kteří během Velké hospodářské krize pracovali pro americkou vládní instituci a vytvořili vizuální záznam chudoby a vyloučených lidí, čímž mobilizovali veřejnost k podpoře zemědělských reforem. Humanitární fotografie zdědila jejich citlivost a étos angažovanosti – i když dnes působí v jiných mediálních a institucionálních podmínkách[9].

[8] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. "A horrific photo of a drowned Syrian child": Humanitarian photography and NGO media strategies in historical perspective [online]. *International Review of the Red Cross.* 2015, roč. 97, č. 900, s. 1121–1145 [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-9.pdf s. 1126.
[9] FERENC, Tomasz a Krzysztof OLECHNICKI. Fotografia w działaniu: kontestacja, aktywizacja i interwencja [online]. [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://wladzasadzenia.pl/2022/22/fotografia-w-dzialaniu-kontestacja-aktywizacja-i-interwencja.pdf.

Obr. 1 Foto: Russell Lee. Ruce starého farmáře, Iowa, 1936.

V literatuře můžeme narazit na několik pojmů, které spojuje společné téma, dokumentování utrpení a sociální nespravedlnosti a potřeba zapojit diváky do akce: *humanitarian photography* (humanitární fotografie), *emergency photography* (krizová fotografie), *concerned photography* (angažovaná fotografie) nebo *advocacy photography* (fotografie na podporu advokacie). Ačkoli jsou tyto termíny synonymní, mají mírně odlišné akcenty.

Stojí za to se na chvíli zastavit u kritéria motivace, která fotografa provází při pořizování snímku. V roce 1967 uspořádal Cornell Capa, mladší bratr slavného válečného fotoreportéra Roberta, v New Yorku výstavu prací šesti členů agentury Magnum Photos: Roberta Capy, Wernera Bischofa, Leonarda Freeda, André Kertésze, Davida Seymoura a Dana Weinera. Označil je jako *concerned photographers* (angažovaní, znepokojení fotografové), tedy takové, kteří „věří, že fotografie může změnit svět – nebo alespoň zlepšit jeho část“[10]. Témata, která zpracovávali, nevycházela pouze z redakčních zakázek, ale byla výsledkem jejich osobní starosti a angažovanosti. Fotografie a shromážděné památky daly vzniknout sbírce Mezinárodního centra fotografie (ICP), otevřeného v New Yorku v roce 1974, jehož Cornell Capa byl dlouholetým ředitelem a mluvčím.

Termín *humanitární* fotografie, který dnes dominuje v akademické reflexi, přesouvá těžiště z individuálního étosu dokumentaristy na institucionální narativ. Termín *humanitární* – poprvé použitý v roce 1844 v Anglii, v době shodující se se vznikem fotografie – odkazoval na postoj založený na laskavosti vůči celému lidstvu a uznání lidského dobra jako nejvyšší hodnoty. Zpočátku byl však často používán ironicky – k označení sentimentálních, ve svém jednání iracionálních „reformátorů“. Ve větším měřítku se rozšířil až v 90. letech 20. století[11].

Fotografie byla již od svých počátků využívána náboženskými misemi a humanitárními organizacemi jako nástroj ovlivňování – podporující liberální hodnoty, víru v pokrok a přesvědčení o morální povinnosti civilizovat „druhé“[12]. Od prvních, často kontroverzních pokusů využít fotografii

[10] Cornell Capa: Concerned Photographer. [online]. [cit. 6. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.icp.org/browse/archive/collections/cornell-capa-concerned-photographer.
[11] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The morality of sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 7.
[12] Tamtéž, s.2.

v charitativní činnosti až po současnou, stále více profesionalizovanou praxi, pojem „humanitární fotografie“ dnes nejčastěji označuje využití fotografie v humanitárním sektoru. Již v 80. letech 20. století se zformovalo profesionální pole působnosti, v němž byli fotografové oceňováni za „humanitární“ snímky a v prostředí probíhaly diskuse o etice zobrazování utrpení a potřebě dialogu s fotografovanými osobami[13].

Sontag se zamýšlí nad tím, zda obrazy bolesti ještě mohou pohnout diváky, nebo zda jsme vůči nim již otupěli. Zdůrazňuje, že zobrazení utrpení nikdy nenesou jediný, jednoznačný význam, jsou otevřené interpretaci – v závislosti na kulturním kontextu, osobní zkušenosti diváka a také na způsobu, jakým byly prezentovány. Neexistuje přímá a automatická souvislost mezi zobrazením bolesti a pohnutím svědomí, mezi okamžikem zahlédnutí obrazu tragédie a rozhodnutím jednat. I ten nejdramatičtější záběr se může setkat s lhostejností nebo dokonce cynismem. Jak poznamenává, současný divák je často na pohledy násilí zvyklý – jeho empatie může být otupená a obraz se stává dalším prvkem mediálního šumu. O to více tedy záleží na nás – jako těch, kteří sledují i těch, kteří ukazují – kam zaměříme svůj pohled a co se rozhodneme ukázat ostatním.

Sontagova esej je pro mnoho autorů výchozím bodem pro úvahy o tom, zda současné vizuální kampaně humanitárních organizací nepřinášejí opačné účinky – zda neotupují diváky, kteří jsou přesyceni a již nereagují ani emocionálně, ani finančně (tj. dary). Sama Sontagová však ve své eseji *Vidět utrpení druhých* z roku 2003 vyjádřila nuancovanější názor: zdůraznila, že některé obrazy si stále zachovávají schopnost dojmout. Podle ní fotografie utrpení málokdy vedou k novým úvahám – častěji posilují a upevňují již existující představy. Často také vyvolávají jiné, dříve poznané obrazy bolesti – zakořeněné v křesťanské ikonografii nebo v kolektivní paměti násilí, například fotografie z osvobozených nacistických táborů. Pokud má divák určitý interpretační rámec, může ho obraz znovu zasáhnout – bez ohledu na to, kolik podobných již viděl.

Ačkoli Sontagová považuje empatii za nestabilní a emocionálně křehkou, zdůrazňuje, že to není nadbytek obrazů, ale pocit bezmocnosti vede k pasivitě. Diváci mohou stále pociťovat hněv a frustraci – a právě ty, nikoli empatie, jsou dnes trvalejším zdrojem angažovanosti.

2.2 Ambivalence obrazu a asymetrie vztahů

Sontagová nebyla ve svých úvahách osamocená. Mnoho badatelů a badatelek poukazovalo na ambivalentní charakter humanitární fotografie – na její etický potenciál, ale také na riziko objektivizace fotografovaných osob, estetizace násilí nebo upevňování hierarchie mezi „pomáhajícími“ a „potřebnými“. Historicky humanitární pracovníci působící v národních, imperiálních a mezinárodních kontextech věřili, že mohou „osvítit“ a „pozvednout“ ty, které považovali za potřebné nebo méně civilizované. Byli to oni, kdo definovali, co je to krize, a předpokládali, že znají způsoby, jak ji vyřešit. Západní humanitární pomoc byla od počátku založena na nerovném mocenském vztahu a byla hluboce poznamenána paternalismem.

V podobném duchu působili také novináři a fotografové, kteří často spolupracovali s humanitárními organizacemi, někdy však jednali z vlastní iniciativy. Od poloviny 19. století se volně pohybovali po světě, dokumentovali utrpení a upozorňovali na situace, které podle jejich pohledu vyžadovaly reakci.

Od konce 19. století humanisté, novináři a misionáři stále častěji sahali po fotografii a narativu, protože věděli, že tím zaujmou dárce – zejména tím, že budou informovat o jednotlivých případech

[13] PAULMANN, Johannes. Humanitarianism and Media: Introduction to an Entangled History [online]. [cit. 6. 6. 2025]. Dostupné z: http://berghahnbooks.com/title/PaulmannHumanitarianism.

utrpení, které měly ilustrovat situaci širší skupiny obětí. Fotografie vysílaly jasný vzkaz: toto utrpení je nezasloužené a vyžaduje úlevu. V tomto smyslu byla (a často stále je) humanitární fotografie spíše rétorikou než skutečným příběhem. Obraz nevysvětloval příčiny, nezabýval se pozadím ani politickými či systémovými souvislostmi krize. V humanitárních akcích se málokdy objevovala úvaha, že neštěstí může být důsledkem konkrétních rozhodnutí. a i když takové povědomí existovalo, málokdy se někdo pokusil vysvětlit sociálně-politickou složitost situace. V tomto smyslu humanitární zobrazování podporovalo logiku jednání zaměřenou na zmírnění následků, nikoli na analýzu příčin. Účinnost této rétoriky se totiž zdá být založena na její zdánlivé jednoduchosti a přímém apelování na emoce. Toto zjednodušení však neznamená neutralitu. Naopak – humanitární fotografie byla a stále je prostorem politicky i morálně poznamenaným a prosyceným ideologiemi. Ačkoli obrazy často zobrazují utrpení jako jev oddělený od kontextu, samy vznikají a fung fungují v určitých podmínkách – jsou vytvářeny konkrétními subjekty a mohou být inspirovány určitými ideologiemi a cíli: náboženskými, morálními, politickými.[14].

2.3 Fotografie jako záznam reality – zrod důvěry

V satirickém *Soliloquy krále Leopolda* (1905) Marka Twaina fiktivní monarcha Leopold II., vypravěč textu, lituje, že se vše změnilo s příchodem fotoaparátu – „dokonalého kodaku", který nazývá „jediným svědkem, kterého jsem nemohl podplatit"[15]. Důvěra ve fotografii jako médium „technické pravdy" nevznikla z ničeho. V roce 1839 představil Louis Daguerre daguerrotypii – první techniku mechanického zaznamenávání obrazu. Na rozdíl od malířství nebyla daguerrotypie interpretací reality, ale jejím přímým otiskem: chemicko-optickým záznamem světla. Ačkoli obraz existoval pouze v jediném exempláři a nebylo možné jej reprodukovat, byl přesto považován za revoluci – nikoli z estetických důvodů, ale proto, že se zdál být objektivní, zaznamenaný strojem, který reprodukoval to, co bylo před jeho objektivem[16]. Jak napsala Sontagová: „Fotografie měly tu výhodu, že spojovaly dvě protichůdné vlastnosti. Objektivita byla v nich zakotvena […]. Byly záznamem reality — nesporným do té míry, do jaké nemohly být nesporné ani ty nejobjektivnější slovní zprávy — protože záznam pořídil fotoaparát." Každá fotografie „zmrazila" fragment času a prostoru a divákovi nabízela pocit, že vidí realitu takovou, jaká skutečně byla. Toto přesvědčení — dnes již mnohem více problematizované — po celá desetiletí tvořilo základ síly dokumentárních obraz obrazů[17].

Jak poznamenal John Szarkowski, fotografie je vždy „proces výběru". „Mnoho věcí je odfiltrováno", jiné prvky jsou „zobrazeny s nepřirozenou jasností, s přehnaným významem". Fotografie nezobrazuje realitu jako takovou, ale její symbolickou reprezentaci. To, co divák vidí a na co reaguje, není konkrétní událost, ale její interpretační rámec[18]. Susan Sontagová psala v podobném duchu: i zdánlivě nejpřímější fotografický záznam je vždy formou výběru. To, co se nachází v záběru – a co z něj mizí – nikdy není náhodné. Přesto se dokumentární fotografie po desetiletí těšila velké důvěře, zejména tam, kde šlo o zobrazení utrpení a nespravedlnosti. Právě její zdánlivá neutralita, vyplývající z technické povahy obrazu, ji činila obzvlášť důvěryhodnou. Síla dokumentu spočívala také v jeho zakořenění v jazyce reportáže – formě, která se od konce 19. století etablovala jako „zpráva z místa události".

[14] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The morality of sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 6-10.
[15] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago a London: The University of Chicago Press, 2012, s. 51.
[16] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The Morality of Sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History. New York*: Cambridge University Press, 2015, s. 5.
[17] SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 35.
[18] SZARKOWSKI, John. *The Photographer's Eye*. New York: Thames & Hudson, 2007, s. 8.

Právě díky důvěře ve fotografii se tak dobře uplatnila v humanitární oblasti. Tam, kde bylo třeba přesvědčit veřejnost k akci, se fotografický obraz – zdánlivě neutrální a přímý – jevil jako ideální médium. Na jedné straně moderní a přesný, na druhé emocionální a poutavý. Jeho síla nespočívala pouze v tom, že zobrazoval fakta, ale také v tom, že jim dával váhu a význam. Neukazoval tolik svět, jako spíše křivdy – a dělal to způsobem, který bylo těžké ignorovat.

V éře informačního přebytku fotografie, jak psala Sontagová, „umožňuje rychle uchopit a zapamatovat si něco v komprimované podobě." Je jako citát, jako maximální shrnutí smyslu – proto se tak snadno vryje do paměti. „Paměť funguje na principu zastaveného snímku: její základní jednotkou je jediný obraz," dodává. Proto v kultuře, kde šok se stal měnou a nástrojem spotřeby, fotografie – zejména ta, která zobrazuje utrpení – stále funguje. „Tento obraz je šokující – a o to jde," poznamenává Sontagová. Právě šokující fotografie se dnes stávají symbolickým rámcem pro emocionální vyprávění o válkách, katastrofách a nespravedlnosti. Ačkoli fotografie není transparentní a každé kompoziční rozhodnutí je volbou a interpretací, zůstává jednou z nejdůvěryhodnějších forem humanitárního vyprávění o světě[19].

2.4 Historie a instituce – od mise k NGO

Ačkoli fotografie již dlouho doprovází humanitární pomoc, její historie v tomto kontextu zůstává stále málo popsána. Jedná se o mladý, stále se rozvíjející obor výzkumu, který je navíc silně ovlivněn západním pohledem. Stále víme příliš málo o tom, jak vypadaly a fungovaly humanitární organizace v jiných částech světa – v odlišných sociálních a politických kontextech. Mnoho publikací se vůbec nezabývá obdobím před 90. lety 20. století, pokud vůbec ve svých analýzách zohledňuje historický kontext[20].

Humanitarismus nikdy nebyl monolitem. Jedná se spíše o složitou síť jednotlivců, institucí, idejí a praktik – koexistujících a vzájemně se střetávajících. Navzdory této rozmanitosti se již od konce 19. století začala formovat jasná struktura – neformální, ale stále silněji se vymezující systém.

V průběhu let se rozšiřoval, někdy dynamicky, jindy ztrácel na síle v reakci na události dané doby. Obzvláště výrazné momenty expanze nastaly v období první světové války, občanské války v Rusku, ve 30. a 40. letech 20. století, kdy svět bojoval s rostoucím autoritářstvím, a během druhé světové války a po jejím skončení v roce 1945. Právě v této době se také začaly krystalizovat komunikační strategie humanitárních organizací, v nichž obraz – fotografie a film – hrály stále větší roli.

Již na konci 19. století se začal formovat dominantní přístup v humanitární činnosti – to, co Michael Barnett nazývá „etikou péče". Zpočátku se jednalo o individuální péči, ale postupem času nabyla organizované podoby: byla zakotvena do struktur, postupů a jazyka humanitárních institucí. Ale – jak poznamenává Barnett – to, co považujeme za morální, možné a potřebné, není neměnné. Humanitární organizace nejen reagují na realitu, ale také ji spoluvytvářejí – formují představy o tom, komu a jak je třeba pomáhat. a morální představivost, jako každá představivost, podléhá změnám: historickým, politickým, kulturním.

Od 70. let 19. století až po současnost se humanitární organizace – jejich vedoucí představitelé i zaměstnanci – dohadují o tom, kdo skutečně potřebuje pomoc a kdo si ji zaslouží. Měnil se také význam klíčových pojmů, jako jsou „oběť", „uprchlík" nebo „naléhavá potřeba" – přizpůsoboval se aktuální politice, situaci a náladám ve společnosti. Za zmínku stojí také úzká souvislost humanitární pomoci s ideou pokroku a modernity. Počátky organizované charity se časově shodují s vynálezem fotografie,

[19] SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 30-35.
[20] PAULMANN, Johannes. Humanitarianism and Media: Introduction to an Entangled History [online]. [cit. 6. 6. 2025]. Dostupné z: http://berghahnbooks.com/title/PaulmannHumanitarianism.

průmyslovou revolucí a koloniální expanzí Západu. Na přelomu 19. a 20. století se stále více věřilo, že věda, technologie a profesionalizace vyřeší humanitární problémy. Rostla také důvěra v „odborníky" – vzdělané specialisty, kteří dokážou efektivně a racionálně řídit pomoc[21].

Již na počátku 20. století se humanitární pomoc začala dostávat do dialogu s masovou kulturou. Fotografie hrály důležitou roli při formování jejího veřejného obrazu – díky nim se stala rozpoznatelnou a získala popularitu v různých vrstvách společnosti – od Evropy, přes Spojené státy, až po Asii. Během první světové války pomocné organizace stále efektivněji využívaly média, ale tento proces začal již dříve. Již v polovině 19. století byl humanismus propagován pomocí strategií převzatých z „novnového žurnalismu" – svědectví, investigativních reportáží, příběhů o lidském utrpení. Stále větší roli hrály také ilustrovaný tisk a kino, které rády využívaly drama a senzaci, aby přilákaly pozornost a zvýšily prodej.

Jak poznamenává Kevin Rozario, humanismus a kulturu senzace nelze považovat za protiklady. Naopak – moderní humanismus podle něj vychází ze stejné kulturní logiky, která formovala současný mediální průmysl. Již v desátých letech 20. století byli dárci považováni za spotřebitele, kteří očekávali zábavu. Humanitární fotografie musely soutěžit o pozornost s reklamami, náboženským obsahem, propagandou a politickými zprávami. Jejich účinnost závisela na tom, zda se jim podařilo prorazit skrze vizuální hluk moderního světa[22].

2.5 Od humanismu k humanitární pomoci – změna jazyka obrazu

V kontextu proměn fotografie v druhé polovině 20. století stojí za zmínku jak úvahy André Rouilléa, tak interpretace Aleksandry Szczęsné. Rouillé popisuje tento moment jako posun – od humanistické fotografie zakotvené v ideji angažovaného člověka a společenství k fotografii humanitární, která se opírá o odlišnou estetiku a logiku zobrazení. Humanistický obraz – blízký tvorbě Henriho Cartier-Bressona nebo Roberta Doisneaua – zobrazoval člověka ve vztazích, v akci, v každodenním životě. I když se hrdininové těchto fotografií potýkali s obtížemi, byli součástí společenství: pracovali, vychovávali děti, žili mezi ostatními.

Humanitární fotografie – podle Rouilléa – se objevila v době krize, jak sociální, tak obrazové. Ukazuje osamělé, izolované lidi, zbavené schopnosti jednat. Místo práce a vztahů: nehybnost. Místo odporu: vyčerpání. Místo narativu – silný emocionální podnět. Tento přechod „od obrazu života k obrazu jeho zániku" se projevuje nejen v tématech (hlad, nemoc, katastrofa), ale i v estetice: těsné záběry, neutrální světlo, absence perspektivy. Je to estetika „prázdných časů", jak psal Raymond Depardon – obrazy, ve kterých „se nic neděje" a fotoaparát připomíná kameru průmyslové televize. Místo „rozhodujícího okamžiku" se objevuje bezčasí a místo historie – impuls. Jak píše Rouillé: „humanistická fotografie se řídila myšlenkou budování lepšího světa; humanitární fotografie naopak naznačuje, že víra v jiný svět je již nemožná"[23].

Aleksandra Szczęsna rozvíjí tuto koncepci a ukazuje, že záběr je vždy volbou – a tedy gestem interpretace. Fotografováním nejen zaznamenáváme, ale také vyřezáváme fragment reality a vytrháváme jej z kontextu. V případě humanitární fotografie je tato selekce obzvlášť brutální: méně prostoru, těsnější záběry, větší přiblížení. Namísto člověka ve vztahu ke světu – jedinec v krajní situaci: zlomený, nehybný, často ležící[24].

[21] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The morality of sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 9.
[22] FEHRENBACH, Heide a Davide RODOGNO. The morality of sight. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 11.
[23] ROUILLÉ, André. *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*. Kraków: Universitas, 2007, s. 167–170.
[24] SZCZĘSNA, Aleksandra. Przejście od fotografii humanistycznej do fotografii humanitarnej. Manipulacja w fotografii w kontekście konfliktów politycznych [online]. [cit. 24. 5. 2025]. Dostupné z: https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/pk/article/view/pk.2024.4603.110.

Právě tělo se stává nositelem vyprávění. Tělo v bolesti, v horizontální poloze – jako by z něj život vyprchal. Tělo dítěte po znásilnění (David Seymour). Tělo spící na ulici (Miguel Rio Branco, fotografie z knihy Maldicidade). Tělo, které přestává být konkrétní a osobní, a stává se symbolem. Rouillé tento typ zobrazení nazývá „pornografií zvětšení" – záměrně a provokativně. Protože když se obraz přiblíží příliš, když se díváme na něčí tvář z intimní vzdálenosti, nemáme už prostor, abychom ustoupili. a zároveň – paradoxně – taková blízkost může vyvolat odstup. Protože neznáme kontext. Protože nevíme, kdo je osoba na fotografii. Protože obraz – i když silný – je oddělený od pozadí. Čím víc nás dojímají tváře jednotlivců, tím snáze zapomínáme na společenství[25]. Tento pohled – kritický, ale nikoli cynický – doplňuje Rouilléovu reflexi. Ukazuje, že posun od humanismu k humanitě není pouze změnou estetiky, ale především změnou etiky pohledu. Fotografie – stejně jako každá forma reprezentace – balancuje na hranici mezi empatií a vykořisťováním.

Obr. 2 Foto: David Seymour. Dívka znásilněná během války, v nápravně Albergo dei Poveri, Neapol.1948.

[25] ROUILLÉ, André. *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*. Kraków: Universitas, 2007, s. 169.

Obr. 3 Foto: Miguel Rio Branco. Fotografie z knihy Maldicidade.

3 Historické tradice dokumentární a humanitární fotografie v Polsku

3.1 Obraz Polska v humanitární pomoci po první světové válce

Krátce po skončení první světové války se Polsko ocitlo v dramatické situaci - hospodářsky zruinované, politicky a sociálně oslabené, čelilo všeobecnému nedostatku potravin, chybějící základní infrastruktuře a šíření infekčních nemocí. Již v roce 1919 začaly na území nově se formujícího státu působit zahraniční humanitární organizace. Mezi nejvýznamnější subjekty působící v Polsku patřil Americký červený kříž (American Red Cross - ARC). Pomoc poskytovaly také organizace jako American Relief Administration (ARA), American Jewish Joint Distribution Committee, YMCA, YWCA a různé náboženské mise a katolické organizace. Vedle samotné humanitární pomoci byl jedním z méně zjevných, avšak podstatných aspektů jejich činnosti vznik fotografické a filmové dokumentace - využívané pro účely zpráv, propagace i vzdělávání.

Nejpropracovanější komunikační strukturu měl Americký červený kříž. Již v roce 1917 byla jeho činnost oficiálně spojena s administrativou Spojených států - prezident Woodrow Wilson, který byl od roku 1913 č čestným předsedou Amerického červeného kříže, jmenoval tuto organizaci hlavním koordinátorem humanitárních aktivit doma i v zahraničí. ARC vydával mimo jiné vlastní tiskoviny: The Red Cross Bulletin - určený především svým členům, a Red Cross Magazine, který měl oslovit širokou veřejnost a byl stylově inspirován časopisem National Geographic. Zejména druhý titul, s vysokým rozpočtem a nákladem dosahujícím až 1,25 milionu výtisků, využíval fotografii nejen jako ilustraci, ale

jako plnohodnotný nástroj budování emocionálního zapojení čtenáře. Snímky a doprovodné texty představovaly místa, která z pohledu amerického čtenáře působila exoticky - což mělo přitáhnout pozornost, ale především dodat věrohodnost svědectvím o situaci v zemích, kam směřovala pomoc.

Obr. 4 „Uprchlíci na okraji silnice. Na všech cestách vedoucích do Polska se venkovští uprchlíci, jako tato žena a její dvě děti, odvážně snaží dostat zpět do svých bývalých domovů, ze kterých byli vyhnáni krutou rukou války. Jsou velmi hladoví a snadno se stá vají oběťmi skvrnitého tyfu. Jsou to lidé, které se Američané prostřednictvím Červeného kříže snaží vyrvat ze spárů smrti a dát jim novou šanci na život. Je to obrovský úkol v zemi, kde se očekává, že do konce nadcházející zimy zemře na tyfus 65 000 lidí." [Překlad původního popisku], 1920, Sbírka fotografií ANRC, Library of Congress, LC-DIG-anrc-12048.

Organizace využívala materiály fotografických agentur i zdroje vládních institucí. Fotografie však byly často publikovány bez uvedení jmen autorů. Lze předpokládat, že některé z nich pořídili fotografové pracující pro Americký červený kříž, ale organizace pravděpodobně využívala také služeb místních fotografů. Příkladem z Polska mohou být snímky Juliusze Domby († po roce 1932) z Płocka, označené razítkem jeho fotografického ateliéru, přestože jeho jméno se v oficiálních popisech nevyskytuje[26].

Podobně tomu bylo v případě Wacława Saryusze-Wolského (1870–1933) – jednoho z předních fotografů Varšavské fotografické agentury a dlouholetého spolupracovníka Tygodnika Ilustrowanego. Právě on je autorem minimálně tří fotografií dokumentujících činnost National Catholic War Council ve Varšavě, které se dnes nacházejí v amerických archivech. Po léta bylo jejich autorství neznámé, avšak totožné záběry publikované v polském tisku umožnily jednoznačně připsat tyto snímky Saryuszovi-Wolskému[27].

[26] STEMPOWSKI, T. „Warunki są bardzo złe w tym kraju". Zdjęcia organizacji humanitarnych w Polsce na początku lat 20. XX w. [online]. Fototekst.pl. [cit. 15. 6. 2025]. Dostupné z: http://fototekst.pl/warunki-sa-bardzo-zle-w-tym-kraju-zdjecia-organizacji-humanitarnych-w-polsce-na-poczatku-lat-20-xx-w/.
[27] PŁAŻEWSKI, Ignacy. *Dzieje polskiej fotografii, 1839–1939*. Warszawa: 1982, s. 185.

Obr. 5 „Stypa, srpen, 13letý polský chlapec, který byl tři týdny vězněn Němci za to, že přinesl polské novinydo města ve Slezsku. Během pobytu ve vězení byl Němci zbit, což zanechalo trvalé jizvy viditelné na fotografii." [Překlad původního popisku], 1919, Sbírka fotografií ANRC, Library of Congress, LC-DIG-anrc-04350.

Fotografie z Polska se v publikacích ARC objevovaly systematicky. Obvykle dokumentovaly poskytování humanitární pomoci, ale byly mezi nimi také záběry ukazující životní podmínky v naší zemi. Nejednalo se o obrazy krajní bídy, ale spíše o způsoby adaptace na obtížnou situaci – z pohledu amerického čtenáře byly často považovány za exotické. Byla zde například zobrazena otevřená plošina používaná jako tramvaj ve Varšavě, vůz tažený krávou nebo uprchlíci s majetkem na Kierbedzově mostě.

3.2 Kontroverze kolem migrace

Ve 20. letech 20. století byla dokumentární fotografie ve Spojených státech využívána jak humanitárními organizacemi, tak novináři, politiky a aktivisty jako nástroj utváření veřejného mínění o obyvatelích středovýchodní Evropy.

Příkladem je činnost Altera Kacyzného (1885–1941) – polského fotografa židovského původu, spolupracujícího s newyorským deníkem „Forwerts" a židovskou mezinárodní humanitární organizací HIAS, založenou v roce 1909 v New Yorku. Jeho fotografie byly pravidelně publikovány v nedělních vydáních „Forwerts". Kacyzne procestoval více než 120 míst v Polsku a vytvořil vizuální portrét každodenního života židovských štetlů.

Obr. 6 Foto: Alter Kacyzne. Mostowa ulice v Lublinu, sbírka YIVO.

Ve stejném období ve Spojených státech narůstala protiimigrační nálada, zejména vůči Židům z východní Evropy. Příliv uprchlíků vyvolával společenské obavy a stával se tématem politické i mediální debaty. v tomto kontextu mohly být Kacyzného fotografie – ukazující masovost migrace, davy lidí a jejich obtížné životní podmínky – interpretovány dvojím způsobem: jako výzva k pomoci, ale také jako varování před nadměrným přílivem „nežádoucích" cizinců.

V letech 1919–1921 americký reportér časopisu Saturday Evening Post, Kenneth L. Roberts (1885–1957), několikrát navštívil Polsko a další země východní Evropy, kde dokumentoval – fotograficky i slovně – situaci tamních židovských komunit. Roberts, zapálený zastánce omezení imigrace z východní a jižní Ev Evropy, využil fotografii jako nástroj k šíření svých rasistických předsudků. Na frontispisu své knihy „Why Europe Leaves Home" umístil fotografii davu migrantů čekajících na vízum do USA před provizorním konzulátem ve varšavské hale Świętojarska. Komentář pod fotografií uváděl: „Typické ranní

shromáždění emigrantů v kanceláři pro vydávání víz ve Varšavě. (...) Devadesát procent těchto lidí jsou Židé."

V atmosféře vzrůstající nevraživosti vůči migrantům mohly být dokonce i výroky představitelů humanitárních organizací vnímány jako předzvěst invaze. Velký rozruch vyvolal výrok Leona Kamaikyho – vydavatele „Jewish Daily News" a vedoucího mise HIAS v Polsku – který v roce 1920 v rozhovoru pro „New York Times" prohlásil: „Kdyby existovala loď, která by mohla pojmout tři miliony lidských bytostí, tři miliony polských Židů by na ni nastoupily a uprchly do Ameriky." Přestože Kamaiky chtěl zdůraznit dramatickou situaci Židů v Polsku, jeho slova byla v USA téměř doslova interpretována jako reálná demografická hrozba.

V dubnu 1921 schválila Sněmovna reprezentantů imigrační zákon, který zavedl systém národních kvót – počet imigrantů z dané země měl být omezen na 3 % počtu jejích občanů žijících v USA podle sčítání lidu z roku 1910. Zákon byl přímou odpovědí na vzestup protiimigračních nálad, jejichž terčem se stali mimo jiné i Židé ze středovýchodní Evropy[28].

3.3 Historické tradice společensky angažované polské fotografie

Polská dokumentární fotografie má hluboce zakořeněnou tradici, jejíž počátky sahají do meziválečného období a vyvíjí se nepřetržitě po další dekády. Její historie je nerozlučně spjata s dějinami země – od znovuzískání nezávislosti, přes trauma druhé světové války, zkušenost s Polskou lidovou republikou, transformaci po roce 1989 až po současná společenská a politická napětí 21. století. Fotografie nejen že tyto proměny doprovázela, často však představovala vnímavý barometr těchto změn.

Tomasz Stempowski se domnívá, že v meziválečném období jen málokteří fotografové se věnovali tématům, která bychom dnes mohli označit jako společensky angažovaná. Jak píše, v tehdejším tisku chyběl kritický a intervenční reportážní styl, který byl například charakteristický pro americkou fotografii té doby. Tuto mezeru v dokumentaci mohou částečně zaplnit právě snímky zahraničních fotografů pracujících pro humanitární organizace, jako byly ARC či Joint. Ačkoliv vycházely z odlišné vizuální tradice a nehrály významnou roli ve vývoji polské fotografie, zachycují oblasti reality – chudobu, nemoci, zaostalost – které polští fotografové obvykle nezaznamenávali. Domácí tisk se tehdy soustředil na obrazy úspěchu, společenské soudržnosti a vojenské síly státu.

I tyto fotografie se jen zřídka objevovaly ve stránkách polských novin. Přestože tisk informoval o činnosti zahraničních charitativních organizací, publikované zprávy měly většinou informativní charakter a nepřesahovaly rámec aktuálního zpravodajství. Přiloženžené fotografie nesly znaky konvenční novinářské ilustrace – jejich autory byli obvykle místní fotoreportéři spolupracující s redakcemi, jako např. Wacław Saryusz-Wolski a Marian Fuks (1844–1935) z Varšavy nebo Marek Münz (1872–1937) ze Lvova[29].

Jednou z nejvýznamnějších osobností polské fotografie meziválečného období byla bezpochyby Zofia Chomętowska (1902–1991). Ve svých raných pracích dokumentovala každodenní život Polesí – městečka, dřevěnou architekturu, život obyvatel. Zachycovala „exotické Polsko", které jí bylo blízké díky osobním zkušenostem a rodinným vazbám, portrétovala pradleny, rybáře, myslivce – každodennost zaznamenanou dynamickým, svěžím a vizuálně novátorským způsobem.

[28] STEMPOWSKI, T. „Warunki są bardzo złe w tym kraju". Zdjęcia organizacji humanitarnych w Polsce na początku lat 20. XX w. [online]. Fototekst.pl. [cit. 15. 6. 2025]. Dostupné z: http://fototekst.pl/warunki-sa-bardzo-zle-w-tym-kraju-zdjecia-organizacji-humanitarnych-w-polsce-na-poczatku-lat-20-xx-w/.

[29] STEMPOWSKI, T. „Warunki są bardzo złe w tym kraju". Zdjęcia organizacji humanitarnych w Polsce na początku lat 20. XX w. [online]. Fototekst.pl. [cit. 15. 6. 2025]. Dostupné z: http://fototekst.pl/warunki-sa-bardzo-zle-w-tym-kraju-zdjecia-organizacji-humanitarnych-w-polsce-na-poczatku-lat-20-xx-w/.

Obr. 7 Foto: Zofia Chomętowska. Pohled na varšavskou čtvrť Wola. Sbírka Nadace pro archeologii fotografie.

Její zájem o dokumentární fotografii se zvláště výrazně projevil v cyklu vzniklém na objednávku prezidenta Varšavy Stefana Starzyńského. V rámci projektu „Varšava včera, dnes a zítra", prezentovaného těsně před vypuknutím války v Národním muzeu, Chomętowska fotografovala zanedbané části hlavního města – dřevěné domy na Wole, skládky odpadků, pochytávače toulavých psů – tedy vše, co mělo v důsledku plánované modernizace města zmizet. Po válce ve své práci pokračovala – v roce 1945 byly její fotografie zničené Varšavy představeny na výstavě „Varšava obviňuje!", a už o rok později vznikl cyklus „Varšava žije", jenž je dnes uchováván ve sbírkách Muzea Varšavy[30].

3.4 Dokumentování společenského života a holokaustu

Bouřlivé období předcházející a zahrnující druhou světovou válku se stalo okamžikem intenzivních, hluboce dojemných pokusů o dokumentaci komunit stojících na prahu zničení. v tomto kontextu zaujímá výjimečné místo osobnost Romana Vishniaca (1897–1990) – rusko-amerického fotografa, biologa a lékaře, který ve 30. letech 20. století na objednávku Amerického spojeného distribučného výboru (AJDC) dokumentoval život židovských komunit ve střední a východní Evropě, včetně Polska. Fotografie, které tehdy vznikly – dnes považované za jedny z nejvýznamnějších svědectví doby – zobrazují každodennost ve městech, městečkách a štetlech: v Krakově, Varšavě, Lublinu, Lodži, Mukačevu, Slonimi či na Podkarpatské Rusi. Ačkoliv původně měly sloužit k fundraisingovým účelům, nelze opominout osobní angažovanost Vishniaca – jeho empatii, citlivost a hluboký pocit odpovědnosti vůči portrétovaným lidem.

[30] CHOMETOWSKA, Zofia [online]. In: Fundacja Archivum Fotografii. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://faf.org.pl/artists/zofia-chometowska.

Obr. 8 Foto: Roman Vishniac. [Sara sedící na posteli v sklepním obydlí, s nastříkanými květinami nad hlavou], Varšava, 1935–1937. International Center of Photography.

Album „A Vanished World" (1983), vydané o mnoho let později při příležitosti výstavy v Mezinárodním centru fotografie v New Yorku, bylo označeno za „epitaf pro vyvražděný národ a ztracený svět". Výstava obsahovala přibližně padesát fotografií, které dnes fungují jako ikony – snímky výjimečné vizuální a emocionální síly, často připomínané ve vizuální kultuře (staly se mimo jiné inspirací pro scénografii filmu Schindlerův seznam Stevena Spielberga). Edward Steichen je označil za „nejvýznamnější fotografické dokumenty epochy"[31].

Podobně jako Roman Vishniac také Moše Vorobejčik (1904–1995) sáhl po fotoaparátu, aby dokumentoval svět, který měl brzy zmizet – avšak z jiné perspektivy a s odlišným formálním jazykem. Narodil se na území dnešního Běloruska, vyrůstal ve Vilniusu, vzdělání získal na Bauhausu a v ateliérech Légera a Moholy-Nagyho; spojoval avantgardní citlivost s hlubokým společenským nasazením. Fotografoval židovskou každodennost v Polsku a Palestině – také jako její účastník a svědek. Dokumentoval hahšary, tedy střediska připravující mladé sionisty na život v kibucech, tržiště, štetly a vztahy mezi židovským obyvatelstvem a polským venkovem. v roce 1931 vydal knihu Ein Ghetto im Osten – Wilna, obsahující 65 fotografií a fotomontáží dokumentujících židovskou čtvrť Vilniusu. Dvojjazyčná publikace (němčina–jidiš), kterou bylo možné „číst" v obou směrech, byla formálním experimentem avantgardy – spojovala dokument s uměleckou formou. Po druhé světové válce vydal v Tel Avivu album Polin – fotografickou poctu zaniklému židovskému světu[32].

[31] a *Vanished World* [online]. International Center of Photography. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.icp.org/exhibitions/roman-vishniac-a-vanished-world.

[32] Laureant MVR / Mojżesz Worobejczyk. Zapomniany geniusz [online]. Fototapeta.art.pl. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://fototapeta.art.pl/2023/mvr.php.

3.5 Julia Pirotte: Válečná a poválečná dokumentace

Julia Pirotte (1907–2000), narozená jako Gina Diament v Końskowoli, byla jednou z mála žen, které ve 20. století učinily z fotografie formu politického a existenciálního nasazení. Její práce z období druhé světové války a poválečného Polska představují dojemné svědectví historie viděné zblízka – očima ženy, Židovky. Během války působila ve francouzském odboji jako spojka a fotoreportérka. Fotografovala Maquis, každodenní život v Marseille pod vládou režimu Vichy, tranzitní tábor pro Židy v Bombard a také osvobození města v roce 1944. Její fotografie – publikované ve Francii i v USA – zobrazují drama války ze společenské perspektivy: žen, dětí, dělníků. Po válce se vrátila do Polska. V roce 1946 pořídila dojímavou reportáž z pogromu v Kielcích – jedno z mála vizuálních svědectví tohoto zločinu. Dokumentovala také zničenou Varšavu, poválečnou obnovu a oficiální slavnosti. Přestože část její tvorby odpovídala konvenci socialistického realismu, její pohled zůstával pozorný, plný empatie a angažovanosti[33].

Obr. 9 Foto: Julia Pirotte. Žena kojící dítě.

[33] Julia Pirotte: fotografka kilku ojczyzn [online]. Niezła Sztuka. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://niezlasztuka.net/o-sztuce/julia-pirotte-fotografka-kilku-ojczyzn.

3.6 Dokumentární fotografie v období Polska lidového (1945–1989)

Po druhé světové válce se Polsko ocitlo ve sféře sovětského vlivu, což mělo zásadní dopad na podobu společenského, politického i kulturního života – a také na fotografii. Navzdory cenzuře a propagandistickému tlaku přinesla poválečná léta intenzivní rozvoj dokumentární fotografie. Fotografové se snažili zaznamenávat každodenní život, proces obnovy země i nejdůležitější společenské a politické události, ačkoliv jejich tvorba se zpočátku musela držet rámců socialistického realismu. Snímky dělníků se zednickou lžící, rolníků s kosou a nadšeného davu nesoucího transparenty měly sloužit ideologickému vzkazu o jednotě národa a síle obnovy.

Fotoreportéři působící v redakcích podřízených státu, i ti spojení s fotografickými kluby, však hledali vlastní jazyk – osobitější, pozornější a vycházející z pozorování, nikoliv z ilustračního přístupu. Oteplení po roce 1956 vedlo k postupnému uvolnění estetických a tematických hranic, což umožnilo svobodnější zkoumání každodennosti a portrétování lidí méně idealizovaným způsobem.

Na přelomu 50. a 60. let se objevila generace významných dokumentaristů. Nedávno zesnulý Tadeusz Rolke (1929–2025), považovaný za průkopníka polské reportážní fotografie, dokumentoval společenský život. Jeho rané snímky zachycovaly poválečnou realitu: zničenou a obnovovanou Varšavu, uliční scény i módu a umělecký život té doby. Rolke spolupracoval s ilustrovanýmiými časopisy (mj. „Stolica", „Polska", „Świat", „Ty i Ja") a vytvářel reportážní fotografie na vysoké umělecké úrovni, často však narážel na cenzuru. V roce 1968, znechucen jejím zesílením a událostmi března '68, se rozhodl z Polska odejít. V rozhovorech vzpomínal: „Měl jsem dost cenzury, měl jsem dost března '68 [...]. a pak mě dorazila intervence v Československu"[34].

V dobách Polské lidové republiky byla závislost fotografie na politice přímá. v letech stalinismu (1949-1955) byl na fotografy - zejména novinářské - kladen požadavek zachycovat realitu v souladu s propagandou. Cenzura zasahovala jak do samotné tematiky (zakázané bylo například zobrazování bezdomovectví, stávek, církve, chudoby), tak do výrazu fotografií (žádoucí byly snímky šťastných dělníků, usměvavých pracovníků měsíce). Oficiální fotografické výstavy té doby (např. Celostátní výstavy fotografie organizované od roku 1952 pod záštitou ZPAF) prosazovaly estetiku socialistického realismu. Mnoho talentovaných dokumentaristů tak muselo pracovat obezřetně - fotografovat „pro sebe " nebo v utajení. Po tání v roce 1956 se kontrola poněkud uvolnila: tisk jako „Polska " (měsíčník posílaný do zahraničí) či „Ty i Ja" začal zveřejňovat ambiciózní fotoreportáže, které už ukazovaly realističtější obraz života - i když stále v mezích povolených cenzurním úřadem. Některá témata (například mládežnické subkultury, sociální patologie) však zůstávala tabu nebo se o nich psalo jen nepřímo[35].

Klíčovým prvkem kontextu v době Polské lidové republiky byla existence druhého oběhu a práce pro zahraničí. O fotografie, které nemohly být zveřejněny v zemi (například snímky z potlačování protestů), měly zájem západní agentury – takto pracoval Chris Niedenthal, ale také další zahraniční zpravodajové a několik málo Poláků s kontakty na západní tisk. Díky nim se některé obrazy dostaly do světa, i když byly v Polsku zakázány.

Politický kontext ovlivňoval také možnosti publikace: před rokem 1989 byl jediným legálním vydavatelem fotografických alb stát. Vycházely tedy hlavně publikace v souladu s oficiální linií vlády. Teprve v 80. letech, v atmosféře postupné liberalizace, se začaly vydávat odvážnější projekty – například

[34] *Culture.pl*. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-rolke.
[35] X Ogólnopolska wystawa fotografiki [online]. Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://zacheta.art.pl/pl/wystawy/x-ogolnopolska-wystawa-fotografiki

alba dokumentující zanedbanou architekturu či industriální krajinu (které metaforicky komentovaly skutečnost). Skutečný výbuch svobody nastal až po roce 1989 – cenzura zmizela, vznikly nezávislé galerie a nakladatelství (např. Fotoplastikon, později Carta, Edition Fototapeta atd.), které začaly vydávat práce dosud „ukryté v šuplících". Fotografové konečně mohli otevřeně ukazovat například bídu bývalých státních statků nebo život ve vězení – témata, která dříve nebyla veřejně přítomná.

3.7 Zofia Rydet a její monumentální „Sociologický záznam"

Navzdory obtížím znamenaly šedesátá a sedmdesátá léta rozvoj různých směrů dokumentární fotografie v Polsku. Na jedné straně existovala oficiální fotografie – publikovaná v tisku a propagandistických albech – zobrazující úspěchy socialismu, život dělnické třídy či modernizaci venkova. Na druhé straně se rozvíjela více nezávislá dokumentární fotografie, která často působila mimo hlavní proud.

Sociologický záznam Zofie Rydetové (1911–1997) je jedním z nejvýznamnějších děl polské dokumentární fotografie 20. století – monumentální, přes deset let realizovaný projekt, který byl během svého vzniku téměř soukromou obsesí autorky a dnes má hodnotu vizuálního archivu polského venkova a malých měst na konci období PRL. Rydetová začala cyklus ve věku 67 let. Cestovala po zemi a fotografovala lidi v jejich domácnostech – tak, jak je zastihla: v zástěrách, u stolu, s televizorem. Zaznamenávala lidi mezi jejich věcmi – avšak člověk zůstával vždy v centru jejího záběru. Ačkoli původně plánovala čistě „inventarizační" záznam interiérů a jejich obyvatel, rychle si uvědomila, že fotografie se stávají něčím víc – příběhem o lidských osudech. v rámci tohoto projektu vytvořila přibližně 30 tisíc snímků. Dnes je Sociologický záznam považován za jeden z nejucelenějších antropologických projektů v dějinách fotografie – přirovnáván k tvorbě Augusta Sandera, ale zároveň hluboce zakořeněný lokálně, ženský a empatický.

Současně s Rydetovou tvořili i další – mimo jiné Edward Hartwig (1909–2003), který svou kariéru začal již před válkou a po roce 1945 ve své práci spojoval piktorialistickou estetiku s modernismem. Hartwig experimentoval s kompozicí a světlem, vytvářel fotografie na pomezí dokumentu a umělecké kreace, které určily nový standard v polské fotografii. Přestože je znám zejména svými náladovými krajinami a městskými scénami, jeho formální hledání inspirovala dokumentaristy a ukazovala, že dokument může být také uměním[36].

3.8 Stanné právo a Solidarita

Osmdesátá léta v Polsku byla dobou krize a společenského odporu, což se odrazilo také ve fotografii. Období „karnevalu Solidarity" v letech 1980–81 a následně stanné právo (1981–83) se staly námětem prací mnoha fotografů. Někteří působili v podzemí nebo na zakázku západních tiskových agentur, dokumentovali stávky, demonstrace a každodenní realitu stanného práva.

Chris Niedenthal, Polák narozený a vzdělaný ve Velké Británii, který od sedmdesátých let fotografoval země východního bloku pro magazíny jako „Newsweek" nebo „Time", se stal ikonou evropské fotoreportáže a kronikářem zániku komunismu v Polsku. Právě Niedenthal je autorem nejslavnější fotografie státního práva: snímku obrněného transportéru SKOT před varšavským kinem Moskva s plakátem filmu „Apokalypsa" (angl. Apocalypse Now)[37].

[36] *Zapis socjologiczny* [online]. *Culture.pl*. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://culture.pl/pl/dzielo/zofia-rydet-zapis-socjologiczny.
[37] DRENDA, Olga. *Chris Niedenthal – portrecista PRL-u* [online]. *Digital Camera Polska*. [cit. 26. 7. 2025]. Dostupné z: https://digitalcamerapolska.pl/inspiracje/668-chris-niedenthal-portrecista-prl-u.

V pozdějších osmdesátých letech Niedenthal nadále dokumentoval klíčové momenty té doby – návštěvy papeže, stávky i každodenní život ve stínu krize – a získal mezinárodní uznání (včetně ceny World Press Photo v roce 1986). Současně působila řada domácích tiskových fotografů, například Erazm Ciołek (který zachytil mimo jiné zrod „Solidarity" a jednání u Kulatého stolu), Tomasz Tomaszewski, Marek Kryński a další, kteří budoucím generacím zanechali bohatý vizuální záznam proměn osmdesátých let.

3.9 Po roce 1989: transformace a současnost

Pád komunismu a systémová transformace po roce 1989 otevřely fotografům nové možnosti. Zrušení cenzury a otevření hranic umožnily, aby dokumentární fotografie v Polsku vstoupila do éry tvůrčí svobody a konfrontace s globálním světem. Devadesátá léta byla především obdobím dokumentování bouřlivých společensko-ekonomických změn v zemi (např. privatizace, nezaměstnanosti, nových kulturních jevů). Fotografové se také snažili čelit novým společenským problémům: bezdomovectví, narkomanii, kriminalitě – zobrazovali je přímo, jako výzvy transformace.

Nová doba však přinesla jiné výzvy: tržní ekonomika způsobila, že tištěná média stále častěji hledala senzace a efektnost, a bylo méně prostoru pro klasickou fotoreportáž. Mnoho dokumentaristů přesunulo svou činnost do knižních projektů a galerií, kde mohou prezentovat dlouhodobé fotografické eseje (například projekty Rydet se dočkaly plných výstav teprve po roce 2010). v současnosti se internet a sociální sítě staly další publikační platformou - fotograf už nemusí mít souhlas redakce nebo vydavatele, aby oslovil publikum, může zveřejnit své fotografie online. Poslední roky jsou obdobím společenské polarizace a protestů – někteří dokumentaristé se otevřeně angažují na určité straně sporu (například fotografují demonstrace a poskytují snímky pro aktivistické účely).

Na přelomu 20. a 21. století došlo také ke generační obměně. Objevili se mladší tvůrci, často již vzdělaní v nových podmínkách, kteří čerpali jak z domácí tradice, tak z globálních inspirací. Mezi nimi vyniká Rafał Milach (nar. 1978) – autor výrazných projektů o transformaci v postkomunistických zemích (např. album „7 Rooms" o životě v Rusku, „Winners" o propagandě úspěchu v Bělorusku). Systematicky rozvíjí také projekty se silným sociálním a politickým rozměrem, jako je „Archiv veřejných protestů" – vizuální svědectví spontánních protestních hnutí v Polsku – nebo „I am warning you", který se zabývá tématem architektury násilí na hranicích mezi bohatým Severem a Jihem, odkud lidé migrují za lepším životem.

Milach byl v roce 2018 nominován do Magnum Photos a v roce 2023 se jako první Polák stal plnoprávným členem této legendární agentury Magnum Photos[38].

To je symbolický znak, že polská dokumentární fotografie se zařadila mezi světovou elitu. Podobně Maciek Nabrdalik, Kacper Kowalski, Adam Lach a další získávali ocenění na soutěžích World Press Photo, což ukazuje, že nová generace spojuje fotoreportérské řemeslo s autorskou citlivostí.

V posledních letech je obzvlášť výrazný směr společensky angažované fotografie. Příkladem takového dokumentaristy je Karol Grygoruk (nar. 1985) – fotograf a aktivista, který od roku 2018 realizuje dlouhodobý projekt „Pogranicza / Borderlands" dokumentující migrační krizi na okrajích Evropské unie. Společně s novinářkou Annou Alboth pracoval na hlavních uprchlických trasách. Jeho fotografie ukazují současný exodus uprchlíků, často neviditelný v médiích hlavního proudu.

Tvůrci jako Grygoruk, stejně jako kolektivy a dokumentární iniciativy (např. Archiv veřejných protestů dokumentující společenské protesty v Polsku po roce 2015), pokračují v tradici dokumentu jako svědectví doby a zároveň formy společenské intervence.

[38] *Rafał Milach – profil fotografa* [online]. *Magnum Photos*. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/photographer/rafal-milach/.

Je třeba také zmínit vliv světových trendů. Díky dnešní okamžité komunikaci a otevřeným hranicím se Poláci účastní workshopů Magnum nebo festivalů, jako je Visa pour l'Image v Perpignanu. To přináší nové formy: například spojení dokumentu s formou uměleckého fotoknihy (obor, ve kterém Rafał Milach dosahuje úspěchů – jeho knihy získávají ocenění na mnoha festivalech).

3.10 Proměny v etickém a estetickém přístupu

Přístup k dokumentární fotografii v Polsku se vyvíjel nejen spolu s technologií a dějinami, ale také pod vlivem měnících se etických norem a estetických názorů. v počátcích (30.–50. léta) převládalo přesvědčení o objektivnosti dokumentu – fotograf měl být neutrálním pozorovatelem a fotografie „mluvit sama za sebe". Fotožurnalisté se snažili co nejvěrněji zachytit realitu, často skrývajíce vlastní subjektivní komentář. Již v 60. a 70. letech se ale objevily otázky, zda může fotograf zůstat pouze pozorovatelem, nebo má právo (nebo snad povinnost) se emocionálně angažovat v tom, co dokumentuje.

Etika dokumentární fotografie se také proměnila. Dříve se málo diskutovalo o souhlasu fotografovaných osob nebo o vlivu přítomnosti fotografa na scénu – dnes jsou to klíčová témata. Za dob PRL musel často fotograf působit „skrytě" (například Niedenthal v roce 1981, když fotografoval z dálky teleobjektivem). Současní dokumentaristé kladou větší důraz na vztah s protagonistou snímku, na budování důvěry, a také na to, jaké důsledky může mít zveřejnění podoby někoho pro fotografovanou osobu. Příkladem takového přístupu je Karol Grygoruk.

Esteticky prošla polská dokumentární fotografie cestou od černobílých, kontrastních analogových záběrů ke stylové rozmanitosti. Barva se začala ve větší míře objevovat v 90. letech. Dnes se někteří autoři důsledně drží klasické černobílé (aby navázali na tradici a zdůraznili nadčasovost scén – například Grygoruk v „Pograniczach""), jiní experimentují s barvou, středním formátem, či dokonce s propojením fotografie s textem, archivními materiály nebo videem v rámci dokumentárních projektů. Dokument již není vnímán jen jako „čistá fotografie" – často je součástí uměleckých instalací nebo knih s literárními prvky.

Další změnou je větší intimnost současných projektů. Fotografové stále častěji dokumentují vlastní okolí, rodinu, osobní zkušenosti. Příkladem mohou být cykly o rodinném životě nebo o boji s nemocí (například projekt Anny Bedyńské o mateřství nebo fotografické deníky transgender osob). To, co by kdysi bylo považováno za příliš subjektivní pro dokument, se dnes vejde do jeho rozšířené definice.

Stojí za zmínku, že polští dokumentaristé často zpracovávají univerzální témata prizmatem lokality – což činí jejich práce srozumitelnými ve světě a zároveň jedinečnými. Projekty kolektivu Sputnik Photos o transformaci ve východní Evropě byly vystavovány od Tokia po New York.

4 Ikony soucitu a solidarita založená na nevinnosti – o strategiích zobrazování utrpení

4.1 Etické dilemata a síla ikonických zobrazení

„Co lze ukázat a co by se nemělo ukazovat – málokterá otázka vyvolává tak živé reakce veřejnosti," poznamenala Susan Sontagová ve svém článku o etických hranicích zobrazování utrpení[39]. Tyto hranice existovaly vždy, ačkoliv s odstupem času je patrné, jak byly plynulé a historicky proměnlivé.

[39] SONTAG, Susan. Widok cudzego cierpienia. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 84.

Takovým překročením – podle citované úvahy – se bezpochyby stala publikace fotografie Alana Kurdiho, tříletého syrského uprchlíka, jehož tělo vyplavilo moře na břeh v Bodrumu 2. září 2015. Hugh Pinney, viceprezident agentury Getty Images, komentoval tuto publikaci v rozhovoru pro časopis Time: „Důvod, proč o tom stále mluvíme, spočívá ve skutečnosti, že fotografie porušuje společné tabu, které v tisku existuje již desítky let: fotografie mrtvého dítěte patří k nedotknutelným pravidlům toho, co se nezveřejňuje“[40].

Tělo tříletého chlapce vyfotografovala turecká fotoreportérka agentury DHA Nilüfer Demirová – Alan ležel na břehu moře, obličejem zabořený v písku, oblečený v červeném tričku a teniskách. Právě ony – boty tříletého chlapce – dohnaly k dojetí Petera Bouckaerta z Human Rights Watch, který jako jeden z prvních fotografii zveřejnil na Twitteru a doplnil ji osobním komentářem: „Dlouho jsem přemýšlel, než jsem fotografii sdílel. [...] Nejvíce mě zasáhly jeho malé tenisky – určitě mu je ráno, když ho oblékali na nebezpečnou cestu, obuli rodiče s láskou. [...] Když jsem se na ten obrázek díval, nemohl jsem přestat myslet na to, že by tam na pláži mohl ležet mrtvý jeden z mých synů“[41].

Obr. 10 Foto: Nilüfer Demir/ DHA. Alan Kurdi, detailní záběr.

[40] LAURENT, Olivier. What the Image of Aylan Kurdi Says About the Power of Photography [online]. Time. [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://time.com/4022765/aylan-kurdi-photo/
[41] Dispatches: Why I Shared a Horrific Photo of a Drowned Syrian Child [online]. [cit. 29. 5. 2025]. Dostupné z: https://www.hrw.org/news/2015/09/02/dispatches-why-i-shared-horrific-photo-drowned-syrian-child.

Ačkoli Bouckaertova slova bezpochyby vyjadřují rozrušení, je těžké si nevšimnout, že se jedná o pečlivě sestavenou rétorickou řeč. „Doufám, že tato fotografie nás nejen šokuje, ale také nás přiměje k osobnímu zapojení, abychom zastavili tato nesmyslná úmrtí ve Středozemním moři. Pokud se tak stane, bude to snímek, který světu mnoho dal," řekl o svých motivech v pozdějším rozhovoru s reportérem časopisu Time. Přiznal také, že „to dítě vypadá velmi podobně jako evropské dítě".

Fotografie odkazuje k univerzální zkušenosti rodičovství a zlidšťuje krizi, která byla dosud vykreslována hlavně přeplněnými loděmi a hraničními kontrolními stanovišti. Jako dítě – nevinné, bezbranné, vyžadující péči a ochranu a bez sebemenšího vlivu na politická rozhodnutí – se Alan stal reprezentativním symbolem uprchlíků, kteří při pokusu o vstup do Evropy přišli o život[42].

Současně je třeba mít na paměti, že drama migrace bylo nepřímo umocněno politickými rozhodnutími, včetně hrozby otevření hranic pro migranty ze strany tureckého prezidenta Recepa Tayyipa Erdoğana. V reakci na hlasování Evropského parlamentu o zmrazení přístupových jednání Turecka s Evropskou unií Erdoğan varoval: „Jestli budete pokračovat, tyto bariéry budou zvednuty. Měli byste to vědět," citoval ho po hlasování deník Hürriyet. Prezident rovněž obvinil evropské státy z nedostatku solidarity a praktické pomoci a zdůraznil, že Turecko na svém území hostí miliony uprchlíků[43].

Ačkoli fotografie nevznikly z podnětu žádné humanitární organizace, byly okamžitě převzaty a začleněny do mediálního zpravodajství a kampaní – od Human Rights Watch po UNICEF. Zároveň se objevily na titulních stránkách největších evropských deníků a během několika dnů začaly mít politický dopad. „Velká Británie oznámila, že přijme tisíce dalších uprchlíků," uvedl Olivier Laurent v první větě článku časopisu Time, v němž popisoval historii publikace. Text uzavřel citátem Davida Leviho Strausse: „Je to jeden z těch obrazů, které se zdají vynořovat z kolektivního podvědomí. Již nyní se srovnává s fotografií Nicka Uta zachycující nahou vietnamskou dívku prchající před napalmem (Kim Phuc Phan Thi), která přispěla ke změně veřejného mínění o válce ve Vietnamu. Fotografie smrti Aylana Kurdiho je jednoduchá – opravdu – ale zůstane s námi velmi dlouho."

Ačkoli dnes může publikování takových fotografií šokovat, historicky jejich přítomnost ve veřejném prostoru nebyla ničím výjimečným. Již na konci 19. století se široce šířily fotografie mrtvých, zmrzačených nebo extrémně vyčerpaných dětí. Některé z nich se dostaly do západního tisku, ale častěji byly promítány jako diapozitivy během představení s použitím magické lucerny. Promítané na zeď ve formě zvětšených obrazů doprovázely přednášky a protestní shromáždění v Americe, Anglii a celé Evropě[44].

První misijní a dobročinné organizace – předchůdci dnešních nevládních organizací – je využívaly k informování o tragédiích, které se odehrávaly v Africe, na Blízkém východě či v Rusku. K nejstarším příkladům bezpochyby patří kampaně proti „novému otroctví" ve Svobodném státě Kongo v 90. letech 19. století[45]. Předpokládá se, že právě v rámci tohoto hnutí reformátorů byl poprvé použit výraz „zločiny proti lidskosti". Základní vizuální strategií bylo prezentovat to, co bychom dnes nazvali „fotografiemi krutosti". Mučení, popravy, amputace – vše bylo dokumentováno, aby se zviditelnil rozsah

[42] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. "A horrific photo of a drowned Syrian child": Humanitarian photography and NGO media strategies in historical perspective [online]. *International Review of the Red Cross*. 2015, roč. 97, č. 900, s. 1121–1145 [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-9.pdf.
[43] ČTK. Erdogan hrozí otevřením hranic migrantům do Evropy. [online]. České noviny, 25. 11. 2016 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-pustime-vam-do-evropy-migranty-pohrozil-erdogan-unii-40016127.
[44] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 48.
[45] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. "A horrific photo of a drowned Syrian child": Humanitarian photography and NGO media strategies in historical perspective [online]. *International Review of the Red Cross*. 2015, roč. 97, č. 900, s. 1121–1145 [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-9.pdf.

násilí a mobilizovala veřejnost k zastavení zločinů krále Leopolda II. (Belgie) v jeho soukromé kolonii – Kongu.

Jak poznamenává Linfieldová, diváci těchto představení bývali často povýšení, samolibí, rasističtí a imperialističtí. Je Jejich soucit – stejně jako ten náš – byl daleko od dokonalosti. a přesto: byli skutečně šokováni, a co je nejdůležitější, mobilizováni k akci. Nakonec byla kolonie Leopoldovi II. odebrána a přešla pod přímou kontrolu belgického státu, čímž skončilo nejbrutálnější období jejího vykořisťování[46].

4.2 Dítě a žena v humanitární ikonografii – symboly nevinnosti a univerzálního utrpení

Obraz dítěte se v historii humanitární fotografie objevuje s pozoruhodnou pravidelností. Po roce 1945 se obrazy dětí staly všudypřítomnými – jak v oficiálních publikacích UNESCO a UNICEF, tak v západních tiskových zprávách o konfliktech a krizích, stejně jako ve fundraisingových kampaních náboženských a sekulárních organizací[47]. Mezi ikonické dnes patří fotografie hladovějící dívky z Biafry od Dona McCullina (1968) nebo dítě a sup na Pulitzerovou cenou oceněné fotografii Kevina Cartera ze Súdánu (1993). Každá z těchto fotografií vyvolala diskusi a obvinění z manipulace emocemi. a každá z nich – bez ohledu na tyto hlasy – zůstala v paměti. Druhá z nich také proto, že autor čelil vlně kritiky za to, že dívce nepomohl. Carter vysvětlil, že dítě už bylo v táboře, takže mu nehrozilo nebezpečí. Přesto se fotografie stala symbolem nejen utrpení oběti, ale také otázek o etice práce fotožurnalisty.

Obr. 11 Foto: Kevin Carter. Sup a malá holčička.

[46] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 49.
[47] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. Children and Other Civilians: Photography and the Politics of Humanitarian Image-Making. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History. New York*: Cambridge University Press, 2015, s. 167.

„Vezměme si například slavné fotografie Dona McCullina zachycující strašlivě vyhublé děti z období války v Nigérii a Biafře v letech 1967–1970," píše Susie Linfield. „Děti z Biafry, často zobrazené nahé, držící v rukou žalostně prázdné plechovky, jsou těžko snesitelné: zdeformované, s nafouknutými břichy, končetinami jako tyčky a mrtvým pohledem." Tyto fotografie, ačkoli šokující, měly účinek – vyvolaly celosvětovou vlnu pobouření a přispěly k internacionalizaci konfliktu. Právě Biafra, jak zdůrazňuje Linfield, se stala impulsem k přehodnocení zásad humanitární pomoci a nakonec vedla k založení organizace Lékaři bez hranic v roce 1971[48]

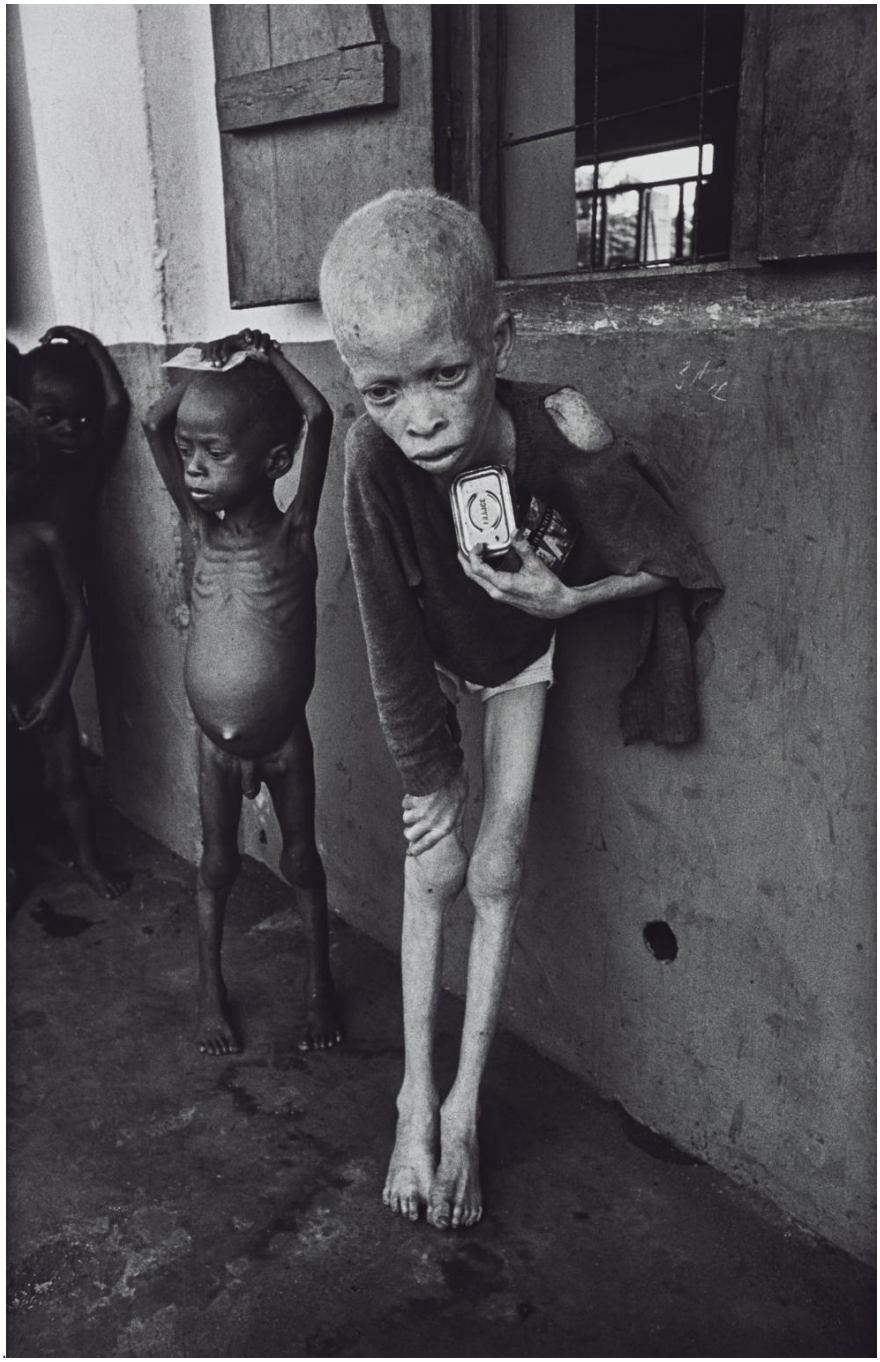

Obr. 12 Foto: Don McCullin. Biafra, 1968.

[48] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 51.

Vizuální a narativní formy vyjádření specifické pro humanitární fotografii odhalují také citlivost k prožitkům žen. Právě ony – zbavené patriarchální ochrany ze strany státu, manžela či otce – se vedle dětí stávají hrdinkami humanitárních obrazů. Postava matky s dítětem je jedním z nejtrvalejších motivů této ikonografie[49]. Stejně jako obraz dítěte se spojuje s představou nevinnosti, bezbrannosti a apolitického statusu. Asociace často vedou ke křesťanské ikonografii – vidíme v nich obraz Madony s dítětem nebo matky oplakávající dítě, Pietà[50].

Susan Sontagová také poznamenala, že nejdrastičtější obrazy – těla zničená hladem a válkou – zřídka zobrazují lidi, které bychom mohli považovat za „své". Čím větší je kulturní a geografická vzdálenost, tím větší svobodu cítíme při jejich zobrazování. „Když je fotografován někdo bližší, očekává se od fotografa větší diskrétnost," napsala a dodala, že „v případě našich zemřelých vždy platila přísná pravidla pro zobrazování tváří." Tato pravidla však neplatila pro lidi z globálního Jihu.

Jak dále analyzovala: „Obecně platí, že strašlivě znetvořená těla na zveřejněných fotografiích pocházejí z Afriky nebo Asie. Tento novinářský zvyk vychází z mnohasetleté tradice zobrazování exotických – tedy kolonizovaných – lidských bytostí: Afričané a obyvatelé vzdálených zemí Asie byli od 16. do počátku 20. století vystavováni jako zvířata v zoo na etnologických výstavách v Londýně, Paříži a dalších evropských hlavních městech"[51]. Mediální reprezentace utrpení tedy není pouze otázkou estetiky nebo etiky: vidíme ty, jejichž tváře smíme vidět, a chráníme ty, jejichž lidskost považujeme za podobnou té naší. V praxi humanitární fotografie využívá obrazy velmi selektivně. Výběr osoby na fotografii – jejího věku, pohlaví a především barvy pleti – nikdy nebyl náhodný.

Meziválečné období přineslo technologickou a kulturní revoluci: lehké malé fotoaparáty – jako Leica – umožnily fotografům volný pohyb v terénu. To časově souznělo s rozkvětem moderního ilustrovaného tisku a reportážní fotografie. Profesionalizovala se i samotná profese fotoreportéra. Robert Capa (1913–1954), David Seymour (Chim) (1911–1956) a George Rodger (1908–1995) – tři ze čtyř zakladatelů agentury Magnum Photos – získávali zkušenosti na frontách druhé světové války. V tomto téměř výlučně mužském světě byla jednou z mála žen Thérèse Bonney (1894-1978)– válečná zpravodajka a fotografka, která namířila objektiv nikoli na bojiště, ale na civilisty zasažené válkou. Její fotografie, které byly později vystaveny ve Spojených státech, vytvořily v humanitární fotografii ikonu „civilisty" – nevinné bílé dítě z Evropy.

Po válce se tento obraz opakoval v materiálech vytvořených Agenturou Spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA), UNESCO a dalšími agenturami OSN, které srovnávaly fotografie poválečné chudoby s informacemi o efektivitě poskytované pomoci. Ale už už ve 20. a 30. letech pochopily organizace jako Near East Relief, že štědrost dárců roste, pokud příjemci pomoci nemají příliš tmavou pleť. Aby zvýšily úspěšnost adopčních kampaní, zesvětlovaly barvu pleti arménských sirotků na distribuovaných materiálech[52].

[49] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. "A horrific photo of a drowned Syrian child": Humanitarian photography and NGO media strategies in historical perspective [online]. *International Review of the Red Cross*. 2015, roč. 97, č. 900, s. 1121–1145 [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-9.pdf.
[50] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. Children and Other Civilians: Photography and the Politics of Humanitarian Image-Making. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History. New York*: Cambridge University Press, 2015, s. 167.
[51] SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 76-86.
[52] RODOGNO, Davide a Heide FEHRENBACH. "A horrific photo of a drowned Syrian child": Humanitarian photography and NGO media strategies in historical perspective [online]. *International Review of the Red Cross*. 2015, roč. 97, č. 900, s. 1121–1145 [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-9.pdf.

Obr. 13 Foto: Thérèse Bonney. Uprchlice v Argelès-sur-Mer ve Francii, 1941.

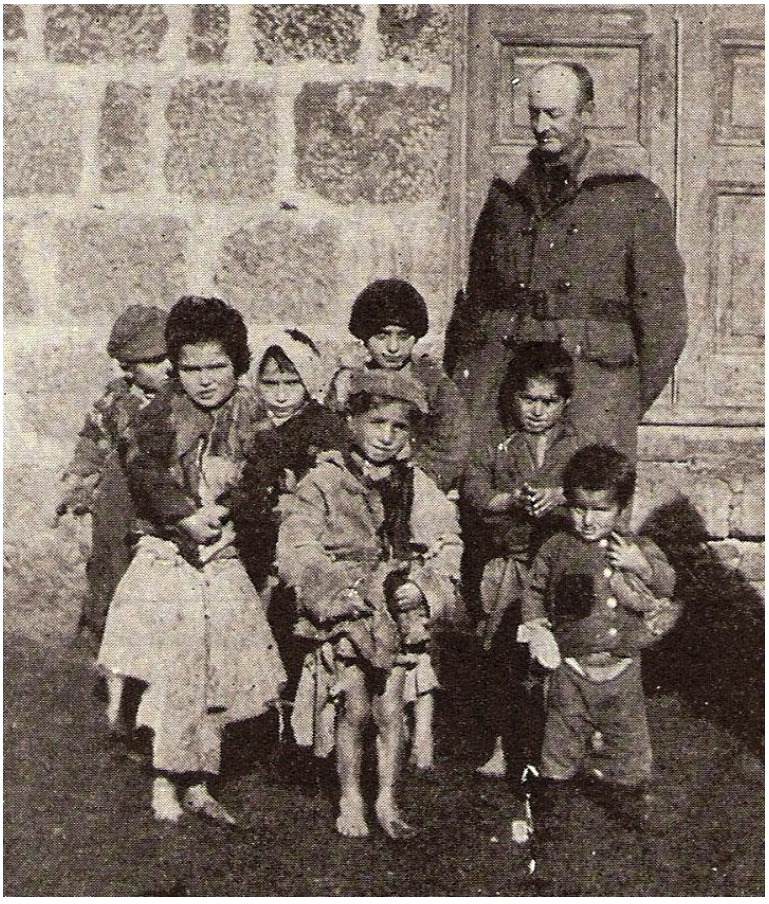

Obr. 14 Pracovník organizace Near East Relief R. M. Davidson s nově příchozími v Erivanu. Časopis New Near East, duben 1922.

4.3 Hledání správného obrazu – etické rámce zobrazování

Otázku etického zobrazování v činnosti humanitárních organizací jako první otevřel Jørgen Lissner (1977), který trefně diagnostikoval dilema současného humanitárního hnutí – rozpor mezi potřebou efektivního fundraisingu a deklarovaným vzdělávacím posláním. Vzdělávání málokdy má reklamní „sex appeal", proto se častěji sahá po vizuálních zkratkách. Šokující portréty podvyživených dětí se stávají hlavním motivem humanitárních kampaní, protože se promítají do výše darů. Lissner napsal přímo: takové obrazy jsou negativní, ponižující a především zkreslují realitu[53]. To samozřejmě neznamená – jak zdůrazňuje Susie Linfield –, že fotografie hladovějících dětí z Biafry jsou lživé. „Naopak: utrpení, které zobrazují, nelze – a nesmí – zpochybňovat. Znamená to však, že my jako diváci musíme vědomě vystoupit z rámce, abychom pochopili složitou realitu, z níž tyto obrazy vzešly"[54].

Lissner byl také jedním z prvních, kdo požadoval, aby humanitární fotografie podléhaly regulaci. Nešlo jen o etiku, ale také o pochopení toho, jak samotné médium funguje. Fotografie totiž funguje na principu přesunu – ukazuje něco, co se již stalo, ale my to vidíme tady a teď. Fotoaparát má schopnost zcela oddělit zaznamenaný obraz od jeho původního kontextu. Jako diváci nevíme, zda se daná scéna skutečně odehrála, nebo byla zinscenována. Neznáme její historii ani vztah mezi fotografem a fotografovaným. Fotografie cestuje – přibližuje to, co je vzdálené a co nikdy osobně nezažijeme. Proto – jak zdůrazňoval Lissner – fotografie jako médium v sobě spojuje voyeurismus a moc. Obraz vytváří ten, kdo má fotoaparát – a tím pádem i technickou, symbolickou a často i ekonomickou převahu nad fotografovanou osobou. Samotný akt stisknutí spouště může objektivizovat. Fotografie vypadá jako důkaz, ale ve skutečnosti je konstruktem – a jako taková by měla být podrobena hodnocení, než se dostane do širokého oběhu[55].

Zlomovým okamžikem pro nevládní organizace byl hladomor v Etiopii v letech 1983–1985. Tyto události získaly celosvětovou pozornost v říjnu 1984, kdy večerní vysílání BBC odvysílalo šokující reportáž natočenou Mohammedem Aminem a Michaelem Buerkem. Vysílání otřáslo redakcemi po celém světě, vyvolalo šok a spustilo lavinu spontánních darů. Zahájila se rozsáhlá mezinárodní humanitární operace, poháněná společenským rozruchem a aktivní mediální mobilizací.

Ačkoli byly tyto události bezprecedentní, ještě samy o sobě nevedly k žádným kulturním změnám ve světě nevládních organizací. Paradoxně tuto roli nepřevzali politici ani aktivisté, ale popová hvězda Bob Geldof. Po zhlédnutí reportáže Amina a Buerka reagoval Geldof iniciativou Band Aid – singlem "Do They Know It's Christmas?", vydaným s cílem „zachránit svět na Vánoce". Projekt získal obrovskou publicitu a proměnil se v mediální spektákl. Geldof se stal jeho samozvaným vůdcem a tváří západního humanitárního úsilí. Vyvrcholením akce byl koncert Live Aid v červenci 1985, který se konal současně na stadionech Wembley v Londýně a JFK ve Filadelfii. Tento šestnáctihodinový koncert byl vysílán do 120 zemí a sledovalo jej přibližně 1,6 miliardy diváků, což z něj činí největší charitativní koncert v historii.

Nadace Band Aid Trust vybrala celkem 144 milionů liber. Akce inspirovala řadu dalších iniciativ a upevnila populární metody jako účinný nástroj fundraisingu. Bob Geldof pokračuje ve své činnosti započaté v 80. letech dodnes – každých několik let vznikají nové verze písně a videoklipu, do nichž se

[53] LIDCHI, Henrietta. Finding the Right Image: British Development NGOs and the Regulation of Imagery. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 275.
[54] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 50.
[55] LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 279.

zapojují další generace britských umělců. Sám iniciátor pravidelně odpovídá na kritické komentáře a argumentuje, že díky této kampani se podařilo zachránit miliony lidí před smrtí hladem.

Obr. 15 Obálka alba Band Aid – Do They Know It's Christmas?.

Akce jako Band Aid, Live Aid nebo pozdější Live8 si vysloužily ironické označení „White Band's Burden" – narážku na koloniální báseň Rudyarda Kiplinga „Břemeno bílého muže". Když známí a bohatí umělci zpívají pro chudé a přesvědčují veřejnost, že koupě alba může snížit globální chudobu o polovinu, svět se často vysmívá „výpočtům rockových hvězd". Jak poznamenává Linda Polman, podobné spektákly, které složité problémy chudoby redukují na příběh se šťastným koncem, se mohou stát pohodlnou výmluvou pro vůdce chudých zemí, aby se vyhnuli skutečným reformám. Současně uspokojují potřebu západního publika cítit, že se podílí na záchraně světa.

„Moment Bono" zažívají také známí herci a sportovci, pokud veřejně vystupují ve prospěch ušlechtilých cílů. Angelina Jolie navštěvovala uprchlické tábory v Africe jako velvyslankyně UNHCR a o podporu a zviditelnění situace na polsko-běloruské hranici ji požádala také Anna Alboth[56]. Mia

[56] ALBOTH, Anna. Jak podam już tę zupę, rozmasuję zziębnięte stopy, muszę powiedzieć: „Jesteście w kompletnej dupie" [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,27718216,jak-podam-juz-te-zupe-rozmasuje-zziebniete-stopy-musze-im.html#s=S.embed_article-K.C-B.1-L.5.zw.

Farrow působila jménem UNICEF, George Clooney se objevil v Dárfúru, Brad Pitt podporoval projekty Save the Children. Humanitární organizace otevřeně přiznávají, že taková spolupráce je nezbytná: „Média se nezajímají o samotný účel sbírky, ale o to, koho se podařilo do ní zapojit," cituje Polman mluvčího Oxfam-UK.

Obr. 16 Foto: Roger Arnold. V červnu 2014 se Angelina Jolie, zvláštní vyslankyně UNHCR, setkala s Baw Meh, uprchlicí z Myanmaru (z kmene Karen nebo Kayin) v uprchlickém táboře Ban Mai Nai Soi v Thajsku.

Události v Etiopii se ukázaly jako přelomové pro nevládní organizace. Přinesly jim bezprecedentní nárůst příjmů, větší mediální pozornost a důvěru veřejnosti. Činnost nevládních organizací začala být vnímána jako účinnější než snahy vlád a velkých institucí – rychlejší, bližší potřebným a nezávislá na politických závazcích. Během jediného desetiletí – mezi lety 1985 a 1995 – humanitární organizace zvýšily rozsah svých aktivit o 150 procent. v letech 1980–1990 se jejich počet v USA zvýšil ze 167 na 267 a v následujícím desetiletí se téměř zdvojnásobil. Současně se jasně projevila jejich závislost na médiích[57]. Studenou sprchou byla zpráva „Images of Africa", kterou připravily výzkumné organizace v reakci na rostoucí kritiku způsobu, jakým evropská a severoamerická média a humanitární organizace informovaly o krizi.

Autoři zprávy přímo obvinili média a nevládní organizace z vykořisťovatelských praktik. Fotografie a videozáznamy byly pořizovány v situacích, kdy fotografované osoby nemohly odmítnout nebo vyjádřit vědomý souhlas, nebo dokonce vzhledem k jejich emocionálnímu a fyzickému stavu si nebyly vědomy přítomnosti médií. Jejich obrazy byly redukovány na anonymní masu hladovějících. Jak bylo uvedeno ve zprávě, tento efekt nebyl náhodný. Dosahoval se mimo jiné tím, že snímky byly pořizovány shora, vyhýbalo se očnímu kontaktu s protagonisty a často byly používány detailní záběry. To ještě umocňovalo dojem jejich bezmocnosti a apatie. Dominovala stejná klišé: matka s dítětem, vyhublé dítě, kolony nákladních vozů s humanitární pomocí. Dokonce i záběry pracujících rolníků byly opatřeny popisky hovořícími výhradně o bídě a nuzotě[58]. Afričané byli uzavřeni v narativu žáků-spotřebitelů, odsouzených k pomoci zvnějšku.

[57] POLMAN, Linda. Karawana kryzysu. Za kulisami przemysłu pomocy humanitarnej. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2011, s. 238–281.
[58] Images of Africa. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: http://digital.lib.msu.edu/projects/africanjournals.

Bylo také zjištěno, že žádná z institucí, které tyto obrazy vytvářely – ani nevládní organizace, ani média, ani iniciativa Band Aid – se nepokusila ukázat místní aktivity zaměřené na zmírnění dopadů krize. Ačkoli nevládní organizace deklarovaly, že chtějí vysvětlovat strukturální příčiny hladu, v praxi používaly stejný zjednodušený jazyk jako média, aby si udržely pozornost dárců. i když také vytvářely vzdělávací materiály, ty byly mnohem méně atraktivní a neměly šanci oslovit širokou veřejnost.

Paradox byl zřejmý: krátkodobý úspěch sbírek byl založen na obrazech, které v dlouhodobém horizontu upevňovaly škodlivé stereotypy. Média dokázala spustit vlnu pomoci, ale zároveň dehumanizovat jejich příjemce. Nevládní organizace stály před nutností vypracovat nové formy komunikace s dárci, které by kombinovaly efektivitu fundraisingu s odpovědným narativem. v reakci na obvinění z vykořisťovatelských praktik se začala zavádět institucionální pravidla upravující zásady etického vytváření a výběru obrazů.

4.4 Dokumentarista ve službách myšlenky – o odpovědnosti za obraz

Západní média mají ustálenou tradici samoregulace, která se rozvíjela souběžně s rozvojem myšlenky demokratické společnosti. Společné mezinárodní dokumenty, jako například Pařížská deklarace UNESCO z roku 1983[59] nebo Rezoluce Rady Evropy z roku 1993[60], určily soubor hodnot, jenž po desetiletí formuje etickou identitu novináře. Mezi ně patří: objektivní prezentace skutečnosti, profesionální poctivost, respektování soukromí a důstojnosti, oddělování informací od komentářů, vyhýbání se manipulaci, zákaz propagace násilí či nenávisti i závazek ke službě společnosti – nakládání s informacemi jako se společným dobrem, nikoli jako s pouhou komoditou. V obdobném duchu vypracovaly své první kodexy i nevládní organizace: Oxfam (1987), Save the Children Fund (1988, 1991) a NGO-EC Liaison Committee (1989). Tyto kodexy jsou průběžně revidovány a jejich ustanovení přizpůsobována měnící se realitě. Pokyny důsledně odkazují na humanitární hodnoty solidarity, respektu k důstojnosti a lidským právům.

Pokyny Oxfam (Ethical Content Guidelines)[61] asně zdůrazňují nutnost prezentovat protagonisty autenticky – v jejich skutečném kontextu, s plným respektem k jejich důstojnosti. Je třeba se vyvarovat zobrazování zemřelých osob či osob, které upadly do krajní beznaděje. Pokyny Save the Children[62] podtrhují nutnost získání informovaného souhlasu a zároveň vyhýbání se stereotypním a senzacechtivým zobrazením. Podobná doporučení obsahuje také Kodex chování v oblasti obrazů a sdělení (Code of Conduct on Images and Messages) vytvořený sítěmi, jako je CONCORD Europe (2007)[63]. Většina velkých organizací má dnes vlastní pokyny týkající se zobrazování a novináři a fotografové spolupracující s těmito subjekty jsou povinni je dodržovat.

Zajímavý pohled na to, jak v praxi fungují žurnalistické a humanitární zásady, nabízí práce Jenni Mäenpää z Univerzity v Tampere. Autorka této práce měla možnost nahlédnout do těchto vztahů zblízka, když rozhovorovala dvanáct finských fotožurnalistů, kteří kombinují práci pro média s působením pro Finský Červený kříž, Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce nebo Finskou církevní pomoc (Finn Church Aid, FCA). Zajímalo ji, jak se tito profesionálové pohybují v prostoru vymezeném

[59] Europa w jaką wierzymy. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://thetrueeurope.eu/europa-w-jaka-wierzymy/.
[60] Decyzja Rady 94/428/WE z 16 czerwca 1994 r. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21994D0628(01)&from=SK.
[61] Ethical Content Guidelines: Upholding the Rights of the People in the Pictures. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://policy-practice.oxfam.org/resources/ethical-content-guidelines-upholding-the-rights-of-the-people-in-the-pictures-i-620935/.
[62] Putting the People in the Pictures First: 2024 Updated Version – Guidelines for the Ethical Production and Use of Content, Images and Stories. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://resourcecentre.savethechildren.net/document/putting-the-people-in-the-pictures-first-2024-updated-version-guidelines-for-the-ethical-production-and-use-of-content-images-and-stories.
[63] Code of Conduct on Images and Messages. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://concordeurope.org/2012/09/27/code-of-conduct-on-images-and-messages/.

standardy obou systémů – jaké spatřují podobnosti a rozdíly. Zjišťovala také, co je vedlo ke spolupráci s nevládními organizacemi. Ačkoli respondenti uznávali, že každá z těchto cest má svá specifika, shodovali se, že jejich hlavním cílem je vždy zachovat důvěryhodnost sdělení bez ohledu na zadavatele[64].

V důsledku krize tiskového trhu, která začala po roce 2000, dnes většina fotožurnalistů pracuje nezávisle jako freelancerové. Mnozí z nich hledají nové profesní cesty. Tyto možnosti přináší spolupráce s obchodními klienty a různými institucemi – včetně nevládních organizací – i když to vyžaduje flexibilitu a schopnost přizpůsobit se odlišným pracovním standardům a očekáváním. Řada respondentů Mäenpää vnímá spolupráci s nevládními organizacemi jako příležitost k profesnímu rozvoji. Někteří zdůrazňují, že jim tato spolupráce umožňuje přístup na místa a k tématům, která jsou kolegům z redakcí často nedostupná, pro jiné je stejně důležité, že mohou pracovat v souladu s hodnotami, které jsou jim blízké. NGO jsou rovněž vnímány jako zadavatelé, kteří poskytují větší svobodu a volnější časový režim než redakce. Výstavy, publikace a dokumentární projekty, které fotografové dříve často financovali z vlastních prostředků, mají dnes šanci vzniknout díky grantům nebo ve spolupráci s NGO[65].

Zapojení do projektů realizovaných ve spolupráci s nevládními organizacemi bylo po mnoho let – a stále je – nedílnou součástí praxe mnoha významných fotografů. Nevládní organizace jsou pro ně cennými partnery, zatímco pro samotné organizace je taková spolupráce často cestou, jak posílit svůj obraz ve společnosti a zvýšit dosah i důvěryhodnost svých kampaní. Zapojení agentury Magnum Photos do dokumentace světových krizí vycházelo z etického přesvědčení jejích zakladatelů. Právě v poválečné atmosféře naděje (po druhé světové válce) a zodpovědnosti vznikl statut nezávislého obrazového servisu Magnum, který – jak poznamenala Susan Sontagová – předpokládal „širší, eticky prohloubenou misi fotožurnalisty: [tj.] vytvářet kroniku své doby, války i míru, a poskytovat vyvážené svědectví, prosté šovinistických předsudků“[66].

Na webových stránkách agentury Magnum najdete průvodce, který připravila v roce 2017 vedoucí vzdělávacího oddělení Shannon Ghannam. Obsahuje praktické rady pro fotografy, kteří se chystají pracovat v této oblasti. Magnum také pořádá workshopy *Working with NGOs*, v jejichž rámci účastníci nejen analyzují etická dilemata spojená s „využitím vizuální narace jako nástroje sociální změny“, ale mají také příležitost seznámit se s očekáváními samotných nevládních organizací. Ty stále častěji využívají nové multimediální formáty a od spolupracujících fotografů očekávají všestrannost v této oblasti. Ivy Lahon, fotoeditorka organizace Save the Children, toto shrnuje: „V krizových situacích se občas stává, že máme například jen jedno volné místo v letadle OSN mířícím do vzdálené oblasti – v takovém případě potřebujeme, aby jedna osoba zvládla pořídit fotografie, videomateriály i zvukové záznamy“[67].

„Role fotoreportéra a dokumentaristy se často prolínají,“ poznamenává Sanna Nissinen, která – stejně jako Jenni Mäenpää – hovořila s fotografy spolupracujícími s nevládními organizacemi. Ve svých článcích sdílí své postřehy z těchto setkání a její závěry přinášejí zajímavý pohled na to, jak sami fotografové uvažují o své práci. Přestože se zpravidla věnují humanitárním tématům, výraz „humanitární fotograf“ používají jen neradi. Důvodem může být právě morální rétorika tohoto označení, která v sobě

[64] MÄENPÄÄ, Jenni. Future directions of professional photographers: a case study of changing hats between journalism and humanitarian photography [online]. Nordicom Review. 2023, roč. 44, č. 1, s. 25–39 [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://sciendo.com/article/10.2478/nor-2023-0004.
[65] NISSINEN, Sanna. Dilemmas of Ethical Practice in the Production of Contemporary Humanitarian Photography. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History.* New York: Cambridge University Press, 2015, s. 297–318.
[66] SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 46.
[67] Working with NGOs. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/theory-and-practice/working-with-ngos/.

nese určitý hodnotový a emocionální náboj a vyvolává obavy z oslabení jejich nestrannosti – nestrannosti, která je pro důvěryhodnost fotoreportérů a dokumentaristů klíčová. Proto mnozí z nich raději označují sami sebe za „svědky událostí". Z pohledu nevládních organizací je otázka důvěryhodnosti obrazu neméně zásadní. Fotografie mají fungovat jako důkaz – potvrzení přítomnosti v místě krize a zapojení do dokumentovaných aktivit. Jejich příjemce by měl uvěřit, že to, co vidí, se skutečně stalo[68].

Fotografové dnes stále častěji zastávají názor, že v moderním pojetí fotografie již není prostor pro iluzi objektivity. Karol Grygoruk – fotograf, absolvent Institutu tvůrčí fotografie v Opavě a aktivista, jeden ze zakladatelů skupiny Granica poskytující pomoc na polsko-běloruské hranici – tuto myšlenku dále rozvíjí s odkazem na debaty, které se kolem této otázky vedou téměř od počátků fotografie: „Za každou fotografií se skrývá individuální motivace, cíl, identita – a často také určitá privilegia." Fotografický obraz, který je ze své podstaty subjektivní, vzniká v důsledku celé řady rozhodnutí: technických, estetických i etických. Volba ohniskové vzdálenosti, kompozice, okamžiku stisknutí spouště – každý z těchto kroků je vědomým rozhodnutím fotografa. Paradoxně – jak dále shrnuje – „od fotožurnalistů a dokumentaristů se očekává nemožná nestrannost, a zároveň se od nich vyžaduje hluboké porozumění i intimita s objektem"[69].

Diskuse o hranicích objektivity a etické odpovědnosti fotografů nabývá zvláštního významu v konfrontaci se současnými krizemi a ozbrojenými konflikty. Výmluvným příkladem jsou události ze 7 října 2023. Jak uvedla agentura ČTK dne 9. listopadu 2023, Izrael se obrátil na několik zahraničních redakcí se žádostí o vysvětlení, jak mohli jejich fotoreportéři zdokumentovat překvapivý útok radikálního hnutí Hamás na jih země. Podle izraelské vlády se objevily vážné pochybnosti o etických základech práce fotografů, kteří se na místě ocitli již v prvních hodinách útoku. Zpráva organizace HonestReporting upozornila na – často neformální a blízké – vztahy části fotoreportérů s představiteli Hamásu. Novináři spolupracující s agenturami, mimo jiné Associated Press a Reuters, důrazně popřeli, že by měli jakékoli informace o plánovaném útoku či byli propojeni s bojovníky, a zdůraznili, že většina zveřejněných fotografií vznikla až po zahájení bojových akcí. Přesto se redakce musely veřejně zodpovídat nejen z etických aspektů spolupráce s nezávislými fotografy, ale také z bezpečnostních postupů, které uplatňují vůči svým pracovníkům v oblastech zasažených konfliktem[70].

Na rozdíl od teoretiků mnoho praktikujících fotografů stále věří, že je možné poctivě zachytit realitu – bez ohledu na to, kdo si pořízení fotografií objednal. Respondenti Sanny Nissinen jednoznačně zdůrazňují, že dokumentární fotografie se opírá o jasně daná pravidla a jako taková zůstává srozumitelná také pro diváky. Podle jejich názoru dnes tradičně chápaný objektivismus ustupuje hodnotám, jako jsou spolehlivost, etická důslednost, odpovědnost za zobrazované skutečnosti a transparentnost procesu. Stále častěji se rovněž hovoří o nutnosti uvědomovat si vlastní privilegované postavení – a o vlivu, který může mít samotná přítomnost fotografa na situaci, fotografované osoby i průběh událostí.

Tento způsob uvažování snad nejlépe vystihuje reflexe Billa Nicholse a Allana Sekuly, na kterou upozorňuje Susie Linfield: „Jedinou ‚objektivní' pravdou, kterou fotografie nabízí, je tvrzení, že někdo

[68] NISSINEN, Sanna. Dilemmas of Ethical Practice in the Production of Contemporary Humanitarian Photography. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). Humanitarian Photography: a History. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 316.
[69] GRYGORUK, Karol. *Společensky angažovaná fotografie v 21. století*. Opava: Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2024, s. 34.
[70] ČTK. Izrael žádá vysvětlení přítomnosti fotografů zahraničních médií při útoku Hamásu. [online]. ČTK, 9. 11. 2023 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/izrael-zada-vysvetleni-pritomnosti-fotografu-zahranicnich-medii-pri-utoku-hamasu/2438613.

– v tomto případě automatická kamera – byl někde a pořídil fotografii. Všechno ostatní, kromě otisku stopy, je otevřené interpretaci"[71].

4.5 Konflikt hodnot – etické dilemy v praxi

Novinářské a humanitární kodexy spojuje společný cíl: prosazování etického jednání. Obecné zásady novinářské etiky zavazují všechny mediální profesionály. V praxi, zejména při práci s obrazovým materiálem zachycujícím utrpení a konflikty, se však často ukazuje, že realita novinářské práce je nepředvídatelná. Jak poznamenává Magdalena Cygan, „na jedné straně stojí etické kodexy, na druhé konkrétní situace" – a v těchto případech podle mnoha zkušených reportérů hotové pokyny nestačí. Klíčovou roli pak hrají osobní úvahy, profesní zkušenosti a především vnitřní pocit odpovědnosti a vlastní svědomí[72].

„Hranice mezi tématy, která je možné a vhodné fotografovat, a těmi, před nimiž by objektiv fotožurnalisty měl zůstat slepý, je nesmírně tenká a těžko postřehnutelná," upozorňuje Małgorzata Misztal a poukazuje na morální zátěž rozhodnutí přijímaných v terénu. „Je třeba si uvědomit, že fotoaparát v rukou novináře není o nic méně nebezpečným nástrojem než zbraň. Stejně jako puška může i fotoaparát zranit, zmrzačit nebo způsobit tragédii. Konečným soudcem toho, co je přípustné, a co už nikoli, je sám fotožurnalista"[73].

Právě proto jsou tak cenné úvahy fotografů spolupracujících s humanitárními organizacemi. Jejich zkušenosti umožňují lépe nahlédnout do těch aspektů práce, které nejčastěji vyvolávají dilemata a opakované profesní úvahy. Na základě jejich poznatků lze přesněji pochopit, kde leží hranice etiky – a co se děje tam, kde se začínají stírat.

Otázka manipulace a autenticity obrazu je klíčová jak pro média, tak pro humanitární organizace, přestože jejich priority a cíle se mohou lišit. Neziskové organizace ve svých etických kodexech kladou důraz na to, aby snímky věrně odrážely realitu – nesmějí exotizovat, estetizovat utrpení ani přehánět optimismus. Řídí se zásadou posilování postavení osob na fotografiích a respektování jejich důstojnosti.

Tento přístup umožňuje fotografům strávit s protagonisty fotografií dostatek času a objasnit jim důvod pořizování snímků, což mnozí považují za klíčový prvek důstojného setkání. Fotografie mají za cíl probouzet empatii a podněcovat k akci – nemají šokovat dramatickými nebo senzačními záběry. Často jsou jednoduché, emocionálně srozumitelné a narativně přímé. Obvykle zobrazují člověka při konkrétní činnosti nebo v určité situaci. Současně však platí řada formálních omezení. Většina organizací například zakazuje zveřejňování fotografií zobrazujících mrtvá těla nebo nahotu[74].

Mnoho fotoreportérů chápe svou práci pro humanitární organizace především jako dokumentární činnost. Největší obtíže jim proto přinášejí zakázky, které jsou určeny pro marketingové či fundraisingové účely. Tyto materiály často překračují rámec klasické fotoreportáže a mohou být v rozporu s profesními zásadami fotografů. Nejvýraznější konflikty vznikají tehdy, když jsou fotografové požádáni o dokumentaci podmínek nebo situací, které ve skutečnosti ještě nenastaly. Tato praxe vyvíjí tlak na inscenování nebo rekonstruování událostí podle zadání, což ohrožuje základní hodnoty – autentičnost a novinářskou věrnost faktům. Faisal, jeden z fotografů, s nimiž hovořila Sanna Nissinen,

[71] LINFIELD, S. The Cruel Radiance: Photography and Political Violence. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012, s. 49.
[72] CYGAN, Mariusz. „Etyka w zawodzie fotoreportera" [Etika v profesi fotoreportera]. *Naukowy Przegląd Dziennikarski*. 2017, roč. 4, s. 25.
[73] MISZTAL, Michał. „Fotodziennikarskie naruszanie dóbr osobistych" [Fotoreportážní porušování osobnostních práv]. *Biuletyn Edukacji Medialnej*. 2008, roč. 1, s. 46.
[74] NISSINEN, Sanna. Dilemata etické praxe při tvorbě současné humanitární fotografie. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitární fotografie: historie*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 308.

popisuje jednu takovou situaci: „Hlavním cílem bylo natočit materiál a dodat mu emocionální charakter. Nevládní organizace potřebovaly získat finanční prostředky v zahraničí a chtěly ukázat, jak jsou tyto peníze využity. To byl hlavní účel zakázky – a stejný cíl pozoruji pokaždé… Jde o to, aby fotografie působily emotivně, i když neodpovídají skutečnosti. Skutečná situace bývá často odlišná od té oficiální." Faisal přiznává, že i když se v takových situacích necítí dobře, někdy je schopen své jednání ospravedlnit: „Někdy je pro mě velmi složité pořídit požadovanou fotografii, pokud to, co se očekává, ve skutečnosti neexistuje. v jednom případě se projekt ani nerozběhl a už požadovali fotografie. […] v takových chvílích jsem zmatený… Ale pokud vím, že se daná situace opravdu uskuteční – například za měsíc – pak mohu s tímto zadáním souhlasit"[75]. V redakční práci není prostor pro takové kompromisy. Publikování v informačních médiích vyžaduje spolehlivost a věrnost faktům – nejen na úrovni narativu, ale také na úrovni obrazu. Reportér je povinen ukazovat svět takový, jaký skutečně je – ve vší jeho složitosti, včetně stránek bolestivých či brutálních. Klíčovou hodnotou je zde autenticita, chápaná doslovně. Fotografie musí být pořízeny v reálných situacích, bez inscenování nebo ovlivňování průběhu událostí. V praxi to znamená také přísná omezení při postprodukci.

Jak podotýká Eduard de Kam, specialista na digitální fotografii analyzující shodu souborů JPEG s originály RAW pro World Press Photo, dnes autenticita snímku znamená: „všechny pixely […] přesně na svém místě"[76]. V tomto pojetí se pravdivost obrazu stává téměř matematickou otázkou.

Karol Grygoruk ve svých vzpomínkách uvádí: „Když jsem před více než deseti lety poprvé začal hledat odpovědi na své etické otázky, naivně jsem se obrátil na instituce, které jsem považoval za autority v této oblasti. […] K mému překvapení však pravidla této soutěže [World Press Photo] definovala etiku výhradně z pohledu hranic postprodukce fotografií." Kategorický zákaz manipulace s obrazem a jakýchkoli zásahů do obsahu fotografií upravuje většina etických kodexů novinářských a reportérských kruhů – od pravidel soutěží až po interní směrnice fotografických agentur[77].

Technická ověření autenticity, ač jsou důležitá, nezahrnují řadu dalších otázek, se kterými se fotožurnalisté setkávají v každodenní praxi. „Balancování mezi základní hodnotou – poskytováním informací –, a respektováním lidské důstojnosti představuje neustálé dilema […]. V práci fotožurnalisty se tato rovnováha stává téměř rutinou," konstatuje jeden z respondentů citovaných Jenni Mäenpää. Podobné zvažování dopadá také na fotografy pracující pro humanitární organizace, i když v jejich případě je prvořadým cílem ochrana samotné organizace a jejích příjemců. Pokud by publikování snímku mohlo narušit soukromí, vystavit konkrétní osobu nebezpečí či ztížit působení NGO na daném místě, zpravidla se od zveřejnění upouští.

Takové rozhodnutí však není vždy samozřejmé nebo jednoznačné. Výjimkou byla například fotografie Alana Kurdiho, která je zmíněna v úvodu této kapitoly. Jedna z respondentek Mäenpää vzpomíná: „Byla tam rodina, která utrpěla při útoku chemickými zbraněmi. Je to samozřejmě velmi důležitá událost, která má vysokou informační hodnotu, ale [ze strany NGO] mi bylo řečeno, že o tom nesmím mluvit […]. Pravděpodobně proto, že by to mohlo ohrozit činnost organizace v dané oblasti, ale z novinářského hlediska mě to velmi rozčilovalo, protože jsem tam byla právě proto, abych vyprávěla příběh těchto lidí"[78].

[75] NISSINEN, Sanna. Dilemata etické praxe při tvorbě současné humanitární fotografie. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitární fotografie: historie*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 308.
[76] World Press Photo: Kontrowersje wokół zdjęcia roku. [online]. [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.fotopolis.pl/newsy-sprzetowe/branza/14686-world-press-photo-kontrowersje-wokol-zdjecia-roku.
[77] GRYGORUK, Karol. *Společensky angažovaná fotografie v 21. století*. Opava: Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2024, s. 41.
[78] MÄENPÄÄ, Jenni. Future directions of professional photographers: a case study of changing hats between journalism and humanitarian photography [online]. Nordicom Review. 2023, roč. 44, č. 1, s. 25–39 [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://sciendo.com/article/10.2478/nor-2023-0004.

Rozdíly mezi hodnotovými systémy jsou obzvláště patrné právě v momentech, kdy se potřeba podávat zprávy střetává s nutností chránit protagonisty fotografií. Pokyny organizací častěji zahrnují doporučení týkající se zvláštní opatrnosti při zobrazování potenciálně stigmatizujících témat, jako jsou duševní nemoci, sexuální násilí nebo bezdomovectví. V případě dětí platí další omezení vyplývající z politiky ochrany nezletilých. Klíčovým pravidlem je „neubližovat" (no harm). Publikace nesmí vystavovat fotografovanou osobu násilí, represi ani sociálnímu vyloučení. Proto se při práci s osobami ze zranitelných skupin doporučuje chránit jejich podobu – například pomocí siluetových záběrů, fotografováním zezadu, těsnými záběry rukou nebo jiných částí těla, které znemožňují identifikaci.

Ani ty nejšlechetnější úmysly nezaručují správné posouzení situace, což připomíná případ Souvida Dattyho. V dubnu 2017 zveřejnila platforma LensCulture na Facebooku jeho fotografii, na které byla zachycena 16letá dívka – oběť sexuálního násilí. Fotografie, jež zobrazuje plačící teenagerku při sexuálním aktu s „klientem", byla opatřena heslem „Nenechte si ujít!" (Don't miss out!) a použita jako propagační materiál pro grantovou soutěž pořádanou platformou ve spolupráci s agenturou Magnum Photos.

Publikace vyvolala pobouření mezi aktivisty a fotografy. Autorovi bylo vytýkáno hrubé porušení etiky a směrnic UNICEF, které nařizují bezpodmínečné utajení totožnosti dětí, které se staly oběťmi sexuálního násilí. Ačkoli Datta prohlásil, že měl písemný souhlas protagonistky a „plně ji informoval o svých záměrech", pro mnohé takový formální souhlas nemohl ospravedlnit zveřejnění fotografie zobrazující sexuální násilí na nezletilé osobě.

V rozhovoru pro časopis *Time* Peter Bouckaert z organizace Human Rights Watch neskrýval své pobouření: „Tato fotografie zachycuje extrémní násilí na dítěti. V této fázi nejde o souhlas. Fotografování dívky během znásilnění opravdu překračuje hranice." Místní aktivistka Shreya Bhatová se domnívala, že „fotografování šestnáctileté dívky v takové situaci je dokumentováním znásilnění, nikoli ‚sexuální práce'. Možná to ostatní vnímali jen jako fotografii vyprávějící příběh, ale mnozí z nás to považovali za dokumentování něčeho nelegálního poměrně necitlivým způsobem," dodala.

Jak dále analyzoval časopis *Time*, během dvou let od pořízení této fotografie mělo mnoho renomovaných redaktorů, fotografů a organizací příležitost ji vidět a povzbuzovali Dattu, aby na tomto tématu dále pracoval, aniž by zpochybňovali jeho úsudek. Někteří z nich byli členy poroty, která Dattaovi udělila ceny a stipendia – v celkové výši za tři roky asi 30 tisíc dolarů. Brzy poté byly odhaleny také případy fotomontáže v dalších jeho pracích – mimo jiné kopírování fotografií Mary Ellen Mark. Datta přišel o ceny a grant granty a jeho další práce byly podrobeny ověření.

Jak však poukázala Nina Berman z agentury NOOR, klíčová otázka se týká něčeho hlubšího: „Zveřejnili by redaktoři fotografii znásilnění 16leté dívky, kdyby byla z USA nebo Evropy? Oběť obchodu s lidmi nucená k sexu je obětí znásilnění." Fred Ritchin dodal, že problém se netýká pouze jednotlivého případu, ale celého systému: trhu s cenami, strategie prosazení se ‚spektakulárními' obrazy a poptávky po exotizaci těl z globálního Jihu. „Myslím, že děláme obrovskou chybu, když podporujeme vizuálně atraktivnější a spektakulárnější obsah namísto obsahu promyšlenějšího. A tuto chybu děláme opakovaně"[79].

[79] LAURENT, Olivier. Souvid Datta Question. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://time.com/4772234/souvid-datta-question/.

Obr. 17 Snímek obrazovky z oznámení fotografické soutěže zveřejněného na profilu LensCulture na Facebooku.

Spor o hranice publikace, který se objevil v případě Souvida Dattyho, vede také k otázce vědomého souhlasu – jeho formy, významu a omezení v praxi. Různé organizace v této oblasti uplatňují různou míru formalizace – od povinných formulářů po méně formální ústní souhlas. Jeho účelem je chránit práva fotografovaných osob, v praxi však častěji slouží k zajištění zájmů institucí – jak redakcí (včetně fotografa), tak i nevládních organizací. v případě humanitárních organizací je získání písemného souhlasu obvykle nezbytnou podmínkou. Etické kodexy doporučují, aby souhlas byl vědomý a získán ještě před pořízením fotografie nebo provedením rozhovoru. Formuláře souhlasu však nezohledňují skutečnost, že fotografovaná osoba obvykle neví, v jakém kontextu bude její fotografie použita, jakým popiskem bude opatřena ani kde bude zveřejněna. v tomto smyslu se podpis stává iluzí rozhodovací pravomoci – konečná moc zůstává na straně instituce nebo fotografa.

Jak poznamenává Mäenpää, mnoho fotografů spolupracujících s nevládními organizacemi zdůrazňovalo, že povinnost získat souhlas nevyplývá pouze z formálních postupů – je pro ně také projevem úcty k fotografovaným osobám, způsobem, jak zdůraznit jejich subjektivitu. Zároveň si byli respondenti vědomi, jak obtížný proces může být získání souhlasu – zejména v krizových situacích, při jazykové a kulturní bariéře a také v podmínkách omezeného času a přístupu k překladatelům. V této souvislosti někteří respondenti srovnávali standardy práce v NGO fotografii s novinářskou praxí, kde se často stává, že jsou osoby fotografovány bez souhlasu, a dokonce tajně. v novinářské praxi je stále silná vazba na myšlenku zachycení „rozhodujícího okamžiku", nezasahování do situace a vyhýbání se inscenování – hodnoty, které jsou někdy považovány za záruku objektivity. Jak zdůrazňuje Mäenpää, takové rituály autenticity nejen formují reportážní praxi, ale také budují důvěru diváků v obraz jako

spolehlivý zdroj informací. v důsledku toho se stává běžnou praxí pořizovat fotografie bez předchozího souhlasu – pokud vůbec.

Pro humanitární organizace zůstává jednou z hlavních hodnot také advokacie – tedy činnost na podporu skupin, jejichž práva nebo potřeby jsou ignorovány. Tento druh angažovanosti přesahuje rámec tradičního žurnalismu.

Jak trefně shrnuje Nissinen, etiku humanitární fotografie nelze snadno vtěsnat do rámce hotových definic nebo kodexů, je hluboce situační a otevřená interpretacím. Ačkoli většina organizací používá standardizované pokyny, v praxi vyplývají etická rozhodnutí z konkrétních vztahů, situací a kontextů. „Tvorba fotografie je hluboce lidským procesem, zakotveným v dynamických sociálních vztazích, které ani kodexy, ani teorie fotografie nejsou schopny plně zohlednit. […] Právě schopnost člověka reagovat na situaci utváří proces interakce a fotografování," poznamenává. Hotové předpisy zřídka zohledňují tento rozměr práce – předpokpokládají úplnou kontrolu nad situací a univerzálnost pravidel, která ne vždy odpovídá realitě. Ačkoli riziko zneužití a manipulace existuje vždy, když ve vztahu převládá nerovnost, přílišné spoléhání se na etické předpisy může omezit činnost na rigidní protokol a odsunout do pozadí osobní reflexi a odpovědnost fotografa. Nakonec také nejen tvůrce, ale i příjemce nese etickou odpovědnost – musí si být vědom kontextu, moci a skrytých zájmů. Jak připomíná Susie Linfield, „ani ten nejlépe formulovaný kodex nezruší politiku pohledu". Podle ní „žádná etika zobrazování nenahradí etiku vidění" – a ta od diváků vyžaduje něco mnohem obtížnějšího než soucit: „uvědomění si, že mimo záběr se odehrává hra zájmů, v níž je obraz jen jedním z nástrojů"[80].

4.6 Vzájemné závislosti – vztahy mezi médii a humanitárními organizacemi

Na závěr teoretických úvah stojí za to věnovat chvíli pozornost tomu, co bývalá britská ministryně pro rozvoj Clare Shortová kdysi označila jako „vzájemné parazitování" – tedy vztahy mezi humanitárními organizacemi a médii. Linda Polman ve své radikálně kritické knize *Karawana Kryzysu* (Karavana krize) nenechává nikoho na pochybách o povaze této spolupráce. Ačkoli její rozhořčené úvahy mohou vést k extrémním závěrům, nelze jí upřít některé trefné diagnózy patologií „humanitárního průmyslu". Polman věnuje velkou pozornost závislostem, strategiím vlivu a kompromisům uzavíraným na pomezí humanitární pomoci a médií.

Kniha vznikla po její návštěvě Gomy, konžského města ležícího na hranicích s Rwandou (Demokratická republika Kongo). V táboře, který tam byl zřízen v roce 1995, našly útočiště statisíce Hutuů prchajících před odvetou Tutsiů, kteří je několik týdnů systematicky vyvražďovali. v důsledku epidemie cholery, hladu a katastrofálních hygienických podmínek tam zemřelo asi 50 tisíc lidí. Rozsah katastrofy upoutal pozornost médií a stal se podnětem k zahájení mezinárodní humanitární akce.

Tábor v Gomě, plný uprchlíků, médií a humanitárárních organizací, se v očích Polmanové stal symbolem „humanitárního cirkusu". Reportéři, organizace a politici se tam hrnuli v davu a vzájemně se živili svou přítomností. Média hledala přístup k dramatickým příběhům a silným obrazům, humanitární organizace zase publicitu, která se promítala do nárůstu darů.

Bývalý generální tajemník OSN Boutros Boutros-Ghali bez obalu prohlásil, že televizní stanice CNN je „šestnáctým členem Rady bezpečnosti" – pokud se nezajímá o nějaký problém, těžko lze počítat s angažovaností spojeneckých států. V příloze ke knize *Karawana Kryzysu* uvádí Linda Polmanová jakýsi slovníček pojmů používaných v oblasti humanitární pomoci. Dozvídáme se z něj, že mediální potenciál

[80] MUSARO, Pierluigi. The Banality of Goodness: Humanitarianism between the Ethics of Showing and the Ethics of Seeing [online]. Humanity. 2015, roč. 6, č. 2, s. 317–330 [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://muse.jhu.edu/article/587282, [cit. 2025-06-28], s. 328.

katastrofy lze měřit právě „koeficientem CNN". Polman nemilosrdně ironizuje: „Aby se zabránilo syndromu ‚to už jsem viděl' u dárců, pracovníci humanitárních organizací a novináři často vykreslují danou tragédii v co nejtemnějších barvách." Každá další má být větší, dojemnější, „nejhorší od vzniku moderních humanitárních struktur". Trpění, které je neustále vystaveno inflaci, přestává šokovat. Dokonce i slovo „genocida" – jak poznamenává Polman – ztrácí svou sílu, když CNN informuje o událostech ve Rwandě jako o „smrtící genocidě z roku 1994" (*deadly genocide of 1994*")[81].

Výměnou za pozornost médií nabízejí humanitární organizace novinářům logistickou podporu: starají se o jejich bezpečnost, hradí náklady na letenky, zajišťují auta, tlumočníky, ubytování a přístup k místním kontaktům. Právě tento druh vztahu – praktický a pochopitelný v obtížných podmínkách – způsobuje, že hranice mezi informováním a propagací může být nejasná. Někteří reportéři o tom mluví otevřeně a neskrývají, že v tomto vztahu dochází k určité formě transakce. „V posledních letech jsem několikrát uzavřel tento typ dohody s humanitárními organizacemi," přiznává korespondent „Daily Telegraph" W. F. Deedes. „Výměnou za to, že mě provedou po oblasti katastrofy, píšu ve svém deníku o práci organizace. Dělám z nich součást svého příběhu."

Srdečné vztahy mezi humanitárními organizacemi a novináři, včetně fotografů, jsou dnes zcela běžné. Jak poznamenává Linda Polman, základem této důvěry je přesvědčení mnoha zástupců médií, že na tom není nic nevhodného. Naopak – vzhledem k tomu, že se věnují ušlechtilé věci, případné kompromisy se zdají být ospravedlnitelné.

Fotografie pořízené na zakázku humanitárních organizací se také někdy dostávají do sdělovacích prostředků, zejména pokud je nevládní organizace poskytne redakcím bezplatně. Profesionální fotožurnalisté jsou pro tyto instituce cenným zdrojem: umí přizpůsobit vyprávění očekáváním diváků, mají cit pro téma, znají redakční formáty a často také udržují osobní vztahy s novináři, nebo sami trvale spolupracují s médii. Často jsou to právě oni, kdo usilují o zveřejnění svých materiálů. Záleží jim na tom, aby příběhy jejich hrdinů oslovily širší publikum – v naději, že větší viditelnost povede k reálnému zájmu o daný problém. Pro Jenni Mäenpää je fotografie jako svědectví zdrojem pocitu odpovědnosti za to, co viděli a zdokumentovali. Osobní kontakty s fotoeditory zvyšují šanci na zveřejnění, ale nezaručují ji[82]. Využívají pracovníci humanitárních organizací novináře? „Samozřejmě, že ano," cituje Polman Jacquesa De Milliana, bývalého ředitele MSF Nederland. „Dělají to, aby získali finanční prostředky. Novináři by se měli snažit zachovat rovnováhu...".

V zájmu zajištění kontinuity financování přebírají humanitární organizace stále častěji roli kurátorů příběhů. V podmínkách omezených redakčních rozpočtů a nedostatku nezávislých zdrojů informací se v místech postižených katastrofami často stávají hlavním dodavatelem a zároveň selektorem obsahu právě nevládní organizace. Obraz, který se dostává do médií, je tak ve velké míře formován briefingy, mediálními událostmi, přítomností celebrit a bezplatně šířenými fotografickými či videomateriály.

Německý mediální výzkumník Lutz Mükke už nehovoří o „symbiotickém vztahu" reportérů s nevládními organizacemi, ale o „vložených novinářích" (embedded journalists, tzv. embeds) – v narážce na vojenskou praxi, kdy jsou reportéři začleněni do struktury armády a působí pod jejím dohledem. v kontextu humanitární pomoci tento pojem popisuje situaci, kdy se novináři v krizových oblastech pohybují výhradně v doprovodu zástupců humanitárních organizací[83].

---

[81] POLMAN, Linda. *Karawana kryzysu. Za kulisami przemysłu pomocy humanitarnej*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2011, s. 63–68.
[82] MÄENPÄÄ, Jenni. Future directions of professional photographers: a case study of changing hats between journalism and humanitarian photography [online]. Nordicom Review. 2023, roč. 44, č. 1, s. 25–39 [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://sciendo.com/article/10.2478/nor-2023-0004.
[83] PAULMANN, Johannes. Humanitarianism and Media: 1900 to the Present. New York; Oxford: Berghahn Books, 2019, s. 51. [online]. [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://doi.org/10.2307/j.ctvw0492v.

Vztahy mezi humanitárními organizacemi a médii – často prezentované jako spojenectví založené na společných hodnotách – se v praxi ukazují jako mnohem složitější. To však automaticky neznamená snížení kvality materiálu ani jeho reportážní hodnoty. Ve mnoha případech spolupráce s humanitárními organizacemi umožňuje fotografům přístup k místům a příběhům, o kterých by jinak nemohli informovat. Znamená to však také nutnost neustálé ostražitosti: kde končí dokument a začíná kampaň? Kde ještě působí novinář a kde už spíše zastává roli velvyslance dané věci?

4.7 O soutěžích a výstavách – uznání a viditelnost

Neziskové organizace stále častěji využívají strategie převzaté ze světa umění a kultury. Navazují spolupráci s galeriemi, kurátory a umělci, zadávají realizaci výstav, publikací či fotografických knih a investují do tzv. visibility projects – aktivit zaměřených na budování „pozitivní" přítomnosti na sociálních médiích, blozích i dalších digitálních platformách. Jednou z těchto aktivit je pořádání fotografických soutěží, které nejen přitahují tvůrce, ale představují pro humanitární organizace pohodlný nástroj komunikace a sebeprezentace a současně jim zajišťují přístup k bezplatnému obsahu[84].

V posledních dvaceti letech vznikla řada cen a stipendií, které zdůrazňují význam sociálního a politického angažmá ve fotografii. Mezi nejvýznamnější patří Luis Valtueña International Humanitarian Photography Award, Prix Lucas Dolega, Humanitarian Visa d'Or Award, World Report Award, UNICEF Photo of the Year a Photocrati Fellowships[85].

V Polsku sice neexistují tak úzce profilované soutěže, přesto jsou humanitární témata výrazně zastoupena v soutěžích tiskové fotografie, jako jsou Grand Press Photo, Fotoreporter Roku či v roce 2024 obnovená Cena PAP im. Ryszarda Kapuścińského.

Pro mnoho fotografů je účast v těchto iniciativách velmi významná. Soutěže představují prostor, kde jejich práce může být oceněna nejen odbornou porotou, ale také veřejností, médii a potenciálními institucionálními partnery. To je obzvlášť důležité v případech, kdy se dané téma nevyskytuje v mainstreamových médiích. Vítězství nebo ocenění pak může být prvním krokem k dalšímu financování, získání grantu, novým tvůrčím spolupracím nebo pozvánce k účasti na výstavě.

Ceny a ocenění často otevírají cestu k autonomnějším formám prezentace, především k výstavám. Ty poskytují autorům nejširší svobodu při tvorbě vlastních narativů a sdílení osobního pohledu na realitu s veřejností. Umožňují překonávat omezení redakčních formátů a emancipo–vat se od očekávání zadavatelů. Fotograf tak získává plnou kontrolu nad sdělením a zároveň může využít podporu kurátorů, galerií, kulturních institucí či festivalů. Tento druh spolupráce napomáhá vzniku promyšleného, vrstevnatého a do širšího kontextu zasazeného vyjádření, obohaceného o text, zvuk nebo možnosti práce s výstavním prostorem. Díky tomu může divák jednotlivá témata prožžít hlouběji, osobněji a s větší možností reflexe.

V této souvislosti stojí za zmínku jedna z nejvýznamnějších a nejvlivnějších výstav v dějinách sociálně angažované fotografie – The Family of Man, realizovaná v roce 1955 Edwardem Steichenem ve spolupráci s newyorským MoMA a UNESCO[86]. Výstava, která byla představena téměř ve čtyřiceti zemích a navštívilo ji více než devět milionů lidí, se stala symbolickým manifestem poválečného humanismu. Jejím cílem bylo ukázat „základní jednotu lidstva na celém světě" prostřednictvím srovnání fotografií lidí z různých koutů světa – ve formě připomínající rodinný album. Výstava vycházela z přesvědčení

[84] NISSINEN, Sanna. Dilemmas of Ethical Practice in the Production of Contemporary Humanitarian Photography. In: Heide FEHRENBACH a Davide RODOGNO (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 300.
[85] PAULMANN, Johannes. Humanitarianism and Media: 1900 to the Present. New York; Oxford: Berghahn Books, 2019, s. 51. [online]. [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://doi.org/10.2307/j.ctvw0492v.
[86] PAULMANN, Johannes. Humanitarianism and Media: 1900 to the Present. New York; Oxford: Berghahn Books, 2019, s. 349. [online]. [cit. 28. 6. 2025]. Dostupné z: https://doi.org/10.2307/j.ctvw0492v.

o autentickém a univerzálním potenciálu fotografie pro budování společenství emocí a zkušeností. Odráží estetiku francouzské humanistické fotografie a amerického dokumentu z období New Deal, přičemž vytváří vizi lidskosti založenou na empatii, blízkosti a každodennosti. Výstavu je dodnes možné shlédnout v Montee du Château, 9712 Clervaux v Lucembursku.

Důležitou formou prezentace je také autorská publikace, tedy fotografická kniha, která může výstavu doprovázet, nebo fungovat jako samostatné dílo. Poskytuje intimní a narativní kontakt s divákem i naprostou redakční nezávislost, a stává se tak médiem rovnocenným výstavě. Stále častěji se objevují i hybridní formáty: instalace, performativní akce či internetové projekty, které kombinují fotografii s novými médii.

Na závěr této kapitoly je třeba poznamenat, že neexistuje jediná univerzální odpověď na otázku, jak eticky zobrazovat mezní situace – násilí, migraci či vyloučení. Při práci na sociálně citlivých tématech nelze spoléhat jen na hotové kodexy nebo formální předpisy. Každé rozhodnutí – kdy stisknout spoušť, jak vyprávět něčí příběh, komu obraz ukázat – je spojeno s odpovědností a vyžaduje osobní reflexi.

Jak výstižně poznamenává Karol Grygoruk, etické jednání ve fotografii není souborem pravidel, ale postojem: „neustálým zpochybňováním vlastní praxe", vědomím privilégií a citlivostí vůči ostatním. Právě takový vědomý, kritický a pokorný přístup nabízí šanci vytvořit obraz, který nepřivlastňuje, ale dává spravedlnost zobrazované realitě[87].

V tomto smyslu si dokument – médium, které tomu nejlépe odpovídá – zachovává svůj původní étos: být nástrojem společenského svědectví a angažovaného vyprávění o světě a lidech. Jeho poslání nespočívá pouze v probouzení svědomí; stejně významné je poskytovat spolehlivé informace v souladu s nejvyššími profesními a etickými standardy. Tato praxe je zakořeněna v úctě nejen k faktům, ale i k lidem, kterých se tato fakta týkají.

5 Krize na polsko-běloruské hranici – chronologie událostí

Následující text představuje dynamiku a vývoj nejdůležitějších událostí zaznamenaných na polsko-běloruské hranici od léta 2021 – kdy obyvatelé podlaských obcí poprvé začali v okolních lesích pozorovat skupiny migrantů – do května 2025. v průběhu těchto několika let zůstávají veškeré údaje o rozsahu nelegálních přechodů hranic, jakož i o rozsahu tranzitu migrantů a uprchlíků přes území Polska do zemí západní Evropy pouze v rovině odhadů. Informace poskytované pohraniční stráží nelze ověřit, protože se události odehrávají v uzavřené zóně, kam nemají přístup novináři ani nezávislí pozorovatelé. Již 2. září 2021, spolu se zavedením výjimečného stavu v pohraniční oblasti polskými úřady, byl přístup do této zóny omezen pro média, humanitární organizace a nezúčastněné osoby. Zákaz pohybu se týkal pásu o různé šířce, od tří do několika kilometrů. Výjimečný stav byl několikrát prodloužen a formálně zrušen až po deseti měsících, v červnu 2022. Omezení však platí dodnes a týkají se tzv. „nárazníkové zóny" podél hranice – v pásu 200 metrů od hraniční čáry. Na běloruské straně informační situaci od počátku kontrolují služby Alexandra Lukašenka Prezident Běloruska používá koridory běženců nejen z asijských zemí podobně jako výše připomenutý turecký prezident Erdogan jako nástroj nátlaku na Evropskou unii.

[87] GRYGORUK, Karol. *Společensky angažovaná fotografie v 21. století*. Opava: Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2024, s. 45.

Z dostupných zpráv polské pohraniční stráže vyplývá, že počet pokusů o nelegální překročení hranice s Běloruskem dosahuje ročně několik desítek až několik set tisíc. Souběžně s tím skupina Granica – koalice organizací poskytujících pomoc migrantům – systematicky zveřejňuje údaje o přímých žádostech o podporu adresovaných aktivistům. Tyto žádosti přicházejí jak z území Běloruska, tak již z polské strany, a také z tzv. *Muharramy* (arabsky „zakázané") – pásu země mezi polskou hraniční bariérou a opevněním na běloruské straně, který tak nazývají arabsky mluvící osoby.

Podle údajů skupiny Granica bylo jen v roce 2024 zaznamenáno přes 5600 žádostí o pomoc na polsko-běloruské hranici. Díky zásahům se podařilo pomoci téměř 3700 osobám. V širším časovém horizontu – od 18. září 2021 do 31. května 2025 – zaznamenala skupina Granica přes 25 tisíc žádostí o zásah, přičemž se podařilo poskytnout pomoc téměř 13 tisícům osob, z toho asi 800 ženám a srovnatelnému počtu dětí.

Zprávy organizací sdružených v rámci skupiny Granica, mimo jiné sdružení We Are Monitoring, ukazují, že v tomto období tvořili největší skupinu osob, kterým byla poskytnuta pomoc, migranti ze Sýrie (4599 osob), Somálska (2183), Etiopie (1319), Jemenu (1246) Eritreje (1186) a Afghánistánu (1116); v více než 1700 případech se nepodařilo zjistit zemi jejich původu[88].

Tyto údaje odpovídají širšímu kontextu EU. Jak vyplývá ze zprávy „Imigranci w Europie. Co wiemy o ich pochodzeniu, wieku i wykształceniu" (Imigranti v Evropě. Co víme o jejich původu, věku a vzdělání), která byla zveřejněna v listopadu 2023 na serveru BigData Gazety Wyborczej, podalo během prvních osmi měsíců roku 2023 téměř 650 tisíc osob ze zemí mimo Evropskou unii žádost o azyl v některé z členských zemí EU. Ženy tvořily přibližně 30 % této skupiny. Největší podíl měli mladí dospělí ve věku 18–34 let, z nichž asi 80 % byli muži.

Historické údaje z let 2014–2022 ukazují, že o azyl v zemích EU požádalo celkem přibližně 6,5 milionu osob, z nichž drtivou většinu tvořili mladí muži. Mezi osobami, které v roce 2022 požádaly o azyl, převažovali občané Sýrie, Pákistánu, Afghánistánu a Iráku[89].

Do května 2025 bylo na polsko-běloruské hranici potvrzeno nejméně 97 úmrtí osob, které se pokoušely překonat hraniční zátarasy. Skutečný počet obětí je však pravděpodobně vyšší – další těla jsou stále nacházena v lesích, bažinách a řekách[90]. Statistiky vycházejí z nalezených těl, tiskových zpráv, dokumentů bezpečnostních složek nebo svědectví blízkých osob. Nejčastějšími příčinami úmrtí jsou podchlazení, extrémní vyčerpání a utonutí. Shromážděné zprávy rovněž dokumentují použití násilí ze strany pohraničních služeb vůči migrantům: bití, elektrické šoky, napadání psy, ale také případy odepření lékařské pomoci, a to i v situacích bezprostředního ohrožení života[91].

Přítomnost migrantů v pohraniční oblasti s Běloruskem vyvolala v Polsku rozsáhlou veřejnou debatu, která se proměnila ve spor o základní hodnoty: lidská práva, mezinárodní závazky a hranice solidarity. Ve veřejném prostoru se začaly objevovat pojmy dosud většině společnosti neznámé: výjimečný stav, nárazníková zóna a pushback – označení pro „vracení na státní hranici", jež bylo dříve spojováno především s protipřistěhovaleckou politikou Řecka nebo Itálie. Tato krize se trvale zapsala do kolektivního vědomí i vizuální historie současného Polska.

Je důležité zdůraznit, že otevření běloruské trasy ze strany režimu Alexandra Lukašenka nemělo za cíl vyvolat masovou migraci jako takovou, ale především destabilizovat Evropskou unii. Klíčovým

[88] Raport – We Are Monitoring. [online]. [cit. 29. 6. 2025]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/raport/.
[89] PAWŁOWSKA, Danuta. Imigranci w Europie: co wiemy o ich pochodzeniu, wieku i wykształceniu. [online]. [cit. 29. 6. 2025]. Dostupné z: https://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,30447051,imigranci-w-europie-co-wiemy-o-ich-pochodzeniu-wieku-i-wyksztalceniu.html.
[90] Raport. [online]. [cit. 29. 6. 2025]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/raport/.
[91] Uwięzieni pomiędzy granicami. Zagrażające życiu konsekwencje zwiększonej militaryzacji i przemocy na granicy polsko-białoruskiej. [online]. [cit. 29. 6. 2025]. Dostupné z: https://lekarze-bez-granic.pl/wp-content/uploads/raport_lekarze-bez-granic_uwiezieni-pomiedzy-granicami.pdf.

nástrojem této strategie bylo prohloubení sociálních a politických rozporů týkajících se přijímání uprchlíků – rozporů, které se naplno projevily již během migrační krize v letech 2015–2016[92].

Abychom porozuměli průběhu těchto událostí a jejich mnohostranným důsledkům – sociálním, politickým i kulturním –, je vhodné sledovat jejich chronologii i širší kontext. Následující kalendář proto slouží jako výchozí bod pro další reflexi role fotografie při utváření narativu o této krizi: analýzu strategií zobrazování, způsoby prezentace utrpení a hranice etické reprezentace v současné polské humanitární fotografii.

5.1 Léto 2021 – začátek humanitární krize na hranicích

Hranice mezi Polskem a Běloruskem, dlouhá více než 400 kilometrů, prochází územím s výjimečnými přírodními hodnotami – údolími řek Bug a Narew, pralesy Białowieża a Knyszyn a tokem řeky Świsłocz. Na tomto území se rozkládají rozsáhlé, téměř nedotčené lesní komplexy a široká pole. Samotný Bělověžský prales zabírá více než 1 500 km^2. Jde o krajinu s obtížnou průchodností, tvořenou bažinami, rozvodími a mokřady. Řeka Narew, se svými četnými rameny a paralelními koryty, vytváří složitou síť vodních proudů – i proto se této oblasti často přezdívá „polská Amazonie"[93].

Po řadu let byla tato hranice relativně klidná, i když se občas objevily jednotlivé případy jejího nelegálního překročení – jak turisty, tak migranty z Blízkého východu či Afriky. Zprávy pohraniční stráže o těchto incidentech bývaly často téměř anekdotické. Neobvyklé situace si obyvatelé Podlasí začali všímat na jaře roku 2021: na polních cestách se začaly objevovat osobní automobily a taxíky, migranti čekali na přepravu v městech i na autobusových zastávkách na trase Hajnówka–Białystok. Zpočátku to však nevzbudilo větší pozornost – v turistické sezóně Podlasí běžně navštěvují lidé z celého světa a migranti se neskrývali, často předstírali, že jsou turisty.

Pohraniční stráž tehdy nezveřejňovala informace o zadržení větších skupin; ty byly převáženy do detenčních center pro cizince a následně předávány běloruským úředníkům – v souladu s postupy platnými od vstupu Polska do schengenského prostoru, které běloruská strana tehdy ještě respektovala[94].

Situace se zásadně změnila v létě 2021. Po uvalení sankcí Evropskou unií kvůli zmanipulovaným prezidentským volbám oznámil Alexandr Lukašenko, že Bělorusko odstupuje od platných dohod, včetně readmisní dohody o navracení migrantů. Běloruské úřady poté začaly ve velkém vydávat víza občanům zemí Blízkého východu a Afriky – například z Iráku, Sýrie, Afghánistánu, Jemenu, Konga, Kamerunu, Somálska, Etiopie či Eritreje.

První vlna migrace byla rovněž významně ovlivněna aktivitou běloruských orgánů v uprchlických táborech pro Syřany v Turecku, vzniklých v letech 2015–2016. Utečencům zde byla slibována snadná cesta do Německa[95].

Ze zjištění agentury Frontex vyplývá, že činnost běloruského režimu se neomezovala pouze na převoz migrantů leteckou dopravou. Nabízené „balíčky" obvykle zahrnovaly vízum do Běloruska, letenku do Minsku, ubytování v hlavním městě a dopravu do blízkosti hranic – stály od tří do šesti tisíc dolarů na osobu. v nejrušnějším období tohoto procesu, v březnu 2022, přistávalo v Minsku týdně až čtyřicet až padesát letadel s migranty na palubě. Cizinci byli poté vojenskými autobusy přepraveni do oblasti hranic

[92]Podsumowanie roku 2024 na granicy polsko-białoruskiej. Warszawa: [bez vydavatele], březen 2025. [online]. [cit. 29. 6. 2025]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/wp-content/uploads/2025/04/WAM-podsumowanie-2024.pdf.
[93] GLENSK, Urszula. Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2024, s. 166.
[94] Tamtéž, s.20.
[95] Urszula Glensk, „Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej". [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=sdzkshgyu-M.

s Polskem, Litvou a Lotyšskem, kde byli přesvědčováni, že do Evropské unie se dostanou pouhou několikakilometrovou procházkou lesem. Jako jediná nepříjemnost byla uváděna nízká teplota a nutnost strávit několik dní pod širým nebem[96].

Ve skutečnosti se však dostali do pohraniční zóny – mezi běloruskou „systémou" a polskou concertinou – a byli nuceni k opakovaným pokusům o nelegální překročení hranice, často přes bažiny, řeky a hustý prales. Ústup nebo návrat do země původu byl nemožný. Osoby, které byly polskými službami vráceny a následně zadrženy běloruskými úřady, byly opakovaně odvedeny zpět k hraniční linii a nuceny k dalším pokusům o její překročení. Zprávy humanitárních organizací dokumentují četné případy fyzického i psychického násilí vůči migrantům. Přesto se pravda o těchto skutečnostech nedostala na Blízký východ, nebo nebyla vzata na vědomí. V sociálních médiích v té době probíhaly diskuse vedené občany Blízkého východu, kteří zvažovali využít běloruskou migrační trasu vedoucí přes Polsko. Jak vyplývá z analýz novinářů „OKO.press", v těchto rozhovorech stále převládala naděje na snadný příchod do Evropy, nikoli obava z podvodu nebo uvíznutí na hranicích[97].

5.2 Uvěznění na hranici – Usnarz Górny

Situace uprchlíků na polsko-běloruské hranici byla poprvé plně zveřejněna v Usnarzu Górném. Tentokrát bylo odvedení migrantů k hraniční linii, které bylo dříve prováděno diskrétně, medializováno. V srpnu 2021 si místní obyvatelé všimli v okolí této obce skupiny asi padesáti lidí – mužů, žen a dětí – tábořících pod širým nebem v pohraniční zóně.

Migranti byli uvězněni mezi kordony běloruských a polských bezpečnostních složek: na jedné straně jim byl odepřen vstup na území Polska a právo požádat o mezinárodní ochranu, na druhé straně jim bylo znemožněno vrátit se do Běloruska. Nakonec běloruské složky povolily ženám s dětmi opustit pohraniční pásmo, ale třicet dva lidí, včetně patnáctileté Mariam, tam zůstalo.

Lidé, kteří tam tábořili více než padesát dní, byli v zóně bez přístupu k jídlu, vodě a lékařské pomoci. Do Usnarzu přijeli poslanci, média a zástupci organizací zabývajících se migrací a uprchlictvím. Zpočátku mohli aktivisté a dobrovolníci vězněným předávat pomoc – pohraniční stráž jim v tom nebránila a projevovala pochopení pro jejich situaci – ale po několika dnech služby další zprostředkování odmítly.

Digitální vyšetřování Amnesty International – založené na analýze satelitních snímků, měření terénu a 3D rekonstrukci – ukázalo, že v noci z 18. na 19. srpna pol polské složky přesunuly skupinu o několik metrů za hranici na území Běloruska. Podle Amnesty International se jednalo o nezákonné násilné odsunutí (pushback)[98].

O dva dny později, 20. srpna, polská vláda vydala nařízení omezující pohyb v pohraničí a umožňující složkám okamžitě vracet migranty, kteří nelegálně překročili hranici – bez výjimek pro osoby, které hodlají požádat o mezinárodní ochranu. Toto nařízení v praxi legalizovalo pushbacky. Postupem času byly tyto kroky zpochybněny správními soudy, které je shledaly protiprávními. Ve stejné době přijaly podobná bezpečnostní opatření také Litva a Lotyšsko, které rovněž čelily migračnímu tlaku na hranicích s Běloruskem.

---

[96] KAWECKI, Emil. Medializacja kryzysu uchodźczego. Analiza dyskursów medialnych na przykładzie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. *Dziennikarstwo i Media.* 2023, roč. (číslo dle časopisu, pokud je uvedeno), s. 149–162. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277540.

[97] MIERZYŃSKA, Anna. Śmiertelna pułapka. Ludzie z Bliskiego Wschodu nie wiedzą, jaki koszmar czeka ich na granicy. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/smiertelna-pulapka-ludzie-z-bliskiego-wschodu-nie-wiedza-jaki-koszmar-czeka-ich-na-granicy.

[98] AMNESTY INTERNATIONAL. Usnarz Górny: raport z wizyty. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.amnesty.org.pl/usnarz-gorny-raport-z-wizyty.

Obr. 18 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Srpen 2021, Usnarz Górny, uprchlíci z Afghánistánu na hraničním pásmu mezi Polskem a Běloruskem. Fotografie zveřejněná na stránkách Amnesty International.

Obr. 19 Foto: Jakub Kamiński/East News – Pohraniční stráž hlídkuje u uprchlíků na polsko-běloruské hranici v Usnarzi Górnym, srpen 2021.

5.3 Humanitární krize a nedostatečné sledování médií

Události v Usnarzu Górnym jsou považovány za symbolický začátek humanitární krize na polsko-běloruské hranici. Úřady tehdy začaly omezovat přítomnost osob třetích stran – novinářů,

právníků a dobrovolníků – a nařídily jim opustit pohraniční oblasti, kde se nacházeli migranti. O několik dní později, 2. září, byl v pohraniční oblasti vyhlášen výjimečný stav. Toto nařízení znemožnilo přístup do uzavřené zóny nejen médiím, ale také humanitárním organizacím a nezávislým pozorovatelům. Podél celé hranice byl vytvořen uzavřený pás široký tři kilometry, přičemž v některých místech platil zákaz pohybu v širším pásu, dokonce i v délce několika kilometrů. Na silnicích se objevily výstražné tabule s nápisem: „Oblast se zákazem vstupu. Vstup zakázán." Za porušení zákazu hrozila pokuta. Většina polských médií se těmto omezením podřídila, i když později bylo mnoho případů potrestání osob, které se přesto rozhodly zákaz porušit, soudy zastaveno. Zákaz se vztahoval také na zaznamenávání – pomocí technických prostředků – vzhledu a dalších charakteristik míst a objektů hraniční infrastruktury. Na rozdíl od Polska režim v Bělorusku povolil přítomnost zahraničních médií, jako jsou CNN nebo BBC[99].

Evropský soud pro lidská práva uložil Polsku povinnost poskytnout humanitární pomoc uprchlíkům a migrantům na hranicích, avšak Polsko na toto rozhodnutí nereagovalo. Zároveň UNHCR a IOM (Mezinárodní organizace pro migraci) veřejně, ale bezvýsledně apelovaly na okamžitý přístup k osobám zadržovaným v pohraniční zóně. Žádné humanitární organizaci však nebyl umožněn vstup do uzavřené zóny.

V polovině srpna 2021 aktivisté, zástupci nevládních organizací a obyvatelé pohraničních oblastí založili iniciativu Grupa Granica (Hraniční skupina). v situaci, kdy na hranicích chyběla organizovaná humanitární a lékařská pomoc, poskytovali po mnoho měsíců migrantům podporu především grassroots hnutí a místní komunity. Organizace sdružené ve skupině nejen poskytovaly pomoc, ale také monitorovaly případy porušování lidských práv.

Konsorcium rovněž zveřejnilo první příspěvky v arabských sociálních médiích, v nichž varovalo migranty a uprchlíky před pastí na polsko-běloruské hranici a informovalo je, že podání žádosti o azyl v Polsku je v praxi nemožné. Uvedlo také telefonní čísla tísňových linek pro osoby potřebující okamžitou pomoc.

Na hranici byla vyslána další vojenská posila – zpočátku přibližně devět set vojáků – a preventivní jednotka. Již 20. srpna bylo zahájeno rozmisťování ostnatých drátů (tzv. concertiny), které byly kladeny přímo na zem. V prvních týdnech byly dráty instalovány po částech, záměrně s mezerzerami umožňujícími návrat lidí na běloruskou stranu. Do konce září tak vzniklo více než devadesát kilometrů plotů, jež postupně uzavíraly další úseky hranice. Když byly všechny průchody zablokovány, vojáci během pushbacků concertinu rozřezávali, umožňovali migrantům přechod přes ni a poté dráty znovu spojovali. Později na podzim se mezi dobrovolníky působícími v terénu objevil výraz „vyhodit na dráty"[100].

5.4 Novináři na hranicích – protest médií proti vyloučení ze zóny výjimečného stavu

V září protestovalo více než 30 redakcí a novinářských organizací proti zákazu přítomnosti médií v oblasti, na kterou se vztahoval výjimečný stav. Ve svém prohlášení zdůraznily, že opatření vlády mají za cíl vyloučit nezávislou kontrolu ze strany společnosti a ztížit informování o situaci uprchlíků. Média upozornila, že právě v takových krizových situacích je přítomnost novinářů obzvláště důležitá – aby bylo zajištěno dodržování lidských práv a mezinárodních úmluv.

[99] OCIEPKA, Beata. Dziennikarzom wstęp wzbroniony: kryzys na polsko-białoruskiej granicy w 2021 r. jako wydarzenie (nie)relacjonowane przez media. *Studia Medioznawcze.* 2023, roč. 24, č. 2 (93), s. 190–203.
[100] GLENSK, Urszula. Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2024, s. 38-64.

Signatáři prohlásili, že omezení jsou v rozporu s ústavním právem na informace a představují pokus o potlačení kritiky v tisku. Poukázali také na skutečnost, že zákaz se nevztahuje na podnikatele ani poskytovatele služeb, ale selektivně zasahuje média a humanitární organizace. Novináři prohlásili, že budou pokračovat v práci v terénu, a vyzvali vládu, aby zákaz zrušila a obnovila médiím přístup do pohraniční zóny[101].

Mateusz Wodziński, obyvatel vesnice Łapicze v pohraniční oblasti, aktivní na platformě X jako @Exen, se stal jedním z hlavních zdrojů informací z uzavřené zóny pod výjimečným stavem. Od září informoval o událostech v oblasti polsko-běloruské hranice a vystupoval jako komentátor v informačních pořadech komerčních televizních stanic. V následujících týdnech publikoval materiály z této zóny, které dokumentovaly každodenní život v podmínkách humanitární krize. Dne 24. října zveřejnil fotografie silničních kapliček, na které obyvatelé věšeli balíčky s pomocí označené křížem – s jídlem, vodou a oblečením pro migranty. Wodziński také průběžně informoval o zásazích složek zasahujících v oblasti[102]. Na internetových portálech se také relativně často objevovaly komentáře starosty obce Michałowo.

Omezení přístupu médií do pohraniční zóny donutilo novináře hledat informace z jiných zdrojů, mimo jiné mezi lidmi žijícími v bezprostřední blízkosti hranic[103].

5.5 Děti z Michałowa

Dne 27. září mohla polská veřejnost sledovat dva zcela odlišné obrazy téže krize. Ve Varšavě se konala tisková konference ministrů Mariusze Błaszczaka a Mariusze Kamińského, která měla charakter propagandistické show. Na obrazovkách za zády úředníků byly promítány drastické fotografie poprav a pornografický materiál – prezentované jako důkazy „pedofilní a zoofilní činnosti migrantů". Prezentaci doprovázely komentáře o „teroristech", „kriminálních živlech" a „narušených osobách", jejichž cílem bylo vyvolat strach a přesvědčit veřejnost, že osoby pokoušející se překročit hranici představují hrozbu. Konference se stala součástí protiimigrační rétoriky, která je v polských veřejných médiích stále častější a intenzivnější[104].

Téhož dne se v zařízení pohraniční stráže v Michałowě odehrála zcela jiná tragédie. Polskou veřejnost zvláště otřásl osud skupiny tureckých a irácký Kurdů zadržených ve vesnici Szymki. Po celý den bylo v zařízení pohraniční stráže zadržováno více než dvacet osob, včetně osmi dětí – nejmladší, roční holčička, měla na sobě špinavé dupačky po několika dnech putování. Lidé prosili, aby nebyli vyhoštěni, někteří plakali, bránili se vstupu do budovy a do aut a zoufale skandovali: „Avrupa", „Poland", „No Belarus". Přesto byla celá skupina odvezena do lesa a vyhozena zpět na běloruskou stranu.

O několik dní později se na internetu objevilo video natočené na běloruské straně hranice, na kterém byly rozpoznány děti z Michałowa, jak táboří v lese, zatímco noční teploty klesaly pod nulu[105].

[101] CZUCHNOWSKI, Wojciech. Dziennikarze na granicy. Wbrew zakazowi nadal będziemy pracować na terenie stanu wyjątkowego. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/7,75398,27568088,my-dziennikarze-wbrew-zakazowi-nadal-bedziemy-pracowac-na.html#s=S.embed_article-K.C-B.1-L.5.zw.

[102] Kryzys na granicy polsko-białoruskiej. Mieszkaniec obszaru objętego stanem wyjątkowym o aktualnej sytuacji. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://tvn24.pl/polska/kryzys-na-granicy-polsko-bialoruskiej-mieszkaniec-obszaru-objetego-stanem-wyjatkowym-o-aktualnej-sytuacji-st5485002.

[103] BLOH, Katarzyna. Uchodźca, czyli kto? Wizerunek uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w internetowych portalach informacyjnych – aspekty prawne i kryminologiczne. *Biuletyn Kryminologiczny.* [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/bk/article/view/3323. s. 47.

[104] SIEDLECKA, Ewa. Slajdy, krew i trupy. Błaszczak i Kamiński na granicy absurdu. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/2136504,1,slajdy-krew-i-trupy-blaszczak-i-kaminski-na-granicy-absurdu.read.

[105] CHOŁODOWSKI, Maciej. Dzieci z Michałowa. Trzy dziewczynki mają koczować w pasie przygranicznym na Białorusi. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27678915,dzieci-z-michalowa-trzy-dziewczynki-maja-koczowac-w-pasie-przygranicznym.html.

Obr. 20 Foto: Sławomir Kamiński/Agencja Wyborcza.pl. Ministr vnitra Mariusz Kamiński a poslankyně Magdalena Filiks s fotografií dítěte uprchlíků během parlamentní debaty o prodloužení nouzového stavu.

5.6 Smrt na hranicích – první oběti

Po prvních zářijových mrazech se v lesích a bažinách na hranici začaly objevovat první oběti. Jejich těla byla nalezena na obou stranách hranice. První z nich – 29letý Ahmed Hamed al-Zabhawí ze Sýrie – byl nalezen v sobotu 18. září 2021 ve vesnici Frącki. o den později, 19. září, byla nalezena těla dalších tří osob: neidentifikovaného Afričana, který byl později pohřben na římskokatolickém hřbitově v Sokółce, Wafaa Kamalové, 38leté Iráčanky, jejíž tělo bylo nalezeno na běloruské straně poblíž Augustovského kanálu, a Mustafy Mohammeda Mursheda al-Raimiho, 37letého účetního z Jemenu. Byl pohřben na muslimském hřbitově v Bohonikách. V pátek 24. září byla nalezena další oběť – neidentifikovaný muž z Iráku, jehož tělo bylo nalezeno několik set metrů od hranic, nedaleko vesnice Chworościany. Téhož dne zemřel také 16letý Iráčan, který byl navzdory nemoci vrácen z Polska na běloruskou stranu. Další obětí byl 24letý Issa Jerjos ze Sýrie – jeho tělo leželo na poli poblíž vesnice Klimówka, kde ho 13. října spatřil ze vzduchu vojenský vrtulník[106].

5.7 Podzim a zima 2021

Situace se s každým podzimním měsícem roku 2021 stávala dramatičtější. V říjnu se krize naplno projevila s příchodem mrazů. Iráčané, kteří uvízli mezi běloruskými a polskými pohraničníky, začali tuto oblast nazývat „frosty jungle" – mrazivá džungle[107]. Polská pohraniční stráž prováděla v izolované zóně hromadné pushbacky. Rekordman byl během tří měsíců vrácen až jednadvacetkrát. Na obou stranách hranice uvízly několik tisíc lidí, většina na běloruské straně, ale každodenně přecházelo několik desítek migrantů do Polska a snažilo se ukrýt v lesích. Tísňové linky pomocných organizací Grupy Granica nepřestávaly zvonit. Migranti začali zasílat polohové „špendlíky" z GPS, aby je dobrovolníci mohli

[106] GLENSK, Urszula. Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2024, s. 24.
[107] GLENSK, Urszula. Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2024, s. 117.

najít. Dr. Tomasz Musiuk, zástupce ředitele nemocnice v Hajnówce, uvedl, že od října začali na pohotovost přicházet pacienti v kritickém stavu, včetně pacientů na jednotce intenzivní péče[108].

6. října svou misi zahájili Lékaři na hranici (Medycy na Granicy) – dobrovolníci – skupina osob s lékařským vzděláním, která chce pomáhat migrantům v oblasti nouzového stavu na polsko-běloruské hranici. Více než měsíc pracovali nepřetržitě a poskytovali pomoc lidem, kteří se skrývali v lesích u hranic. Lékaři působili v terénu v utajení, téměř vždy v noci. Ošetřovali zranění, zaváděli infuze zavěšené na větve stromů, vynášeli vážně nemocné z lesa a předávali je záchranným týmům na přístupových cestách do města – sami však neměli právo vjíždět do uzavřené zóny ani převážet pacienty do nemocnice. V noci z 13. na 14. listopadu neznámí pachatelé zničili lékařům auta. Po tomto incidentu se rozhodli svou misi pozastavit. Jejich sanitku a činnost následně převzala skupina lékařů z Polského centra mezinárodní pomoci, nadace s více než desetiletou zkušeností s prací ve válečných oblastech.

12. října schválila Rada ministrů návrh zákona o výstavbě trvalé bariéry na polsko-běloruské hranici. Plánuje se výstavba pevné, vysoké zdi vybavené monitorovacím a detekčním systémem, inspirované mimo jiné řešením na řecko-turecké hranici. O dva dny později, 14. října, přijal polský Sejm novelu zákona o cizincích, která vstoupila v platnost 26. října a získala přezdívku „vyhošťovací zákon." Tento zákon umožňuje veliteli pohraniční stráže okamžitě rozhodnout o opuštění území Polska osobami, které nelegálně překročily hranici – i pokud prohlásí záměr požáádat o azyl. Odvolání proti tomuto rozhodnutí nemá odkladný účinek. Sejm zamítl pozměňovací návrh Senátu, který chránil rodiny s dětmi. Zákon tak fakticky legalizoval pushbacky[109].

Na začátku listopadu 2021 byla u každé vesnice zřízena policejní *kontrolní stanoviště*, kde policisté kontrolovali projíždějící vozidla a pátrali po kurýrech převážejících migranty.

8. listopadu běloruské služby v okolí hraničního přechodu v Kuźnici Białostocké soustředily dosud největší skupinu migrantů – asi 3 000 osob, převážně Kurdů z Iráku. Migranti chtěli projít přes oficiální hraniční přechod a v případě odmítnutí plánovali uskutečnit pokojný protest, aby upozornili svět na situaci, ve které uvízli. Dříve než se dostali k bránám, běloruští uniformovaní muži je násilím odvedli do lesa a donutili je překonat ostnaté drátěné zátarasy. V následujících dnech se podél hranice shromáždily další početné skupiny migrantů, které běloruské síly rozdělily na menší skupiny po 100 až 500 osobách. V reakci na tuto situaci svolala polská vláda krizový štáb a do pohotovosti byly uvedeny dva prapory 1. podlaské brigády územní obrany. V oblasti Kuźnice bylo rozmístěno přibližně 12 tisíc vojáků, 8 tisíc příslušníků pohraniční stráže a jeden tisíc policistů, včetně protiteroristických jednotek. U Kuźnice došlo k prvnímu pokusu o násilné překročení hranice – migranti, vybaveni běloruskými službami nástroji na přeřezání zábran, ničili plot a házeli předměty na polské uniformované složky. Proti nim byl použit slzný plyn. NATO odsoudilo jednání Minskuku a označilo využívání migrantů za součást hybridní války.

Během dalších střetů na hraničním přechodu Bruzgi–Kuźnica, řízených běloruskými bezpečnostními složkami, došlo 16. listopadu k útoku migrantů na polské uniformované složky. Přibližně sto mužů házelo na příslušníky bezpečnostních složek kameny, polena a oslepující granáty. Polské složky reagovaly použitím vodních děl. Při incidentu bylo zraněno devět příslušníků bezpečnostních složek: jedna příslušnice pohraniční stráže, jeden voják a sedm policistů. Tři z nich byli převezeni do nemocnice – policista se zlomeninou lebky a policistka s poraněním hlavy. V médiích byla událost

[108] SAWCZENKO, Agata. Tomasz Musiuk, wicedyrektor szpitala w Hajnówce: Pacjentów z granicy mamy coraz więcej. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://poranny.pl/tomasz-musiuk-wicedyrektor-szpitala-w-hajnowce-pacjentow-z-granicy-mamy-coraz-wiecej/ar/c14-18547721.

[109] CHRZCZONOWICZ, Magdalena. Sejm przyjął ustawę o wywózkach na granicę. I odrzucił poprawkę o dzieciach. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/sejm-przyjal-ustawe-o-wywozkach-na-granice-i-odrzucil-poprawke-o-dzieciach.

označena jako „útok na Kuźnici". Skupina byla následně rozehnána slzným plynem a vodními děly. Nakonec Bělorusové umístili migranty do skladu u přechodu Bruzgi, kde strávili zimu v extrémně těžkých podmínkách[110]. Část migrantů byla postupně deportována zpět do Iráku, ostatní zůstali v táboře. V březnu 2022 běloruské bezpečnostní složky tábor zlikvidovaly, jeho obyvatele rozvezly podél celé hranice a nutili je k dalším pokusům o překročení hranice[111].

5.8 Zadrženi fotožurnalistů

V úterý 16. listopadu ve vesnici Wiejki u Michałova – mimo oblast, na kterou se vztahuje výjimečný stav – zadrželi vojáci polské armády tři fotožurnalisty dokumentující migrační krizi: Macieje Nabrdalika (VII Photo Agency), Macieje Moskvu (Testigo Documentary) a Martina Divíška. (EPA Images) Novináři vojákům sdělili, že vykonávají svoji pracovní činnost, přesto byli násilím vytaženi z auta, pevně spoutáni a zadržováni více než hodinu do příjezdu policie. Mezitím vojáci prohledali jejich automobil a prohlédli si paměťové karty, přestože reportéři upozorňovali, že se na nich nacházejí materiály chráněné novinářským tajemstvím. Celou situaci jeden z fotožurnalistů zaznamenal na diktafon.

Incident vyvolal pobouření v novinářských kruzích, které zdůrazňovaly, že k němu došlo v zóně, kde by média měla mít možnost svobodně pracovat. Press Club Polska požádal Ministerstvo národní obrany o vysvětlení, proč k zásahu došlo mimo oblast s omezeným přístupem a zda se jej skutečně účastnili vojáci polské armády[112]. V březnu 2025 Odvolací soud v Bělostoku pravomocně přiznal Maciejovi Moskwovi a Maciejovi Nabrdalikovi odškodné ve výši 10 tisíc zlotých za nezákonné zadržení a brutální zacházení[113].

V prosinci stáhli Lékaři bez hranic své týmy z oblasti polsko-běloruské hranice, protože nezískali povolení k přístupu k osobám potřebujícím lékařskou pomoc v pohraniční zóně. Po roční přestávce se organizace vrátila do Podlasí. Od listopadu 2022 Lékaři bez hranic spolupracují s místními skupinami a organizacemi a poskytují lékařskou pomoc migrantům. Organizace rovněž pořádala školení pro polské organizace, během nichž předávala znalosti v oblasti první pomoci a postupů v případě podchlazení nebo omrzlin[114].

[110] CHOŁODOWSKI, Maciej. Funkcjonariuszka Straży Granicznej, żołnierz i siedmiu policjantów poszkodowanych w wyniku zajść na przejściu w Kuźnicy. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27811505,kryzys-na-granicy-polsko-bialoruskiej-ranny-policjant-w-wyniku.html.
[111] KLIMOWICZ, Joanna. Dzieci gorszego Boga. Białorusini opróżnili magazyny w Bruzgach i wyrzucili uchodźców na granicę. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28261359,dzieci-gorszego-boga-bialorusini-oproznili-magazyny-w-bruzgach.html.
[112] Trzej fotoreporterzy zatrzymani i przeszukani pod Michałowem. „Oczekujemy wyjaśnień od MON". [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.wirtualnemedia.pl/artykul/fotoreporterzy-zatrzymani-pod-michalowem-maciej-nabrdalik-maciej-moskwa-martin-divisk.
[113] Po 10 tys. zł odszkodowania dla fotoreporterów zatrzymanych przy granicy z Białorusią. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.press.pl/tresc/86663,po-10-tys_-zl-odszkodowania-dla-fotoreporterow-zatrzymanych-przy-granicy-z-bialorusia.
[114] Polska: Lekarze bez Granic prowadzą działania na granicy polsko-białoruskiej. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://lekarze-bez-granic.pl/polska-lekarze-bez-granic-prowadza-dzialania-na-granicy-polsko-bialoruskiej.

Obr. 21 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Dokumenty zadržených novinářů ve Wiejkách.

5.9 Smrt Avin Irfan Zahir a dva pohřby

38letá Avin Irfan Zahir, Kurdka z Iráku, zemřela 3. prosince v nemocnici v Hajnówce po týdnech putování lesem a komplikacích v důsledku potratu ve 24. týdnu těhotenství. Do nemocnice byla převezena v extrémním podchlazení (tělesná teplota 27 °C), s dehydratací a acidózou. Lékaři o její život bojovali mnoho dní, avšak zachránit se ji nepodařilo. Avinin manžel a pět osiřelých dětí zůstali v Polsku. Její nenarozený syn Halikari byl pohřben 23. listopadu na hřbitově v Bohonikách, kde se během skromného obřadu za něj modlili jeho sourozenci. Dne 3. ledna 2022 se v Bělostoku konalo symbolické rozloučení s Avin, než bylo její tělo přepraveno do Iráku v souladu s přáním rodiny[115].

V prosinci téhož roku se objevila kauza údajného zmizení čtyřleté Eileen, dcery migrantů z Iráku, která měla zmizet v lese na polské straně hranice poté, co byli její rodiče odvezeni zpět do Běloruska. Ombudsman zaslal policii fotografii části červeného kabátku a boty a požádal o urgentní pátrání. Média a aktivisté případ medializovali a z Eileen se stal symbol „dětí umírajících na hranicích". Oblast byla důkladně prohledána, ale dívka nalezena nebyla. Až později vyšlo najevo, že Eileen ve skutečnosti neexistovala – příběh byl smyšlen migranty v naději, že se tímto způsobem vyhnou navrácení do Běloruska[116].

[115] KLIMOWICZ, Joanna. „Musisz być silny dla dzieci". Mąż i pięcioro dzieci żegnają Avin, Kurdyjkę, która zmarła po tułaczce w polskim lesie. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27968363,musisz-byc-silny-dla-dzieci-maz-i-piecioro-dzieci-zegnaja.html.

[116] TOMCZAK, Małgorzata. Rodziny z dziećmi, wykształcona Afganka, ciężarna kobieta – osoby takie, jak w filmie Holland, są na granicy wyjątkami. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,30395672,a-co-jesli-dla-migrantow-to-lepiej-ze-straz-graniczna-przerzuca.html#s=S.embed_link-K.C-B.1-L.5.zw.

Obr. 22 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Rozloučení s Avin, která před měsícem zemřela v nemocnici v Hajnówce v důsledku komplikací po ztrátě těhotenství spojené s hypotermií, bylo uspořádáno v pondělí (3. ledna) v pohřebním ústavu Wierzbicki v Białystoku. Její tělo bude odesláno do Iráku, kde se uskuteční pohřeb.

5.10 Léto a podzim 2022

Dne 30. června oznámila polská pohraniční stráž dokončení výstavby zátarasu na hranicích s Běloruskem. Ocelovo-betonová bariéra dosahuje výšky 5,5 metru a táhne se v délce 170 kilometrů, přičemž z plánovaných 186 km bylo v tomto úseku postaveno právě těchto pilířů. Na výstavbu bylo použito přibližně 50 tisíc tun oceli. Bariéra je zakončena svitky ostnatého drátu typu concertina, které představují další překážku pro osoby pokoušející se o její překonání. Náklady na stavbu činily 1,7 miliardy zlotých.

Přestože byla bariéra dokončena, v lesních oblastech Podlasí se nadále pohybovali migranti. Tito lidé přicházeli nejen přes Minsk, ale nově také přes Moskvu, přičemž běloruské služby jim při snaze překonat plot napomáhaly podkopy, žebříky a výložníky. Na polskou stranu se nejčastěji dostávali mladí muži, kteří si při tom často způsobovali vážná zranění – lámali si ruce, nohy nebo se poranili o ostnatý drát.

Dokončení prací na bariéře se shodovalo se zrušením předchozího zákazu pobytu osob v širokém pohraničním pásmu. Od té doby se omezení vztahují pouze na úzký, zhruba dvousetmetrový pás přímo podél bariéry[117].

[117] CHOŁODOWSKI, Maciej. 5,5 m wysokości, 170 km długości, 50 tis. tun oceli. Stanął mur na granicy polsko-białoruskiej. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28637521,stana-mur-na-granicy-polsko-bialoruskiej.html.

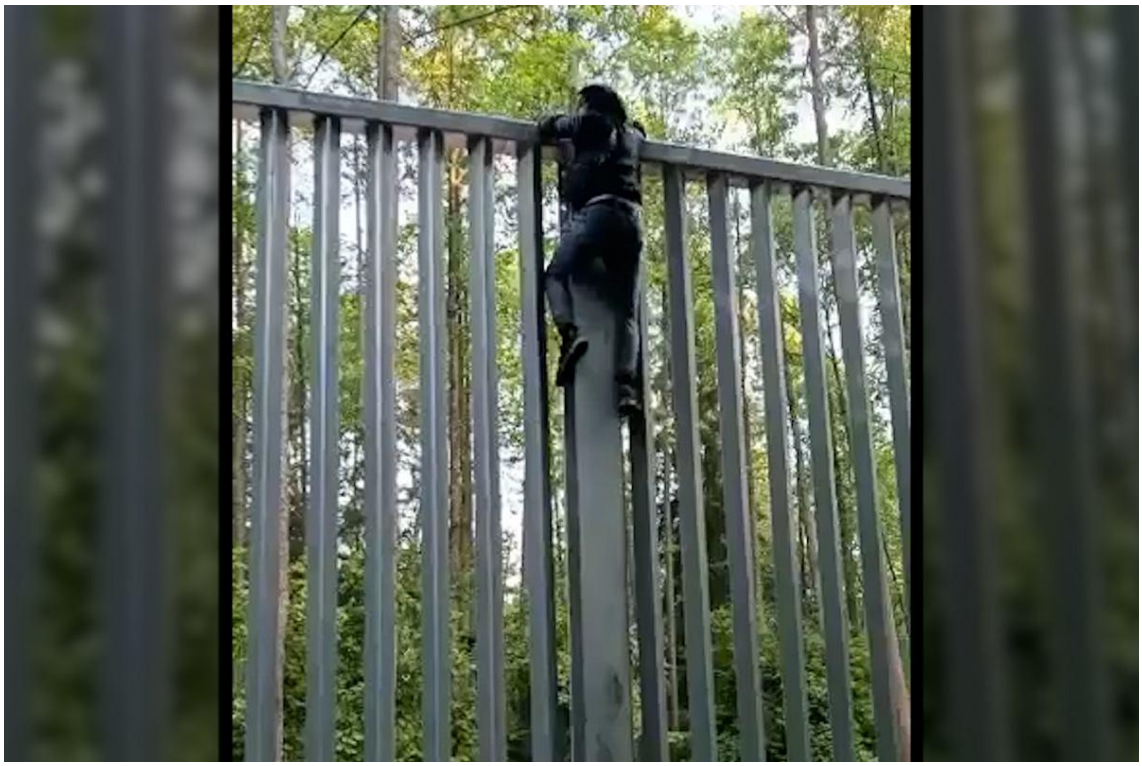

Obr. 23 Migranti překonávají bariéru na polsko-běloruské hranici tím, že jednoduše šplhají po ocelovém plotu. Záběr z filmu natočeného a zaslaného samotnými migranty. Fotografie z článku "Gazety Wyborczej".

5.11 Zima a jaro 2023

Dne 12. února nalezli aktivisté Podlaského dobrovolného humanitárního sboru v lese u Hajnówki tělo 28leté Mahlet Kassy z Etiopie. Žena omdlela během putování a její společníci, kteří vyrazili hledat pomoc, narazili na pohraniční stráž, která je zadržela a odvezla zpět do Běloruska. Smrt Mahlet vyvolala rozruch veřejnosti – na internetu se objevily její fotografie a informace, že byla učitelkou a křesťankou (u jejího těla byla nalezena modlitební knížka). Díky veřejné sbírce organizace Hope&Humanity Poland bylo tělo Mahlet převezeno do Etiopie. Dne 10. března se v Etiopii konal její pohřeb, který přerostl v demonstraci – smuteční hosté nesli transparenty s požadavkem spravedlnosti adresovaným Polsku a polské pohraniční stráži[118].

5.12 Léto 2023

Dne 15. června bylo formálně dokončeno převzetí prací na výstavbě elektronické bariéry na polsko-běloruské hranici. Perimetrický systém je nyní funkční po celé délce tohoto úseku, tedy na 206 kilometrech, a doplňuje fyzickou bariéru, která zde funguje již rok. Elektronická bariéra je vybavena přibližně 3 000 denními a nočními kamerami a termovizními kamerami a 400 kilometry detekčních kabelů. Na začátku roku 2025 proběhla další modernizace, při níž bylo instalováno více než 1 300 kamer navíc. Přestože byla tato infrastruktura výrazně rozšířena, migranti bariéru nadále překračovali – často využívali servisní brány („pushbackówki"), bažinaté oblasti nebo hraniční řeky.

Vládnoucí strana Právo a spravedlnost (PiS) současně, v souvislosti s parlamentními volbami plánovanými na 15. října, zpřísnila svoji protiuprchlickou rétoriku

[118] Pogrzeb kobiety, która zmarła na granicy. Etiopczycy domagają się sprawiedliwości od Polski. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.salon24.pl/newsroom/1289221,pogrzeb-kobiety-ktora-zmarla-na-granicy-etiopczycy-domagaja-sie-sprawiedliwosci-od-polski.

5.13 Podzim a zima 2023/24

Dne 3. listopadu byl do nemocnice v Hajnówce převezen 22letý Syřan, který byl postřelen do zad polským vojákem. Muž šel ve skupině migrantů, když náhle uslyšel výkřik, načež padl výstřel, následovaný dalšími třemi ranami. Vojáci následně zavolali sanitku; zraněný byl nejprve převezen do Hajnówky a poté do nemocnice v Białystoku, kde podstoupil více než šestihodinovou operaci. Kulka byla vyjmuta z páteře a lékaři zdůraznili, že mladík měl velké štěstí – pokud by byla střela o centimetr výš, hrozilo mu trvalé ochrnutí.

Vojenská policie zahájila vyšetřování incidentu a označila jej za „nešťastnou nehodu", s odkazem na předběžné zjištění, že se voják při výstřelu varovného výstřelu zakopl. Celá událost vyvolala vlnu pobouření a vedla k otázkám týkajícím se dodržování standardních postupů při používání zbraní na hranici[119].

Dne 9. listopadu 2023 vystřelila příslušnice pohraniční stráže z bezprostřední blízkosti ze své soukromé zbraně na aktivisty Podlaského dobrovolného humanitárního záchranného sboru, které si omylem spletla s migranty. Pohraniční stráž potvrdila, že nebyla použita služební zbraň. Prokuratura v Białymstoku případ odložila s tím, že nedošlo k trestnému činu – dle úřadů šlo o varovný výstřel a celou událost označili za omyl, nikoli úmyslné jednání[120].

5.14 Jaro 2024

Dne 16. dubna ráno našli příslušníci pohraniční stráže z Bíleho Běží na hranici 38letou ženu, která několik hodin předtím porodila v lese dceru. Novorozenec byl zabalený v matčině mikině a trpěl silným podchlazením. Podle informací deníku „Wyborcza" otevřeli strážníci zábranu v hraniční bariéře, aby žena s dítětem mohla projít, a jeden z nich přestřihl pupeční šňůru. Do médií byla zveřejněna fotografie vojáka nesoucího novorozence. Matka a dcera byly převezeny do nemocnice v Hajnówce, stav dítěte byl označen jako dobrý. Žena, občanka Eritreje, požádala o azyl v Polsku. Aktivisté tvrdí, že strávila v pohraniční zóně přes měsíc, přičemž během těhotenství byla dvakrát deportována[121].

5.15 Léto 2024

Dne 6. června zemřel ve Vojenském lékařském ústavu ve Varšavě voják 1. obrněné brigády, který byl 28. května během služby na polsko-běloruské hranici v oblasti Dubicz Cerkiewnych bodnut nožem. Útočník byl jeden z mužů, pokoušejících se násilně překonat hranici. Voják byl zraněn do hrudníku při obraně zátarasu ochranným štítem. Navzdory rychlé pomoci a intenzivní léčbě v Hajnówce a Varšavě se jej nepodařilo zachránit. Posmrtně byl vyznamenán a povýšen[122].

5.16 Polsko klade minová pole na hranici s Ruskem a Běloruskem.

V rámci projektu „Východní štít " Polsko zahájilo instalaci minových polí podél hranice s ruskou Kaliningradskou oblastí a Běloruskem. Cílem této investice je posílení bezpečnosti a odstrašení

[119] CHOŁODOWSKI, Maciej. Żołnierz strzelił Syryjczykowi w plecy, bo miał się potknąć? 22-latek po operacji. Lekarze: Miał ogromne szczęście. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,30373032,kryzys-na-granicy-polsko-bialoruskiej-zolnierz-strzelil-w.html.

[120] CHOŁODOWSKI, Maciej. Strażniczka strzelała do aktywistů z broni hukowej. Prokuratura umarza postępowanie: to była pomyłka. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,31167994,strazniczka-strzelala-do-aktywistow-z-broni-hukowej-prokuratura.html.

[121] CHOŁODOWSKI, Maciej. Polscy strażnicy pomogli imigrantce z Erytrei, która urodziła na granicy polsko-białoruskiej. Ujawniamy kulisy zdarzenia. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,30910447,to-straznik-graniczny-odcial-pepowine-dziecko-erytrejki-trafilo.html.

[122] Zmarł żołnierz pchnięty nożem na granicy polsko-białoruskiej. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/239538.

potenciálních hrozeb, zejména v souvislosti s probíhající válkou na Ukrajině. Ochranná bariéra má v konečné fázi pokrýt více než 20 km hranice a stavební práce probíhají celoročně, sedm dní v týdnu. Projekt zahrnuje také výstavbu protitankových zátarasů, krytů a bunkrů. Financování je zajištěno mimo jiné z fondů Evropské unie a Evropské investiční banky. Podle představitelů a odborníků je „Východní štít" součástí strategie posilování východního křídla NATO[123].

Obr. 24 Foto: Czarek Sokołowski/AP. Polský voják na hranici s Ruskem, Dąbrówka, Polsko, 30. listopadu 2024.

5.17 Spor o migranty z Czerlonki a vlna nenávisti vůči aktivistům

Po smrti vojáka se v Polsku rozhořela vlna nenávisti vůči migrantům, černochům a aktivistům působícím na hranicích. Na sociálních sítích se objevila fotografie skupiny migrantů sedících na autobusové zastávce v Czelonce. Autorkou fotografie byla starostka obce, která si stěžovala, že děti se bojí zastávku používat a obyvatelé se večer vyhýbají vycházení ven. K publikaci se vyjádřili aktivisté Podlaského dobrovolného humanitárního záchranného sboru, kteří fotografované skupině pomohli. Popis této pomoci, zveřejněný dobrovolnicí Agatou Kluczewskou, zahrnoval mimo jiné zmínku o společném jídle v restauraci a zásahu policie, která po kontrole dokladů nezjistila žádné nesrovnalosti. To vyvolalo další vlnu kritických komentářů. „Představte si: černí lidé mohou používat autobusové zastávky, jíst v restauracích, cestovat autem – protože tak zní zákon," napsala Kluczewska na Facebooku. Další dobrovolnice, Beata Siemaszko, zveřejnila fotografii s migranty a přidala komentář: „Lidé z Czerlonky, z domů, zastávek, hospod – to jsme my. Nevzbouřujte se. Árijské sympatie jsou passé." Její příspěvek vyvolal vlnu nenávisti a výhrůžek. Na internetu se začaly objevovat a aktivizovat rasistické a xenofobní skupiny. 28. června Národní Hajnówka oznámila zahájení vlastních hlídek v pohraniční oblasti a chytání migrantů. „Takového rozsahu nenávisti vůči humanitárním záchranářům nebylo ani za vlády PiS," poznamenal bloger Piotr Czaban. Jak zdůrazňuje, část veřejnosti obviňuje aktivisty, že svými

[123] POLSCY saperzy na granicy z Rosją. Jak przebiegają prace nad zabezpieczeniem terenu [online]. RMF24.pl. [cit. 21. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.rmf24.pl/regiony/olsztyn/news-polscy-saperzy-na-granicy-z-rosja-jak-przebiegaja-prace-nad-,nId,7997852.

činy povzbuzují další migranty k pokusům o překročení hranice, zejména po hlasité smrti polského vojáka[124].

Obr. 25 Migranti v autě aktivistky. Zdroj: Facebook/Beata Siemaszko.

Dne 19. června vláda přijala návrh novely zákona, který umožňuje použití zbraní armádou, policií a pohraniční stráží v kritických situacích na státní hranici. Premiér Donald Tusk při oznámení tohoto rozhodnutí během oslav 100. výročí Státní bezpečnostní služby zdůraznil, že návrh má zajistit účinnější ochranu hranic a státu před agresivními činy. Kontroverzi však vyvolal zápis v článku 25a trestního zákoníku, tzv. kontratyp, který předpokládá zproštění trestní odpovědnosti v situacích, kdy jsou ohroženy hodnoty považované za vyšší. V praxi to znamená, že vojáci mohou být zbaveni odpovědnosti za použití zbraně a porušení pravidel použití přímých donucovacích prostředků, pokud jednají s cílem zabránit nelegálnímu překročení hranice a plní – podle zákonodárce – důležitý cíl[125].

Téhož dne byla v okolí Dubicz Cerkiewnych v Podlasiu 35letá Íránka postřelena do oka brokovnicí. Jak uvedla organizace Egala, stála u hraničního plotu, když „bez varování padl výstřel" ze zbraně jedné ze dvou uniformovaných osob na polské straně. Na místo dorazila hlídka pohraniční stráže, která přivolala sanitku. Pohraniční stráž však popřela, že by polské složky použily brokovnici. Ministerstvo národní obrany rovněž informovalo, že se incidentu nezúčastnili vojáci a že státní zastupitelství nezahájilo vyšetřování. Žena byla převezena do nemocnice v Hajnówce, kde zástupce ředitele pro léčbu

[124] Migranci z Czerlonki trafili do ośrodka. Internauci wściekli na aktywistów. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.wprost.pl/kraj/11724604/migranci-z-czerlonki-trafili-do-osrodka-internauci-wsciekli-na-aktywistow.html.
[125] THEUS, Julia. Rząd przyjmuje przepisy o użyciu broni na granicy – podsumowanie dnia 19 czerwca. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/rzad-przyjmuje-przepisy-o-uzyciu-broni-na-granicy-podsumowanie-dnia-19-czerwca.

potvrdil, že zranění bylo způsobeno střelou z brokovnice. Naštěstí nedošlo k poškození oční bulvy a pacientce nehrozí ztráta zraku[126].

5.18 První polovina roku 2025

5.19 Proces „Pětice z Hajnówky" – aktivisté před soudem za pomoc migrantům

Dne 28. ledna začal u okresního soudu v Hajnówce proces s pěti aktivisty, kteří v březnu 2022 poskytli pomoc irácké rodině se sedmi dětmi a egyptskému občanovi. Aktivisté byli původně obviněni z organizování nelegálního překročení hranice, poté bylo obvinění změněno na „napomáhání k pobytu v rozporu s předpisy", za což hrozí trest odnětí svobody až na pět let. Obžalovaní se k vině nepřiznali a u soudu zdůraznili, že jednali z povinnosti zachránit život a respektovat lidskou důstojnost. Před budovou soudu se konala demonstrace na podporu obžalovaných, které se zúčastnili právníci Helsinské nadace pro lidská práva, Kolektyw Szpila, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (Sdružení pro právní intervenci) a mnoho obyvatel Podlesí. Případ se stal symbolem napětí mezi literou zákona a morálním příkazem poskytnout pomoc[127].

Dne 27. března vstoupilo v platnost nařízení vlády, které dočasně pozastavuje právo podávat žádosti o mezinárodní ochranu na hranicích s Běloruskem. Navzdory zavedeným omezením pohraniční stráž stále přijímá žádosti od osob patřících do takzvaných citlivých skupin – nezletilých bez doprovodu, těhotných žen a osob vyžadujících zvláštní zacházení z důvodu věku nebo zdravotního stavu. Vláda toto rozhodnutí odůvodnila nutností zajistit bezpečnost v souvislosti s rostoucím počtem pokusů o nelegální překročení hranice[128].

Mezi lednem a květnem 2025 zemřelo na obou stranách polsko-běloruské hranice nejméně devět osob. Pro srovnání, za celý rok 2024 potvrdil Tým pro monitorování úmrtí na hranicích (BDMG) smrt patnácti osob. Jedním z nejtragičtějších měsíců od začátku krize byl duben 2025 – právě tehdy bylo v řece Bug v oblasti Janów Podlaski nalezeno šest těl. v březnu a dubnu migranti hlásili, že je běloruští policisté opakovaně nutili překonávat řeku plaváním, často ve velkých skupinách[129].

V květnu byl na YouTube kanálu Kanceláře předsedy vlády zveřejněn první spot informační kampaně zaměřené na obyvatelstvo zemí, z nichž pocházejí migranti přicházející do EU přes Bělorusko. Kampaň byla oficiálně zahájena v zahraničí v červnu a zahrnovala mimo jiné Afghánistán, Eritreu, Somálsko, Irák a Pákistán. Jejím cílem je odradit od cestování touto trasou a čelit narativům převaděčů. V materiálech – filmech a plakátech – je mimo jiné zdůrazněno, že Polsko pozastavilo možnost žádat o azyl na hranicích s Běloruskem[130]. Od zavedení dočasného pozastavení práva na azyl byl zaznamenán nárůst počtu osob, které se vydávají alternativními trasami, především přes Lotyšsko a Litvu.

[126] TVN24. Migrantka z ranou oka. Ředitelství nemocnice: byla postřelena brokovnicí. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://tvn24.pl/najnowsze/dubicze-cerkiewne-migrantka-z-rana-oka-postrzelono-ja-z-broni-srutowej-st7969951.
[127] PRZYBORSKA, Katarzyna. W Hajnówce rusza proces pětice aktivistů. Zločin? Záchrana pro sedm dětí a tři dospělé. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://krytykapolityczna.pl/kraj/w-hajnowce-rusza-proces-piatki-aktywistow-przestepstwo-ratunek-dla-siodemki-dzieci-i-trojga-doroslych/.
[128] POLSKÁ TISKOVÁ AGENTURA (PAP). Weszło w życie rozporządzenie ws. zawieszenia prawa do składania wniosków o azyl. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.pap.pl/aktualnosci/weszlo-w-zycie-rozporzadzenie-ws-zawieszenia-prawa-do-skladania-wnioskow-o-azyl.
[129] Lista zmarłych. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/lista-zmarlych/.
[130] KANCELARIA PREZESA RADY MINISTRÓW. Polskie granice są skutecznie chronione – ruszyła kampania informacyjna skierowana do nielegalnych migrantów. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.gov.pl/web/premier/polskie-granice-sa-skutecznie-chronione--ruszyla-kampania-informacyjna-skierowana-do-nielegalnych-migrantow.

Obr. 26 Polské hranice jsou účinně chráněny – byla zahájena informační kampaň zaměřená na migranty – fotografie zveřejněné na portálu gov.pl jako dokumentace aktivit v rámci informační kampaně.

6 Obraz migrantů v médiích

6.1 Aktéři zapojení do krize na polsko-běloruské hranici

Při analýze vývoje událostí na polsko-běloruské hranici je nejprve třeba se zaměřit na osoby a instituce, které jim udávaly směr a tón. Do popředí se zde dostávají státní a unijní instituce, humanitární organizace, aktivistické skupiny a média. Každý z těchto aktérů používal svůj vlastní jazyk, řídil se odlišnými motivy a stanovoval různé priority pro své sdělení. Jejich různé zájmy a komunikační strategie vedly k tomu, že se v mediálním prostoru objevily odlišné a někdy i protichůdné narativní rámce, které pak ovlivňovaly způsob, jakým byla krize společností vnímána.

6.2 Instituce Evropské unie

Evropská unie od počátku sledovala situaci na polsko-běloruské hranici, ale její kroky se jen v malé míře promítly do reálného zlepšení situace migrantů. V listopadu 2021 se v Evropském parlamentu konala debata, během níž europoslanci vyjádřili znepokojení nad situací a vyzvali k umožnění přístupu humanitárních organizací k migrantům a k přijetí podpory ze strany unijních agentur. Tyto požadavky se však v pozdějších rozhodnutích uvedených institucí neprojevily. Dne 1 prosince 2021 Evropská rada povolila Polsku, Litvě a Lotyšsku uplatnit dočasná opatření omezující dosavadní práva migrantů a uprchlíků, mimo jiné zjednodušené deportační postupy a prodloužené lhůty pro registraci žádostí o azyl. v praxi tato opatření posílila politiku ochrany hranic, aniž by zlepšila situaci osob uvězněných v pohraniční zóně. Unie rovněž vyčlenila značné finanční prostředky na výstavbu a posílení hraničních bariér.

6.3 Orgány a instituce polského státu

Od samého počátku byla krize na polsko-běloruské hranici v prohlášeních vládní strany, a tím pádem i v jí kontrolovaných veřejných médiích, prezentována jako „hybridní válka" namířená proti Polsku a Evropské unii. v tomto narativu byla přítomnost migrantů využívána k vyvolání pocitu ohrožení, který na jedné straně mobilizoval veřejnost k podpoře tvrdé pohraniční politiky a na druhé straně umožňoval vést politickou hru s opozicí. Nebylo to poprvé, co vládnoucí strana sáhla po strategiích, jež byly použity již dříve, zejména v předvolebních kampaních po migrační krizi v roce 2015. Důležité je, že ani některé opoziční skupiny se nezdráhaly využívat obrazy migrantů ve svých vlastních propagandistických spotech. Je třeba si uvědomit, že v období eskalace událostí měla vládnoucí strana plnou kontrolu nad veřejnoprávními médii (do listopadu 2023), včetně Telewizje Polskiej – nejmocnějšího nástroje formování veřejného mínění s největším pokrytím v zemi.

Současně byla zavedena právní a administrativní opatření, která zpřísnila ochranu hranic: byly legalizovány postupy pushbacků, rozšířeny pravomoci pohraniční stráže a zákaz pobytu v pohraniční zóně odřízl média a humanitární organizace od přímého přístupu k lidem uvězněným v pohraničním lese. Symbolem této politiky se stala také výstavba trvalé bariéry na hranicích[131].

Po změně vlády v roce 2023 nedošlo k zásadnímu obratu v politice státu vůči migrantům na polsko-běloruské hranici. Základní principy hraniční politiky zůstaly nezměněny: hranice má být neprostupná a stát deklaruje solidaritu s úředníky, kteří ji chrání. Ačkoli Donald Tusk a jeho ministři se distancují od brutální rétoriky svých předchůdců, zachovávají dosavadní logiku ochrany hranic. Nová polská vláda se snaží spojit tuto tvrdou politiku s prohlášeními o dodržování lidských práv a odsuzování rasismu. Tusk se vyhýbá nenávistné rétorice, neopakuje narativ krajní pravice, ale důsledně odmítá požadavky humanitárních organizací na zrušení pushbacků a širší otevření azylových řízení. V lednu 2024 nebyl apel více než stovky organizací na změnu postupů na hranicích vyslyšen – prioritou zůstává bezpečnost státu[132].

Otázka migrace z chudších regionů světa do Evropy je složité a velmi emotivní téma. Na jedné straně je třeba pochopit touhu uprchlíků hledat lepší život, utéct před válkou, pronásledováním nebo extrémní chudobou. Mluví pro to přirozená potřeba bezpečí a stability, kterou mnozí nacházejí právě v Evropě.

Na druhé straně se objevují oprávněné obavy evropských společností spojené s nelegální migrací. Zajištění velkému počtu lidí logistickou, sociální a integrační podporu představuje obrovskou výzvu jak z hospodářského, tak i sociálního hlediska. Politika otevřených dveří, vyjádřená slavným sloganem Angely Merkelové „Wir schaffen das" („Zvládneme to"), byla široce komentována a hodnocena jako akt odvahy, ale také jako rozhodnutí, které vzbuzuje obavy z dlouhodobých důsledků.

Masové útoky na ženy během silvestrovské noci 2015/2016 v Kolíně nad Rýnem, Hamburku a dalších německých městech se staly zlomovým bodem v německé veřejné debatě. Poprvé v tak velkém měřítku byly v mediálním diskurzu spojeny otázky azylové politiky, imigrace a vnitřní bezpečnosti. To mělo velký ohlas ve společenské diskusi – na jedné straně to zvýšilo tlak na vládu, aby zpřísnila předpisy a kontrolu příchozích, na druhé straně to vedlo ke vzestupu xenofobních nálad, které byly dříve na okraji společnosti.

[131] NIEDŹWIEDZKI, Damian. Kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej. Analiza zjawiska w perspektywie ładu społecznego. [online]. [cit. 30. 5. 2025]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/386531189_Kryzys_humanitarny_na_granicy_polsko-bialoruskiej_Analiza_zjawiska_w_perspektywie_ladu_spolecznego.

[132] WIELOWIEYSKA, Dominika. Tusk i migranci. Warto przypomnieć, co mówił kilka lat temu. [online]. [cit. 19. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,31073187,tusk-i-migranci-warto-przypomniec-co-mowil-kilka-lat-temu.html.

Narůstající migrační krize vyvolává reakce nejen v zemích, které jsou jí přímo zasaženy, ale také v klíčových evropských centrech. Úřady v Paříži, obávající se rostoucího počtu nekontrolovaných překročení hranic, posílily ochranu na hranici s Itálií. Prvním rozhodnutím vlády Friedricha Merze bylo omezení nelegální imigrace. To požaduje většina občanů Německa.

V širším politickém rámci může současná situace znamenat předzvěst zásadního obratu v migrační politice EU. Pakt o migraci a azylu, přijatý v květnu 2024, zavádí řadu kontroverzních změn: výrazné omezení práv osob hledajících ochranu, ztížený přístup k azylovému řízení, větší počet zadržení na hranicích a možnost pozastavení přístupu k azylu a odmítnutí přijetí v neurčitě definovaných krizových situacích. Navíc v rámci nových opatření získaly členské státy větší volnost v přenášení odpovědnosti na tzv. třetí země – státy mimo EU, které by měly přijímat žadatele o azyl nebo vést jejich azylové procedury. Mnoho vlád v Evropě tato opatření podpořilo, protože v nich vidí způsob, jak omezit počet osob přicházejících do Unie.

6.4 Občanská společnost

Do aktivit zaměřených na zmírnění dopadů humanitární krize na polsko-běloruské hranici se od samého počátku zapojilo mnoho subjektů občanské společnosti. Zvláštní roli sehrála iniciativa Grupa Granica, sdružující čtrnáct společenských organizací – mj. Stowarzyszenie Nomada, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Homo Faber, Polskie Forum Migracyjne, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Salam Lab, Dom Otwarty, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, Chlebem i Solą, uchodźcy.info, fotografická agentura RATS Agency (jejímž spoluzakladatelem je Karol Grygoruk), Kuchnia Konfliktu, Strefa WolnoSłowa, Przystanek „Świetlica“. Skupina spolupracuje také s nezávislými aktivisty a aktivistkami. Její činnost zahrnuje monitorování situace na hranicích a podporu migrantů – od dodávek jídla, teplého oblečení a lékařské pomoci až po právní intervence s cílem zabránit pushbackům. Skupina dokumentuje případy porušování lidských práv, násilí na migrantech a podmínek v centrech pro cizince a zároveň ovlivňuje veřejnou debatu s cílem humanizovat a dekriminalizovat migraci a pomocné aktivity. Pravidelně publikuje zprávy obsahující údaje o rozsahu podpory, případech deportací a doporučení týkajících se změny státní politiky vůči migrantům.

Na svých stránkách hnutí píše o sobě: „Jsme skupina Granica – sociální hnutí vzniklé v reakci na humanitární krizi na polsko-běloruské hranici. Od srpna 2021 poskytujeme humanitární pomoc uprchlíkům bez ohledu na barvu pletileti, vyznání, původ, pohlaví nebo věk. Neustále apelujeme na dodržování základních práv osob překračujících hranice. Domníváme se, že každý člověk má nezadatelné právo na život, zdraví a bezpečnost, že každý člověk by měl dostat pomoc, pokud ji potřebuje, a že každý člověk by měl mít možnost pomoci druhému člověku, jehož život a zdraví jsou ohroženy“[133].

Do pomoci na hranicích se zapojili také lidé z kulturní sféry a veřejní činitelé, kteří využili své známosti k tomu, aby na situaci migrantů upozornili. Do Podlasí jezdila mimo jiné Maja Ostaszewska. Herečka se opakovaně účastnila zásahů skupiny Granica a veřejně mluvila o tom, co viděla, přičemž zdůrazňovala rozpor mezi spontánní pomocí poskytovanou uprchlíkům z Ukrajiny a penalizací podpory osob zadržených na hranicích s Běloruskem. Toto angažmá jí vyneslo titul Superhrdinka časopisu „Wysokie Obcasy” – ocenění, které, jak sama zdůraznila, patří především obyvatelům Podlasí a dobrovolnicím působícím ve skupině Granica. Mezi osobnosti, které využily svou známost a hlas ve

[133] Sklep Bez Granic. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.sklepbezgranic.pl/?fbclid=IwY2xjawLkvXFleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFmdHNSejdBZ3pFM0ZzamVJAR6qJswMoOqGdiA23nHOUjyKcVb9d0cRVxiqMI8XWLK-eul0iH1vJ_gQAUe4Gg_aem_myBUugUjoLN3C8qdkggQWg.

veřejném prostoru k informování o situaci na hranicích, se přidala i Kasia Smutniak. Herečka a režisérka natočila v roce 2022 dokumentární film „Mur" (Zeď), který vypráví o humanitární krizi na hranicích. Na hranici se objevil také Maciej Stuhr se svou ženou Katarzynou Błażejewskou-Stuhr, aby podpořili dobrovolníky. Jejich gesto se setkalo jak s projevy uznání, tak s vlnou nenávisti – krátce nato byl zničen rodinný hrob herce. Tento druh angažovanosti přinesl hercům také kritiku a někdy i otevřený hejt. Příkladem je hlasitý příspěvek Barbary Kurdej-Szatan o postupu pohraniční stráže vůči dětem migrantů, který – i přes omluvu – skončil pro herečku ztrátou reklamních smluv a role v populárním seriálu.

Obr. 27 Foto: Wojciech Radwański/Agencja Wyborcza.pl. Do činnosti na podporu uprchlíků se mimo jiné zapojuje i herečka Maja Ostaszewska.

6.5 Obyvatelé pohraničí

Humanitární krize na polsko-běloruské hranici se odehrává v řídce osídlené oblasti a jejími svědky jsou především místní obyvatelé. Jejich postoje jsou různé: část lidí otevřeně podporuje pomocné iniciativy, zapojuje se do humanitárních akcí, dodává jídlo a teplé oblečení, poskytuje přístřeší nebo pomáhá s kontaktováním lékařů. Ostatní obyvatelé zůstávají zdrženliví, případně projevují vůči příchozím nechuť, a někteří navíc otevřeně vyjadřují obavy o bezpečnost. Výzkum prováděný skupinou Badacze i Badaczki na granicy (Badatelé a badatelky na hranici) – meziverzitní skupinou zabývající se shromažďováním a analýzou dat o situaci na pohraničí – je pokusem pochopit, odkud tyto nepřátelské postoje pramení. Výsledky ukazují, že největší vliv na tyto postoje má oficiální narativ státních orgánů. v mnoha rozhovorech se opakuje téma oddanosti církvi a konzervativním hodnotám a důvěry v uniformované složky – strážníci a vojáci jsou pro obyvatele sousedé, příbuzní, členové místní komunity, často zvaní na svátky nebo rodinné oslavy.

Výzvy k soucitu a pomoci byly však obyvateli, kteří byli vůči migrantům nepřátelsky naladěni, vnímány jako součást politického boje namířeného proti vládě a jako pokus o diskreditaci práce pohraniční stráže. Část obyvatel také nevěřila výpovědím migrantů nebo aktivistů a zprávy o násilí ze strany bezpečnostních složek považovala za propagandu opozice. Podle jejich názoru lidé, kteří nelegálně překračují hranice, porušují zákon, a pokud se skrývají v lese, nemohou mít čestné úmysly. Často se také objevovala podezření, že migranti mohou mít vazby na terorismus, a mnoho respondentů bylo přesvědčeno, že nehledají pomoc, ale chtějí se co nejrychleji dostat do bohatších zemí západní Evropy, aby tam mohli využívat sociální dávky.

V důsledku toho jsou postoje obyvatel pohraniční oblasti komplexní – jsou utvářeny autoritou bezpečnostních složek a potřebou bezpečí, přímými zkušenostmi ze setkání s migranty a často také pocitem, že hlas pohraniční komunity je v širší veřejné diskusi jen zřídka slyšet[134].

6.6 Migranti a uprchlíci

Migranti a uprchlíci překračující polsko-běloruskou hranici jsou lidé, kteří se na cestu vydali z velmi různých důvodů – vedle těch, kteří prchají před válkou, pronásledováním nebo reálným ohrožením v Sýrii, Iráku či Afghánistánu, tvoří většinu migranti motivovaní ekonomickými důvody, hledající lepší život v Evropě. Mezi nimi jsou celé rodiny s dětmi i jednotlivci, včetně mladých, fyzicky zdatných mužů, kteří navzdory své zdánlivé síle čelí stejně obtížné a nejisté situaci. Opakovaně se pokoušejí překročit hranici, přitom musí zvládat náročný terén, nepříznivé počasí, nedostatek jídla a vody a násilí ze strany bezpečnostních složek na obou stranách hranice.

Někteří migranti nejsou na přechod hraničního lesa dobře připraveni – v táborech, které naleznou dobrovolníci, se často nachází opuštěné věci svědčící o nedostatečné přípravě: lehké, pro dané podmínky nevhodné oblečení, chybějící kempingové vybavení nebo zásoby jídla, a někdy i předměty, které jsou v lese zcela nepoužitelné, například kulma na vlasy. Tyto nálezy potvrzují, že mnozí z těchto lidí byli převaděči podvedeni sliby snadného a rychlého překročení hranice[135].

Navzdory extrémním podmínkám však mnoho migrantů projevuje vynalézavost a schopnost jednat – používají smartphony, komunikační aplikace a podpůrné sítě, vědí, kde hledat pomoc a jak o ni požádat, a jejich cesta je často dobře zorganizovaná. Při překračování hranic a procházení lesem využívají pomoc průvodců a čekají na ně domluvení řidiči, kteří jim pomáhají dostat se přes Polsko dále na západ. Zkušenosti získané na cestě do Evropy a při opakovaném podrobení se proceduře pushbacku vedou k tomu, že se vyhýbají kontaktu s uniformovanými složkami a často i s místními obyvateli. Obvykle omezují svou důvěru na úzký okruh osob, především kurýrů. Pomoc aktivistů vyhledávají většinou až v situacích krajní nouze. Stává se, že strach z odhalení vede k izolaci, ve které někteří nejsou schopni správně posoudit svůj zdravotní stav, což často končí tragicky[136].

Je třeba také zdůraznit, že pro většinu osob překračujících polsko-běloruskou hranici je Polsko především tranzitní zemí, kterou nepovažují za cílovou destinaci. Podání žádosti o mezinárodní ochranu v Polsku – v souladu s evropskými předpisy – by jim znemožnilo požádat o azyl v Německu, Nizozemsku nebo Švédsku. Pokud zahájí azylové řízení v Polsku a poté odejdou na Západ, budou

[134] GARBOLIŃSKA, Agata. Społeczności lokalne Podlasia wobec osób przekraczających polsko-białoruską granicę. Uwarunkowania postaw niechętnych. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.bbng.org/spolecznosci-lokalne-podlasia-wobec-osob-przekraczajacych-polsko-bialoruska-granice.
[135] SENDYKA, Rafał, JUDZIŃSKA, Natalia. Opustoszałe obozy i sojusznicze rzeczy. Materialność kryzysu humanitarnego. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.bbng.org/opustoszale-obozy-i-sojusznicze-rzeczy-materialnosc-kryzysu-humanitarnego.
[136] PALĘCKA, Agata. Freezing face emoji. o komunikacji i autoprezentacji granicznej. [online]. [cit. 30. 5. 2025]. Dostupné z: https://www.bbng.org/freezing-face-emoji-o-komunikacji-i-autoprezentacji-granicznej.

vráceni zpět do Polska. Alternativou je sestoupit do šedé zóny, což znamená život bez dokladů, bez práva na legální práci, zdravotní péči, pojištění a možnosti přivést si rodinu[137].

6.7 Narativní rámec a vizuální zobrazení migrantů v polských médiích

Barometr společenské nálady vůči migrantům v Polsku formují především média, která významně ovlivňují utváření veřejného mínění a kolektivní představy o společenských jevech. Stejně jako politická scéna je i polská mediální scéna dnes silně polarizovaná, což se odráží v tónu a rozsahu dominantních narativů. Vzhledem ke krizi na polsko-běloruské hranici, která se ve třetím čtvrtletí roku 2021 výrazně vyostřila, se problematika uprchlictví a migrace stala předmětem živé diskuse ve všech médiích – od tradičního tisku a televize přes informační portály až po sociální sítě[138].

Na podobu této diskuse měl vliv i širší geopolitický kontext: krize byla výsledkem akcí běloruského a ruského režimu zaměřených na destabilizaci evropské komunity. Masový příliv lidí snažících se dostat na území Evropské unie byl v této části kontinentu novým jevem, a proto mnoho příjemců hledalo informace a snažilo se pochopit situaci, která vyžadovala hlubší vysvětlení. Pro velkou část společnosti se právě média stala hlavním a často jediným zdrojem informací o událostech na hranicích. Tyto informace však ne vždy splňovaly standardy spolehlivého, objektivního a etického žurnalismu[139].

Małgorzata Tomczak, sociolożka a nezávislá novinářka spolupracující mimo jiné s deníkem „Gazeta Wyborcza", poukazuje na to, že krize na polsko-běloruské hranici byla od počátku prezentována ve dvou základních narativech: v jednom otevřeně protiimigračním, odvolávajícím se na bezpečnost, a druhém humanitárním, který se soustředí na porušování azylových práv a často odkazuje na památku holocaustu. Jak poznamenává, tuto druhou narativu posílily hlasité kulturní texty, jako je kniha Mikołaje Grynberga „Jezus umarł w Polsce" (Ježíš zemřel v Polsku) nebo film „Zielona Granica" (Zelená hranice) Agnieszky Holland. Autorka však zdůrazňuje, že ačkoli tato díla fungují v debatě jako téměř dokumentární svědectví o situaci na hranicích, ve skutečnosti ukazují pouze úzký, filtrovaný výsek reality. Poukazuje také na významnou nereprezentativnost dominantních obrazů: v humanitárním sdělení jsou uprchlíci převážně ženy, děti nebo zvláště ohrožené osoby, zatímco statistiky ukazují, že většinu migrantů tvoří mladí muži. Kritizuje také tendenci používat výhradně kategorii „uprchlíci" – na rozdíl od pojmu „migrant", který je v tomto diskurzu stigmatizující – což zastírá složitost příčin a cílů migrace a také vzdaluje možnost vést hlubokou a upřímnou debatu[140].

6.8 Vliv terminologie a nejasnost definicí

Média často používají pojmy jako uprchlík, imigrant, cizinec nebo migrant jako synonyma, přestože mají odlišné normativní definice, z hlediska práva označují odlišné kategorie osob a mají různé právní důsledky. Neměly by se proto používat zaměnitelně. Analýzu způsobu prezentace uprchlíků

[137] Rodziny z dziećmi, wykształcona Afganka, ciężarna kobieta – osoby takie, jak w filmie Holland, są na granicy wyjątkami. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,30395672,a-co-jesli-dla-migrantow-to-lepiej-ze-straz-graniczna-przerzuca.html#s=S.embed_link-K.C-B.1-L.5.zw.

[138] JAS-KOZIARKIEWICZ, Barbara. Obraz migrantów w trakcie kryzysu na granicy polsko-białoruskiej w 2021 i 2022 roku w „Wiadomościach" TVP. *Studia Politologiczne*. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.studiapolitologiczne.pl/pdf-168541-91458?filename=The%20image%20of%20migrants.pdf. s. 341.

[139] BLOH, Katarzyna. Uchodźca, czyli kto? Wizerunek uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w internetowych portalach informacyjnych – aspekty prawne i kryminologiczne. *Biuletyn Kryminologiczny*. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/bk/article/view/3323. s. 20.

[140] TOMCZAK, Małgorzata. Rodziny z dziećmi, wykształcona Afganka, ciężarna kobieta – osoby takie, jak w filmie Holland, są na granicy wyjątkami. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,30395672,a-co-jesli-dla-migrantow-to-lepiej-ze-straz-graniczna-przerzuca.html#s=S.embed_link-K.C-B.1-L.5.zw.

a migrantů v médiích je proto vhodné předcházet vysvětlením významu těchto pojmů z hlediska platného práva v Polsku.

Podle Ženevské úmluvy z roku 1951 (ratifikované Polskem v roce 1991) je uprchlíkem každá osoba, která „z důvodu oprávněné obavy z pronásledování z důvodu své rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo z důvodu politického přesvědčení pobývá mimo území státu, jehož je občanem, a nemůže nebo nechce z důvodu této obavy požívat ochrany tohoto státu (...)"[141].

Migrant je širší pojem – zahrnuje všechny osoby, které z různých důvodů, včetně dobrovolných, mění místo svého pobytu, například za účelem hledání práce. Na rozdíl od uprchlíků se na migranty nevztahuje ochrana stanovená mezinárodním právem a jejich právní postavení závisí na vnitrostátních předpisech státu, do kterého přišli.

Slovo „uprchlík" má silný emocionální náboj, který v příjemci obvykle vyvolává soucit. Ve společnosti je uprchlík vnímán jako někdo, kdo byl donucen k dramatickému útěku, často bojuje o přežití a zanechal za sebou domov, blízké i celý dosavadní život. Samotný pojem vyvolává empatii a ochotu pomoci. Význam tohoto slova se však postupně vytrácí – ve veřejném diskurzu se objevují asociace s ohrožením společenského řádu, které jsou často přiživovány konzervativními narativy.

Jazyk, kterým jsou lidé na cestě popisováni, významně ovlivňuje úroveň empatie u příjemců: pečlivě zvolená slova mohou soucit prohloubit, oslabit, nebo jej dokonce zcela potlačit. Stačí v mediálním sdělení nahradit uprchlíka imigrantem a výrazně se změní emocionální vnímání příběhu. Imigrant už nevyvolává takovou solidaritu – je to neutrální pojem bez dramatického kontextu. Zvláštní význam má zde označení „ekonomický imigrant", často užívané v narativech naznačujících, že hlavní motivací přistěhovalců je získání sociálních dávek. Taková rétorika – zejména v konzervervativních médiích – nejen oslabuje soucit, ale může u čtenářů vyvolat nevoli, a někdy dokonce i pohrdání vůči migrantům, protože jejich přítomnost na hranicích může být vnímána jako výsledek sobeckých pohnutek[142].

Zlomovým momentem, který způsobil, že se situace na hranicích stala trvale přítomným tématem v polských médiích, bylo „uvěznění" skupiny uprchlíků v Usnarzi Górném. Téma se objevilo ve zpravodajství hlavních televizních stanic: ve „Wiadomościach" (Zprávy) TVP (celostátní veřejnoprávní televize) dne 17. srpna 2021 jako sedmý příspěvek, zatímco ve „Faktach" (Fakta) TVN (jedna z hlavních komerčních stanic) dne 18. srpna 2021 jako úvodní příspěvek. Tato data znamenají počátek mediálního pokrytí krize. Od 2. září, se zavedením výjimečného stavu, ztratila média přístup do pohraniční zóny, což přerušilo přímé zpravodajství z míst, kde se migranti nacházeli. Vrchol zájmu o toto téma nastal v listopadu, kdy byl zaznamenán nejvyšší počet pokusů o nelegální překročení hranice. Po listopadu 2021 se tato otázka postupně dostávala do pozadí za jiná témata[143].

6.9 Usnarz Górny v hlavních zprávách

V televizních zpravodajských pořadech – jak ve „Wiadomościach" (Zprávy) TVP, tak i v pořadech komerčních stanic, tj. „Wydarzeniach" (Události) Polsatu a „Faktach" (Fakta) TVN – byl obraz migrantů důsledně budován výběrem charakteristických záběrů a vizuálních kontextů. „Wiadomości" TVP

[141] GARBOLIŃSKA, Agata. Społeczności lokalne Podlasia wobec osób przekraczających polsko-białoruską granicę. Uwarunkowania postaw niechętnych. [online]. [cit. 15. 7. 2025].
Dostupné z: https://www.bbng.org/spolecznosci-lokalne-podlasia-wobec-osob-przekraczajacych-polsko-bialoruska-granice.
[142] KAWECKI, Eryk. Medializacja kryzysu uchodźczego. Analiza dyskursów medialnych na przykładzie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. *Dziennikarstwo i Media*, 2023, roč. 24, č. 2, s. 149–162. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277540.
[143] LEŚNICZAK, Rafał. Wizerunek kryzysu migracyjnego na granicy Białorusi z Unią Europejską w „Gazecie Wyborczej", „Rzeczpospolitej" i „Dzienniku Gazecie Prawnej" w perspektywie framing analysis. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://orcid.org/0000-0003-0099-4327.

vytvářely nejméně příznivý obraz migrantů, a to jak na obrazové úrovni, tak i jazykem používaným reportéry. V materiálech této stanice převládaly záběry mladých mužů spících na zemi, obklopených vojáky a policií, a k jejich popisu byly použity výrazy jako „migranti", „nelegální imigranti", „nelegální imigranti tábořící na hranicích". V pořadu „Fakty" (Fakta) také převládaly záběry mužů, ale častěji než ve „Wiadomościach" se objevovaly obrazy žen a dětí a v narativu byly použity výrazy: „uprchlíci", „utečenci", „Afghánci", „zadržené osoby", „zoufalí lidé" nebo „afghánští imigranti".

V prvních dnech krize, kdy měli novináři ještě přístup do tábora, byly ukazovány detailní záběry lidí ležících na zemi ve spacácích, oblečených v kšiltovkách nebo mikinách s kapucemi částečně zakrývajícími obličej. Na mnoha záběrech byli migranti obklopeni kordonem pohraniční stráže, policie nebo armády. Především „Wiadomości" (Zprávy) ořezávaly záběry tak, aby tváře uprchlíků nebyly rozpoznatelné, a poté je navíc anonymizovaly. Podobný postup použil i pořad „Wydarzenia" (Události), který využil jak záběry zblízka, tak široké záběry z větší vzdálenosti, rovněž bez zobrazení tváří. Redakce Polsatu použila také záběry z dronu, díky nimž bylo možné vidět rozsah tábora a odhadnout počet osob, které se v něm nacházely. V reportážích se objevily také záběry jiné skupiny migrantů, která uvízla na bažinatém pohraničním území, a záběry skupiny zadržené v Supraśli – natočené v autě stojícím na silnici; dospělým doprovázely děti a všechny osoby byly anonymizovány.

Poté, co byli novináři odsunuti do vzdálenosti asi 150 metrů, již nebylo možné zaznamenat obraz tábora zakrytého vozidly pohraniční stráže. Stále častěji se proto využívaly materiály poskytnuté samotnými službami: záznamy z termovizních kamer, dronů nebo telefonů příslušníků, které ukazovaly migranty pohybující se po táboře nebo stojící na bahnitém, podmáčeném terénu. „Fakty" (Fakta) prezentovaly nejen záběry z tábora v Usnarzu Górném, ale také materiály dokumentující zadržení dvou dalších skupin, které se ve stejnou dobu dostaly na území Polska, příslušníky pohraniční stráže. Jedna z nich byla natočena na louce, druhá v autě na lesní cestě. Migranti byli také natáčeni v momentech, kdy se pokoušeli kontaktovat zástupce humanitárních organizací, gestikulovali z dálky a prosili o pomoc. v materiálech „Fakty" (Fakta) se také opakovaně objevovaly záběry velkého počtu vozidel pohraniční stráže a vojenských vozidel obklopujících tábor, což účinně znemožňovalo zaznamenat chování osob uvnitř[144].

V materiálech vysílaných v následujících měsících krize byly jasně patrné rozdíly v tom, jak moderátoři a reportéři informovali o situaci na hranicích. Ve zpravodajství TVP často používali slova jako „útok", „krize" nebo „hybridní válka", a zdůrazňovali především nelegální charakter jednání migrantů. V jejich reportážích se objevovaly také metafory a stereotypy, které posilovaly obraz ohrožení a vytvářely atmosféru obléhání.

Zcela odlišný tón měl pořad „Fakty" (Fakta) TVN, kde častěji zaznívalo slovo „pomoc" v souvislosti s potřebou jejího poskytnutí a nečinností státu. Vedle toho se objevovaly výrazy jako „nemoci", „drama", „chaos" nebo „nedostatek jídla a pití", které vytvářely narativ zaměřený na humanitární rozměr krize a situaci migrantů.

Jak ukazují výsledky výzkumu společenského vnímání krize na polsko-běloruské hranici, jedním z klíčových faktorů ovlivňujících to, jak daná osoba vnímá migranty a kroky úřadů, byl zdroj informací, ze kterého čerpala své znalosti. Druhým významným faktorem se ukázaly politické preference. Ve skupině diváků TVN téměř polovina (47,1 %) deklarovala pozitivní asociace s migranty. Naopak až tři čtvrtiny diváků veřejnoprávní televize TVP (76 %) vnímaly migranty jako hrozbu pro zemi a více než polovina

[144] KOŻDOŃ-DĘBECKA, Małgorzata. Polaryzacja medialna na przykładzie kryzysu migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej latem 2021 roku w relacjach trzech polskich telewizyjnych serwisów informacyjnych. *Media Bezpieczeństwo Kontrterrorizm*, 2023, roč. 15, č. 4, s. 168–171. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/MBK/article/view/9089.

diváků této stanice (54 %) se domnívala, že migranti představují hrozbu pro bezpečnost jejich vlastních rodin[145].

6.10 Rámování sdělení jako rétorická strategie

Rámování je proces konstruování sdělení tak, aby prostřednictvím výběru prvků reality byla události dána určitá interpretace, provedeno její morální hodnocení a byla začleněna do zvolené narace. Rámování funguje jako interpretační schéma – ovlivňuje způsob zapamatování, porozumění a hodnocení sdělení, a v důsledku toho i postoje příjemců. Ne vždy je to výsledkem úmyslné manipulace; často vyplývá z kontextu, ve kterém média a novináři fungují, a z hodnot, které sami sdílejí, nebo z jejich osobních politických sympatií. Souvislost rámcování s polarizací je zřejmá: rostoucí ideologické rozdíly vedou k radikalizaci a sjednocení sdělení určených určitým skupinám. Politici vybírají témata a způsoby jejich prezentace tak, aby budovali společenství kolem určitých obsahů, požadavků a ideologií. Za pozornost stojí také fenomén re-framingu, který ukazuje, jak dynamický může být způsob konstruování sdělení. Spočívá v takovém formulování sdělení, aby daná problematika byla prezentována v kategoriích hodnot a přesvědčení dané skupiny příjemců nebo ve vztahu k jejím vlastním problémům. Například migrační krize může být prezentována nikoli jako uprchlická krize, ale jako krize bezpečnosti státu[146].

V kontextu migrační krize na polsko-běloruské hranici polská média (televize, tisk, internetové portály) v závislosti na svém ideologickém profilu používala odlišné interpretační rámce a různé strategie vizuálního zobrazení událostí.

6.11 Rámec „hybridní války"

Rámec „hybridní války" byl dominantním narativem ve veřejnoprávních a pravicových médiích, která důsledně prezentovala události na polsko-běloruské hranici jako součást plánované strategie destabilizace ze strany režimů Běloruska a Ruska. V tomto pojetí byli migranti zobrazováni nikoli jako jednotlivci v krizi, ale jako nástroje – „zbraně hromadného ničení", „živé štíty", „živá munice", „lidé jako pěšáci", „demografická zbraň" nebo „cizí legie" Alexandra Lukašenka a Vladimira Putina. Přítomnost migrantů na hranicích a jejich pokusy o nelegální překročení hranice byly interpretovány jako součást „politického divadla", jehož cílem bylo vyvíjet tlak na Polsko a Evropskou unii a vytvářet dojem neustálého ohrožení. Volba takové terminologie není neutrální: formuje způsob, jakým společnost vnímá migranty, a zasazuje události do ideologického interpretačního rámce redakce. Autoři textů vědomě používají emocionálně nabité výrazy, aby posílili své sdělení a zpochybnili alternativní narativy, například označení situace za uprchlickou krizi, což se objevuje v levicových a liberálních médiích[147].

Samotný pojem hybridní války pochází z evropského diskurzu po anexi Krymu v roce 2014 a odkazuje na konflikt vedený smíšenými metodami – konvenčními, nekonvenčními, psychologickými a informačními – pod prahem otevřené války, ale vyvolávající trvalý pocit ohrožení.[148].

---

[145] TYMIŃSKA, Ada. Zarządzanie strachem czy racjonalnością? Antyuchodźcza mowa nienawiści na granicy polsko-białoruskiej. Kwartalnik Trzeci Sektor, 2022, č. 59–60 (3–4). [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.kwartalnik3sektor.pl/pl/wszystkie-numery/kwartalnik-trzeci-sektor-numer-59-60-3-4-2022/175-none.

[146] SZYLKO-KWAS, Joanna. Two crises – framing messages about the crisis on the Polish-Belarusian border. [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/377072603_Two_crises_-_framing_messages_about_the_crisis_on_the_Polish-Belarusian_border.

[147] KAWECKI, Eryk. Medializacja kryzysu uchodźczego. Analiza dyskursów medialnych na przykładzie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. *Dziennikarstwo i Media*, 2023, roč. 24, č. 2, s. 149–162. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277540.

[148] SZYLKO-KWAS, Joanna. Two crises – framing messages about the crisis on the Polish-Belarusian border. [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/377072603_Two_crises_-_framing_messages_about_the_crisis_on_the_Polish-Belarusian_border.

6.12 Migrant – „terorista, zločinec a barbar"

V materiálech zpravodajské služby „Wiadomości" (Zprávy) TVP byl důsledně budován obraz migranta jako hrozby ve třech propojených rámcích: „migrant–terorista", „migrant–zločinec" a „migrant–barbar". Příliv osob překračujících hranici byl prezentován jako potenciální zdroj teroristických útoků, přičemž byla zdůrazňována přítomnost osob spojených s džihádistickými organizacemi, bojově vycvičených jednotlivců a dokonce i dětí vychovávaných v radikální ideologii. Zároveň byl vytvářen obraz migranta–zločince, který odkazoval na příklady kriminality v západní Evropě po krizi v roce 2015 a tyto vzorce přenášel na situaci v Polsku. Objevovaly se informace o nárůstu násilí, činnosti gangů, znásilněních či krádežích připisovaných migrantům. V souvislosti s polsko-běloruskou hranicí bylo zdůrazňováno, že nelegální pokusy o překročení hranice nepředstavují jen humanitární problém, ale především příliv osob s nejasnou identitou, spojených s organizovaným zločinem, obchodem s lidmi nebo padělám dokumentů. Tento rámec doplňoval obraz „migranta–barbara", v němž byli migranti představováni jako lidé, kteří se neintegrují do západních společností, podrývají místní normy a hodnoty a ohrožují evropské kulturní a náboženské dědictví. V tomto pojetí byla migrační krize prezentována nejen jako problém státní bezpečnosti, ale také jako výzva pro kulturní a sociální identitu[149].

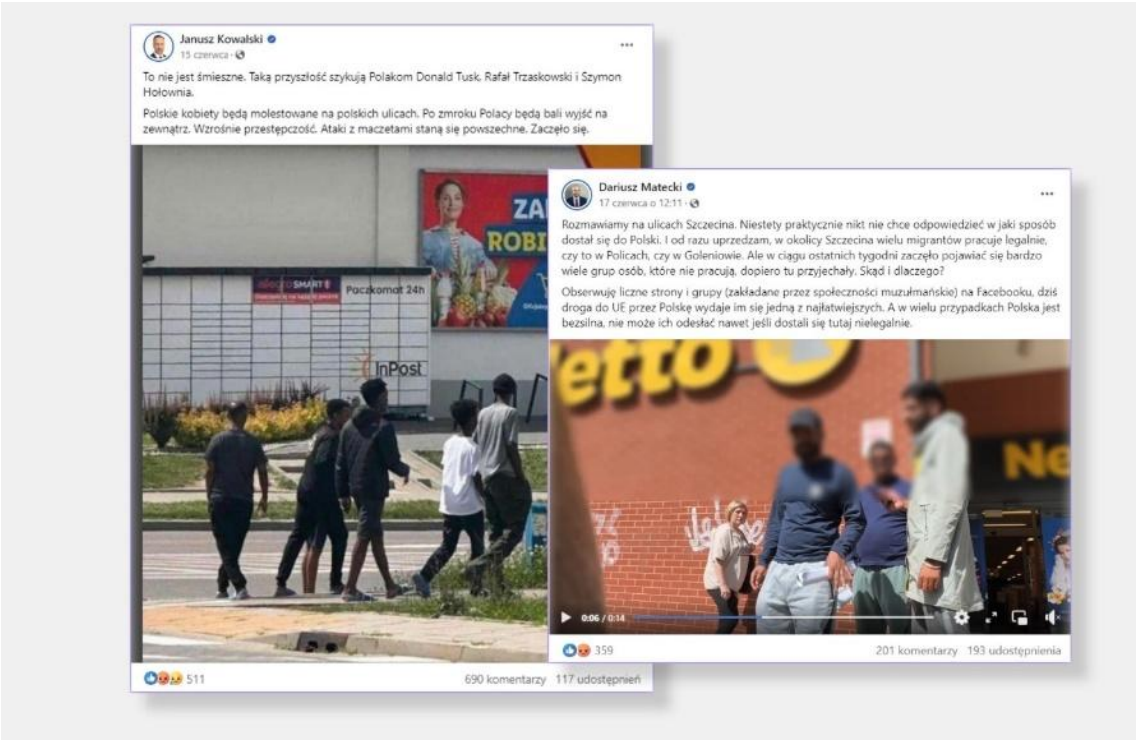

Obr. 28 Příklady příspěvků na sociálních sítích (Facebook) zveřejněných polskými politiky, které zobrazují osoby jiné než bílé pleti ve veřejném prostoru v Polsku s komentáři naznačujícími nebezpečí. Zpráva Helsinské nadace pro lidská práva, Migrační politika – velká absence v kampani. Narratives o migracích v kampani do voleb do zastupitelských orgánů 2024.

Takto formulované zprávy ve veřejnoprávních médiích bezpochyby posilovaly a podněcovaly také diskurz vedený na sociálních sítích. Významní politici spojení s touto částí politického spektra

[149] JAS-KOZIARKIEWICZ, Barbara. Obraz migrantów w trakcie kryzysu na granicy polsko-białoruskiej w 2021 i 2022 roku w „Wiadomościach" TVP. *Studia Politologiczne*, 2023, roč. 36, s. 351–357. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.studiapolitologiczne.pl/pdf-168541-91458?filename=The%20image%20of%20migrants.pdf.

ochotně a opakovaně zveřejňovali příspěvky založené na zmanipulovaných vizuálních materiálech, na nichž byly osoby jiné než bílé pleti zobrazovány při činnostech interpretovaných jako nelegální, výtržnické či ohrožující veřejný pořádek. v příspěvcích, které se objevily od června 2024, bylo často i samotné zobrazení jejich přítomnosti na veřejnosti považováno za dostačující. Fotografie a krátká videa – nejčastěji mladých mužů – kráčejících po chodníku, stojících na autobusové zastávce nebo odpočívajících na pláži byla opatřena komentáři naznačujícími ohrožení, v duchu narativu „už jsou tady" nebo „začalo to"[150].

Do této narace se zapojily i další široce komentované publikace – mimo jiné již dříve v přehledu událostí zmíněná fotografie z autobusové zastávky v Czerlonce (obec Białowieża), která byla po zveřejnění na účtu „Służby w akcji" rychle sdílena předními pravicovými politiky. To vyvolalo vlnu nenávistných komentářů a dále upevnilo rasistické stereotypy.

6.13 Rámec „lidských záležitostí" a rámec „odpovědnosti"

V liberálních a levicových médiích – jako jsou televizní stanice TVN, deníky „Gazeta Wyborcza", „Rzeczpospolita", „Dziennik Gazeta Prawna", či týdeníky a názorové portály typu „Krytyka Polityczna", „Przegląd", „Polityka", „Tygodnik Powszechny" a další – jednoznačně převládaly dva odlišné interpretační rámce: rámec „lidských záležitostí" a rámec „odpovědnosti". Tyto rámce se spojovaly v soudržný příběh o situaci na polsko-běloruské hranici a přesouvaly těžiště narativu od anonymních procesů ke zkušenostem jednotlivců a k otázkám morálního a právního rozměru jednání státu.

Rámec „lidských záležitostí" byl založen na důsledném humanizování migrantů a uprchlíků. Zvláště výrazně se projevoval v reportážních materiálech s fotografiemi, eseji a články, které přibližovaly příběhy konkrétních osob. Autoři jmenovali protagonisty, uváděli jejich věk, povolání a podrobně popisovali části jejich životních příběhů – informace o rodině, profesních a životních plánech či okolnostech, které je donutily odejít z domova. Často se zdůrazňovalo, že za každým jednotlivcem stojí konkrétní zkušenost: ztráta blízkých, trauma z války, strach z pronásledování. Připomínaly se příběhy matek prchajících s dětmi z bombardovaného Aleppa, mužů, kteří museli opustit Irák kvůli výhrůžkám od místních ozbrojenců, nebo mladých lidí, kteří přišli o o blízké při přeplavbě přes moře. Materiály byly plné detailů: citáty z rozhovorů vedených v lesích na hranicích, popisy psychického a fyzického stavu migrantů (únava, zranění, popáleniny, omrzliny) a zmínky o věcech, které si s sebou nesli jako jedinou památku na předchozí život. Tento typ vyprávění, označovaný také jako „personalizace", umožňoval vytvořit dramatický, emotivní a čtenářům blízký příběh. Místo anonymního davu se objevily konkrétní tváře a hlasy, což čtenářům usnadňovalo identifikaci, pochopení situace a vnímání migrantů jako lidí sobě blízkých. Jediným rozdílem mezi nimi a čtenáři – obyčejnými lidmi s podobnými sny a touhami – byla hranice a traumatická zkušenost.

Rámec „odpovědnosti" byl v materiálech zdůrazňován stejně výrazně. V článcích a komentářích liberálních a levicových titulů se poukazovalo na to, že situace na hranicích není pouze výsledkem globálních procesů, ale i důsledkem rozhodnutí státních orgánů. Analýzy kritizovaly neschopnost úřadů, postupy pohraniční stráže, systémové nedostatky a rozpory v praxi. Zdůrazňovalo se, že stát odpovídá za život a bezpečí osob na svém území a že politika vyhošťování zpět do Běloruska, ignorování žádostí o pomoc či obstrukce vůči nevládním organizacím představují porušení humanitárních standardů. Často

[150] TYMIŃSKA, Agata, ŚWIERKOCKA, Olga. Polityka migracyjna – wielka nieobecna kampanii. Narracje o migracjach w kampanii do wyborów samorządowych 2024 r. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://hfhr.pl/upload/2024/07/polityka-migracyjna-wielka-nieobecna-kampanii-samorzadowej.pdf. s. 85.

se objevovaly silné výrazy jako „drama“, „chaos“, „deportace“, „vražda“ nebo „vězení“, především ve spojitostiosti s pushbacky dětí, a poukazovalo na zločinný charakter postupů bezpečnostních složek. Objevovala se i srovnání s holokaustem Židů a situace byla místy označována za genocidu[151].

6.14 Role nevládních organizací při formování narativu o migrantech

Neziskové organizace a humanitární organizace hrály významnou roli při formování informací o událostech na polsko-běloruské hranici. Právě ony – dokumentováním porušování lidských práv, předáváním zpráv, fotografií a svědectví novinářům – významně ovlivňovaly jazyk a způsob popisu krize. Díky jejich úsilí se ve veřejné debatě více prosadila humanitární perspektiva, která zdůrazňuje potřebu ochrany života a důstojnosti migrantů a odmítá kriminalizaci pomoci.

Organizace jako Grupa Granica, Fundacja Ocalenie, We Are Monitoring, Lékaři bez hranic, Stowarzyszenie Egala, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Polská humanitární akce, Save the Children, Stowarzyszenie Nomada, Krizový intervenční bod Klubu katolické inteligence či Amnesty International provádějí systematický monitoring situace v pohraniční zóně. Výsledkem jejich činnosti je řada zpráv dokumentujících případy pushbacků, násilí ze strany bezpečnostních složek i úmrtí a zmizení na migračních trasách.

Zvláštní pozornost byla věnována situaci dětí, včetně dětí bez doprovodu; analyzovaly se podmínky jejich pobytu, otázky právního zastoupení, přístupu ke vzdělání a zdravotní péči. Tyto zprávy často obsahovaly také podrobné analýzy legislativních změn, které měly přímý dopad na pomocné aktivity a právní situaci migrantů. Nespornou hodnotou těchto publikací jsou informace pocházející přímo od migrantů a údaje shromážděné v terénu aktivisty a zapojenými výzkumníky v iniciativě Výzkumníci na hranici (Badaczki i Badacze na Granicy). Aktivisté jsou v neustálém kontaktu s médii a poskytují novinářům informace o dě dění v pohraničí. Na jejich pohotovostní telefony přicházejí volání o pomoc od skupin ukrývajících se v lesích, hlášení od rodin hledajících pohřešované osoby i informace o případech úmrtí. Díky tomu se pomocné organizace staly důležitým zdrojem informací pro redakce, které – v době dlouhodobě omezeného přístupu do oblasti s vyhlášeným výjimečným stavem – mohly své zprávy zakládat na informacích přímo od migrantů.

Ne všichni novináři však byli s touto spoluprací spokojeni a upozorňovali na její neformální, někdy společenský charakter a na nedostatek jasně stanovených pravidel, která by upravovala způsob předávání a využívání informací.

V rozhovoru s redakcí „OKO.press” Kalina Czwarnóg a Piotr Bystrianin z Nadace Ocalenie (Fundacja Ocalenie) hovořili o tom, jak podle nich vypadala vlna zájmu médií: „Mám dojem, že v určitém okamžiku vzniklo určité napětí. Organizace i místní obyvatelé se pro novináře stali branou k příběhům a hrdinům. Často také přítomnost médií během zásahů dávala a dává alespoň jiskřičku naděje, že někdo nebude vyhoštěn na hranice," uvedla Czwarnóg. Popisovali situace, kdy telefony nepřestávaly zvonit a novinářské týmy je chtěly doprovázet při cestách do lesa. Objevily se i přímé žádosti: „Jsem novinář z té a té stanice, chceme natočit reportáž o tom, jak polská rodina přijala uprchlíky pod svoji střechu. Dejte nám uprchlíky.“ Přestože zpočátku přistupovali aktivisté k médiím s rezervou, zdůrazňovali, že „bez jejich přítomnosti by se lidé o Usnarzu nedozvěděli“[152].

[151] KAWECKI, Eryk. Medializacja kryzysu uchodźczego. Analiza dyskursów medialnych na przykładzie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. *Dziennikarstwo i Media*, 2023, roč. 24, č. 2, s. 149–162. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277540.

[152] BORODAJ, Dorota. Pamiętacie o Usnarzu? Tkwili uwięzieni na granicy ponad dwa miesiące. Wiecie, co się z nimi stało? [online]. [cit. 17. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/pamietacie-o-usnarzu-tkwili-uwiezieni-na-granicy-wiecie-co-sie-z-nimi-stalo.

Organizace výrazně usnadňovaly novinářům kontakt se svědky událostí, umožňovaly jim účastnit se zásahů a být přítomni v terénu během tzv. „odhalení", kdy se migranti – vyčerpaní, zranění nebo neschopní pokračovat v cestě – rozhodli zavolat příslušníky pohraniční stráže v naději, že budou moci požádat o mezinárodní ochranu. V těchto momentech humanitární organizace zvaly zástupce médií, aby zaznamenali průběh zásahu a postup služeb. Aktivisté doufali, že přítomnost kamer – zejména ze zahraničních televizních stanic – může být formou ochrany před pushbackem, i když, jak ukázala praxe, tato přítomnost ne vždy zaručovala šťastný konec.

Spolupráce humanitárních organizací s médii měla mnohostranný charakter. Zástupci těchto organizací se aktivně účastnili veřejných diskusí, panelových debat a konferencí a pravidelně přijímali pozvání redakcí jako komentátoři a odborníci. Jejich přítomnost v médiích měla znatelný vliv na tón a obsah publikací týkajících se situace na hranicích. Mnoho redakcí – zejména těch s liberálnějším profilem – rádo využívalo materiály poskytované aktivisty a zvalo je ke spolupráci. Jedna z analýz ukázala, že v prvních měsících krize pocházela téměř polovina zpráv o špatném zdravotním stavu migrantů publikovaných na předních zpravodajských portálech („Onet", „Wirtualna Polska", „Interia") přímo od zástupců nadace Ocalenie (Fundacja Ocalenie)[153].

Organizace jsou také aktivní na sociálních sítích, kde pravidelně zveřejňují fotografie, zprávy o zásazích, nouzová hlášení a komentáře k aktuálním událostem. To nejen napomáhá sbírkám finančních prostředků, ale zároveň slouží jako zdroj informací pro média. Zároveň však jejich způsob vyprávění a výběr obrázků nejsou prosty sporů a hodnocení – profily těchto organizací se stávají místem ostrých diskusí, kde se vedle hlasů podpory objevují i nenávistné komentáře a příspěvky lidí s diametrálně odlišnými názory, jak je možné sledovat v komentářích pod jednotlivými příspěvky.

Na jedné straně humanitární organizace vyplňují informační mezeru tím, že poskytují spolehlivé a ověřené údaje. Na druhé straně je jejich pohled, ačkoliv nezbytný pro pochopení rozsahu krize, také pohledem zastánce, zaměřeným na mobilizaci empatie a podpory. V praxi to znamená časté zdůrazňování příběhů žen a dětí, které nejvíce oslovují veřejnost, při současném marginalizování složitějších aspektů migrace – například převládající přítomnosti mladých mužů na migračních trasách nebo složitých motivací k migraci, často ekonomických.

6.15 Fotografové na hranici

Události na polsko-běloruské hranici od podzimu 2021 mobilizovaly většinu polských redakcí a fotografických agentur, které vysílaly své novináře a fotoreportéry do terénu, aby průběžně dokumentovali vývoj situace. Největší zájem médií nastal na přelomu let 2021 a 2022 – tehdy se na Podlesí objevily početné zahraniční týmy, vedle nichž působili freelanceři a dobrovolníci, kteří bez ohledu na institucionální zázemí cítili osobní povinnost zapojit se do dokumentování krize.

Na hranici pracovali mimo jiné Jakub Kamiński (East News), Adam Lach (Napo Images, Der Spiegel) – jejichž materiály byly oceněny v soutěži Grand Press Photo (podrobnosti uvádím v další části práce), Czarek Sokołowski (Associated Press), Michał Dyjuk (Associated Press, FORUM), Maciej Luczniewski (NurPhoto, Associated Press, Reporter) a také Agata Kubis (OKO.press, Archiwum Protestów Publicznych).

Nezávislí fotoreportéři, kteří často pracovali mimo struktury velkých redakcí, přinesli do této dokumentace vlastní citlivost a jedinečnou perspektivu. Stojí za zmínku například Kasia Strek, autorka

[153] BLOCH, Katarzyna. Uchodźca, czyli kto? Wizerunek uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w internetowych portalach informacyjnych – aspekty prawne i kryminologiczne. *Biuletyn Kryminologiczny*, [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/bk/article/view/3323.

projektu The Forest of Refuge, nebo Hanna Jarząbek a její série The Jungle – to jsou příklady prací, kde zvláštní roli hraje empatický a vztahový přístup k protagonistům fotografií.

Úsilí těchto a mnoha dalších fotografů přispělo k mimořádně rozsáhlému vizuálnímu materiálu – vznikly tisíce reportážních fotografií, esejí a fotodokumentací. Tyto fotografie se objevovaly na titulních stranách novin, v ilustrovaných magazínechch, na zpravodajských portálech, stejně jako na výstavách a fotografických soutěžích. Mnohokrát byly také poskytovány humanitárním organizacím, kde sloužily jako ilustrace zpráv, příspěvků na sociálních sítích či materiálů propagujících sbírky na humanitární činnost.

V kontextu této práce, zaměřené na reflexi etických dilemat spojených s fotografováním a dokumentováním humanitárních krizí, se zdá důležité zaměřit na tvorbu těch, jejichž intenzivní přítomnost, výrazná perspektiva a osobní angažovanost významně ovlivnily způsob zaznamenávání krize. Aby bylo možné tuto problematiku představit co nejširším způsobem, stojí za to věnovat zvláštní pozornost činnosti fotografů, jako jsou Maciej Moskwa, Wojciech Radwański, Mikołaj Kiembłowski a Maciej Nabrdalik. Jejich práce nejen dokumentují realitu, ale také iniciují diskusi o hranicích etiky v práci fotoreportéra v krizové situaci.

6.16 Maciej Moskwa a novinářská odpovědnost obrazu

Maciej Moskwa (nar. 1982) žije a pracuje v Gdaňsku. Je absolventem Sopotské školy fotografie, ambasadorem značky Fujifilm a spoluzakladatelem kolektivu Testigo Documentary, který od roku 2009 sdružuje dokumentaristy zabývající se sociálními, environmentálními a politickými tématy. Dlouhodobě realizuje fotografické projekty. Výsledkem jeho opakovaných cest do Sýrie jsou knihy Sura (2016) a Saraha (2018), napsané společně s reportérem Rafałem Grzenią. Ve své práci se dlouhodobě zaměřuje na zkušenosti lidí nucených k migraci, útěku a vyhnanství.

Moskwa patří k těm fotografům, kteří své příběhy důsledně budují v čase. Přestože sám sebe nerad označuje za aktivistu, jeho fotografie – pořízené v Sýrii, Iráku, Řecku či na polsko-běloruské hranici – jsou hluboce zakořeněné v myšlence intervence a osobního svědectví. Jeho přístup vychází z přesvědčení, že reportážní fotografie není jen obraz, ale také kontext, slovo a vztah. Opakovaně zdůrazňuje, že chce být především novinářem – někým, kdo nejen dokumentuje, ale také rozumí a vypráví. Každé místo, které navštíví, propojuje s osobními vztahy – s lidmi, které potkal, s problémy, které zaznamenal, a s obrazy, jež zůstávají v jeho archivu.

Blízká je mu myšlenka, že právě slovo dává obrazu smysl – teprve popisek pod fotografií může diváka přivést k opravdovému pochopení rozměru tragédie. Fotografie, která není zasazenaena do kontextu, se příliš snadno může stát anonymním fragmentem spektáklu utrpení.

Od roku 2021 pravidelně jezdí na polsko-běloruskou hranici, kde dokumentuje humanitární krizi a práci dobrovolníků. Často doprovázel aktivistické skupiny, sledoval jejich práci zblízka a někdy odložil fotoaparát, aby migrantům sám pomohl. Ve fejetonu publikovaném v deníku Gazeta Wyborcza popisoval realitu práce na hranici a dilemata spojená s kombinací role novináře a potřeby pomoci. Ve své reflexi ukazuje, jak práce na hranici staví reportéry a aktivisty do jedné, byť napjaté, reality. Píše, že v mimořádných podmínkách, které vytvořila krize na hranici, byli různí lidé nuceni spolupracovat: na místě, kde – jak připomíná – „jsme vykopali hroby, natáhli žiletkový drát, vyhlásili výjimečný stav, nejdříve omezili občanská práva a pak rukama ozbrojených sil porušovali i lidská práva".

„Práce novináře v takových podmínkách vyžaduje důvěru. A ta potřebuje čas. Pamatuji si své první výjezdy s Nadací Ocalenie, která neměla problém s tím, že nenesu batoh s pomocí, ale fotoaparáty. A pak jsem byl s Piotrem ze stejné nadace v situaci, kdy bylo prostě třeba pomoci a nakrmit lidi, kteří se

třásli zimou v lese, a on tam byl sám. Ano, udělal jsem jim snímky – byly to záběry z termovize, které měly ukázat, jak z těla uniká teplo. Totéž teplo, které jsem jim chvíli předtím podával v podobě těstovin se sýrovou omáčkou."

Přestože se opakovaně ocitá v extrémních situacích, nechce se vzdát role reportéra. Zdůrazňuje: „Mou rolí jako novináře je stát vedle faktů tak dlouho, jak to jen jde. Ten moment, kdy se stanu jejich účastníkem, si nechávám na výjimečné okolnosti"[154].

Práce reportéra pro něj není jen dokumentací, ale i kladením otázek o etice a hranicích vlastní role. Jak říká: „Pro novináře neexistuje něco jako ‚dobro věci'. Může existovat dobro konkrétní osoby, ochrana informátora, novinářské tajemství – ale nelze mlčet ve jménu nějakého obecného dobra."

Moskwa čelil i přímým represím – v roce 2021, při dokumentaci činnosti armády poblíž obce Wiejki, byl spolu s Maciejem Nabrdalikiem a Martinem Divíškem zadržen příslušníky polské armády.

Obr. 29 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Fotoreportáž autora v časopise "PISMO". Mohammad ze Sýrie, v podchlazení, se zraněním žeber. Několik hodin poté, navzdory vážnému zdravotnímu stavu, bude odvezen z nemocnice a vyhoštěn pohraniční stráží do Běloruska. Lipiny, 2021.

Obr. 30 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Říjen 2021, Lipiny, lékaři poskytují pomoc uprchlíkům ze Sýrie, kteří strávili 10 dnů v lese. V důsledku zbití a podchlazení jedna osoba vyžadovala urgentní lékařský zásah. Celá skupina byla pohraniční stráží vyhnána zpět do Běloruska.

[154] MOSKWA, Maciej. *Reporter w debacie o uchodźcach: Może być dobro indywidualnej osoby, ale nie ma czegoś takiego jak "dobro sprawy", to nie Kościół*. Gazeta Wyborcza [online]. [cit. 21. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,30457061,jak-zapytasz-aktywiste-na-granicy-bialoruskiej-co-mysli-o-tym.html

Obr. 31 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Říjen 2021, Narewka, pohraničník přivolán ke kurdské rodině, která požádala o mezinárodní ochranu v Polsku. Celá rodina s dětmi byla odvezena zpět na hranici s Běloruskem.

Obr. 32 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Říjen 2021, Narewka, kurdská matka těsně před tím, než byla odvezena polskou pohraniční stráží k hranici s Běloruskem.

Obr. 33 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Fotoreportáž "Zeď".

6.17 Wojciech Radwański (AFP) – fotoreportér oceněný za angažovanost

Wojciech Radwański je polský fotoreportér a freelancer. Od roku 2003 trvale spolupracuje s agenturou Agence France Presse (AFP), pro kterou dokumentuje nejdůležitější společenské a politické události. Jeho fotografie publikovaly přední světové deníky, jako jsou The New York Times, Los Angeles Times, The Guardian, Time, Stern, Libération nebo Le Monde, stejně jako největší polské celostátní denííky a týdeníky.

Kromě reportérské práce se aktivně zapojuje do charitativních činností a spolupracuje s nevládními organizacemi, mimo jiné s Fundací Forum dialogu mezi národy, Sdružením pro fórum nevládních iniciativ a Pracovnou výzkumu a sociálních inovací „Stocznia". Je také spoluzakladatelem Archivu veřejných protestů – kolektivu fotografů a spisovatelů dokumentujících protesty v Polsku po roce 2015, který nyní tvoří 18 fotografů, včetně spoluzakladatelů Rafała Milacha, Adama Lacha a Chrise Niedenthala.

Wojciech Radwański spojuje svou reportérskou činnost s osobním zapojením do poskytování humanitární pomoci. Spolu s manželkou Marií koordinuje činnost Krizového intervenčního centra Klubu katolické inteligence (PIK) v Podlesí, které působí v rámci iniciativy Grupa Granica. Jejich intervence spočívají v organizování pomoci migrantům ukrývajícím se v lesích – v poskytování vody, jídla, teplého oblečení, léků a také základní lékařské pomoci. PIK se rovněž věnuje školení dobrovolníků v poskytování první pomoci. Od svého vzniku vyškolil více než stovku lidí a dobrovolníci PIK pomohli přibližně šesti stům migrantů. První intervence, jíž se zúčastnili, proběhla na podzim 2021: v noci přišlo hlášení o skupině šesti lidí z Jemenu. Dobrovolníci na místo dorazili s vodou, potravinami a izolačními termofóliemi NRC, potřebné zahřáli a ošetřili jim zranění. Další výjezdy se rovněž odehrávaly v noci, mimo uzavřenou pohraniční zónu.

Jak vzpomíná Radwański, v březnu 2022 vyrazili s týmem dobrovolníků na zásah také během dne – tentokrát šlo o skupinu lidí v lese bez jídla a vody. Batohy naplnili vodou, termoskami s teplou polévkou, suchým oblečením a botami, přibalili lékárničku a izolační termofólie NRC. Akce však skončila policejním zásahem – jedna z dobrovolnic, Weronika Klemba, byla zadržena a strávila desítky hodin v policejní cele.

V prosinci téhož roku došlo k dalšímu incidentu: policie zadržela několik dobrovolníků KIK. Ačkoli jim formálně nebyla vznesena obvinění, po pět hodin byli k dispozici policii, a nesměli opustit automobil. V telefonu našli policisté adresu PIK, což se stalo záminkou k prohlídce domu bez příkazu. „Policisté se vtrhli dovnitř, hodně křičeli a běhali po domě, hledali ukryté osoby. Nemohli nikoho najít, protože v našem domě neposkytujeme útočiště," vzpomíná Radwański. Zabaven byl elektronický materiál, podezření vzbudily také dobrovolnické smlouvy a věci, které dobrovolníci sesbírali v opuštěných táborech migrantů. Vyšetřování stále pokračuje, přesto nikdo nebyl obviněn.

Maria Radwańska zdůrazňuje, že je pro ni stále těžší zachovat klid: „Čím déle to trvá, tím více ve mně roste pocit frustrace, nepochopení, ale také obav o aktivisty, kteří tam jezdí. […] Ačkoli stále neděláme nic, co by bylo trestné, myslím si, že v určitém okamžiku nám někdo bude chtít dokázat opak."

V březnu 2023 byli Maria a Wojciech Radwańští oceněni Cenou ombudsmana „za obranu základních hodnot a pravd, a to i navzdory názoru většiny". Při jejím převzetí zdůraznili, že ji přijímají jménem všech dobrovolníků a obyvatel Podlesí, kteří ve stínu humanitární krize poskytují pomoc

migrantům. Navzdory zadržení, domovním prohlídkám a snahahám o zastrašování ze strany složek Radwańští ve své činnosti nepřestali[155].

Obr. 34 Foto: Wojciech Radwański. Dobrovolnice a dobrovolníci Klubu katolické inteligence poskytují humanitární pomoc na polsko-běloruské hranici.

Obr. 35 Foto: Wojciech Radwański. Dobrovolnice a dobrovolníci Klubu katolické inteligence poskytují humanitární pomoc na polsko-běloruské hranici.

[155] SROCZYŃSKA, Katarzyna. Granica polsko-białoruska – nielegalnie, wrażliwi. *Tygodnik Powszechny* [online]. [cit. 26. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.tygodnikpowszechny.pl/granica-polsko-bialoruska-nielegalnie-wrazliwi-173530.

6.18 Mikołaj Kiembłowski – nejmladší fotoreportér a aktivista

Mikołaj Kiembłowski (nar. 2002) patří k nejmladší generaci fotoreportérů, kteří aktivně dokumentují humanitární krizi na polsko-běloruské hranici. Spolupracuje s varšavskou fotografickou agenturou Reporter a jeho snímky byly publikovány ve všech hlavních celostátních denících, týdenících a zpravodajských portálech. Fotografovat začal ještě jako student střední školy. Do povědomí veřejnosti se dostal díky fotografii pořízené během Pochodu nezávislosti v roce 2020 - zachytil na ní muže provádějícího nacistický pozdrav. Kiembłowski byl tehdy maturantem.

Od srpna 2021 působí aktivně na hranici - byl mezi prvními dobrovolníky, kteří dorazili do Usnarze Górnego, kde byla zadržována skupina uprchlíků z Afghánistánu. Zatímco se pozornost médií soustředila na dění na tomto místě, on dokumentoval také další zásahy pohraniční stráže, zaznamenával porušování postupů a aplikaci tzv. pushbacků.

Ve svých výpovědích Kiembłowski zdůrazňuje, že humanitární činnost se stala jeho hlavní náplní: po ukončení střední školy ještě nenastoupil na univerzitu, což mu umožňuje věnovat více času práci v terénu. Společně s dalšími dobrovolníky vyhledával migranty ukrývající se v lesích, nosil jim vodu, jídlo, teplé oblečení, léky a poskytoval základní lékařskou pomoc, přičemž fotografoval průběh těchto zásahů a vytvářel tak vizuální dokumentaci situace na hranici.

Je jedním z autorů snímků prezentovaných na výstavě „Hranice lidskosti“, která se konala v prosinci 2021 ve Varšavě.

Obr. 36 Foto: Mikołaj Kiembłowski. 28. srpna 2021, Jurowlany, kilometr od tábora v Usnarzi.

Obr. 37 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Salih z Iráku, 15 měsíců. Nový rok na hranici (2021/2022).

Obr. 38 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Muhammad (23 let) přišel o nohu při bombardování v jednom ze syrských měst. Na polském území ušel 30 kilometrů, včetně Bělověžského pralesa. Několik kilometrů od místa, kde jsme se potkali, ho měl vyzvednout přítel, který už n ěkolik let žije v Německu. 29.10.2021, Podlesí.

Obr. 39 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Uprchlíci na polsko-běloruské hranici. Srpen 2021.

6.19 Maciek Nabrdalik pro The New York Times

Jedním z příkladů vizuální dokumentace krize na polsko-běloruské hranici jsou fotografie Maćka Nabrdalika pořízené pro *The New York Times* a zveřejněné v reportáži Marca Santory „On the ground: Hiding and hurting in the forests of Poland". Snímky vznikly v listopadu 2021 v podleských lesích, mimo zónu se zákazem vjezdu, kde se migranti – vyčerpaní po mnohatýdenní cestě – ukrývali před hlídkami pohraniční stráže. Nabrdalik zachytil okamžik „intervence" skupiny Granica: setkání za úsvitu, s pomocí noktovizoru, během kterého dobrovolníci v temnotě nalezli skupinu osmi lidí ze Sýrie a Jemenu. Jeho fotografie spojují reportážní přesnost s hlubokým respektem k fotografovaným osobám, zároveň odhalují těžké podmínky, v nichž humanitární organizace působily, i dramatičnost situace migrantů, kteří po překonání zátarasů ukrývali v naději na možnost pokračovat dále do Evropy[156].

Maciek Nabrdalik (nar. 1980 v Čenstochové) – varšavský dokumentární fotograf, člen agentury VII Photo, zaměřuje se na společenské proměny ve východní Evropě. Laureát cen World Press Photo, Pictures of the Year International a NPPA Best of Photojournalism, opakovaně oceněný také v Polsku. Jeho práce byly publikovány a vystavovány po celém světě. Autor knih The Irreversible (2013), věnované přeživším nacistických táborů, a Homesick (2016), dokumentující dlouhodobé následky černobylské katastrofy.

Maciek Nabrdalik byl také jedním ze tří fotoreportérů zadržených 16. listopadu 2021 vojáky v příhraniční oblasti (mimo uzavřenou zónu). Tato situace byla podrobně popsána v kapitole věnované rozboru událostí na hranici.

Obr. 40 Foto: Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Migranti ze Sýrie, Jemenu a Egypta v lese poblíž polsko-běloruské hranice.

[156] SANTORA, Marc a Monika PRONCZUK. Hiding in forests, migrants try to outwit Poland's border guard. *The New York Times* [online]. 11. listopadu 2021 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2021/11/11/world/europe/poland-forests-border-crisis.html.

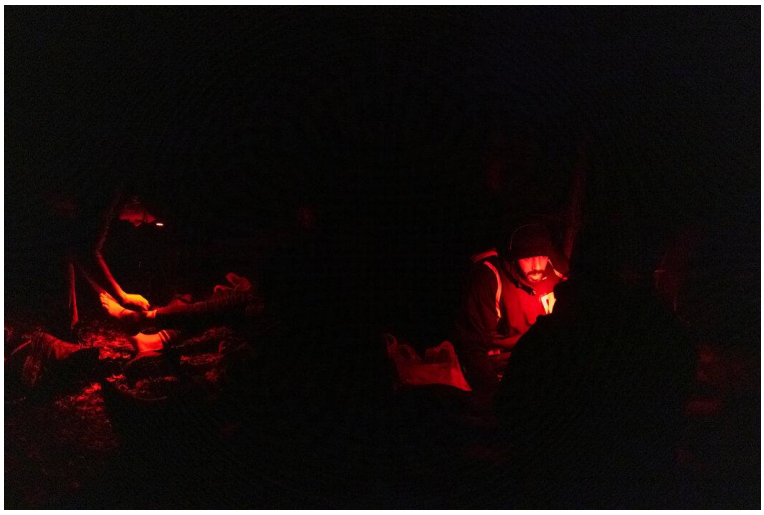

Obr. 41 Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Polsko-běloruská hranice.

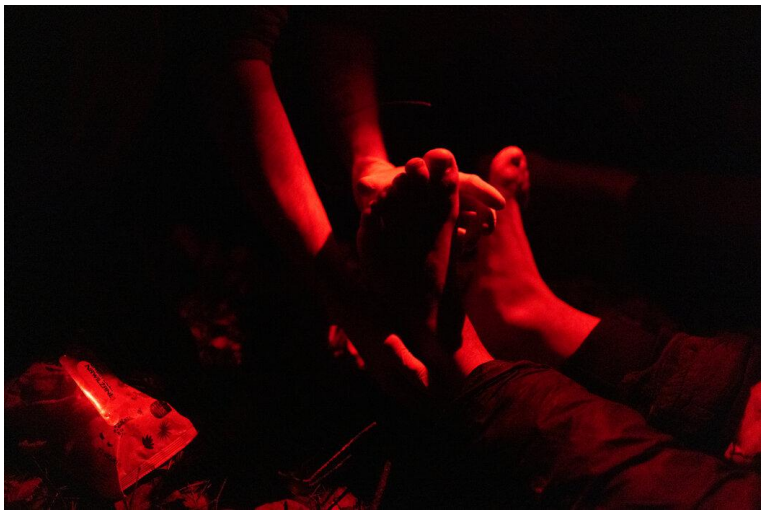

Obr. 42 Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Polsko-běloruská hranice.

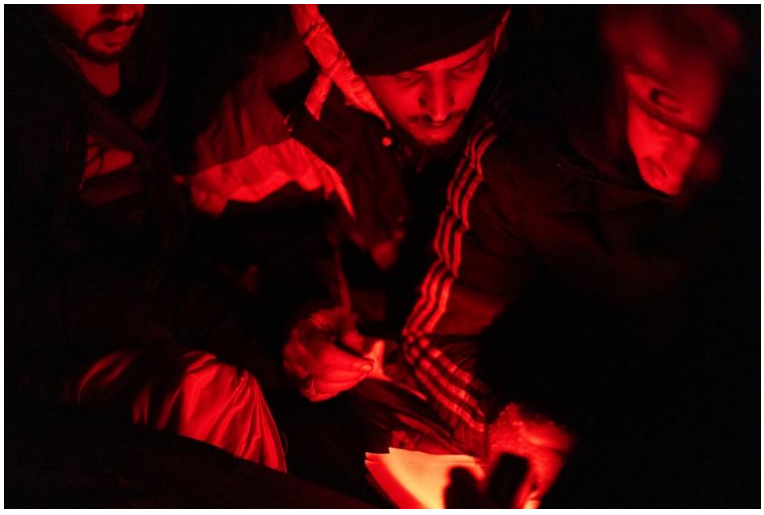

Obr. 43 Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Polsko-běloruská hranice.

6.20 Fotografické výstavy

V posledních letech bylo v Polsku uspořádáno několik fotografických výstav věnovaných humanitární krizi na polsko-běloruském pohraničí. Jejich společným cílem nebylo pouze dokumentovat události, ale především nabídnout jiný narativ – zaměřený na empatii, vztahy a každodennost v lese. Fotografie prezentované v galeriích a veřejném prostoru ukazovaly nejen migranty a uprchlíky, ale i ty, kteří jim poskytovali pomoc – dobrovolníky, zdravotníky a obyvatele Podlesí.

První výstavní iniciativou byla expozice „Hranice lidskosti", která probíhala koncem roku 2021 ve varšavském prostoru 3one33. Kurátorka Dorota van Vugt pozvala ke spolupráci osm fotografek a fotografů, kteří tehdy pravidelně dokumentovali situaci na hranici. Místo šokujících a doslovných obrazů byla nabídnuta intimnější a reflexivnější výpověď, která však stále vtahovala diváky do každodenní reality pohraničí: zimy, hladu, bezmoci, vyčerpání. Umožňovala prožít emoce těch, kteří pomoc poskytují, i těch, kteří o ni žádají.

Maciej Moskwa, jeden z autorů, zachytil scénu záchrany podchlazeného muže – obraz připomínající renesanční piety. Karol Grygoruk portrétoval migranty u ohně. Agata Kubis připomněla chvíle setkání s dětmi v lese – okamžiky něhy a dočasné normality, kdy se fotoaparát stával nejen dokumentaačním nástrojem, ale i hračkou. Anna Dąbrowska vyprávěla příběh pětileté dívky, která byla více než desetkrát odvezena zpět na běloruskou stranu. Anna Maria Biniecka pak připomněla rodiny rozdělené pushbacky a dítě s dětskou mozkovou obrnou, kvůli němuž se syrská rodina rozhodla pro dramatický útěk.

Výstava „Hranice lidskosti" byla pokusem vyprávět o migrační krizi nikoliv prostřednictvím čísel a statistik, ale skrze konkrétní pohledy, vztahy a příběhy. Zúčastnili se jí: Agnieszka Sadowska, Agata Kubis, Anna Dąbrowska, Anna Maria Biniecka, Karol Grygoruk, Maciej Moskwa, Jędrzej Nowicki a Mikołaj Kiembłowski. Jejich fotografie se staly nejen dokumentem doby, ale i hlasem odporu proti dehumanizaci[157].

Obr. 44 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Expozice „Hranice lidskosti".

[157] CZYŻEWSKA, Basia. „Granice człowieczeństwa": Wystawa fotografii znad granicy z Białorusią. *Vogue Polska* [online]. [cit. 3. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.vogue.pl/a/wystawa-fotografii-znad-granicy-polsko-bialoruskiej.

Obr. 45 Foto: Maciej Moskwa. Expozice „Hranice lidskosti“.

Obr. 46 Foto: Karol Grygoruk. Expozice „Hranice lidskosti“.

Obr. 47 Foto: Jędrzej Nowicki. Expozice „Hranice lidskosti“.

Obr. 48 Agata Kubis. Fotografie pořízená dítětem, se kterým se setkano v lese. Expozice „Hranice lidskosti".

Obr. 49 Foto: Anna Maria Biniecka. Expozice „Hranice lidskosti".

Výstava byla poté uvedena v Białystoku v rámci Dnů současného umění pořádaných Białystockým centrem kultury. Vernisáž proběhla 25. května 2022 a byla spojena se setkáním s autorkami a autory fotografií - Agnieszkou Sadowskou, Agatou Kubis a Mikołajem Kiembłowským. Také tato expozice vzbudila velký zájem veřejnosti.

Obr. 50 Foto: Tomasz Pienicki. Ilustrační fotografie z vernisáže výstavy „Hranice lidskosti" během Festivalu současného umění v Białystoku, 25. května 2022. Zleva: moderátor setkání a fotografové vystavující své práce – Agnieszka Sadowska, Agata Kubis a Mikołaj Kiembłowski. v pozadí část expozice, zobrazující fotografie pořízené na polsko-běloruském pohraničí.

Také v Białystoku pozvala Galerie Sleńdzińských do svých prostor Agnieszku Sadowskou – fotoreportérku deníku „Gazeta Wyborcza". Její samostatná výstava s názvem „Ujawnienie / Exposure" byla zahájena 9. června 2024 a byla přístupná veřejnosti do 8. září. Kurátorkou expozice byla Joanna Kinowska.

Název výstavy odkazuje na okamžiky, kdy se lidé skrývající se v lese – vyčerpaní, nemocní, bez možností pokračovat v cestě – v přítomnosti aktivistů a médií obraceli na Pohraniční stráž se žádostí o poskytnutí mezinárodní ochrany s nadějí, že zdokumentování tohoto momentu médii je ochrání před „push backem". „Ujawnienie" také odkazuje na samotnou podstatu fotografie – proces postupného objevování obrazu ve fotokomoře.

Výstava „Ujawnienie / Exposure" byla rovněž představena v opolské pobočce Centrálního muzea válečných zajatců jako součást Opolského festivalu fotografie 2024. Byla přístupná návštěvníkům do 28. října.

Obr. 51 Fotografie: Galerie Sleńdzińských. Záběr z výstavy „Ujawnienie/Exposure".

Obr. 52 Fotografie: Galerie Sleńdzińských. Záběr z výstavy „Ujawnienie/Exposure".

Obr. 53 Fotografie: Galerie Sleńdzińských. Záběr z výstavy „Ujawnienie/Exposure".

V květnu tohoto roku byla otevřena další výstava věnovaná humanitární krizi na polských hranicích. „Granica", představená v Centru tvůrčích postojů Zamek ve Vratislavi, staví vedle sebe obrazy ze dvou různých pohraničních realit: polsko-běloruské hranice – zóny, kde je poskytování pomoci migrantům považováno za nelegální činnost – a polsko-ukrajinské hranice, která je otevřená uprchlíkům a podporována společenskou solidaritou i opatřeními státu.

Výstava byla otevřena 28. května a byla doprovázena debatami zaměřenými mimo jiné na etiku pomoci, společenské vyčerpání a rozdíly v zacházení s uprchlíky v závislosti na jejich původu. Speciální hostkou akce byla Janina Ochojska (online).

Na výstavě bylo představeno 27 fotografií autorky Agaty Kubis, Karola Grygoruka, Krzysztofa Zatyckého a Anastasie Zazuliak – snímků dokumentujících pohraniční setkání, protesty, očekávání i útěky. Pořadatelem akce bylo sdružení Matky na hranici, které podporuje uprchlíky na polsko-běloruské hranici.

6.21 Zničená výstava fotografií z hranice

Jak silné emoce dnes v rozdělené polské společnosti vyvolávají fotografie, které – jak napsala Susan Sontagová – „zmrazují" v záběru fragmenty času a prostoru a umožňují nám konfrontovat se s tím, co se děje na polsko-běloruské hranici? Zdálo by se, že fotografie dokumentující utrpení a snahu o pomoc by měly vzbuzovat soucit a solidaritu. Ale – jak také poznamenává Sontagová – „typickou reakcí na pohled na fotografické důkazy zvěrstev spáchaných vlastní stranou je tvrzení, že fotografie jsou zfalšované, že se tyto hrůzy vůbec nestaly, nebo že je spáchala druhá strana, sama sobě"[158]. V dnešním Polsku, když se díváme na tytéž fotografie, je nevnímáme stejným způsobem. Pro jedny jsou důkazem zkaženosti systému a utrpení lidí, pro jiné provokací, manipulací a součástí „informační války".

V červenci 2023 byla v Jelení Hoře zničena výstava „Pushback je nelegální. Pomoc je legální" s fotografiemi fotožurnalistů Agnieszky Sadowské („Gazeta Wyborcza") a Wojciecha Radwańského (agentura AFP). Tváře uprchlíků a texty doprovázející fotografie byly zamazány a na jednom z panelů se objevil znak Bojujícího Polska – symbol naděje na konečné vítězství ve Varšavském povstání. Výstava, jejíž autorkou je Janina Ochojska, europoslankyně a předsedkyně Polska Akcja Humanitarna (Polská humanitární akce), byla dříve prezentována v Evropském parlamentu a poté putovala po dalších polských městech[159].

O rok a půl později, v prosinci 2024, se v hale jedné z fakult Jagellonské univerzity v Krakově setkala další výstava dokumentující události na hranicích s tak bouřlivými a agresivními reakcemi části návštěvníků, že rektor univerzity rozhodl o jejím uzavření. Expozice připravená nadací Bezkres představovala předměty zanechané migranty v lesích v Podlesí a svědectví o tehdejších událostech[160].

Reakce na obrazy vystavené v Jelení Hoře a Krakově ukazují, jak silné a extrémní emoce vyvolávají snímky pořízené na hranicích – a to nejen v Polsku. Ideologickou polarizaci a radikalizaci politických názorů dnes vidíme ve většině evropských zemí. Od prvních měsíců krize se fotografie stala jedním z hlavních prostředků, jak vyprávět o tom, co se stalo a co se stále děje na hranicích bohatého severu a politicky nestabilních, zbídačených zemí globálního jihu. Právě proto nelze podceňovat význam tohoto archivu – záznamu, ke kterému bychom se měli vracet v následujících letech a desetiletích, když se budeme snažit vypořádat se s rozhodnutími přijatými lidmi u moci nebo hledat nové modely migrační

[158] SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010, s. 18.
[159] KLIMOWICZ, Joanna. Wystawa zdjęć uchodźców z polsko-białoruskiej granicy zniszczona. Obok bazgrołów – znak Polski Walczącej. [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,29987340,wystawa-zdjec-uchodzcow-z-polsko-bialoruskiej-granicy-zniszczona.html.
[160] RUMIEŃCZYK, Bartosz. UJ boi się. Wystawa o granicy polsko-białoruskiej zdjęta decyzją dziekana. [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/uj-boi-sie-zolnierzy-wot-wystawa-zdjeta.

politiky. Krize evropské migrační politiky nezmizí, naopak vše nasvědčuje tomu, že se bude prohlubovat. O to víc potřebujeme obrazy, které nám pomohou uchovat paměť těchto událostí a porozumět procesům, jejichž jsme dnes svědky.

Obr. 54 Foto: Andrzej Życiniec. Fotografie zničené na výstavě v Jelení Hoře.

6.22 Krize na polsko-běloruské hranici v celostátních soutěžích tiskové fotografie

Ačkoli soutěže tiskové fotografie nejsou ze své podstaty zaměřeny výhradně na humanitární témata, už léta hrají důležitou roli při upozorňování na krize, strukturální násilí a porušování lidských práv. Mnoho oceněných prací zachycuje situace uprchlíků, ozbrojené konflikty, sociální vyloučení nebo dopady klimatických změn.

Grand Press Photo je nejprestižnější celostátní soutěž fotožurnalistiky v Polsku, každoročně pořádaná nadací Grand Press spojenou s měsíčníkem Press. Účastní se jí profesionální fotoreportéři i freelanceři a předsedou poroty se tradičně stává laureát World Press Photo.

Ročník Grand Press Photo 2022 odrážel nejdůležitější události roku 2021 a začátku roku 2022 – především válku na Ukrajině. Snímek roku se stal působivý záběr Wojciecha Grzędzińského (The Washington Post), na němž Ukrajinka hraje na klavír v zničeném domě po ruském útoku.

Vedle války na Ukrajině však v soutěži silně zaznělo i téma migrační krize na polsko-běloruské hranici. Přestože přístup do oblasti se zvláštním režimem byl omezen, fotografové dokumentovali drama migrantů i politické souvislosti těchto událostí.

V kategorii People (jednotlivá fotografie) získal druhé místo portrét Adama Lacha, pořízený pro magazín Der Spiegel. Zachycuje Imam Dler, Kurdku z Iráku, v uprchlickém středisku v Białystoku – již poté, co se jí podařilo dostat z příhraničních lesů. Na snímku čeká na zprávy o svém nemocném bratru, který zmizel v lese na hranici; o několik dní později muž zemřel na hyperglykemii. Tento intimní portrét připomíná lidskou cenu migrační krize.

Obr. 55 Foto: Adam Lach. Kurdka Imam Dler se svými bratry, manželem a dítětem se dvakrát pokusila překročit polsko-běloruskou hranici. Při druhém pokusu si zlomila kotník a byla převezena do polské nemocnice.

Dalším důležitým projektem v dokumentování situace na hranici byl reportážní cyklus Kuby Kamińského (East News), oceněný druhým místem v kategorii Stories – Current Events. Série ukazuje realitu tzv. push-backů: vyčerpané migranty nalezené na polské straně a odváděné zpět na Bělorusko. Kamiński rovněž zachytil úsilí polských aktivistů, například z nadace Ocalenie, kteří se snaží dostat pomoc lidem skrývajícím se v lesích. Mezi nominovanými byl také projekt „Borderlands/Pogranicza" Karola Grygoruka, který se fotografii věnuje jako nástroji boje za lidská práva.

Obr. 56 Foto: Jakub Kamiński. Pohraniční stráž střeží uprchlíky na polsko-běloruské hranici v Usnarzu Górnym, srpen 2021.

Obr. 57 Foto: Jakub Kamiński. Pohraniční stráž střeží uprchlíky na polsko-běloruské hranici v Usnarzu Górnym, srpen 2021.

Obr. 58 Foto: Jakub Kamiński. Pohraniční stráž střeží uprchlíky na polsko-běloruské hranici v Usnarzu Górnym, srpen 2021.

Obr. 59 Foto: Jakub Kamiński. Lidé ze Sýrie, Afghánistánu, Jemenu nebo Iráku platí tisíce dolarů za možnost dostat se do západní Evropy přes Bělorusko a Polsko. Pokud je objeví polská pohraniční stráž, jsou opakovaně vytlačováni zpět do Běloruska. Aktivisté z n ěkolika nevládních organizací, jako je nadace Ocalenie, se jim snaží pomáhat. V době vrcholu krize pobývalo v Bělorusku od 3 do 4 tisíc migrantů. Někteří z nich přišli v Polsku o život.

Obr. 60 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza".

Obr. 61 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza".

Grand Press Photo 2023 potvrdil pokračující angažovanost polských fotoreportérů v dokumentování migrační krize, ačkoli hlavním tématem soutěže zůstala válka na Ukrajině. v kategorii Single – People získala třetí místo Agnieszka Sadowska-Mazurek (Gazeta Wyborcza) za portrét Julie, uprchlice z Rwandy, kterou v Bělověžském pralese zachránil aktivista známý jako „Člověk lesa". Tento snímek, přirovnávaný ke slavné Dívce s perlou od Vermeera, se stal jedním z nejvýraznějších obrazů humanitárního rozměru krize na hranici. Sadowska-Mazurek za něj obdržela také nominaci v kategoriiDocumentary Project Project a titul Fotoreportérka roku 2022.

Obr. 62 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Portrét Julie, uprchlice z Rwandy.

V souvislosti s dokumentováním migrační krize stojí za zmínku také Maciej Moskwa, gdaňský fotoreportér. Jeho snímky z polsko-běloruského pohraničí byly oceněny v jedné z nejprestižnějších regionálních soutěží tiskové fotografie – Gdańsk Press Photo 2024. Porota mu udělila Grand Prix za fotografii z cyklu Mur, zobrazujícího uprchlíka stojícího za ostnatým drátem a ocelovými zábranami na polsko-běloruské hranici.

Obr. 63 Foto: Maciej Moskwa/Testigo Documentary. Fotoreportáž "Zeď".

7 Ikony krize – analýza vybraných zobrazení

Od první vlny zájmu, kdy média informovala o situaci afghánských uprchlíků uvězněných v Usnarzi, přitahovaly pozornost veřejnosti další události: migranti přivážení do nemocnic, nalezení těl zemřelých, pohřby organizované na hřbitovech v Podlesí a na hřbitově v Bohonikách, výstavba hraniční bariéry a rozmisťování zábran podél hraničního pásma, stejně jako další příběhy o zadržení a deportacích do Běloruska. Největší zájem vzbudily nejdramatičtější obrazy: dokumentace zranění migrantů, noční zásahy dobrovolníků poskytujících pomoc extrémně vyčerpaným lidem v hypotenzi, ošetřování „zákopové nohy" – nemoci známé z front první světové války. Silné emoce vyvolaly i reportáže z protestů a střetů na hraničním přechodu, které tragicky skončily zraněním polských policistů a smrtí mladého vojáka, který byl bodnut nožem.

Obrázky, které se dostaly na titulní stránky a nedovolily zapomenout na události odehrávající se na hranicích, byly především ty, které ukazovaly rodiny s malými dětmi, osoby se zdravotním postižením a ženy. Právě tyto se v médiích objevovaly nejčastěji a staly se ikonami krize. Tyto obrazy humanizovaly narativ o migrantech a stály v opozici k diskurzu dominujícímu v části konzervativních a pravicových médií. Z hlediska této práce je třeba se právě na tyto fotografie – jejich formu, funkci a působivost – podívat obzvláště pozorně.

7.1 Mariam z Usnarza Górnego: teenagerka s koťátkem

V srpnu 2021 napsal Marcin Żyła v týdeníku Tygodnik Powszechny: „[Polsko] v lidech na hranicích nevidělo lidi." Koho tedy Polsko vidělo na fotografii z Usnarza, která ilustrovala tento text? Byla to jedna z řady fotografií, na kterých fotoreportér „Gazety Wyborczej" Grzegorz Dąbrowski zachytil

skupinu Afghánců zadržených na polsko-běloruské hranici. Na fotografii je vidět šestnáctiletá (nebo podle některých zdrojů patnáctiletá) Mariam – v příliš velkém, špinavém žlutém svetru, přes který má přehozenou červenou mikinu – stojící na pásu země nikoho mezi hranicemi dvou států. Dívka si nervózně svírá ruce, obklopena kordónem mužů: spolucestujících a vysokých, statných příslušníků pohraniční stráže v neprůstřelných vestách. Na dalších snímcích Mariam drží v náručí šedého kocoura Fijuza, britského kocoura; na tváři má modrou roušku – stále byl čas pandemie[161].

V srpnu, kdy se pozornost veřejnosti začala obracet k východní hranici Polska, do malé vesnice Usnarz Górny – která měla podle sčítání lidu sedmdesát pět obyvatel – přijely vysílací vozy z celého Polska i Evropy. Aktivisté dokonce mluvili o „syndromu Velkého bratra" – sledovanou skupinou se stali afghánští uprchlíci a jejich kočka. Pohraniční stráž tvrdila, že lidé, které novináři a aktivisté denně po mnoho týdnů viděli, natáčeli a fotografovali, se v Polsku nenacházejí. Každý den se oficiální tvrzení střetávala s informacemi z místa: úřady tvrdily, že tam nejsou žádné ženy, a přitom novináři a aktivisté viděli Mariam, její sestry Hejeru, Mursal a Nargis a jejich matku Gul, se kterou komunikovali na dálku za pomoci tlumočníků.

Gul, vdova, které Tálibán zničil dům, přivezla čtyři dcery a dva syny – Masouda a Faisala. Dívky studovaly, jedna z nich byla učitelkou. Jejich příběh se nelišil od příběhů mnoha afghánských rodin, které v té době polská vláda evakuovala z Kábulu letadly, aby je zachránila před pronásledováním.

Evropský soud pro lidská práva uložil polským úřadům povinnost poskytnout této skupině jídlo, pití, lékařskou pomoc, přístřeší a umožnit přístup k právníkům. Žádný z těchto závazků nebyl splněn. Afghánci byli po mnoho týdnů uvězněni. Nakonec se v říjnunu rodina Gul dostala do první skupiny, kterou pohraniční stráž odvezla na běloruskou stranu.

Příběh Mariam neměl šťastný konec. Nevíme, kde dnes je. Víme, že dva měsíce byla tam – v lese, v bažinách, pod dohledem kamer a stráží. Byla jedním z prvních dětí, o nichž se během této krize začalo mluvit; případ Usnarzu byl také prvním, který byl tak podrobně zdokumentován právně i mediálně.

Fotografie pořízené v prvních dnech krize daly bezejmenné „migrační vlně" konkrétní tvář – tvář dítěte, které by mohlo chodit do školy spolu s dětmi v kterékoli polské domácnosti. „To mohla být moje dcera," opakovali komentátoři na sociálních sítích. Natalia Walochová v časopise Wysokie Obcasy napsala, že nemůže přestat myslet na Mariam, když ráno posílá svého syna do školy, žehlí mu košili a ořezává pastelky: „Byl by to dokonalý den, nebýt jedné dívky. Té z Usnarzu Górnego, která objímá krásného šedého kocoura. […] Přemýšlím o tom, že Mariam mohla být moje dcera. Pak by dnes šla do školy spolu se Stasiem[162].

Redakce „Gazety Wyborczej" obdržela desítky dopisů – zejména od matek, které v té dívce viděly své vlastní děti. Mnozí psali, že by rádi přijali rodinu Gul k sobě domů. Ikonická fotografie dívky s kočkou (jak se později ukázalo, nebyla to Mariam, ale jedna z jejích starších sester) se stala inspirací pro umělce. Na zdech Varšavy a dalších měst se objevily grafiky inspirované touto fotografií. Dariusz Paczkowski namaloval portrét dívky na zeď v Ciepłé ulici ve Varšavě – dívka (považovaná za Mariam) se dívá z modro-žlutého pozadí a objímá kočku.

Akce #PolskoWpuśćMariam, která vznikla na Instagramu, spojila výtvarníky, básníky a hudebníky, kteří se tímto způsobem zapojili do podpory a pomoci.

---

[161] ŻYŁA, Marcin. Ludzie na granicy. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.tygodnikpowszechny.pl/ludzie-na-granicy-168740.

[162] WALOCH, Natalia. Ala ma kota i Mariam ma kota. Ala idzie do szkoły, Mariam nie. Bo utknęła na granicy. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,163229,27517239,ala-ma-kota-i-mariam-ma-kota-ala-idzie-do-szkoly-mariam-nie.html.

Obr. 64 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl

Obr. 65 Foto: Wojciech Radwański/AFP.

Obr. 66 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 67 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 68 Foto: Adam Stępień/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 69 Foto: Citizen Arrow.

Ve dvacátý první den pobytu skupiny na hranici využil kolektiv Testigo Documentary zlepšeného počasí a s pomocí tlumočníků uskutečnil rozhovory a pořídil individuální portréty pěti zadržovaných osob. Autorkou fotografií je Anna Maria Biniecka. Poprvé jsou na nich jasně vidět tváře uprchlíků, bez vojenských nákladních vozů zakrývajících záběr. Mohammad, dvacetiletý krejčí z Kábulu, slíbil, že jakmile se odtud dostane, ušije všem krásné kabáty. Abdul Baset, třicetiletý elektrotechnik, pochází rovněž z Kábulu. Mohsen, dvaadvacetiletý kovář, pracoval v otcově obchodě a pokračoval v rodinné tradici. Další Mohammad, sedmadvacetiletý, se zabýval tkaním afghánských koberců a kilimů, které si dříve oblíbili zahraniční zákazníci. Sayyed, kuchař z Mazar-e-Šarífu, se specializoval na kebab a tradiční qaboli – rýži s mrkví, rozinkami a kořením – a volal na aktivisty: „Jakmile se odtud dostanu, uvařím vám všem qaboli."

7.2 Kde jsou děti z Michałowa?

Dalšími dětmi, za které se hlasitě zasazovalo Polsko a jejichž fotografie obletěly média, byly děti z Michałowa, které se dostaly až do Sejmu polského parlamentu a dokonce k papeži Františkovi do Vatikánu. Autorkou ikonických fotografií je Agnieszka Sadowska-Mazurek z redakce „Gazety Wyborczej" v Białystoku. „Když jsem viděla děti uprchlíků, byla jsem přesvědčená, že je neodvezou zpět na hranice. To, že je prostě nechali v lese, přesahuje mou představivost," řekla v jednom z rozhovorů[163].

Fotografie byly pořízeny 27. září 2021 před budovou Pohraniční stráže v Michałowě. Téhož dne byly v obci Szymki zadrženy dvě kurdské rodiny – celkem 20 osob. Ve skupině bylo osm dětí; dobrovolníci z humanitárních organizací zjistili jména několika z nich: Aryas (8 let), Arin (6 let), Alas

[163] KROMER, Oktawia. Fotografowała dzieci uchodźców z Michałowa. „Gdybym tylko wiedziała, że je wywiozą...". [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,27641160,fotografowala-dzieci-uchodzcow-z-michalowa-gdybym-tylko-wiedziala.html.

(4 roky), Almand (2 roky) a rok a půl stará Ayten v zašpiněném plyšovém overalu. Právě tyto děti – přitulené k plyšovým medvídkům, které jim strážci dali, aby na chvíli utišili jejich pláč – se ocitly na plakátech nesených při protestech před prezidentským palácem ve Varšavě a v dalších městech a staly se symbolem odporu proti pushbacků. Fotografie malé Aryin z Iráku, která objímá plyšového medvídka, se několik týdnů prakticky neztratila z médií.

Na záznamu pořízeném toho dne televizním štábem TVN je vidět, jak jeden jeden z mužů prosí o pomoc: „Polsko, azyl, azyl Polsko. Není azyl. Bělorusko bije člověka. Bere peníze a posílá zpátky do Polska. My chceme azyl. Chceme zůstat v Polsku. Azyl – Polsko. Občan – Polsko." Verze Pohraniční stráže zněla jinak. „Příslušníci Pohraniční stráže informovali cizince o možnosti podat žádost o mezinárodní ochranu, ale rodiče dětí odmítli podat takovou žádost v Polsku. Tito lidé měli zájem pouze o podání žádosti o mezinárodní ochranu v Německu," napsala Pohraniční stráž ve svém prohlášení ze dne 1. října. Téhož dne byly rodiny vráceny na hranici[164].

V následujících týdnech nebylo známo, co se stalo se skupinou odvezenou na Bělorusko. Aktivisté a novináři se pokoušeli zjistit jejich osud, zveřejňovali výzvy a prohledávali záznamy z pohraničí. Na internetu se objevilo video, pravděpodobně natočené na běloruské straně, na kterém – jak uvedl reportér TVN24 Paweł Szot – „byly s téměř stoprocentní jistotou identifikovány tři dívky oblečené stejně jako na fotografiích z Michałowa". Migranti z nagrania, wśród których byli jazydzi, Kurdowie i Syryjczycy, koczowali tuż przy granicy[165].

V říjnu 2021 předala poslankyně strany Zelených Urszula Zielińska během audience ve Vatikánu papeži Františkovi dopis sdružení „Rodziny bez Granic" (Rodiny bez hranic) týkající se situace uprchlíků na polsko-běloruské hranici. K dopisu byla přiložena kopie fotografie pořízené Agnieszkou Sadowskou, na které je zachycena jedenapůlletá Ayten.

Novinářům „OKO.press" se podařilo kontaktovat Hasana, bratra jedné ze žen zadržených v Michałowě. „Moje sestra s manželem a dvěma dětmi jsou v bezpečí. Služby je odvezly na hranici, ale oni ji znovu překročili," řekl. Z jeho vyprávění vyplývá, že rodina se pokusila „uzavřít dohodu" s polskými úředníky v naději, že za poplatek budou moci přejít do Německa, ale úředníci to odmítli. Aby mohli znovu překročit polsko-běloruskou hranici, museli pašerákovi zaplatit 7,5 tisíce dolarů na osobu. Nakonec se dostali do Německa. Jak sdělila Hasanova sestra, ostatní členové skupiny se pravděpodobně vrátili do Běloruska[166].

Obrazy dětí z Michałowa zachycené na fotografiích Agnieszky Sadowské začaly žít vlastním životem ve veřejné debatě. Staly se další ikonou krize, ale také záminkou k brutálnímu útoku na autorku. v provládních médiích se objevila obvinění, že při fotografování v Michałowě házela dětem přes plot sladkosti, aby je přilákala blíž a vyprovokovala dramatické záběry. Jako „důkaz" byl opakovaně zveřejňován fragment videa publikovaného informačním portálem Onet, na kterém je vidět, jak aktivistka skupiny Granica podává dětem tyčinky a čokoládu. Na záznamu je však jasně vidět, že Sadowska-Mazurek stojí opodál s fotoaparátem a do rozdávání se nezapojuje. To však nezabránilo šíření této falešné informace, která se objevila dokonce i ve zpravodajském pořadu „Wiadomości" televize TVP. Tam bylo tvrzeno, že „fotoreportérka házela dětem bonbóny jako kachnám v parku".

[164] Rzeczniczka Straży Granicznej o nagraniu, na którym słychać, jak migranci proszą o pomoc i azyl w Polsce. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://tvn24.pl/polska/stan-wyjatkowy-migranci-z-michalowa-na-nagraniu-chcemy-zostac-w-polsce-chcemy-azylu-komentarz-rzeczniczki-strazy-granicznej-st5441496.

[165] Czy to dzieci z Michałowa? Nowe nagranie z pogranicza. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://tvn24.pl/polska/dzieci-z-michalowa-gdzie-sa-nowe-nagranie-grupy-migrantow-z-dziecmi-st5447998.

[166] THEUS, Julia. Dzieci z Michałowa wypchnięte na Białoruś – wiemy, gdzie jest dwoje z nich. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/wiemy-gdzie-jest-dwojka-dzieci-z-michalowa.

Sama fotoreportérka s třicetiletou profesní zkušeností přiznala v rozhovorech, že se poprvé cítila takto pronásledovaná a ohrožená. Na jejím profilu na Facebooku se objevovaly výhrůžky a urážky. Novináři z Onetu, kteří byli na místě přítomní, potvrdili, že sladkosti a jídlo dětem rozdávaly aktivistky z Grupy Granica, nikoliv Sadowska-Mazurek. Samotná organizace vydala prohlášení, ve kterém obvinění důrazně odmítla a zdůraznila, že humanitární pomoc – i v podobě drobnbných gest – nepředstavuje porušení etiky. Na znamení solidarity zveřejnilo téměř osmdesát fotožurnalistů otevřený dopis, v němž požadují omluvu a připomínají, že úkolem novináře je dokumentovat realitu, nikoliv ji vytvářet. Navzdory dostupným důkazům se žádný z autorů obvinění nespojil se Sadowskou za účelem ověření informací a ti, kteří insinuace opakovali, neodpověděli na žádosti o opravu ani se neomluvili[167].

Obr. 70 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 71 Poslanec Franciszek Sterczewski z Koalicji Obywatelskiej během debaty v polském parlamentu drží na řečnickém pultu fotografii šestileté Ayrin, která objímá Kapitána Misia – maskota uniformovaných složek. Fotografii pořídila Agnieszka Sadowska-Mazurek z deníku „Gazeta Wyborcza".

[167] BOCZEK, Krzysztof. Fotografka dzieci z Michałowa: „Czuję się zaszczuta". Media PiS nie przeproszą za oszczerstwa. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/fotografka-dzieci-z-michalowa-czuje-sie-zaszczuta-media-pis-nie-przeprasza.

Obr. 72 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl, Fotografie jednoroční Ayten.

Obr. 73 Foto: Piotr Michalski/Dziennik Wschodni.

Obr. 74 Během papežské audience ve Vatikánu předala poslankyně strany Zelených Urszula Zielińska papeži Františkovi dopis organizace Rodziny bez granic týkající se situace uprchlíků na polsko-běloruské hranici. K dopisu poslankyně přiložila kopii fotografie polsko-běloruské hranici. K dopisu poslankyně přiložila kopii fotografie pořízené Agnieszkou Sadowskou-Mazurek z deníku „Gazeta Wyborcza".

Obr. 75 Snímky z programu zpravodajské stanice TVN.

7.3 Dítě v krizi

V roce 2015 obletěla světová média fotografie těla tříletého Alana Kurdiho, který se spolu s matkou a bratrem utopil při přeplavbě přes Egejské moře. Fotografie tehdy vyvolala silné emoce, také v Polsku. Co se za těch několik let změnilo, že dnes podobné obrazy – a dokonce i samotné povědomí o smrti migrantů a migrantek na hranicích s Běloruskem – již nevyvolávají takové rozrušení? Tuto otázku položil novinář OKO.press Urszule Glensk, autorce reportážní knihy Pinezka, která popisuje události na polsko-běloruské hranici.

Podle Glensk se jako příjemci pravděpodobně snažíme uniknout strachu, který v nás tyto příběhy vyvolávají, a vyhýbáme se konfrontaci s tím, co se děje na hranicích. Raději o obětech neslyšíme. Zároveň má obrovský vliv na vnímání situace jazyk veřejné debaty, ve které migranti fungují především jako „nelegální“[168]. Tato pozorování jsou v souladu s dalšími výzkumy, které ukazují, jak propaganda ovlivňuje naše vnímání světa, a v tomto případě i obraz lidí překračujících hranice nelegálně.

Mají v tomto kontextu fotografie dětí v lese – nemocných, promrzlých, s omrzlinami na nohou – stále stejnou sílu jako snímky, které v minulých desetiletích dokázaly pohnout veřejným míněním a vyvolat okamžitou mobilizaci, například během hladomoru v Etiopii? Mají stále potenciál inspirovat systémové změny, jako fotografie Dona McCullina nebo Kevina Cartera, nebo ovlivnit migrační politiku, jako snímek Alana Kurdiho?

Propagandistický filtr bezpochyby znecitlivěl značnou část společnosti vůči takovým obrazům, což je patrné například z komentářů pod fotografiemi malých dětí objímajících hraniční plot, které zveřejňují humanitární organizace – zejména při symbolických příležitostech, jako je Mezinárodní den dětí. A přesto, jak ukazují jiné snímky – z Michałowa, z Usnarza, záběry s kojenci v inkubátorech nebo novorozenci nesenými v náručí příslušníků pohraniční stráže – citlivost na tyto scény zůstává obzvláště silná mezi rodiči, kteří se obávají, že podobný osud by mohl potkat jejich vlastní děti. Právě proto se obrazy nejmladších stále tak často stávají nástrojem humanizace krize a dostávají se do médií a materiálů humanitárních organizací.

Je třeba si uvědomit, že v posledních letech se výrazně změnily předpisy týkající se zveřejňování fotografií dětí. Mnoho agentur, například AFP, takové fotografie nezveveřejňuje bez písemného souhlasu rodičů nebo opatrovníků. Pomocné organizace a některé redakce je nadále používají, ale stále častěji je anonymizují nebo upravují tak, aby osoby na snímcích nebylo možné rozpoznat.

Obr. 76 Ilustrace příspěvků ke Dni dětí na profilech humanitárních organizací na platformě Facebook. Nápis na fotografii: Dnes je Den dětí. Ne všechny děti ho stráví bezpečně doma.

[168] WOJTASZCZYK, Jakub. Służby przyjeżdżały do urzędów i ogłaszały: „Jak zobaczycie czarnych, trzeba zgłaszać!". OKO.press [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/urszula-glensk-granica-rozmowa.

Obr. 77 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Salih z Iráku, 15 měsíců. Nový rok na hranici (2021/2022).

Obr. 78 Foto: Mikołaj Kiembłowski

Obr. 79 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Bělověžský prales – aktivisté pomáhají rodině migrantů se dvěma dětmi.

7.4 Plot nestačí, je třeba drát – architektura útlaku

Fotografie hraničního plotu, který vyrostl podél pohraničního pásma, tvoří samostatnou kapitolu vizuální historie krize. Na první pohled se jedná pouze o technickou konstrukci – ocelové sloupy, masivní příčky, zesílené spirálami ostnatého drátu. v záběru však plot přestává být pouhým inženýrským dílem. Stává se symbolem řádu, v němž se bohatší země severu oddělují od těch, kteří hledají útočiště a pomoc. Tyto obrazy jsou opakující se a rozpoznatelné – ať už vznikly na polsko-běloruské hranici, v Maďarsku nebo podél americko-mexické hranice. „Navzdory geografické rozlehlosti, rozmanitosti charakteru a časovému umístění spojuje všechny zdi společný kontext atmosféry rozdělení, protipřistěhovalecké propagandy a touhy po politické a kulturní izolaci," říká Rafał Milach o projektu „I am warning you", který realizuje již deset let a který se věnuje dokumentaci mechanismů systémového útlaku projevujících se v architektuře. Umělec vypráví o třech různých hraničních zdech: americko-mexické, maďarsko-srbsko-chorvatské a berlínské. Ve svých knihách kombinuje fotografie s eseji Michaela Deara, Ziemowita Szczerka a Antje Rávic Strubel a vytváří tak záznam zkušeností lidí žijících ve stínu těchto bariér.

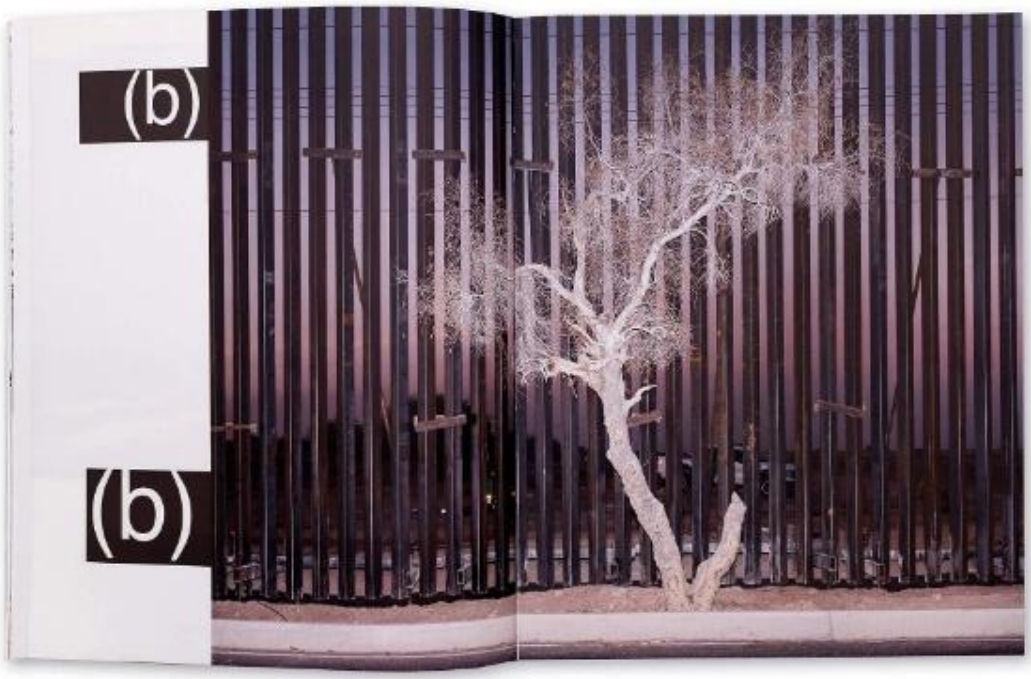

Obr. 80 Projekt „I am warning you".

K obrazům zdi na východní hranici Polska se přidává ještě jeden mimořádně brutální prvek – concertina. Jedná se o hustě stočené spirály ostnatého drátu, které pohraniční stráž nazývává „integrovaným technickým zabezpečením". Mají doplňovat samotný plot, který – jak přiznala i mluvčí pohraniční stráže – nestačí k úplnému „zabezpečení" hranice. Rozložené podél technické cesty sahají člověku až ke krku. Nejde jen o bariéru – je to nástroj, který zanechává stopy na lidských tělech. Aktivisté

skupiny Granica varují, že v posledních měsících stále častěji ošetřují poraněné ruce a paže lidí, kteří se pokusili překonat plot. Concertina zraňuje a zabíjí také zvířata – zátarasy se pro ně stávají smrtící pastí, prořezávají kůži, svaly, šlachy a vedou k vykrvácení.

Obr. 81 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza".

Obr. 82 Foto: Jędrzej Nowicki. Drát natažený na polsko-běloruské hranici.

Obr. 83 Foto: Czarek Sokołowski/AP. Polský voják hlídkuje u kovové bariéry na hranici s Běloruskem v Białowieském pralese, 29. května 2024. Polsko tvrdí, že za narůstajícím naporem migrantů z Běloruska stojí právě Bělorusko a jeho hlavní spojenec – Rusko.

Dva odlišné světy na obou stranách téže bariéry. Na jedné straně – oficiální Polsko: uniformovaní vojáci, ozbrojené hlídky, vojenská vozidla, žiletkový drát. Území pod kontrolou, podřízené logice bezpečnosti a odstrašení. Na druhé straně, za bariérou, ale stále na území Rzeczpospolité Polské, jsou vidět lidé uvěznění v pásmu mezi hraničním zátarasem a linií státní hranice.

Obr. 84 Foto: Czarek Sokołowski/AP. Polští vojáci hlídají kovovou bariéru na hranici s Běloruskem v Bělověžském pralese, 29. května 2024. Podle Polska stojí za rostoucím tlakem migrantů ze strany Běloruska jeho hlavní spojenec – Rusko.

Obr. 85 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 86 Grafika ze zprávy Helsinského výboru pro lidská práva „Nezvěstní na polsko-běloruské hranici. Pushbacky jako faktor vynucených zmizení".

Obr. 87 Foto: Mikołaj Kiembłowski.

7.5 Bezejmenné hroby – stopy v krajině

Mizar, tatarský hřbitov v Bohonikách, leží kilometr za vesnicí. Je třeba minout poslední domy, odbočit doleva na cestu lemovanou stromy a vystoupat na nízký kopec. Za kamennou zdí, mezi starými smrky a břízami, stojí náhrobky zakončené symboly půlměsíce. Od podzimu 2021 se toto místo stalo také hřbitovem pro migranty, kteří zemřeli při pokusu překročit polsko-běloruskou hranici. Bohoniki leží devět kilometrů od hranice, už mimo uzavřenou zónu, na rozdíl od druhé tatarské obce Kruszyniany, která se ocitla v jejím rozmezí.

„Chtěli jsme, aby se pohřbů mohli zúčastnit příbuzní zemřelých, proto jsme rozhodli, že je budeme pohřbívat právě zde, v Bohonikách," řekl v rozhovoru pro „OKO.press" Alexandr Bazarevič, imám Muslimské náboženské obce. „Byl to spontánní popud. Řekli jsme si, že jediné, co můžeme jako muslimská obec pro naše bratry a sestry v islámu, kteří zemřeli na hranici, udělat, je zajistit jim důstojný pohřeb. Rodiny si nemohou dovolit přepravit těla do vlasti"[169].

První pohřeb uprchlíka se konal v listopadu 2021 – tehdy byl pohřben Ahmad Al-Hassan. Hřbitovy v Podlesí nikdy nebyly tak výmluvné jako dnes. Na malých venkovských nekropolích – na těch stejných, kde se po generace pohřbívali místní obyvatelé – se začaly objevovat bezejmenné hroby migrantů. Zemřelí, za kterými nemohou přijet jejich blízcí, jsou pohřbíváni na hřbitovech v obcích, kde byla nalezena jejich těla. Skromné hroby, označené pouze dřevěným křížem s bílou tabulkou, mají někdy napsáno „NN". Ne všechny zemřelé se podaří identifikovat. Místní kněží, imámové a dobrovolníci organizují skromné obřady. Některé pohřby jsou tiché, konají se bez rozruchu. Jiné se účastní rodina – pokud se jí podaří získat vízum do Polska – a pokud ne, díky dobrovolníkům se obřadu účastní prostřednictvím komunikátoru v telefonu. Někdy se pohřby mění v demonstrace. Každá z těchto událostí rezonuje mezi obyvateli pohraničních vesnic. Mnozí mluví o studu a bezmoci – že v jejich sousedství umírají lidé na podchlazení a oni jim mohou nabídnout jen místo v zemi.

Obr. 88 Foto: Maciej Moskwa/Testigo Documentary. Mizar v Bohonikách. Hrob Ahmada Al-Hassana, první oběti migrační krize, která byla pohřbena v Polsku. Bohoniki, 2021.

[169] PAWŁOWSKI, Roman. Mojżesz spoczął w Bohonikach. Kolejny pogrzeb uchodźcy zmarłego na granicy. *OKO.press* [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/mojzesz-spoczal-w-bohonikach-kolejny-pogrzeb-uchodzcy-zmarlego-na-granicy.

Obr. 89 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Pohřeb dítěte migrantů překračujících běloruso-polskou hranici.

Obr. 90 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Pohřeb Abdieho Biratu Fite z Etiopie na farním hřbitově v Białowieży. Pastor Krzysztof Flasza objímá bratra zesnulého, Deriho. Białowieża, 2023.

Obr. 91 : Jakub Kamiński/East News. Pohřeb devatenáctiletého Ahmeda Al Hasana v Bohonikách.

7.6 Dobrovolníci v terénu – tichí svědkové a záchranáři

Fotografie pořízené během humanitárních zásahů patří k nejdojemnějším vizuálním svědectvím krize na hranicích. Je těžké zůstat vůči nim lhostejný. Nejsou inscenované, vznikají přímo uprostřed akce, často v noci, v blátě, při světle baterky nebo čelovky. Aktivisté celé hodiny prohledávají lesy a bažiny, aby našli lidi, kteří potřebují pomoc. „Je těžké to vzdát, když víte, že někdo může být jen pár set metrů daleko, ztratil vědomí a právě umírá," říká Karol Grygoruk v rozhovoru pro NOIZZ. Lidé nalezení v lese jsou extrémně vyčerpaní: mokří, promrzlí, často s dětmi, někdy po opakovaných pushbacích. „Můžeme jim dát jídlo, čaj, suché oblečení, powerbanky, ale nemůžeme je vzít s sebou. Necháváme je v lese s vědomím, že je každou chvíli může zadržet pohraniční stráž. To je nejtěžší"[170].

Jak takový zásah probíhá? V rozhovoru pro „Gazetu Wyborczu" to popisují Piotr Skrzypczak a Anna Dąbrowska z asociace Homo Faber. „Nejprve vysvětlíme, kdo jsme. Dáme jim jídlo a pití. Pokud si to zdravotní stav vyžaduje, zavoláme sanitku. Potom začneme mluvit o jejich situaci – jaké mají možnosti, zda chtějí, abychom zavolali pomáhající složky, nebo zda chtějí zůstat v lese. Je to vždy jejich rozhodnutí," vypráví Piotr Skrzypczak. Dokumentování příběhů lidí, které potkáváme, je pro dobrovolníky stejně důležité jako okamžitá pomoc. „Díky tomu přestávají být bezejmennými účastníky velké migrační vlny. Stávají se lidmi z masa a kostí, s konkrétními jmény, zkušenostmi, s počtem deportací, které přežili," dodává Anna Dąbrowska. V rámci těchto aktivit vznikají také fotografie. Aktivisté často žádají migranty o společnou fotografii – ne proto, aby ji zveřejnili, ale aby později mohli prokázat, že daná osoba skutečně překročila hranici a byla v Polsku. Fotografie může být klíčová v azylovém řízení[171]. Má tak více úlohu informační, méně naplňuje cíle, o které jsem psala v předchozím textu v souvislosti s profesní prací členů agentury Magnum.

V praxi je každá intervence samostatným, nepředvídatelným příběhem – píše Magda Mazuś, reportérka týdeníku „Polityka". Aktivisté dostávají signály různými způsoby – někdy zavolá někdo z místních, že viděl lidi v lese, jindy rodina z jiného kontinentu pošle GPS souřadnice posledního místa pobytu svého blízkého, nebo sami migranti pošlou krátkou zprávu s žádostí o pomoc. Nejtěžší to je v případě, že se místo nachází v uzavřené zóně, kam není možné vstoupit. Pak nezbývá než předat informaci pohraniční stráži a čekat, aniž bychom věděli, co se s těmi lidmi stane.

Když se místo nachází mimo zónu, jako v případě lesa u Łosośné Wielkiej, kde došlo k zásahu aktivistů skupiny Granica popsanému Magdou Mazuś, dobrovolníci se ihned vydávají na cestu. Nosí s sebou spací pytle, fólie NRC, termosky s čajem, teplé oblečení z darů – často drobnosti jako vlněné ponožky nebo rukavice, které však chrání před podchlazením. Na místě je prvním úkolem uklidnit lidi, kteří jsou po týdnech konfliktů se stráží plni strachu. Často jsou prvními obrazy, které se aktivistům naskytnou, lidé ležící v mokré trávě. Jsou podchlazení, mnozí nemají sílu vstát. Aktivisté jim rozdávají jídlo: chléb, konzervy, čokoládu, banány. Voda a suché potraviny mizí okamžitě. Rozkládají se stříbrné záchranné fólie a náhradní spací pytle, které lze položit na zem, aby aby alespoň trochu izolovaly těla od chladu. Právnička ze skupiny zapisuje údaje – jména, data narození a snaží se získat kontaktní telefonní čísla. Často se ukáže, že SIM karty už lidé nemají.

---

[170] CIASTOCH, Marta. „Możemy ich nakarmić i dać ubrania, ale zostawiamy ich w lesie. To jest najtrudniejsze." [online]. *Noizz.pl*, 6. 10. 2021. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://noizz.pl/wywiady/aktywisci-pomagaja-migrantom-na-granicy-polsko-bialoruskiej-wywiad-z-karolem/vtjrgte.

[171] DOMAGAŁA, Małgorzata. Lubelskie. Migranci z Syrii i Jemenu poprosili o pomoc. Aktywiści nie są w stanie do nich dotrzeć. *Wyborcza.pl* [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,27639619,lubelskie-migranci-z-syrii-i-jemenu-poprosili-o-pomoc-aktywisci.html.

Migranti vyprávějí o svých zážitcích. Někdo říká, že byl sedmnáctkrát protlačen přes hranici. Jiný, že jeho dítě má vysokou horečku. Další osoba ukazuje nohy – oteklé, s ranami, což je typický obraz nohou z příkopu. Pokud je zdravotní stav vážný, aktivisté volají sanitku, i když vědí, že brzy dorazí pohraniční stráž. To je nejtěžší okamžik, protože je potřeba zvážit, zda zachránit život, nebo riskovat pushback.

Když dorazí záchranáři a pohraniční stráž, začíná selekce – kdo musí do nemocnice a kdo skončí v izolaci pohraniční stráže. Někteří lidé jsou přenášeni na nosítkách do sanitek. Ostatní jsou strážci naloženi do vojenských nákladních vozů. Někteří uprchlíci se bojí dotyku uniformovaných osob a v panice ustupují[172].

Takto tyto zásahy vypadají – chaotické, v chladu a blátě, vyžadují rychlá rozhodnutí a reakce. Právě proto mají fotografie na diváky tak silný účinek. v zachycených snímcích se odráží celá tíha dramatu a bezmocnosti – jak těch, kteří pomáhají, tak těch, kterým je pomoc poskytována. Rozhodně nejde o obrazy anonymních davů z dalekých zemí, ale o velmi konkrétní, blízké, fyzické setkání uprostřed podlaských lesů s lidmi v zoufalství, fyzicky extrémně vyčerpanými.

Obr. 92 Foto: Jędrzej Nowicki. Zdravotnici kontrolují zdravotní stav uprchlického chlapce, který byl nalezen v lese.

[172] BOGUSZ, Andrzej. W lesie na granicy [online]. Polityka, 2022-10-25 [cit. 2024-06-26]. Dostupné z: https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/2136356,1,w-lesie-na-granicy.read

Obr. 93 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 94 Migranti zadržení pohraniční stráží na Podlaském vojvodství v Polsku. Foto: Mikołaj Kiembłowski.

7.7 Okopová noha – rány z pohraničí

Zákopová noha – dříve noční můra vojáků, dnes zranění z pohraničí. Toto onemocnění, známé z vyprávění vojáků z první světové války, se dnes objevuje u lidí bloudících v lesích Podlasí. Dlouhodobé promočení a prochladnutí nohou, nemožnost zout si boty, osušit a zahřát tělo vede k vážnému poškození kůže, svalů a někdy i kostí. Nejprve se objevuje necitlivost a silná bolest, později puchýře, vředy a nekróza. Kůže pod tlakem hnije, praská a hnisá. v extrémních případech hrozí amputace. Dobrovolníci skupiny Granica a lékaři poskytující pomoc uvádějí, že takové rány vídají stále častěji – u lidí, kteří mnoho dní přežívají v blátě, procházejí bažinami a příkopy a jsou nuceni přespávat v mokrém oblečení při teplotách blížících se nule. Poskytování humanitární pomoci v lesích Podlasí neznamená jen rozdávání vody nebo energetických tyčinek – znamená to také ošetřování ran, které vypadají jako z archivních válečných fotografií. Dobrovolníci říkají, že čištění a ošetřování takových nohou je pro mnoho migrantů okamžik, kdy nejsou schopni zadržet slzy.

Obr. 95 Foto: Julia Fatima Zagórska, Lustrace příspěvku na profilu Facebooku skupiny Grupa Granica. Nápis na fotografii: Takto vypadají chodidla uprchlíků, kteří se mnoho dní brodí lesy, bažinami a ostnatými dráty.

Obr. 96 Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Uprchlík v polsko-běloruském pohraničí na konci srpna.

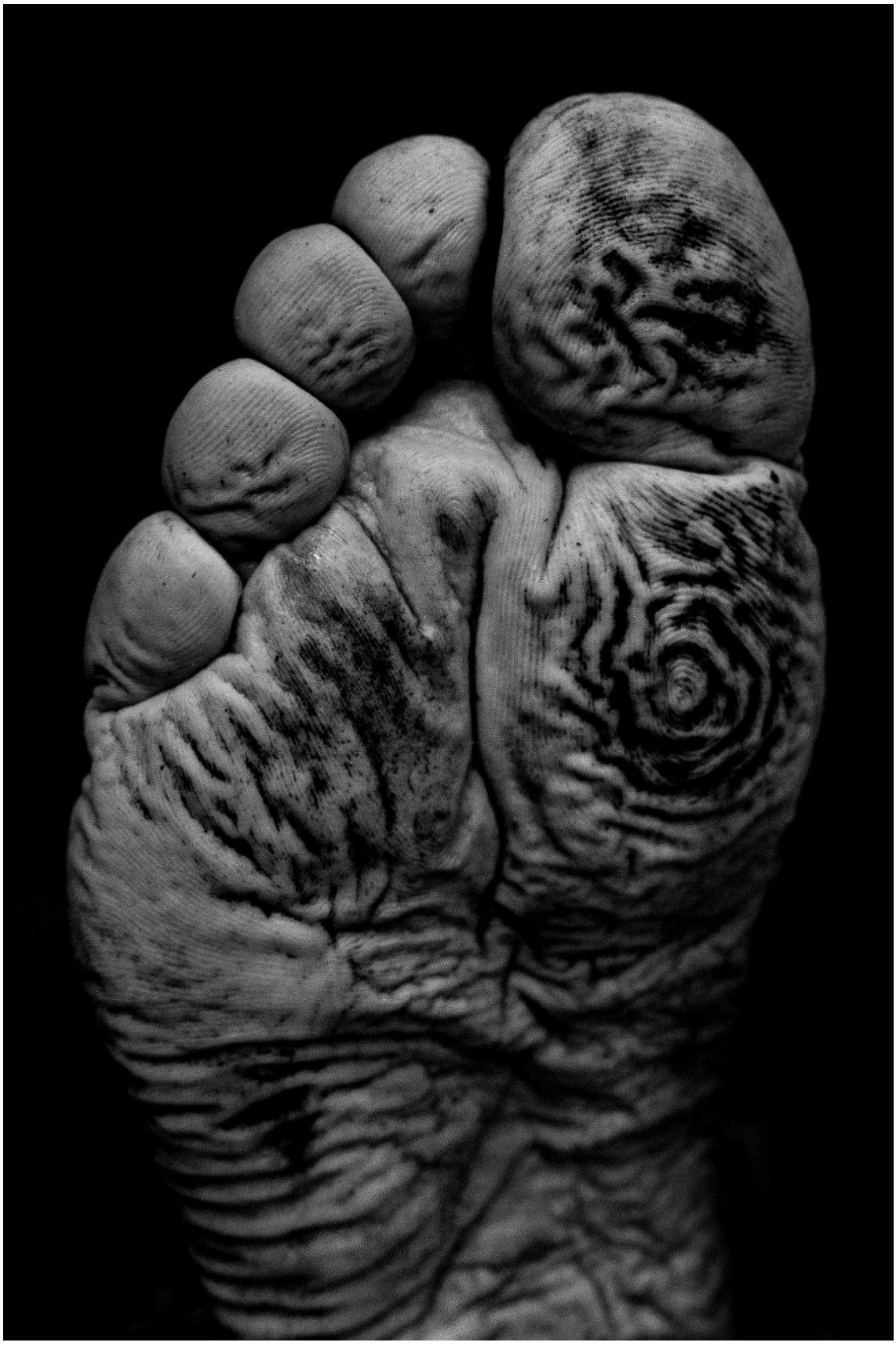

Obr. 97 Foto Mikołaj Kiembłowski. Bělověžský prales, 12.07.2022.

7.8 Tělo jako důkaz násilí

Fotografie zobrazující zranění, nemoci nebo stopy násilí patří k nejdojemnějším vizuálním svědectvím situace na hranicích. Jsou to snímky, které dodávají váhu svědectvím uprchlíků a uprchlic – potvrzují jejich příběhy a ukazují důsledky politiky pushbacků nebo mnohadenního putování lesy a bažinami. Zároveň se jedná o velmi citlivé záběry – zachycují lidi v extrémně těžkém fyzickém i psychickém stavu. V nemocnicích navíc platí právo na ochranu osobních údajů pacientů, včetně jejich podoby a zdravotního stavu. Proto i když dobrovolníci dokumentují své činnosti nebo následky násilí, činí tak anonymně. Zaměření fotografií je zde klíčové: nejsou na nich zobrazovány tváře, prvky umožňující identifikaci ani detaily, které by mohly odhalit totožnost pacienta. Místo toho zůstávají v záběru důkazy věrohodnosti – fragmenty zdravotnické infrastruktury, obvazy či ruce osob poskytujících pomoc. Díky tomu si fotografie zachovávají dokumentární charakter, a zároveň respektují právo na soukromí.

Obr. 98 Série příspěvků na facebookovém profilu skupiny Grupa Granica popisujících situaci hospitalizovaných migrantů.

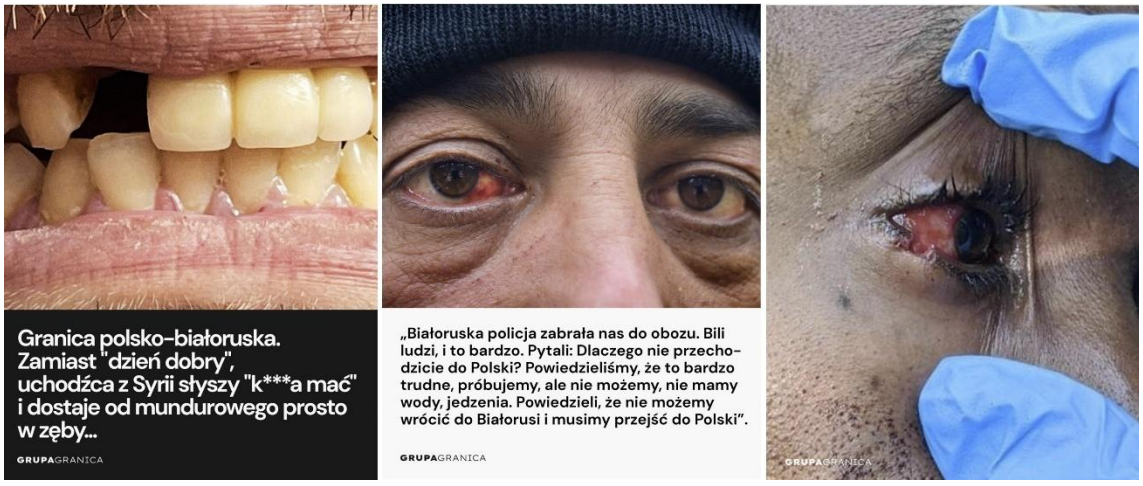

Obr. 99 Série příspěvků na profilu Facebook skupiny Grupa Granica popisující zranění utrpěná migranty při konfrontacích s pohraničními službami.

Obr. 100 Foto: Agata Kubis. Dne 9. března 2022 převzala v Miláně fotoreportérka „OKO.press" Agata Kubis první cenu Inge Feltrinelli v sekci „Porušená práva". Do finále se dostalo pět žen, které používají fotografii jako nástroj občanského angažmá a v centru jejich zájmu stojí lidská práva.

Obr. 101 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza".

7.9 Křesťanské symboly – společenství přes hranice

Vzhledem k tomu, že v převládajícím veřejném diskurzu jsou migranti z Blízkého východu nebo Afriky často prezentováni z pohledu „kulturní odlišnosti“ a náboženství, každý artefakt poukazující na společné hodnoty se stává obzvláště významným. Malá ikona, obrázek s podobiznou Panny Marie, modlitební knížka se stopami používání, křížek – tyto předměty se objevují na fotografiích i v příbězích, protože pomáhají překonávat stereotypy – ukazují, že tito lidé nejsou úplně cizí a mohou patřit do „naší“ komunity. V pozadí zaznívá výzva: pokud v křesťanské tradici zdůrazňujeme potřebu podporovat bližního, tím spíše bychom tyto lidi měli vnímat jako putující souvěrce.

Obr. 102 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Aren, 27 let, z Nigérie."Zeptal jsem se, jestli si mohu vyfotit růženec na jeho krku. Neměl s tím problém. Mluvili jsme také o tom, že Polsko je velmi náboženská země. Tolik lidí, kteří vyznávají milosrdenství, tolik křesťanů, zdálo by se, že stejných jako on. Arenovi bylo těžké pochopit, jak je možné, že jsou zde takto zacházeni svými bratry ve víře. Nedivím se. Mně je těžko už 10 měsíců."

Obr. 103 Foto: Antek Mantorski. Kryzový intervenční bod Katolického klubu inteligence.

Obr. 104 Ilustrace příspěvku na facebookovém profilu skupiny Grupa Granica. Nápis na fotografii: Červen na hranici. 333 lidí potřebujících podporu.

7.10 Strážci – obraz moci v záběru

Jsou to fotografie, které se v humanitárních zprávách objevují mimořádně často. Snímky ozbrojených strážců, policistů, vojáků nebo pohraniční stráže ilustrují téměř všechny zprávy publikované organizacemi poskytujícími pomoc a monitorujícími situaci na hranicích. Nejde pouze o dokumentaci přítomnosti státních složek – stávají se především vizuálním symbolem útlaku a ohrožení, kterému čelí lidé na útěku.

V těchto záběrech upoutávají pozornost detaily: těžké zbraně přehozené přes rameno, neprůstřelné vesty, kukly zakrývající tváře, noční vidění, vojenská terénní vozidla. Záběry s takovými prvky jsou silné, plné napětí – staví bezbrannost migrantů do kontrastu s chladným profesionalismem a výzbrojí bezpečnostních složek. Jedná se o kontrast, který má vyvolat otázky o míře použité síly a morálním rozměru uplatňovaných postupů.

Takto schematický a jednorozměrný způsob prezentace bezpečnostních složek však může vyvolávat kontroverze a démonizovat příslušníky, kteří jsou ve službě a plní rozkazy. V kontextu humanitární narace však mají jasně stanovenou roli: ukazovat nerovnost sil vůči státnímu aparátu donucení.

Pohraniční stráž na svých oficiálních internetových stránkách, v sekci určené pro média, rovněž zveřejňuje fotografie dokumentující činnost svých příslušníků na hranicích. Zajímavé je, že vizuální jazyk oficiálního narativu se jen málo liší od snímků publikovaných v materiálech humanitárních organizací

nebo médií. Lze zde najít podobnou sadu motivů: noční akce v husté mlze, dramatické osvětlení silnými reflektory, siluety příslušníků vynořující se z temnoty, speciální vybavení – noční vidění, zbraně, terénní vozidla, čtyřkolky.

Tyto fotografie vytvářejí atmosféru ohrožení a výjimečnosti situace a zároveň – stejně jako v humanitárních narativech – vyprávějí o hranicích jako místě intenzivního úsilí, mobilizace a neustálé bdělosti. Jediný rozdíl, který v oficiální galerii pohraniční stráže výrazně vyniká, se objevuje na záběrech, kde jsou přítomni migranti: tito jsou zde zobrazeni výhradně jako muži.

Obr. 105 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl.

Obr. 106 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Bělověžský prales, skupina devíti uprchlíků ze Sýrie, Afghánistánu, Libanonu a Egypta byla nalezena Nadací Ocalenie. Uprchlíci byli několik dní na území Polska, ale pohraniční stráž je donutila přejít do Běl oruska, 30. srpna 2021.

Obr. 107 Fotografie z tiskového oddělení Teritoriálních obranných sil.

Obr. 108 Fotografie z tiskového oddělení Teritoriálních obranných sil.

Obr. 109 Fotografie z tiskového oddělení Teritoriálních obranných sil s popiskem: "Nepřetržitě hlídkujeme na polsko-běloruské hranici, pro společnou bezpečnost zůstanou vojáci teritoriálních obranných sil na stanovištích tak dlouho, jak bude potřeba."

Série obrazů diskutovaných v této kapitole – od portrétu Mariam, přes fotografie dětí z Michałowa, po záběry práce dobrovolníků, snímky strážců a tiché hroby v Bohonikách – tvoří mnohoznačný záznam krize na polsko-běloruské hranici. Každý z těchto motivů přináší jiné významy: humanizaci migrantů, odhalování systémového útlaku, dokumentaci utrpení, kladení otázek o etice a o našich reakcích – tedy reakcích diváků.

Tyto fotografie nejsou pouze ilustracemi ke zprávám humanitárních organizací nebo novinovým článkům. Jsou to snímky usilující o zachycení událostí v kolektivní paměti. Archiv těchto obrazů bohužel zůstává stále otevřený.

8 Hlas fotografů: Perspektivy a zkušenosti

8.1 Profily fotografů

Tato kapitola dává prostor samotným fotografům, kteří se dělí o své zkušenosti z práce na hranicích. Jejich vyprávění a reflexe odhalují nejen zákulisí každodenní práce, ale především osobní dilemata, pochyby a etické otázky, které provázejí dokumentování hraničních situací.

Na tomto místě bych chtěla ještě jednou srdečně poděkovat svým respondentům: Agnieszce Sadowské-Mazurek, Karolu Grygorukovi a Jędrzejovi Nowickému za jejich čas a otevřenost při našich setkáních. Jsem nesmírně vděčná, že právě hlasy těchto tří dokumentaristů a reportérů – svědků bezprecedentních událostí v našich novodobých dějinách – mohou přiblížit realitu práce na hranici a ukázat ji z jejich perspektivy.

Kdo jsou moji respondenti?

Agnieszka Sadowska-Mazurek od začátku dokumentuje dění jako fotoreportérka regionální redakce „Gazety Wyborczej". Díky její dlouholeté práci v regionu má hluboké znalosti místního kontextu a umožňuje sledovat vývoj v delším časovém horizontu.

Karol Grygoruk je spoluzakladatelem skupiny Grupa Granica, fotografem angažovaným v advokačních aktivitách a pomoci migrantům. Jeho práce přesahuje samotné dokumentování – propojuje fotografii se sociálně-humanitární činností.

Jędrzej Nowicki, laureát mezinárodních soutěží humanitární fotografie, spolupracuje se zahraničními redakcemi. Realizuje dlouhodobé projekty, které – podobně jako u Karola Grygoruka – kladou důraz na důsledky krize a její lidský rozměr.

Spojení těchto t tří pohledů umožňuje zachytit jak rozdílné přístupy k práci, tak společné rysy: citlivost, odpovědnost a reflexivní vztah k roli fotografa v krizové situaci. Každá z těchto zkušeností přináší důležitý prvek do komplexního obrazu práce fotoreportéra na hranici.

Než představím obsah našich rozhovorů a témata, kterým jsme se věnovali, přiblížím jednotlivé profily svých respondentů.

Obr. 110 Foto: Adam Stępień/Agencja Wyborcza.pl. Otevření výstavy Agnieszky Sadowské-Mazurek.

Agnieszka Sadowska-Mazurek (nar. 1962) žije a pracuje již tři desetiletí v Bělostoku (Białystok), hlavním městě Podlasí. Mnoho let působila jako fotoreportérka v redakci deníku „Gazeta Wyborcza". v prosinci loňského roku odešla do důchodu, avšak ve své profesní činnosti pokračuje – nadále dokumentuje dění na pohraničí a oznámila další spolupráci se svou domovskou redakcí. Dokumentování humanitární krize na polsko-běloruské hranici pro ni nepředstavovalo završení kariéry, nýbrž osobní poslání.

Díky tomu, že se na hranici opakovaně vracela už od prvních dnů krize, dnes disponuje jedním z nejrozsáhlejších archivů událostí na hranicích. Právě z něj pocházejí ikonické fotografie, které se objevovaly na transparentech demonstrantů po celém Polsku protestujících proti politice push backů a nehumánním postupům státních orgánů.

Portrét Julie, uprchlice z Rwandy, která se po překročení hranice skrývala v Bělověžském pralese – přirovnávaný ke slavnému obrazu Vermeera Dívka s perlou – jí vynesl cenu Grand Press Photo a titul Fotoreportérka roku od Asociace fotoreportérů.

Její fotografie z pohraničí byly prezentovány na řadě výstav, které upozorňují na nezbytnost ochrany práv migrantů. Byly vystaveny například v Evropském parlamentu v rámci expozice „Push back jest nielegalny. Pomaganie jest legalne", která později putovala po Polsku. Výstava „Ujawnienie" (Odhalení), představující citlivou dokumentaci krize, byla uvedena v několika polských městech a od sr srpna je k vidění také ve Varšavě v galerii ZPAF. Agnieszka Holland, spoluautorka úvodního textu této výstavy, označila archiv Agnieszky Sadowské za jeden z hlavních vizuálních zdrojů při tvorbě filmu „Zielona granica" (Zelená hranice). v úvodním komentáři výstavy píše: „Dokumentaci toho, co se tam dělo (a bohužel stále děje), vděčíme především několika neohroženým fotografům a fotografkám. Nejvýznamnější, nejvytrvalejší a nejvíce zasloužilou o navrácení tváří, emocí, identit a osudů dehumanizované mase uprchlíků je Agnieszka Sadowska-Mazurek."

Obr. 111 Portrét Karola Grygoruka.

Karol Grygoruk (nar. 1985 v Białémstoku), druhý z mých respondentů, pochází rovněž z Bělostoku. Je dokumentarista a vizuální aktivista, absolvent Institutu aplikovaných společenských věd na Varšavské univerzitě, doktor Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě a přednášející na Fakultě žurnalistiky Varšavské univerzity. Ve své akademické práci se zaměřuje na otázky angažované fotografie, etiky a vlivu nových médií na vizuální kulturu.

Ve své dokumentární činnosti se soustředí především na témata lidských práv, migrace a situace marginalizovaných či vyloučených skupin. Spolupracoval s mnoha nevládními organizacemi – například Amnesty International, Minority Rights Group či Greenpeace. Je spoluzakladatelem dokumentárního kolektivu RATS Agency, který se specializuje na spolupráci s nevládními organizacemi a humanitární činnost.

Stejně jako Agnieszka Sadowska-Mazurek byl od prvních dnů krize přítomen na polsko-běloruských hranicích, kde nejen dokumentoval dění, ale také koordinoval pomoc. Je jedním z iniciátorů koalice Grupa Granica, spojující asociace, nadace, aktivisty a místní obyvatele Podlasí, kteří pomáhají migrantům – a právě Karol Grygoruk je autorem jejího názvu.

Společně s novinářkou a aktivistkou Annou Alboth realizuje od roku 2018 dlouhodobý projekt „Pogranicza / Borderlands" – mnohovrstevnatý příběh o zkušenostech uprchlíků, který se snaží nabídnout širší pohled na současný fenomén migrace a jeho různé důsledky v kontextu narůstající humanitární krize na hranicích EU.

Oba sledudují osudy uprchlíků usilujících o vstup do Evropy, pracují na všech hlavních migračních trasách a dokumentují život v oficiálních i neoficiálních táborech. Ve své práci Karol Grygoruk vědomě opouští klasické pojetí „rozhodujícího okamžiku". Jeho fotografie konfrontují diváka s každodenní realitou vyloučení a systémového násilí, často využívá černobílé široké záběry a statické portréty.

Obr. 112 Portrét Jędrzeje Nowického.

Jędrzej Nowicki (nar. 1995 v Poznani) – fotograf a dokumentarista – je laureátem dvou prestižních soutěží humanitární fotografie: Luis Valtueña Award a World Report Award. Porota ceny Luise Valtueñi ocenila jeho inovativní přístup ke zobrazení konfliktů a způsob budování fotografického příběhu. Sám umělec zdůrazňuje: „Cítím se osobně spjatý s hodnotami Luise Valtueñi a přístupem ceny k lidským právům."

Před rokem také získal cenu Nadace „Gazety Wyborczej" v kategorii Svoboda, solidarita a tolerance. Spolupracuje mimo jiné s „Gazetou Wyborczą", „Wall Street Journal", „Le Monde", „Die Zeit" a „Sunday Times Magazine".

8.2 Metodika rozhovorů

Naše rozhovory se konaly v červnu tohoto roku. Každý z nich trval od jedné a půl do tří hodin, což umožnilo vytvořit uvolněnou atmosféru, ve které se mohla diskutovaná témata rozvinout. Výchozím bodem rozhovorů byl dotazník, který fotografové obdrželi předem, aby si mohli odpovědi promyslet.

Rozhovory měly polostrukturovaný charakter: vycházely z předem připraveného souboru otázek, ale ponechávaly prostor pro doplňující a prohlubující otázky v závislosti na směru, kterým se rozhovor ubíral. Dotazník jsem rozdělila do šesti hlavních tematických bloků odpovídajících klíčovým tématům této práce.

První skupina otázek (1–5) se týkala profesní identity – ptala jsem se, jak fotografové sami definují svou roli, jak chápou hranice a souvislosti mezi jednotlivými funkcemi a co podle nich odlišuje humanitární fotografii.

Druhá část (6–8) se týkala motivace – ptala jsem se, proč se rozhodli pracovat na polsko-běloruské hranici a dokumentovat krizi, a do jaké míry se tato zkušenost lišila od předchozích etap jejich kariéry.

Otázky z třetí části (9–12) směřovaly ke každodenním aspektům práce v pohraniční zóně: obtížím, nebezpečím, strategiím, jak se vyrovnávat s omezeními zavedenými úřady, a spolupráci s aktivisty a humanitárními organizacemi.

Další blok (13–14) se týkal vztahů s protagonisty fotografií a etických aspektů interakce – ptala jsem se na proces získávání souhlasu s fotografováním v mezních situacích.

Pátá část (15–20) byla věnována etickým dilematům: situacím, kdy bylo z etických důvodů upuštěno od dokumentování nebo publikování fotografií, a také rozlišení mezi „přípustnou úpravou" a „manipulací" a způsobům, jak se vyrovnat s tlakem na pořizování „silných" snímků.

Poslední skupina otázek (21–24) se týkala narativních cílů – jaký příběh chtěli fotografové vyprávět, jak dbali na kontextualizaci fotografií a zda se obávali jejich využití k propagandistickým účelům.

Závěrečné otázky (25–30) se týkaly vnímání a reakcí na fotografie: zkušeností s kritikou, významu ocenění a publikací, ale i subjektivního hodnocení vlivu jejich práce na veřejné mínění a politická rozhodnutí. Neméně důležité byly úvahy o emocionální a psychologické zátěži dokumentování krize a o tom, jak ovlivnila jejich osobní a profesní volby.

Níže uvedené rozhovory jsou především setkáním se zkušenostmi lidí, kteří už léta pracují na hranici. Pozvala jsem je, protože tuto realitu znají zblízka – byli tam od prvních dnů krize, vraceli se tam mnohokrát, pozorovali a dokumentovali, co se děje. Jejich vyprávění nám umožňuje představit si, jak může vypadat každodenní práce, s jakými dilematy se potýkají a jak často je pro ně fotografie něčím víc než jen povoláním. Jejich vyprávění, které za chvíli ocituji, je pro mě nesmírně cenné – a s vděčností se k těmto setkáním vracím při práci na této kapitole.

8.3 Identita a přístup k profesi

Otázka: Cítíte se spíše dokumentaristou, reportérem, humanitárním fotografem nebo aktivistou? Jak definujete svou roli?

Agnieszka Sadowska-Mazurek sama sebe popisuje třemi slovy: „fotografka, fotoreportérka, dokumentaristka". Právě ona shromáždila nejbohatší archiv fotografických materiálů z krize na pohraničí. Když přemýšlí o tom, jak definuje svou roli, přiznává, že jí je blízká také perspektiva humanistické fotografie. „Když jste se mě zeptala na humanistickou fotografii, uvědomila jsem si, že se to u mě asi prolíná." Zdůrazňuje však, že při práci pro redakci působila jako reportérka, kde záleželo na čase a připravenosti materiálu k publikování: „[…] šlo prostě o to, rychle poslat materiál. Nebylo to pro mě, ale pro noviny."

Karol Grygoruk se označuje za „dokumentárního fotografa, aktivistu nebo vizuálního aktivistu". Přiznává, že mnoho let nechtěl tyto role spojovat, ale dnes otevřeně hovoří o tom, že vizuální aktivismus je formou jeho angažovanosti. „Léta jsem se velmi styděl za označení aktivista – ne kvůli samotnému slovu, protože pro mě je aktivista úžasné slovo, ale styděl jsem se tyto funkce propojovat. Například v biografii jsem vždy psal: fotograf, antropolog vizuality nebo dokumentární fotograf. Nyní píšu: dokumentární fotograf, aktivista nebo vizuální aktivista. Přijal jsem takovou taktiku, že vizuální aktivismus je pro mě cestou mého angažmá."

Jędrzej Nowicki definuje svou práci především jako žurnalistiku a dokumentarismus a zdůrazňuje, že často pracuje v jinémém rytmu než fotožurnalista: „Profesionální práce je žurnalistika – možná v trochu pomalejším tempu, na trochu delších příbězích."

Otázka: ***Myslíte si, že se tyto role spojují, a pokud ano, v jakém rozsahu? v jakých situacích by se neměly spojovat?***

Agnieszka Sadowska-Mazurek zdůrazňuje, že spojení rolí fotografa a aktivisty je možné. „Pokud má člověk vnitřně nastavené vysoké profesní standardy, podle mého názoru nedojde k rozporu mezi rolí, do které se dočasně vžije – aktivistickou nebo pomocnou – a tou profesní. To se opravdu dá oddělit." Pro ni samotnou bylo nejdůležitější zachovat hranice a uvědomovat si odpovědnost vůči redakci, pro kterou pracovala: „Vždy jsem měla v hlavě, že pracuji v novinách a někdo může zpochybnit mou pozici. V terénu je tedy třeba být opatrná – nejen kvůli sobě, ale i kvůli titulu, který zastupuji." Agnieszka přiznává, že v situacích bezprostřední nouze byl jejím prvním reflexem lidský přístup – teprve poté fotila. „Nejprve jsem šla do auta pro něco k pití. Měla jsem vodu, sušenky, hrušky. Fotila jsem až později. Nejdříve je třeba se zachovat prostě lidsky."

Karol Grygoruk je toho názoru, že role fotografa a aktivisty mohou jít „ruku v ruce". Během zásahů je často kombinoval, i když – jak zdůrazňuje – snažil se tyto dvě sféry z etických důvodů oddělovat. V krizových situacích bylo pro něj prioritou poskytnout pomoc – dát vodu, jídlo, postarat se o lidi – a teprve poté přišla žádost o fotografie. Zdůrazňuje, že v takových podmínkách je důležitější být „dobrým člověkem" než pouze „dobrým fotografem".

„Pro mě to může jít ruku v ruce. Léta jsem bojoval s identitární kulturou, ve které existoval gatekeepingkeeping: musíš být buď tím, nebo tím, nemůžeš kombinovat role. Nemůžeš být komerčním fotografem a zároveň se věnovat umění, dokumentarismu, aktivismu – to se nesmí. Dnes je mi to úplně jedno. Přestal jsem se starat o to, jak mě někdo vnímá, protože na tom nezáleží. Konečná otázka zní: jsem spokojený se svou prací a funguji eticky?"

Grygoruk dodává, že otázka etických hranic se vrací i v jeho hodinách na vysoké škole: „Říkám svým studentům, že hranice je tam, kde začnete cítit, že je všechno v pořádku. Pokud se cítíte naprosto sebejistě, znamená to, že něco není v pořádku. Dokud přemýšlíte, dokud máte pochybnosti, znamená to, že jste na správném místě."

Zdůrazňuje, že při zásazích často nejprve působil jako aktivista a teprve poté jako fotograf. „Narazili jsme na lidi, kteří neměli vodu, jídlo, byli ve velmi těžkém stavu. Bylo samozřejmé, že jsme jim nejprve dali jídlo, vodu a postarali se o ně. Teprve později jsem se zeptal, jestli můžu udělat fotografii. A tady se objevil ten etický prvek, protože pravidlo vzájemnosti předpokládá, že většina lidí v takové situaci neodmítne. Proto jsme se velmi často museli sami cenzurovat. Je to jako chodit po velmi tenkém etickém ledě."

Na závěr přidává reflexi, která přesahuje samotnou fotografii: „Jsem hluboce přesvědčen, že lidská práva nejsou dort, ze kterého si můžete ukrojit malý kousek, například svobodu tisku. Nefunguje to tak, že my, lidé s novinářskskými průkazy, budeme nyní bojovat za svobodu tisku, pokud nebudeme bojovat za všechna lidská práva."

Jędrzej Nowicki se domnívá, že spojení rolí fotografa a aktivisty je obtížné. Vzpomíná, že během práce na hranicích to byla jedna z jeho nejtěžších profesních výzev. „Myslím, že je to obtížné a někdy je snadné tyto hranice v hlavě smazat. Zdá se mi, že to nás pak může dostat do velmi obtížné situace. Pokud se konkrétně vracím k tomu, co se dělo na hranicích s Běloruskem, pak bylo rozlišování těchto sfér v mém profesním životě jednou z nejobtížnějších věcí. Myslím si, že to byla situace, kdy byly tyto

hranice nejvíce rozmazané, ale mám dojem, že jsme se po celou dobu drželi v rámci novinářské etiky." Zdůrazňuje, že se snažil zachovat odstup od aktivistických aktivit: „Vím, že byli lidé, kteří možná trochu více balancovali mezi těmito dvěma světy. Já jsem mezi ně nepatřil."

Stalo se mu však, že pomohl lidem, které potkal v terénu, což považuje za přirozenou reakci, nikoli aktivismus: „Stalo se nám, že jsme pomáhali lidem, které jsme potkali na hranicích, když jsme byli v doprovodu aktivistů i když jsme byli sami. Nepodíleli jsme se přímo na právní pomoci nebo přepravě uprchlíků, které jsme potkali v lese. Někdy jsme však tyto osoby kontaktovali s pomocnými organizacemi. Nepovažuji to za aktivistickou činnost. To se stává v novinářské práci s lidmi, kteří prožívají nějakou traumu. Je to čistě lidská pomoc. A zdá se mi, že pokud by to překročilo hranici novinářské etiky, znamenalo by to, že s novinářskou etikou něco není v pořádku."

Nowicki také přiznává, že při práci ho provázely emoce, které někdy ovlivňovaly jeho vnímání situace: „Stávalo se mi také, že jsem pohraniční stráž vnímal jako stranu sporu a emocionálně reagoval na věci, které nás tehdy bolely – jako novináře, jako lidi a jako občany. Možná jsem byl tehdy trochu mladší, ale myslím, že dnes bych se zachoval podobně."

Otázka: Čím se podle vás liší humanitární fotografie od dokumentární a reportážní?

Agnieszka Sadowska-Mazurek se domnívá, že humanitární fotografie se od dokumentární a reportážní fotografie liší větším zapojením osob a institucí poskytujících pomoc. „Myslím si, že humanitární fotografie je více zapojená do péče a humanitární pomoci, tedy je více nakloněná aktivistům a humanitárním organizacím."

Karol Grygoruk poukazuje na to, že hranice mezi humanitární, dokumentární a reportážní fotografií jsou dnes velmi plynulé. „Existují různé organizace, které se to snaží kodifikovat, dát tomu nějakou podobu, ale všechno je to tekuté. Zvlášť v dnešní době, kdy se fotografie vyvíjí tak neuvěřitelnou rychlostí. To, co bylo před pěti lety, je dnes opravdu zastaralé, a to, co bylo před deseti lety, bych mohl stejně dobře nazvat piktorialismem."

Zdůrazňuje také, že profesní praxe fotografa závisí na institucích, se kterými spolupracuje: „Dnes se pokusit uživit pouze dokumentární fotografií... Jistě jsou lidé, kterým se to daří, ale mluvíme o největších jménech, která trvale spolupracují s *New York Times* nebo s *Washington Post*. Jsou to lidé, kteří se rozhodli pro stálou spolupráci, která je do jisté míry omezuje. Plní konkrétní pokyny novin. Samozřejmě jsou rozdíly, ale nakonec je to také zákazník."

Při analýze rozdílu mezi reportážní a humanitární fotografií poznamenává, že mnoho obrazů v médiích je zaměřeno na vyvolání silných emocí a šokování, což má své důsledky: „Je zde zřejmý rozdíl v zobrazování. v okamžiku, kdy jsou však fotografie určeny k vyvolání silných emocí, je otázkou, zda se tyto fotografie lišíší. Existují noviny, které si nedovolí překročit určité hranice šoku. Na druhé straně jsou noviny, které jsou právě na šokování zaměřené. Podobně je tomu u nevládních organizací. Existují nevládní organizace, které zakazují fotografování dětí. Tam tedy platí opravdu velmi přísná pravidla."

Podle jeho názoru se dokumentární fotografie od reportážní fotografie liší především hloubkou sdělení. Jejím cílem je také vysvětlovat složité problémy a ukazovat, že „všechno spolu souvisí". Proto je styl jeho práce záměrně tichý a statický, bez honby za „rozhodujícím okamžikem". Grygoruk se záměrně vyhýbá prostředkům charakteristickým pro mediální narativ o „nahotě a momentálnosti krize" a místo toho vytváří obrazy, které umožňují hlubší reflexi. Všechny jeho fotografie z různých míst světa spojuje společná estetika – černobílé snímky. „Už dříve jsem to podvědomě navrhoval a vytvářel tyto fotografie velmi podobným způsobem. Tyto materiály jsou černobílé z určitého důvodu. Tato estetizace, tato konkrétní forma estetiky je tak promyšlená, aby se velmi silně spojily do jednoho celku. Aby mohly být

fotografie ze slunných Kanárských ostrovů vystaveny vedle fotografií ze zimní stezky v Bosně, z lesa v Podlasí nebo z centra Bruselu."

Podle něj může dokumentární fotografie v nejbližších letech zažít renesanci. v době umělé inteligence a „deepfakes" totiž roste potřeba spolehlivého dokladu o realitě: „Umělá inteligence paradoxně povede k renesanci dokumentární formy, protože fotografové a dokumentaristé se stanou not notáři reality. Myslím, že ještě pár let budeme prožívat informační krizi, ale dokumentární formy se znovu zrodí, prohloubené. Je to vidět už teď – například na Substacku. Lidé se vracejí k blogové formě, kde píší hloubkové analýzy. Chceme více konkrétních informací. Myslím, že jsme ten vůz rozjeli tak moc, že už v něm nelze jet. Je to už únavné."

Otázka: Připravovala jsi materiály s myšlenkou, že je využijí humanitární organizace a aktivistické skupiny?

Žádný z trojice fotografů nepracoval s myšlenkou na humanitární organizace nebo aktivistické skupiny. Všichni zdůrazňují, že jejich práce vznikala především z novinářské nebo dokumentární mise a případné využití jejich fotografií humanitárními organizacemi bylo až sekundární – přijímané však s pochopením a někdy i s aktivní podporou.

Agnieszka Sadowska-Mazurek nefotografovala s představou, že její fotografie budou použity humanitárními organizacemi. Postupem času však její fotografie začaly plnit i tuto roli. „Darovala jsem několik fotografií humanitární organizaci z Německa. Přivezli sem spoustu darů. A s mými fotografiemi se sbírka rozběhla jako bouře." Později však uvažovala o důsledcích takového využití svých děl: „Potom jsem přemýšlela, jestli chci, aby někdo sbíral peníze s využitím mých fotografií. Měla jsem z toho určitý rozpor."

Karol Grygoruk, i když se ztotožňuje s vizuálním aktivismem a svou práci vnímá jako druh veřejné služby, své materiály také původně nevytvářel s ohledem na potřeby nevládních organizací. Vědomě ale umožňuje jejich široké nekomerční využití: „Velmi často pracuji z grantů a různých dotací, které mi umožňují volnost v této práci. A já to chápu trochu jako veřejnou službu. Trochu jako veřejnoprávní televize, která je dotována společností." Proto ochotně zpřístupňuje své materiály pro vzdělávací a informační účely: „Vždy jsem říkal různým organizacím nebo portálům, které mají čistě vzdělávací nebo informační povahu, nikoliv komerční: poslouchejte, můžete to použít. Někdy mi za to někdo dal peníze, které jsem stejně vždy reinvestoval do dalších materiálů z hranice."

8.4 Motivace a práce v terénu

Otázka: Co vás vedlo k tomu, že jste se začal zabývat tématem krize na polsko-běloruské hranici?

Jędrzej Nowicki se začal zajímat o pohraniční oblasti ještě před vypuknutím uprchlické krize. V té době připravoval materiál o politických uprchlících a žadatelích o azyl z Běloruska, kteří po potlačení revoluce našli útočiště v Polsku. „U mě to nezačalo uprchlickou krizí, ale touto historií, která začala v létě roku 2020 během protestů v Bělorusku. Připravoval jsem tehdy materiál o politických uprchlících a žadatelích o azyl z Běloruska po potlačení revoluce. O ženách, které utekly do Polska. Potřeboval jsem fotografie z polsko-běloruského pohraničí, a tak jsem tam hledal vizuální příběhy o samotné hranici."

Karol Grygoruk se tématem uprchlíků zabýval ještě předtím, než začal pracovat na polsko-běloruském pohraničí. Klíčová byla spolupráce s Annou Alboth – novinářkou a aktivistkou. Po dokončení knihy o Thajsku, která znamenala jeho návrat k dokumentární fotografii a tématům lidských práv, hledal

novou inspiraci. Věděl, že Anna tehdy pomáhala uprchlíkům. „Ania Alboth tehdy spontánně zorganizovala v Berlíně sbírku spacích pytlů pro uprchlíky, bylo to v letech 2015–2016. Po několika letech jsem se s ní spojil a zeptal jsem se, jestli můžu přijet a něco udělat." z tohoto podnětu vzešla dlouhodobá spolupráce. Společně začali pracovat na různých evropských hranicích na projektu „Borderlands/Pogranicza" – dlouhodobém příběhu o zkušenostech uprchlíků doplněném analýzou systémových migračních politik.

Situace **Agnnieszky Sadowské-Mazurek** byla odlišná. Byla stálou fotoreportérkou deníku Gazeta Wyborcza v Białystoku, což znamenalo nejen geografickou blízkost hranic, ale i stabilní zázemí. Noviny měly od počátku „prolidský, humanistický postoj" a šéf jí dal volnou ruku: „Měla jsem pohodlí, protože mi šéf jasně řekl, že můžu jezdit na hranice, jak často chci, bez ohledu na náklady."

Otázka: Jaké byly vaše první kontakty s tímto tématem?

Agnieszka Sadowska-Mazurek měla už od prvních týdnů pocit, že je svědkem něčeho výjimečného. „Byla jsem ohromena, vlastně jsem ohromena dodnes, protože zde působí několik dalších fotografů. Tohle téma je však vůbec nezajímalo. Jako by nechápali, že se tu odehrává historie. Že se děje něco opravdu důležitého. Já to nějak cítila a chápala od začátku." zpětně ji stále překvapuje, že ostatní místní fotografové se tomuto tématu nevěnovali se stejným nasazením. Zdůrazňuje, že zpočátku přesně nevěděla, jaká bude její role, postupně ale pochopila význam své práce jako svědectví o dění na hranici.

Jędrzej Nowicki vzpomíná, že jeho první zkušenosti s touto situací nastaly v době, kdy média o tématu prakticky neinformovala: „Když došlo k prvním překročením hranice, média o tom v podstatě vůbec nemluvila. Byly to tehdy ojedinělé případy, ale pamatuji si, že už v té době byla pohraniční stráž v pohotovosti a přístup k hranici byl obtížný. Krátce nato začali natahovat ostnatý drát." v září 2021 se spolu s Karolem Grygorukem ocitl v Usnarzu. „Tehdy jsme cestovali po Podlasí a dozvěděli jsme se od místních obyvatel o této skupině. To byl tedy skutečný začátek." Na podzim se situace vyhrotila a pozornost médií – jak polských, tak zahraničních – rostla den ode dne. „Později, na podzim, se to vyostřilo do velkého rozsahu a začala se o to zajímat polská i zahraniční média. Trvalo to několik měsíců."." Jeho intenzivní přítomnost v pohraničí následně přerušila válka na Ukrajině.

Otázka: Liší se pro vás toto téma od ostatních, kterým jste se zabýval/a?

Jędrzej Nowicki přiznává, že toto téma bylo pro něj mimořádně obtížné a osobní. Ačkoli se již dříve věnoval obdobným tématům – fotografoval uprchlíky v Srbsku, Čečence na polsko-běloruské hranici či vnitřně vysídlené osoby na Ukrajině – situace v Polsku byla odlišná. „Týkalo se to naší společnosti, našich státních úředníků. Slyšet vlastní jazyk v kontextu útlaku bylo mnohem bolestivější." Vzpomíná, že při kontaktu se strážci v Polsku se cítil jistěji, protože byl „doma". Atmosféra – roční období a krajina Bělověžského pralesa – však vytvářela „temnou náladu", která na něj silně působila. „Na toto období vzpomínám jako na velmi těžké. Emočně to pro mě byla náročnější zkušenost než ty předchozí."

Karol Grygoruk vnímá svou práci na polsko-běloruské hranici jako součást většího, dlouhodobého příběhu. Uprchlická krize je jednou z kapitol jeho projektu „Borderlands-Pogranicza", na němž pracuje již několik let. Již dříve se zabýval tématy lidských práv – například spolupracoval s festivalem Prawa Człowieka w Filmie (Lidská práva ve filmu) nebo se zapojil do prvních aktivit s Annou Alboth. Pro něj je situace na polsko-běloruské hranici další kapitolou širšího příběhu o autoritářství ve východní Evropě a systémovém násilí, které politici využívají.

Agnieszka Sadowska-Mazurek odpovídá bez váhání: „Rozhodně ano." Toto téma se od všeho, čím se dosud zabývala,, zásadně lišilo. Ve své běžné práci se věnovala místním tématům a události celostátního nebo mezinárodního významu pokrývala jen výjimečně. Měla pocit, že se podílí na něčem výjimečném a přelomovém.

Otázka: Jak vypadala vaše každodenní práce? Co bylo nejtěžší (fyzicky, psychicky, organizačně)?

Karol Grygoruk vypráví, že ačkoli ho v mnoha situacích chránila novinářská průkazka, i on se setkával s absurdními zákazy vstupu do uzavřené zóny. „To je pro mě dodnes paradox. Novináři, kteří riskují život ve válce, pracují v mnohem těžších podmínkách, a my jsme se v Polsku nechali omezit zákazy, za jejichž porušení hrozily směšně nízké pokuty. Stejně jako stojíme na přechodu na červenou, i když na silnici není žádné auto, tehdy jsme také dodržovali tato nesmyslná omezení jen proto, že nám to někdo zakázal."

Agnieszka Sadowska-Mazurek přiznává, že její práce na hranicích byla nejen naplňující, ale zároveň i velmi vyčerpávající. Mluví o neustálé pohotovosti a o tom, že mnoho lidí zapojených do pomoci začalo trpět psychickými problémy. „Lidé, kteří pomáhali, byli nesmírně vyčerpaní," říká – což bylo důsledkem permanentního stresu, života v napětí a vědomí, že pomoc lidem na útěku je považována za nelegální. Vzpomíná, že pomoc bylo třeba organizovat tajně, často v noci, za cenu ztráty běžného životního rytmu. Ve srovnání s jinými zeměmi podotýká, že v Polsku byla situace zatížena specifickou zátěží – „u nás se stále jedná o činnost v utajení," říká a dodává, že právě nedostatek transparentnosti a normalizace této reality způsobil, že mnoho lidí pomáhajících na hranicích se ocitlo na pokraji svých sil.

Otázka: Zažil/a jste nebezpečnou situaci?

Jędrzej Nowicki se nikdy nedostal do situace, kterou by považoval za nebezpečnou. Zároveň však poznamenává, že ne všichni měli tolik štěstí. „Vím, že Maciek Nabrdalik a Maciek Moskwa byli zadrženi. Vím, že s nimi tehdy armáda zacházela velmi špatně."

Karol Grygoruk se rovněž necítil ohrožen. Jak sám přiznává, určitý vliv na to měla jeho fyzická kondice a předchozí pracovní zkušenosti: „Mám takovou zvláštní životní zkušenost – pět let jsem pracoval jako vyhazovač v klubech. Velmi často jsou vyhazovači buď sportovci, nebo lidé z uniformovaných složek, kteří si tím přivydělávají. Takže s nimi umím jednat. Vždycky se mi nějak podařilo situaci uklidnit."

Agnieszka Sadowska-Mazurek vzpomíná na zásah, který jí obzvlášť utkvěl v paměti. Dostala informaci o skupině migrantů v lese a pozdě večer tam jela sama. „Bylo asi 22 hodin. Byla noc, novoluní – prostě absolutní tma. Zastavila jsem auto na místě označeném špendlíkovou značkou a vypnula motor. Ke skupině vedlo asi padesát metrů do lesa." Právě tehdy zažila strach: „Nikdo tam nebyl. Byla jsem vyděšená. Říkala jsem si: do lesa nemůžu jít. Byla tma, popadané stromy, překážky… Věděla jsem, že to není rozumné. Rozhodla jsem se počkat na někoho z aktivistů. Čekala jsem, čekala… a nikdo nepřicházel." Nakonec odjela k nejbližším osvětleným budovovám a odtud kontaktovala dobrovolníky.

Otázka: Jak jste se vypořádali s omezeními uloženými úřady (výjimečný stav, přítomnost pohraniční stráže)?

Všichni tři moji respondenti shodně zdůraznili, že uzavřená zóna u hranic představovala pro média značnou překážku. Jędrzej Nowicki poukázal na to, že šlo o legislativní opatření, se kterým se dosud nesetkal – dokonce ani při reportážích z jiných migračních krizí. „Byla to pro nás nová zkušenost.

Pro mnoho novinářů ze zavedených demokracií bylo šokující, že nemohou vstoupit do oblasti a informovat o situaci."

Karol Grygoruk vyprávěl, že zpočátku se snažili dodržovat stanovená pravidla, ale postupem času tato omezení považoval za absurdní. „Pokuta ve výši pěti set zlotých byla malá cena za to, co se tam dělo. Nikdy jsem ji ale nezaplatil – vždycky se mi podařilo nějak se z toho vyvléct."

Agnieszka Sadowska-Mazurek přiznává, že zavedení výjimečného stavu v praxi odřízlo média od mnoha míst. i když pracovala pro velkou redakci a měla organizační podporu, bezpečnostní složky se ji často pokoušely zadržet nebo jí přikazovaly oblast opustit.

Otázka: Jaké jsou vaše zkušenosti se spoluprací s aktivisty a humanitárními organizacemi – ovlivnila tato spolupráce vaši práci?

Jędrzej Nowicki přiznává, že na začátku krize byla spolupráce s humanitárními organizacemi velmi úzká a přirozená. „Na samém začátku byla Nadace Ocalenie a další organizace více otevřené médiím. Často jsme jezdili na zásahy společně s aktivisty, když dostali informace o poloze lidí, kteří potřebovali pomoc." Postupem času se ale tato spolupráce začala komplikovat: „Objevila se určitá nechuť k médiím. Myslím, že to bylo způsobeno tím, že někteří novináři zneužívali důvěru a k situaci přistupovali povrchně nebo necitlivě. Někdy docházelo k nepochopení naší role."

Karol Grygoruk se na tuto otázku dívá z jiného úhlu: „Tvrzení, že organizace omezovaly přístup médií, je pohledem médií. Z pohledu aktivistů 'les je tady'. Fyzický zákaz vstupu nikdy nebyl." Vysvětluje, že napětí nevznikalo z omezení přístupu, ale proto, že média opakovaně zklamala důvěru aktivistů: „Přijížděly celé týmy na pár dní, protože tak funguje svět médií. Očekávali hotové příběhy, připravené uprchlíky k rozhovorům, protože museli rychle dodat materiál. Ale tady jsou lidé v absolutním ohrožení, kde služby doslova loví tyto lidi jako zvěř v lese. Není to Lesbos v roce 2015, kde na pláži stáli uprchlíci ve frontách."

Zmiňuje i absurdní situace, kdy novináři požadovali od aktivistů uprchlíky ke zpovídání: „Vy jste tady aktivisté, dejte mi uprchlíkaka" – a nechápali, že tito lidé potřebují nejdříve pomoc, ne kameru namířenou na obličej. „Mediální pozornost není vždy v jejich zájmu, může být dokonce traumatizující."

Karol zdůrazňuje, že díky dlouhodobé spolupráci s aktivisty si získal jejich důvěru: „Lidé mi věří, protože jsme spolu prožili těžké chvíle. Vědí, že neporuším žádná pravidla."

Agnieszka Sadowska-Mazurek neskrývá citlivost k tomu, jak pracují ostatní fotografové. Vzpomíná na situace, kdy se na hranicích objevili zahraniční reportéři, kteří se podle jejích slov „chovali jako hyeny" — fotili bez souhlasu. To ji pobuřovalo, protože, jak zdůrazňuje, „lidskost a potřeby těch lidí jsou v tu chvíli důležitější než fotografie."

Co se týče vztahů s aktivisty, zpočátku s nimi neměla úzký kontakt: „Na začátku jsem pracovala sama, nebyla jsem v úzké spolupráci. Postupně jsme se však poznali." Poznamenává, že aktivisté měli obvykle jako první kontakt s migranty a rozhodovali, kdy je možné fotografovat: „Pokud řekli ne, museli jsme to respektovat." Přítomnost fotografa však byla často zásadní, zejména když bylo nutné dokumentovat tzv. pushbacky: „Pomáhalo jim to uvěřitelnit situaci a ukázat světu, co se děje."

S postupem času se podle Agnieszky spolupráce proměňovala: ve skupině Granica se začaly objevovat radikálnější postoje a požadavky, které nebyly vždy v souladu s novinářskou praxí. „Začaly se objevovat požadavky na autorizaci novinářských materiálů, chtěli mít právo rozhodovat o tom, co zveřejníme. S tím jsem měla problém, protože pracuji podle jiných pravidel."

8.5 Vztahy s protagonisty a etické otázky

Otázka: Žádáte o souhlas s pořizováním fotografií v mezních situacích? Jak tento proces vypadá?

Jędrzej Nowicki zdůrazňuje, že otázka souhlasu byla jedním z nejdůležitějších a nejsložitějších aspektů práce na hranicích. Na začátku krize úzce spolupracoval s humanitárními organizacemi, jako je Fundacja Ocalenie, a platilo jasné pravidlo: „Pokud najdeme osoby v lese a není přítomna pohraniční stráž, tedy setrvávají v šedé zóně, nezveřejňujeme jejich rozpoznatelné tváře."

Postupem času se pravidla zpřísnila – i když byly osoby na fotografiích vidět, snažili se, aby jejich obličej nebyl rozpoznatelný. Pokud na místě byla pohraniční stráž, byli tito lidé již identifikováni státními orgány a byli zařazeni do databází. v těchto případech Jędrzej žádat o souhlas přímo pohraničníky, i když ne písemně: „Někdy postačí gesta, nebo když vidíme, že je někdo v pohodě s focením, považuji to za určitý druh nevyřčeného souhlasu."

Zároveň upozorňuje na složité etické otázky: „Je otázka, zda jsou lidé v tak zoufalé situaci vůbec schopni dát informovaný souhlas s publikací své podoby." Přesto, pokud dospělí jasně souhlasili, považoval to za dostatečné. Tam, kde někdo odmítl – například chlapec zakrývající si tvář – byla jeho podobizna chráněna: „Fotografie byla zveřejněna tak, aby jeho identita nebyla rozpoznatelná." Mnoho snímků vznikalo spontánně a proces získávání souhlasu byl založený na intuici a citlivém vnímání situace. „Neexistexistují přesná psaná pravidla. Vždy se snažíme dělat svou práci dobře a citlivě."

Agnieszka Sadowska-Mazurek vzpomíná, že v redakci Gazety Wyborczej probíhala debata o nutnosti získávat písemný souhlas s publikací fotografií. v praxi se však ukázalo, že to není možné: „Jak si představit, že mi někdo v lese podepíše papír?" Proto uplatňovala zásadu implicitního souhlasu: přistoupila s novinářským průkazem, pronesla „press, press" a pokud byl souhlasný postoj, fotografovala. Pokud někdo nesouhlasil, fotoaparát odložila. Časem si uvědomovala, že lidé v tak extrémních situacích nemusí být schopni aktivně protestovat: „Mají pocit, že souhlasit musí, že bude lepší, když nebudou protestovat." Proto začala více spoléhat na vnímání situace a reakcí fotografovaných než na formální podpis.

Na začátku krize organizace jako Grupa Granica a Fundacja Ocalenie žádaly, aby nebyly zveřejňovány tváře migrantů. Zpočátku používala pixelizaci, ale později ji odmítla, protože je běžně spojena se zakrýváním tváří obviněných. Raději proto publikovala fotografie, kde byly osoby například v dálce, rozostřené či jinak nerozpoznatelné.

Karol Grygoruk přistupuje k otázce souhlasu velmi uvědoměle. Vždy si byl vědom „násilnosti fotografie" – nerovného vztahu, ve kterém má fotograf převahu a privilegium, což je zvlášť patrné při práci s lidmi v migrační krizi:

„Máme absolutní kontrolu a převahu," říká a dodává, že novinářský průkaz mu ve většině situací zajišťuje bezpečí, což jen pro prohlubuje asymetrii tohoto vztahu. Proto velmi často uplatňuje autocenzuru a nikdy nefotí bez souhlasu. Během zásahu nejprve pomáhá lidem, a teprve až se situace uklidní, začíná fotit. První snímky bývají anonymní – například záběry nohou či siluet – a portréty pořizuje až tehdy, když se lidé sami cítí komfortně a explicitně souhlasí.

Karol si je vědom, že ve stresu a traumatu není souhlas nikdy zcela svobodný a vědomý, a proto často upustí od focení, pokud někdo projevuje strach či nejistotu. Zdůrazňuje, že i kdyby byl snímek s odhalenou tváří výraznější, „nestojí to za to". Uvádí příklad, kdy příběh Mercy z Kamerunu, která vyprávěla o násilí, nebyl doprovozen její rozpoznatelnou podobiznou – fotografie ukazovala hrdinku jen zezadu, s dcerou v náručí.

Otázka: Jak budujete vztahy s lidmi, které fotografujete? Zůstáváte s nimi v kontaktu i po pořízení fotografií?

Setkání **Jędrzeje Nowického** s uprchlíky na polsko-běloruské hranici byla velmi krátká, často probíhala v dynamických a náročných situacích. Proto s lidmi, které fotografoval, nenavazoval hlubší vztahy ani s nimi nezůstal v kontaktu. Zdůrazňuje, že v jiných projektech – za klidnějších okolností – se stává, že s protagonisty vztah udržuje.

Agnieszka Sadowska- Mazurek rovněž neudržovala kontakty s lidmi, které fotografovala na hranicích. Uvádí, že právníci ze skupiny Granica a kolektivu Szpila před přechováváním kontaktních údajů výslovně varovali, protože by to v budoucnu mohlo znamenat riziko – jak pro samotné uprchlíky, tak pro osoby, které tyto situace dokumentují.

Karol Grygoruk přiznává, že měl „obrovské štěstí", protože s udržováním kontaktů s uprchlíky mu pomáhala Anna Alboth. Sám konstatuje, že při intenzitě své práce by to sám „nezvládl".

Otázka: Vyskytly se situace, které jste z etických důvodů nedokumentovali? Jaké to byly hranice?

Všichni tři – **Agnieszka Sadowska-Mazurek**, Karol Grygoruk a Jędrzej Nowicki – zdůrazňují, že při práci na hranici se nelze vyhnout etickým otázkám. Hranice, které si stanovovali, nebyly dány žádnými předpisy, často vznikaly v okamžicích, kdy bylo v sázce bezpečí, intimita a důstojnost druhých lidí.

Jędrzej Nowicki přiznává, že v extrémně intimních a emočně vypjatých chvílích fotoaparát odkládal, například když někdo plakal a zvuk závěrky by rušil či narušoval soukromí. Prioritou pro něj vždy byla bezpečnost osob skrývajících se v lese:

„Pamatuji si, že při jedné z prvních intervencí byly dlouhé hodiny, kdy jsem vůbec nefotografoval, protože jsme se schovávali před pohraniční stráží. Později nastala úplná tma a museli jsme fungovat potichu a bez světla. Z úcty k bezpečnosti těchto lidí jsme tedy nefotografovali, abychom je neohrozili žádnými zvuky."

Agnieszka Sadowska-Mazurek říká, že byly chvíle, kdy vědomě odložila fotoaparát, protože si byla vědoma, že by její přítomnost mohla potenciálně situaci zhoršit. Fotit přestala zejména tehdy, když v terénu bylo příliš mnoho médií a situace se stávala chaotickou, nebo v mimořádně vypjatých momentech, kdy bylo nutné v první řadě pomoci. Za jednu z nejdojemnějších situací považuje intervenci u ženy v lese trpící halucinacemi, zmatenou a vyděšenou: „Musela jsem se postarat o ten moment podpory, přemýšlet, jak jí pomoci. To, že jsem byla člověkem v první řadě a fotografkou až ve druhé, považuji za své morální rozhodnutí."

Sama přiznává, že tuto hranici potřebuje a nepřekročí ji, i kdyby ji někdo považoval za neprofesionální: „Mám svou hranici, za kterou nepřekročím. Protože by se mi pak žilo těžko."

Karol Grygoruk otevřeně říká, že v mezních, krizových situacích se řídí jednou zásadní otázkou, která slouží jako jeho vnitřní kompas: „Chci být především dobrým člověkem, nebo dobrým fotografem?" Tato otázka je pro něj zásadní – jeho volba je jasná.

Otázka: Stalo se vám někdy, že jste nezveřejnili fotografii, i když jste ji považovali za důležitou? Pokud ano, proč?

Agnieszka Sadowska-Mazurek nefotografovala osoby skrývající se v lese, pokud nebylo možné je zachytit tak, aby nebyly rozpoznatelné. Jednou z výjimek byla situace s Julií, mladou ženou nalezenou v lese v červenci 2022. Agnieszka jí tehdy pořídila jen několik fotografií, ale na žádost humanitární organizace odložila jejich zveřejnění o měsíc – dokud se nevyjasnila její právní situace. „Teprve tehdy jsem mohla tuto fotografii použít," říká. Došlo také k situacím, které vyžadovaly zvláštní

opatrnost. Vzpomíná na příběh jiné ženy, která byla přetažena přes plot a potratila. Na fotografii drží papír s žádostí o azyl v Polsku. Agnieszka dnes tuto fotografii používá výhradně „na čestné slovo", protože ví, že tato osoba je již ve Francii a nepožádala o azyl v Polsku. Vědomí, že zveřejnění takové fotografie se jménem by mohlo mít reálné důsledky – například deportaci – vede Agnieszku k tomu, že vždy pečlivě zvažuje každý snímek a možné důsledky jeho zveřejnění.

Karol Grygoruk také přiznává, že byly situace, kdy materiál zveřejnil až po čase – až se ujistil, že daná rodina je již v bezpečí.

Jędrzej Nowicki nezveřejňuje snímky, které podle jeho názoru jsou příliš drastické, i když neodhalují totožnost protagonistů. „Viděl jsem mnoho fotografií z Ukrajiny – velmi brutálních, mrtvol roztrhaných psy, drastických záběrů –, které by podle mého názoru nikdy neměly být zveřejněny. Říkají nám málo,, málo přidávají k tomu, co už víme. Takové fotografie nezveřejňuji."

Otázka: Myslíte si, že fotografovaná osoba by měla mít vliv na to, jak bude zobrazena?

Všichni tři – Jędrzej Nowicki, Karol Grygoruk a Agnieszka Sadowska-Mazurek – zdůrazňují, že dobro, bezpečnost a důstojnost fotografovaných osob jsou nadřazené a samotný vliv fotografované osoby na to, jak bude zobrazena, je složitá záležitost.

Jędrzej Nowicki říká přímo, že hodně záleží na situaci. V případě portrétů nebo klidných focení se vždy snaží zajistit, aby se osoba cítila pohodlně, umožňuje opravit make-up nebo účes, vybrat oblečení – cokoli, co dané osobě pomůže cítit se lépe. V dynamických situacích, kdy jsou lidé pod velkým stresem nebo čerstvě po traumatických událostech, však málokdy myslí na to, jak vypadají. v takových případech je pro něj prioritou vyprávět příběh – vždy však s respektem k důstojnosti dané osoby, bez obrazů, které by ji mohly ponížit nebo urazit. „Dělám vše pro to, aby se osoba, kterou fotografuji, cítila pohodlně... ale jsou situace, kdy jsou lidé v obrovských emocích a tehdy nemyslí na to, jak vypadají na fotkách. Pro mě je pak nejdůležitější vyprávět příběh – samozřejmě způsobem, který danou osobu neuráží."

Agnieszka Sadowska-Mazurek zdůrazňuje, že se vědomě vyhýbá zveřejňování fotografií, které by mohly příliš odhalovat nebo ponižovat protagonisty jejích fotografií. Dlouho také zápasila s rozhodnutím, zda zveřejnit fotografii mrtvého člověka. Fotografie ležela v archivu asi rok, než se rozhodla ji ukázat, aby posílila sdělení o tragédii, a ne šokovala brutalitou. „Možná existují fotografie fotografie, které jsou příliš odhalující, zachycují nějaký ponižující lidský moment – snažím se je prostě nepoužívat. [...] Dlouho jsem váhala, zda použít fotografii mrtvého těla. Nakonec jsem usoudila, že pokud ji ukážu z dálky, bez brutálních detailů, posílí to sdělení a zároveň to nebude zneužití."

Otázka: Jak definujete hranici mezi „přípustnou úpravou" a „manipulací"?

Pro **Jędrzeje Nowického** je zásadní zachování pravdivosti situace a respekt k protagonistům fotografií. Postprodukci omezuje na absolutní minimum – desaturaci a ořez. Nikdy nezasahuje do obsahu obrazu způsobem, který by změnil jeho význam nebo děj. „Dohodněme se, že to, co děláme, je desaturace a ořez. Myslím, že každý, kdo se podívá na moje fotografie, vidí, že část z nich jsou pózy – a vždy je to uvedeno v popisku. To je jediná situace, kdy připouštím zásah do dané reality." Zdůrazňuje, že jeho fotografie musí tvořit souvislý příběh a odpovídat faktům uvedeným v popiscích. Pokud daná fotografie nesplňuje toto kritérium, zůstává v archivu. Přijatelnou úpravou je pro něj technické přizpůsobení fotografie, které nemění podstatu zobrazené situace. Manipulace začíná tam, kde jakákoli úprava vede diváka v omyl nebo fotografovaným osobám bere jejich důstojnost a pravdivost jejich příběhu.

Karol Grygoruk otevřeně říká, že každý obraz do určité míry manipuluje – samotné oříznutí, výběr okamžiku nebo způsob publikace jsou již zásahy do reality. Proto je jeho cílem vědomé a odpovědné používání tohoto nástroje. Jako příklad manipulace, které je třeba se vyvarovat, uvádí fotografii Kevina Cartera: „Pokud oříznete fotografii tak, že vynecháte klíčový kontext – například stovky lidí pomáhajících v pozadí – můžete vytvořit zcela falešný obraz, i když je technicky pravdivý." Aby toto riziko minimalizoval, Karol má pod kontrolou celý proces prezentace svých materiálů – fotografie jsou obvykle publikovány společně s textem, který upřesňuje kontext a záměr.

8.6 Narace a kontrola

Otázka: Jak zajišťujete správnou kontextualizaci svých fotografií, abyste zabránili jejich dekontextualizaci nebo nesprávné interpretaci?

Jędrzej Nowicki zdůrazňuje, že kontext je pro něj prvořadý a snaží se ho sledovat v každé fázi práce. Před publikací – pokud to podmínky dovolí – spolupracuje s fotoeditory na rozvržení celého materiálu tak, aby fotografie tvořily souvislý příběh. To není vždy možné, protože časové omezení a způsob práce redakce se mohou lišit, ale jakmile je to možné, dohlíží na tento proces. Záleží mu na tom, aby vyprávění bylo soudržné a sdělení jednoznačné. Velkou pozornost věnuje popiskům pod fotografiemi – musí odpovídat skutečnosti a jasně popisovat to, co divák na snímku vidí. v případě pózovaných portrétů tuto skutečnost v popisku jasně uvádí, aby nikdo neměl pochyby o charakteru fotografie.

Karol Grygoruk zdůrazňuje, že jeho fotografie téměř vždy fungují v rámci širokých, hloubkových příběhů, které vytváří společně s novinářkou Aniou Alboth. Taková forma práce mu umožňuje plnou kontrolu nad kontextem a záměrem sdělení. Nejde o jednotlivé snímky vytržené z kontextu, ale o „široké příběhy, které ilustrují konkrétní, velmi dlouhé a velmi hluboké články", jež provázejí diváka složitostí tématu. Sám to nazývá „jinou hrou" ve srovnání s rychlou reportážní fotografií, kde je jeden snímek použit odděleně od širšího kontextu.

V rozhovoru přiznává, že o svém projektu „Borderlands-Pogranicza" stále více uvažuje v kategoriích vzdělávání. Místo toho, aby se vydal „snadnou cestou" – s emotivními fotografiemi dětí nebo žen v krizi, které okamžitěě vyvolávají soucit – snaží se vyprávět příběhy způsobem, který nešokuje, ale umožňuje porozumět. „V poslední době jsem o tom začal hodně mluvit s mnoha lidmi. […] Tou high road je právě něco, co mi připadá jako velmi silně vzdělávací, také zaměřené na to, aby to nešokovalo, přímo statisticko-sociologický příběh, ve kterém vyprávíme, vysvětlujeme a vzděláváme."

Agnieszka Sadowska-Mazurek zdůrazňuje, že pro ni má klíčový význam vlastní svědectví a přítomnost na místech, o kterých její fotografie vyprávějí. Neomezuje se pouze na samotný obraz – vždy se snaží vyprávět příběhy na základě toho, co sama viděla, zažila a jak tomu v daném okamžiku rozuměla. Záleží jí na tom, aby divák věděl, že nejde o zprávy z druhé ruky ani o materiály vytvořené bez vazby na realitu, ale o výsledek osobního zapojení a přímého kontaktu s událostmi. Jak sama říká: „Neznám celou pravdu, ale vím, co jsem viděla, co jsem zažila, jak jsem to vnímala. Můžu o tom vyprávět někomu, kdo neví, jak to tam bylo."

Otázka: Obáváte se, že fotografie mohou být použity k propagandistickým účelům nebo v rozporu s vaším záměrem? Myslíte si, že takové riziko existuje?

Jędrzej Nowicki spolupracuje s redakcemi, které rozumějí jeho stylu a respektují jeho způsob práce – dobře vědí, že jeho fotografie jsou často tiché, statické, bez senzační expresivity. i díky tomu, jak sám přiznává, „nezaznamenal jsem situaci, kdy by mé fotografie byly použity v rozporu s mým záměrem".

Karol Grygoruk připouští, že teoreticky vždy existuje riziko, že fotografie bude vytržena z kontextu a použita v rozporu s úmyslem autora. U něj je však toto riziko minimalizováno vědomě vybudovaným stylem a způsobem práce. Jeho fotografie – černobílé, tiché, spíše ilustrativní než reportážní – nejsou pro bulvární tisk atraktivní. „Myslím si, že to nejsou fotografie, které bulvární tisk rád používá." Zdůrazňuje také, že si za léta vybudoval důvěru u redakcí, se kterými spolupracuje. Nemusí „vynucovat" kontrolu nad publikací svých fotografií, protože vztahy s fotoeditory a vydavateli stojí na vzájemném respektu a porozumění záměrům. Jak sám říká: „Po letech se nám podařilo vybudovat s různými místy možnost udržet si plnou kontrolu. A nejde ani tak o to, že bych musel tuto kontrolu vynucovat, ale že máme tak skvělou důvěru... že nikdo fotografie nepoužije v rozporu s našimi záměry."

Agnieszka Sadowska-Mazurek vzpomíná, že jedna z humanitárních organizací, které kdysi poskytla fotografie pro sbírku na pomoc migrantům, se jí po několika letech opět ozvala s žádostí o poskytnutí souborů pro velkoformátový tisk: „Bylo to v roce 2021. Ale nedávno mě také požádali o fotografii na plakát. Chtějí vytisknout velký banner." Sadowska ale zdůrazňuje, že v takových situacích přistupuje k předání originálních souborů obezřetně: „Byla jsem proti tomu, abych jim soubor dala, protože pak ztrácíte kontrolu. Dohodli jsme se tedy, že pokud budou chtít, necháme ten tisk vyrobit ve Varšavě."

8.7 Vliv a dopad

Otázka: Jaké byly reakce na vaše fotografie – v médiích, ve vašem okolí, mezi přáteli?

Jędrzej Nowicki vzpomíná, že reakce na jeho práci byly velmi rozmanité a často je provázely obtížné otázky a obvinění, které – jak přiznává – musel sám v sobě zpracovávat. Stávalo se, že byl obviňován z budování kariéry na cizím utrpení, z profesního těžení z traumat jiných lidí, ale také z „estetizace násilí" či utrpení. Takové hlasy se ozývaly jak v médiích, tak i mezi některými humanitárními organizacemi působícími na polsko-běloruské hranici. Jędrzej tyto výtky nebere na lehkou váhu – přiznává, že si tyto otázky musí klást pokaždé, když zveřejňuje fotografie z krizových míst. Zároveň však přesvědčeně odpovídá argumentem, že přítomnost médií je nezbytná, aby se svět dozvěděl, co se děje. Jak zdůrazňuje: „Vždy si kladu otázku, co by se například stalo s válkou na Ukrajině, kdyby odtud nebyly zprávy v médiích?"

Karol Grygoruk přiznává, že se setkal s velmi bolestivou kritikou. Nejvíce ho zasáhla slova blízké osoby, která ho přímo obvinila z „využívání chudoby" v souvislosti s projektem o krizi bezdomovectví: „Jednou mi velmi blízká osoba vytkla, že využívám hrdiny. A řeknu ti, doufám, že se stydí za to, co tehdy řekla. Ale tehdy mě to velmi bolelo. […] Využžívání chudoby. Bylo to strašně nepříjemné. A opravdu mě to nesmírně bolelo." Taková kritika byla pro něj obzvláště bolestivá, protože – jak sám zdůrazňuje – za své zapojení do tohoto projektu zaplatil problémy se zdravím. Přesto se domnívá, že vědomí svého privilegia s sebou nese povinnost jednat. Podle něj je lepší vystavit se kritice, než promarnit příležitost udělat něco důležitého: „Pro mě je mnohem horší nevyužít toto privilegium, než ho využít a vystavit se kritice." Karol vidí i širší kontext této diskuse – podobně jako v aktivismu i v sociálně angažované fotografii panuje přesvědčení, že se na ní nesmí vydělávat, že to musí být obětavost a poslání. On sám je však přesvědčen, že spravedlivá odměna za práci, která vyžaduje úplné nasazení, je něco naprosto normálního a potřebného. Zdůrazňuje však, že moc fotografa nad obrazem – tato „násilná převaha" – by rovněž měla podléhat kontrole: „Stejně jako je naším úkolem jako novinářů nebo dokumentaristů sledovat moc, měli bychom být i my, kteří máme tuto moc v rukou, moc nad fotografovanou osobou,

kontrolováni. Kontrolováni lidmi, kteří to vnímají, kteří to vidí, kteří to analyzují. A to, že se tato kritika vrací k nám, je velmi důležité."

Agnieszka Sadowska-Mazurek přiznává, že kromě každodenní práce v náročném terénu musela bojovat také s nenávistí a dezinformacemi. V určitém okamžiku zavolal do redakce „Gazety Wyborczej" ve Varšavě muž, který se představil jako vojákják a vyjádřil výhrady, že její fotografie „útočí na armádu". „Nebyla to žádná oficiální výtka, spíš soukromý názor. Takové fotografie navíc ani neexistovaly. Takže nevím, o co šlo," vzpomíná. Nejvíce ji však zasáhla organizovaná dezinformační kampaň související s fotografiemi dětí z Michałowa. „Byl to masivní útok. Anka Mierzyńska z Białegostoku to prošetřila a má o tom dokumentaci. Začalo to falešným účtem v Řecku, pak se obsah šířil dál, dostal se na různé stránky, až nakonec vybuchl. Mým způsobem, jak to přežít, bylo odříznout se – nečíst, nekomentovat. Nějak jsem to přežila, ale myslím, že to mělo význam pro mé psychické fungování." Ačkoli nedostávala přímé výhrůžky, v hlavě se jí objevoval strach: „Bydlím sama v domě. Vracela jsem se pozdě večer, ohlížela se a myslela si: možná tu někdo čeká, hodí mi kámen nebo cihlu do okna. Nic se nestalo, ale ten strach ve mně zůstal."

Vyprávěla také, že během své práce byla nacionalistickými kruhy rozpoznána jako fotoreportérka „Gazety Wyborczej". Popisovala situace, kdy „když se někde objeví, ukazují na ni prstem: ‚Hele, to je ta z Wyborczej, dejte si na ni pozor,' a směrem k ní létají nadávky a výmluvná gesta."

Agnieszka přesto zdůrazňuje, že věděla, proč tam je. Práce byla náročná, vyčerperpávající a psychicky zatěžující, ale provázel ji silný pocit smyslu a poslání.

Otázka: Jaký význam pro vás měly ocenění, publikace nebo výstavy těchto prací?

Jędrzej Nowicki přiznává, že jeho přístup k soutěžím a oceněním se se zkušenostmi měnil. Když byl mladší, přikládal jim velkou důležitost a považoval je za důležitý cíl sám o sobě. Dnes je vnímá především jako způsob, jak jeho fotografie „existují někde tam venku" – jak se dostávají mimo uzavřený redakční okruh a k širšímu publiku. Zdůrazňuje, že na soutěžích nejvíce oceňuje jejich potenciál vyvolat širší diskusi o světě, a ne jen samotné ocenění fotografa. Zároveň poznamenává, že některé soutěže, jako například World Press Photo, se mohou stát prostorem „vášnivých diskusí" o nuancích současného světa, například v případě kontroverzí souvisejících s oceněním ruských fotografů během války na Ukrajině. Nowicki také poukazuje na to, že jednotlivé fotografie málokdy mají reálný, systémový vliv na podobu světa. Jako fenomén – zejména v kontextu médií a soutěžních „balíčků" fotografií, které kolují po světě – má však fotografie obrovskou sílu, zejména na jednotlivce. „Vím, že často dostávám e-maily od lidí z různých koutů světa, kteří by chtěli pomoci nějakým lidem na Ukrajině nebo uprchlíkům a ptají se, kam mají poslat peníze," vypráví. Tento individuální vliv je pro něj nesmírně důležitý, stejně jako možnost ukázat ve svých delších formátech – vedle násilí a utrpení – „nějaký druh naděje a světla, které se někde na konci všech těchto událostí skrývá".

Agnieszka Sadowska-Mazurek říká, že ocenění a použití jejích fotografií ve veřejném prostoru prostoru pro ni byly zcela nečekané. „Bylo to tak vzdálené, že když se pak něco stalo a byly nějaké ceny, prostě jsem tomu nevěřila," přiznává. Zdůrazňuje, že se v tom všem cítila spíše skromně a uznání pro ni bylo příjemným překvapením a jakousi korunou její profesní dráhy. Důležitým potvrzením hodnoty její práce pro ni bylo, že Agnieszka Holland použila její fotografie ve své knize a vyjádřila tak uznání za její úsilí a nasazení. „Je to milé a vlastně takové příjemné zakončení mé profesní kariéry, i když vím, že jsem ze sebe dala všechno, co jsem mohla," dodává.

Otázka: Myslíte si, že vaše fotografie mají vliv na veřejné mínění nebo politická rozhodnutí?

Jędrzej Nowicki přiznává, že s postupem času se jeho pohled na tuto otázku stal vyváženějším. Na jedné straně vidí velice konkrétní, hmatatelný výsledek své práce – dostává zprávy od lidí z různých koutů světa, kteří se ptají, jak mohou pomoci uprchlíkům na Ukrajině nebo na hranicích, kam poslat peníze, komu nabídnout pomoc. To mu dává pocit, že fotografie může změnit jednotlivce, jejich myšlení a jednání, a tento vliv považuje za mimořádně důležitý. Zdůrazňuje však, že se nepovažuje za někoho, kdo mění svět, ani svou práci neobtěžuje „velkými kvantifikátory". Pro něj je fotografie spíše formou odporu proti stavu světa, pokusem vyjádřit nesouhlas s tím, jak vypadá realita. Pokud jeho fotografie někoho dojmou či změní něčí pohled, je to pro něj krásné, ale není to hlavní cíl jeho práce. Při sledování válečných událostí na Ukrajině a krize na hranicích pochopil, jak důležitá je samotná přítomnost médií a jak velký vliv mohou mít na to, jak Evropa a západní svět tyto události vnímají.

Karol Grygoruk hovoří o vlivu fotografie s velkým přesvědčením, ale také s pokorou vůči rozsahu tohoto vlivu. Zdůrazňuje, že změna světa není jednorázovým velkým gestem, ale „celým souborem nekonečných, vzájemně propojených malých činů, které pomalu mění svět." Věří, že i když díky jeho fotografii změní „jedna hlava, jedna perspektiva", je to už úspěch a „vítězství". Jako příklad síly obrazů uvádí ženskou stávávku v Polsku. Vzpomíná, že po každém protestu se vracel domů, publikoval fotografie, které byly okamžitě sdíleny, kolovaly na sociálních sítích, dostaly se na různé portály a „povzbudily celé Polsko", motivovaly lidi, aby vyšli do ulic i v menších městech. Právě v tom viděl hmatatelný vliv fotografie – jako součást většího aktivistického mechanismu. Myšlenka, že „sami změníme svět", je však „dětská" a „naivní". Vidí se spíše jako součást obrovského procesu, v němž různá „ozubená kolečka" – od pouličních protestů, přes vzdělávací aktivity až po strategickou litigaci – spolupracují, aby postupně posunuly realitu jiným směrem. Samotné focení nestačí, ale bez fotografií chybí materiál pro tuto práci. Proto je pro něj rozhodující vědomí souběžnosti těchto aktivit a vyhýbání se „aktivistickému kanibalismu", tedy vzájemnému podrývání smyslu práce druhých. Jak přiznává, „nečinnost je nejtěžší a extrémně depresivní", zatímco „privilegium možnosti jednat je léčivé a odměňující".

Agnieszka Sadowska-Mazurek vzpomíná, že ji velmi dojalo, když viděla, jak její fotografie dětí z Michałowa začaly žít vlastním životem – mimo kontext novin, ve kterých původně vyšly. Když je poprvé uviděla v Sejmu a na demonstracích, nemohla tomu uvěřit. Na jedné straně, jak říká, každý fotograf sní o tom, že jeho fotografie budou opravdu důležité, že budou mít vliv na běh událostí, dojmou lidi a něco změní. Na Na druhé straně přiznává, že na to nemyslela, když mačkala spoušť fotoaparátu. Když na ulicích slyšela skandování „Kde jsou děti z Michałowa?", byla upřímně dojatá, že je to kvůli jejím fotografiím, že přispěla k důležité veřejné diskuzi.

Otázka: Ovlivnila tato práce vaše další profesní nebo osobní rozhodnutí?

Jędrzej Nowicki přiznává, že zkušenosti z hranic významně ovlivnily jak jeho osobní, tak profesní život. Emocionální zátěž spojená s dokumentováním traumatu jiných lidí ho přiměla znovu se zamyslet nad svým zdravím a vytvořit si vědomější přístup ke svým vlastním hranicím. „Jsem pod odbornou psychiatrickou péčí. Nepoužívám látky měnící vědomí ani alkohol. Tyto věci jsem ze svého života vyloučil, protože emocionální zátěž byla natolik silná, že je pro mě snazší vše přijímat bez podpůrných prostředků a žít zdravěji," říká. Pokud jde o profesní rozhodnutí, zdůrazňuje, že každé setkání s lidským traumatem ovlivňuje jeho způsob práce a umožňuje mu lépe porozumět emocím, s nimiž se později setkává. Práce na hranici pro něj byla další lekcí o fungování státního aparátu a o instrumentalizaci lidí v politických hrách – i když, jak zdůrazňuje, mnohé z těchto mechanismů znal už dříve. Tato zkušenost

ale změnila jeho pracovní tempo i přístup: „Určitě to zpomalilo mou práci. Také mě to zklidnilo jako novináře i fotografa." Po letech práce v dynamickém tempu deníku si nyní častěji dopřává více času na jeden příběh, což plyne také z lekcí, které si odnesl z hranic. „Tiché čekání v lese, ty šeptané hlasy někde tam... to jsou věci, které se mi hluboce vryly do paměti a které také způsobily, že jako fotograf čím dál více šeptám a čím dál méně křičím, protože dříve tomu bylo naopak," přiznává.

Karol Grygoruk přiznává, že zkušenosti z hranic i jeho předchozí práce v oblasti bezdomovectví na něm zanechaly silnou osobní stopu. Nahromaděné emoce, příběhy, s nimiž se potýkal, a neustálý kontakt s cizím utrpením ho dovedly až k psychické krizi a problémům se spánkem. Na toto období vzpomíná jako na mimořádně těžké – na okamžik, kdy ho to, co zachycoval fotoaparátem, začalo přerůstat a vracelo se v podobě nočních můr a neodbytných vzpomínek. „Opravdu jsem to nezvládal. Odjel jsem na dva roky do Berlína – částečně kvůli soukromé situaci, ale také proto, že jsem už nemohl žít ve Varšavě. Pořád jsem měl v hlavě, že kdykoli můžu nasednout do auta a za dvě hodiny být zase tam, v tom lese, v té realitě. První rok to bylo opravdu velmi těžké." Vzpomíná na začátky skupiny Granica, kdy ještě neexistoval specializovaný mediální tým a většina povinností byla na něm: „Nabídl jsem, že založím Instagram, Facebook, postarám se o sociální sítě, protože jsem s tím měl zkušenosti. Najednou se ukázalo, že většina věcí je na mně. Později vznikla tísňová linka, integrovaná s těmito kanály. Byly situace, kdy jsem v pátek večer seděl s přáteli v Planu B, po první nebo druhé whisky, a najednou přišel poplach: dítě nedýchá v lese, je třeba okamžitě pomoci. První reakce? Telefon na dispečink: ‹‹Vidíte to? Zkontroloval to někdo?›› Protože v hlavě se okamžitě objeví strach, že to možná nikdo neviděl, někdo šel do koupelny... Takto se nedá fungovat." „Naštěstí se velmi rychle začaly aktivizovat různé profesní komunity. Spolupracovali jsme s organizacemi jako Reaktywacja, byla s námi Ela Podleśna – úžasná aktivistka a terapeutka s obrovskými zkušenostmi. Prováděli pro nás supervize. Také jsem se zapojil, protože jsem věděl, že mě to začíná opravdu ovlivňovat." Zpětně Grygoruk nepochybuje: „Neznám jediného člověka, který by tam pracoval déle než při jedné výpravě a jehož život by se radikálně nezměnil. Tato zkušenost zanechává stopy – čím více byl někdo zapojený, tím silněji ho to zasáhlo."

Pro **Agnieszku Sadowskou-Mazurek** se práce na hranicích stala zkušeností, která posílila smysl její profese. Po 35 letech v novinách a každodenním rytmu lokálního fotoreportérství jí práce na hranicích dala „profesionální kopanec", pocit, že udělala něco důležitého. Ačkoli už neplánuje žádné velké projekty, zdůrazňuje, že téma hranic jí umožnilo znovu pocítit potřebnost a doprovodné emoce byly velmi motivující. Nyní si dopřává častěji odpočinek a věnuje se i jiným věcem – „jezdí na kole" –, ale vědomí, že v této pozdní fázi své kariéry mohla ještě jednou zažít takový profesní impuls, v ní zůstává jako něco velmi cenného.

9 Závěr

Výchozím bodem této práce byl pokus zachytit podstatu současné humanitární fotografie v kontextu krize na polsko-běloruské hranici – nejen jako dokumentu, ale i jako formy angažovaného a emocionálního vyprávění o lidech postavených do hraničních situací. Při psaní této práce jsem se neustále potýkala s otázkami ohledně role obrazu ve světě poznamenaném krizí, nadbytkem informací a rozkolísaným hodnotovým systémem.

Tento příběh tvoří konkrétní snímky: ikonická fotografie šestnáctileté dívky s koťátkem v náručí; portréty několika malých dětí z Michałowa, které objímají plyšáky darované příslušníky pohraniční stráže – těmi samými, kteří je později během mrazivé noci odvezli do lesa a vrátili na běloruskou stranu hranice. K těmto vizuálním svědectvím se přidávají fotografie znázorňující zraněná těla, tváře plné strachu

a zoufalství, stejně jako dojemné obrazy tak houževnatého odhodlání, že některé přivedlo až na hranici sil nebo k smrti. Významné místo zde zaujímají záběry z podlaských lesů – kde ticho noci, světlo baterek a stopy přítomnosti skrývajících se lidí vytváří vyprávění o systémovém vyloučení, utrpení, ale také o lidské solidaritě a empatii.

Během práce jsem se snažila také najít odpověď na otázku, co způsobuje, že některé fotografie získávají status ikony. Zdá se, že síla humanitárního obrazu nespočívá pouze v jeho vizuálnálním obsahu, ale také – a možná především – v okamžiku, kdy se objeví ve veřejném prostoru. Právě historický, emocionální a mediální kontext – tedy kdo se dívá, kdy se dívá a za jakých okolností – rozhoduje o jeho mobilizačním potenciálu.

Ikonické obrazy – jako podoba Mariam – mají schopnost kondenzovat kolektivní zkušenost do jedné symbolické postavy. V ten moment se individuální příběh stává emblémem, který připomíná osudy celé komunity. Takové fotografie nesou i silný emocionální náboj: působí na nás, protože se můžeme ztotožnit s postavou na snímku, vidět v ní své dítě, rodiče, někoho blízkého. Důležitou roli hraje také estetizace – ať už záměrná či náhodná – která činí obraz kulturně srozumitelným a přístupnějším pro příjemce vychované v určité vizuální tradici.

Tato práce pro mě byla také setkáním s lidmi, kteří stojí na druhé straně fotoaparátu. Rozhovory s fotografy otevřely prostor pro pochopení, jak složitá a nejednoznačná je jejich každodennost – kolik etických dilemat přináší dokumentování utrpení. Slyšela jsem o hranicích, které nechtějí překročit, o okamžicích, kdy odkládají fotoaparát, protože je důležitější podat vodu nebo zavolat pomoc. Slyšela jsem o břemenu, které přináší vědomí, že fotografie může být použita v rozporu se záměrem autora.

Jejich rozhodnutí, dilemata a motivace jsou stejně významné jako samotné snímky. To, co se rozhodnou ukázat a co ne; jaký popis snímek doprovází, jaké vztahy budují s lidmi na fotografiích a jak reagují na kritiku – to vše spol spoluvytváří vnímání jejich práce. Z rozhovorů a analýz vyvstává obraz humanitární fotografie jako praxe hluboce zakořeněné v mezilidských vztazích – zapletené do napětí mezi novinářskou etikou a humanitárními hodnotami, poznamenané osobní zkušeností a psychickým zatížením samotných fotografů. Zvláště mi utkvěla v paměti reflexe Jędrzeje Nowického, který řekl, že po zážitcích z podlaského lesa „jako fotograf čím dál více šeptá a méně křičí". Mám pocit, že přesně vystihuje také změnu, která se dnes odehrává v oblasti angažované fotografie – od spektáklu utrpení k relačním obrazům, pořizovaným s větší pozorností a péčí o zobrazeného člověka.

A nakonec – otázka dopadu. Může fotografie něco změnit? Věřím, že ano. I ten nejmenší čin má význam. Pokud se alespoň jeden člověk podívá jinak, pokud si někdo dá tu práci pomoci – fotografie splní svou úlohu. Přála bych si, aby z této práce nejvíce zazněla myšlenka: ve světě, který často odsouvá lidská dramata na okraj, humanitární fotografie jim vrací důležitost.

Archiv této hranice není uzavřený. Každá další fotografie do něj zapisuje novou stranu.

10 Seznam použité literatury

10.1 Literatura (knihy a kapitoly v knihách)

FEHRENBACH, Heide a RODOGNO, Davide. The morality of sight. In: FEHRENBACH, Heide a RODOGNO, Davide (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015.
GLENSK, Urszula. *Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2024.
GRYGORUK, Karol. *Společensky angažovaná fotografie v 21. století*. Opava: Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2024.
LIDCHI, Henrietta. Finding the Right Image: British Development NGOs and the Regulation of Imagery. In: FEHRENBACH, Heide a RODOGNO, Davide (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015.
LINFIELD, Susie. *The Cruel Radiance: Photography and Political Violence*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2012.
NISSINEN, Sanna. Dilemmas of Ethical Practice in the Production of Contemporary Humanitarian Photography. In: FEHRENBACH, Heide a RODOGNO, Davide (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015.
PAULMANN, Johannes. *Humanitarianism and Media: 1900 to the Present*. New York; Oxford: Berghahn Books, 2019.
PŁAŻEWSKI, Ignacy. *Dzieje polskiej fotografii, 1839–1939*. Warszawa: 1982, s. 185.
POLMAN, Linda. *Karawana kryzysu. Za kulisami przemysłu pomocy humanitarnej*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2011.

RODOGNO, Davide a FEHRENBACH, Heide. Children and Other Civilians: Photography and the Politics of Humanitarian Image-Making. In: FEHRENBACH, Heide a RODOGNO, Davide (eds.). *Humanitarian Photography: a History*. New York: Cambridge University Press, 2015.
ROUILLÉ, André. *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*. Kraków: Universitas, 2007.
SONTAG, Susan. *Widok cudzego cierpienia*. Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2010.
SZARKOWSKI, John. *The Photographer's Eye*. New York: Thames & Hudson, 2007.

10.2 Vědecké články

BLOH, Katarzyna. Uchodźca, czyli kto? Wizerunek uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w internetowych portalach informacyjnych – aspekty prawne i kryminologiczne. *Biuletyn Kryminologiczny* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/bk/article/view/3323.
CYGAN, Mariusz. „Etyka w zawodzie fotoreportera". *Naukowy Przegląd Dziennikarski*. 2017, roč. 4.
FERENC, Tomasz a OLECHNICKI, Krzysztof. *Fotografia w działaniu: kontestacja, aktywizacja i interwencja* [online]. [cit. 2025-06-21]. Dostupné z: https://wladzasadzenia.pl/2022/22/fotografia-w-dzialaniu-kontestacja-aktywizacja-i-interwencja.pdf.
GARBOLIŃSKA, Agata. *Społeczności lokalne Podlasia wobec osób przekraczających polsko-białoruską granicę. Uwarunkowania postaw niechętnych* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.bbng.org/spolecznosci-lokalne-podlasia-wobec-osob-przekraczajacych-polsko-bialoruska-granice.
JAS-KOZIARKIEWICZ, Barbara. Obraz migrantów w trakcie kryzysu na granicy polsko-białoruskiej w 2021 i 2022 roku w „Wiadomościach" TVP. *Studia Politologiczne*. 2023, roč. 36.
KAWECKI, Emil. Medializacja kryzysu uchodźczego. Analiza dyskursów medialnych na przykładzie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. *Dziennikarstwo i Media*. 2023, roč. 24, č. 2, [cit. 2025-06-12]. Dostupné z: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277540.
KOŻDOŃ-DĘBECKA, Małgorzata. Polaryzacja medialna na przykładzie kryzysu migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej latem 2021 roku w relacjach trzech polskich telewizyjnych serwisów informacyjnych. *Media Bezpieczeństwo Kontrterrorizm*. 2023, roč. 15, č. 4, [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/MBK/article/view/9089.
LEŚNICZAK, Rafał. *Wizerunek kryzysu migracyjnego na granicy Białorusi z Unią Europejską w „Gazecie Wyborczej", „Rzeczpospolitej" i „Dzienniku Gazecie Prawnej" w perspektywie framing analysis* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://orcid.org/0000-0003-0099-4327.
MÄENPÄÄ, Jenni. Future directions of professional photographers: a case study of changing hats between journalism and humanitarian photography. *Nordicom Review* [online]. 2023, roč. 44, č. 1, [cit. 2025-06-12]. Dostupné z: https://sciendo.com/article/10.2478/nor-2023-0004.
MISZTAL, Michał. „Fotodziennikarskie naruszanie dóbr osobistych". *Biuletyn Edukacji Medialnej*. 2008, roč. 1.
MUSARO, Pierluigi. The Banality of Goodness: Humanitarianism between the Ethics of Showing and the Ethics of Seeing. *Humanity* [online]. 2015, roč. 6, č. 2 [cit. 2025-06-28]. Dostupné z: https://muse.jhu.edu/article/587282.
NIEDŹWIEDZKI, Damian. *Kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej. Analiza zjawiska w perspektywie ładu społecznego* [online]. [cit. 2025-05-30]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/386531189_Kryzys_humanitarny_na_granicy_polsko-bialoruskiej_Analiza_zjawiska_w_perspektywie_ladu_spolecznego.
OCIEPKA, Beata. Dziennikarzom wstęp wzbroniony: kryzys na polsko-białoruskiej granicy w 2021 r. jako wydarzenie (nie)relacjonowane przez media. *Studia Medioznawcze*. 2023, roč. 24, č. 2 (93).
PALĘCKA, Agata. *Freezing face emoji. o komunikacji i autoprezentacji granicznej* [online]. [cit. 2025-05-30]. Dostupné z: https://www.bbng.org/freezing-face-emoji-o-komunikacji-i-autoprezentacji-granicznej.
PAULMANN, Johannes. *Humanitarianism and Media: Introduction to an Entangled History* [online]. [cit. 2025-06-06]. Dostupné z: http://berghahnbooks.com/title/PaulmannHumanitarianism.
RODOGNO, Davide a FEHRENBACH, Heide. "A horrific photo of a drowned Syrian child": Humanitarian photography and NGO media strategies in historical perspective. *International Review of the Red Cross* [online]. 2015, roč. 97, č. 900, [cit. 2025-06-21]. Dostupné z: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_900-9.pdf.
SENDYKA, Rafał, JUDZIŃSKA, Natalia. *Opustoszałe obozy i sojusznicze rzeczy. Materialność kryzysu humanitarnego* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.bbng.org/opustoszale-obozy-i-sojusznicze-rzeczy-materialnosc-kryzysu-humanitarnego.
SZCZĘSNA, Aleksandra. Przejście od fotografii humanistycznej do fotografii humanitarnej. Manipulacja w fotografii w kontekście konfliktów politycznych. *Czasopisma Ignatianum* [online]. [cit. 2025-05-24]. Dostupné z: https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/pk/article/view/pk.2024.4603.110.
STEMPOWSKI, T. „Warunki są bardzo złe w tym kraju". Zdjęcia organizacji humanitarnych w Polsce na początku lat 20. XX w. [online]. Fototekst.pl. [cit. 15. 6. 2025]. Dostupné z: http://fototekst.pl/warunki-sa-bardzo-zle-w-tym-kraju-zdjecia-organizacji-humanitarnych-w-polsce-na-poczatku-lat-20-xx-w/.
SZYLKO-KWAS, Joanna. *Two crises – framing messages about the crisis on the Polish-Belarusian border* [online]. [cit. 2025-07-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/377072603_Two_crises_-_framing_messages_about_the_crisis_on_the_Polish-Belarusian_border.
TYMIŃSKA, Agata, ŚWIERKOCKA, Olga. *Polityka migracyjna – wielka nieobecna kampanii. Narracje o migracjach w kampanii do wyborów samorządowych 2024 r.* [online]. Helsińska Fundacja Praw Człowieka [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://hfhr.pl/upload/2024/07/polityka-migracyjna-wielka-nieobecna-kampanii-samorzadowej.pdf.
TYMIŃSKA, Ada. Zarządzanie strachem czy racjonalnością? Antyuchodźcza mowa nienawiści na granicy polsko-białoruskiej. *Kwartalnik Trzeci Sektor*, 2022, č. 59–60 (3–4). [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.kwartalnik3sektor.pl/pl/wszystkie-numery/kwartalnik-trzeci-sektor-numer-59-60-3-4-2022/175-none.

10.3 Novinové články

X Ogólnopolska wystawa fotografiki [online]. Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://zacheta.art.pl/pl/wystawy/x-ogolnopolska-wystawa-fotografiki
ALBOTH, Anna. Jak podam już tę zupę, rozmasuję zziębnięte stopy, muszę powiedzieć: „Jesteście w kompletnej dupie". *Wyborcza.pl* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,27718216,jak-podam-juz-te-zupe-rozmasuje-zziebniete-stopy-musze-im.html#s=S.embed_article-K.C-B.1-L.5.zw.
AMNESTY INTERNATIONAL. Usnarz Górny: raport z wizyty. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.amnesty.org.pl/usnarz-gorny-raport-z-wizyty.
BOCZEK, Krzysztof. Fotografka dzieci z Michałowa: „Czuję się zaszczuta". Media PiS nie przeproszą za oszczerstwa. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/fotografka-dzieci-z-michalowa-czuje-sie-zaszczuta-media-pis-nie-przeprasza.
BOGUSZ, Andrzej. W lesie na granicy. *Polityka* [online]. 2022-10-25 [cit. 2024-06-26]. Dostupné z: https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/2136356,1,w-lesie-na-granicy.read.
BORODAJ, Dorota. Pamiętacie o Usnarzu? Tkwili uwięzieni na granicy ponad dwa miesiące. Wiecie, co się z nimi stało? [online]. [cit. 17. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/pamietacie-o-usnarzu-tkwili-uwiezieni-na-granicy-wiecie-co-sie-z-nimi-stalo.
CIASTOCH, Marta. „Możemy ich nakarmić i dać ubrania, ale zostawiamy ich w lesie. To jest najtrudniejsze." [online]. *Noizz.pl*, 6. 10. 2021. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://noizz.pl/wywiady/aktywisci-pomagaja-migrantom-na-granicy-polsko-bialoruskiej-wywiad-z-karolem/vtjrgte.
CHOŁODOWSKI, Maciej. 5,5 m wysokości, 170 km długości, 50 tis. tun oceli. Stanął mur na granicy polsko-białoruskiej. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28637521,stana-mur-na-granicy-polsko-bialoruskiej.html.
CHOMETOWSKA, Zofia [online]. In: Fundacja Archivum Fotografii. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://faf.org.pl/artists/zofia-chometowska
CHRZCZONOWICZ, Magdalena. Sejm przyjął ustawę o wywózkach na granicę. I odrzucił poprawkę o dzieciach. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/sejm-przyjal-ustawe-o-wywozkach-na-granice-i-odrzucil-poprawke-o-dzieciach.
Culture.pl. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-rolke.
CZUCHNOWSKI, Wojciech. Dziennikarze na granicy. Wbrew zakazowi nadal będziemy pracować na terenie stanu wyjątkowego. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/7,75398,27568088,my-dziennikarze-wbrew-zakazowi-nadal-bedziemy-pracowac-na.html#s=S.embed_article-K.C-B.1-L.5.zw.
Czy to dzieci z Michałowa? Nowe nagranie z pogranicza. *TVN24* [online]. [cit. 2025-07-25]. Dostupné z: https://tvn24.pl/polska/dzieci-z-michalowa-gdzie-sa-nowe-nagranie-grupy-migrantow-z-dziecmi-st5447998.
ČTK. Erdogan hrozí otevřením hranic migrantům do Evropy. [online]. České noviny, 25. 11. 2016 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/erdogan-hrozi-otevrenim-hranic-migrantum-do-evropy/1421116.
ČTK. Izrael žádá vysvětlení přítomnosti fotografů zahraničních médií při útoku Hamásu. [online]. ČTK, 9. 11. 2023 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/izrael-zada-vysvetleni-pritomnosti-fotografu-zahranicnich-medii-pri-utoku-hamasu/2438613.
CZYŻEWSKA, Basia. „Granice człowieczeństwa": Wystawa fotografii znad granicy z Białorusią. *Vogue Polska* [online]. [cit. 3. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.vogue.pl/a/wystawa-fotografii-znad-granicy-polsko-bialoruskiej.
Dispatches: Why i Shared a Horrific Photo of a Drowned Syrian Child. *Human Rights Watch* [online]. 2015-09-02 [cit. 2025-05-29]. Dostupné z: https://www.hrw.org/news/2015/09/02/dispatches-why-i-shared-horrific-photo-drowned-syrian-child.

Dzieci gorszego Boga. Białorusini opróżnili magazyny w Bruzgach i wyrzucili uchodźców na granicę. *Wyborcza.pl* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28261359,dzieci-gorszego-boga-bialorusini-oproznili-magazyny-w-bruzgach.html.
DRENDA, Olga. *Chris Niedenthal – portrecista PRL-u* [online]. *Digital Camera Polska*. [cit. 26. 7. 2025]. Dostupné z: https://digitalcamerapolska.pl/inspiracje/668-chris-niedenthal-portrecista-prl-u.
CHOŁODOWSKI, Maciej. Dzieci z Michałowa. Trzy dziewczynki mają koczować w pasie przygranicznym na Białorusi. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27678915,dzieci-z-michalowa-trzy-dziewczynki-maja-koczowac-w-pasie-przygranicznym.html.
CHOŁODOWSKI, Maciej. Funkcjonariuszka Straży Granicznej, żołnierz i siedmiu policjantów poszkodowanych w wyniku zajść na przejściu w Kuźnicy. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27811505,kryzys-na-granicy-polsko-bialoruskiej-ranny-policjant-w-wyniku.html.
CHOŁODOWSKI, Maciej. Polscy strażnicy pomogli imigrantce z Erytrei, która urodziła na granicy polsko-białoruskiej. Ujawniamy kulisy zdarzenia. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,30910447,to-straznik-graniczny-odcial-pepowine-dziecko-erytrejki-trafilo.html.
CHOŁODOWSKI, Maciej. Strażniczka strzelała do aktywistů z broni hukowej. Prokuratura umarza postępowanie: to była pomyłka. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,31167994,strazniczka-strzelala-do-aktywistow-z-broni-hukowej-prokuratura.html.
CHOŁODOWSKI, Maciej. Żołnierz strzelił Syryjczykowi w plecy, bo miał się potknąć? 22-latek po operacji. Lekarze: Miał ogromne szczęście. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,30373032,kryzys-na-granicy-polsko-bialoruskiej-zolnierz-strzelil-w.html.
DOMAGAŁA, Małgorzata. Lubelskie. Migranci z Syrii i Jemenu poprosili o pomoc. Aktywiści nie są w stanie do nich dotrzeć. *Wyborcza.pl* [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,27639619,lubelskie-migranci-z-syrii-i-jemenu-poprosili-o-pomoc-aktywisci.html.
Europa w jaką wierzymy [online]. [cit. 2025-06-16]. Dostupné z: https://thetrueeurope.eu/europa-w-jaka-wierzymy/.
KANCELARIA PREZESA RADY MINISTRÓW. Polskie granice są skutecznie chronione – ruszyła kampania informacyjna skierowana do nielegalnych migrantów. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.gov.pl/web/premier/polskie-granice-sa-skutecznie-chronione--ruszyla-kampania-informacyjna-skierowana-do-nielegalnych-migrantow.
Julia Pirotte: fotografka kilku ojczyzn [online]. Niezła Sztuka. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://niezlasztuka.net/o-sztuce/julia-pirotte-fotografka-kilku-ojczyzn.
KLIMOWICZ, Joanna. Dzieci gorszego Boga. Białorusini opróżnili magazyny w Bruzgach i wyrzucili uchodźców na granicę. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28261359,dzieci-gorszego-boga-bialorusini-oproznili-magazyny-w-bruzgach.html.
KLIMOWICZ, Joanna. „Musisz być silny dla dzieci". Mąż i pięcioro dzieci żegnają Avin, Kurdyjkę, która zmarła po tułaczce w polskim lesie. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27968363,musisz-byc-silny-dla-dzieci-maz-i-piecioro-dzieci-zegnaja.html.
KLIMOWICZ, Joanna. Wystawa zdjęć uchodźców z polsko-białoruskiej granicy zniszczona. Obok bazgrołów – znak Polski Walczącej. [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,29987340,wystawa-zdjec-uchodzcow-z-polsko-bialoruskiej-granicy-zniszczona.html.
KROMER, Oktawia. Fotografowała dzieci uchodźców z Michałowa. „Gdybym tylko wiedziała, że je wywiozą...". [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,27641160,fotografowala-dzieci-uchodzcow-z-michalowa-gdybym-tylko-wiedziala.html.
Kryzys na granicy polsko-białoruskiej. Mieszkaniec obszaru objętego stanem wyjątkowym o aktualnej sytuacji. *TVN24* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://tvn24.pl/polska/kryzys-na-granicy-polsko-bialoruskiej-mieszkaniec-obszaru-objetego-stanem-wyjatkowym-o-aktualnej-sytuacji-st5485002.
Laureant MVR / Mojżesz Worobejczyk. Zapomniany geniusz [online]. Fototapeta.art.pl. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://fototapeta.art.pl/2023/mvr.php.
LAURENT, Olivier. Souvid Datta Question. [online]. [cit. 16. 6. 2025]. Dostupné z: https://time.com/4772234/souvid-datta-question/.
LAURENT, Olivier. What the Image of Aylan Kurdi Says About the Power of Photography. *Time* [online]. [cit. 2025-06-21]. Dostupné z: https://time.com/4022765/aylan-kurdi-photo/.
Migranci z Czerlonki trafili do ośrodka. Internauci wściekli na aktywistów. [online]. [cit. 12. 6. 2025]. Dostupné z: https://www.wprost.pl/kraj/11724604/migranci-z-czerlonki-trafili-do-osrodka-internauci-wsciekli-na-aktywistow.html.
MIERZYŃSKA, Anna. Śmiertelna pułapka. Ludzie z Bliskiego Wschodu nie wiedzą, jaki koszmar czeka ich na granicy. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/smiertelna-pulapka-ludzie-z-bliskiego-wschodu-nie-wiedza-jaki-koszmar-czeka-ich-na-granicy.
Migrantka z raną oka. Dyrekcja szpitala: postrzelono ją z broni śrutowej. *TVN24* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://tvn24.pl/najnowsze/dubicze-cerkiewne-migrantka-z-rana-oka-postrzelono-ja-z-broni-srutowej-st7969951.
MOSKWA, Maciej. *Reporter w debacie o uchodźcach: Może być dobro indywidualnej osoby, ale nie ma czegoś takiego jak "dobro sprawy", to nie Kościół*. Gazeta Wyborcza [online]. [cit. 21. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,30457061,jak-zapytasz-aktywiste-na-granicy-bialoruskiej-co-mysli-o-tym.html
PAWŁOWSKA, Danuta. Imigranci w Europie: co wiemy o ich pochodzeniu, wieku i wykształceniu. [online]. [cit. 29. 6. 2025]. Dostupné z: https://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,30447051,imigranci-w-europie-co-wiemy-o-ich-pochodzeniu-wieku-i-wyksztalceniu.html.
PAWŁOWSKI, Roman. Mojżesz spoczął w Bohonikach. Kolejny pogrzeb uchodźcy zmarłego na granicy. *OKO.press* [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/mojzesz-spoczal-w-bohonikach-kolejny-pogrzeb-uchodzcy-zmarlego-na-granicy.
Po 10 tys. zł odszkodowania dla fotoreporterów zatrzymanych przy granicy z Białorusią. *Press.pl* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.press.pl/tresc/86663,po-10-tys_-zl-odszkodowania-dla-fotoreporterow-zatrzymanych-przy-granicy-z-bialorusia.
Podsumowanie roku 2024 na granicy polsko-białoruskiej. Warszawa: [bez wydavatele], březen 2025 [online]. [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/wp-content/uploads/2025/04/WAM-podsumowanie-2024.pdf.
Pogrzeb kobiety, która zmarła na granicy. Etiopczycy domagają się sprawiedliwości od Polski. *Salon24.pl* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.salon24.pl/newsroom/1289221,pogrzeb-kobiety-ktora-zmarla-na-granicy-etiopczycy-domagaja-sie-sprawiedliwosci-od-polski.
[1] POLSCY saperzy na granicy z Rosją. Jak przebiegają prace nad zabezpieczeniem terenu [online]. RMF24.pl. [cit. 21. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.rmf24.pl/regiony/olsztyn/news-polscy-saperzy-na-granicy-z-rosja-jak-przebiegaja-prace-nad-,nId,7997852.
POLSKÁ TISKOVÁ AGENTURA (PAP). Veszło w życie rozporządzenie ws. zawieszenia prawa do składania wniosków o azyl. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.pap.pl/aktualnosci/weszlo-w-zycie-rozporzadzenie-ws-zawieszenia-prawa-do-skladania-wnioskow-o-azyl.
Polska: Lekarze bez Granic prowadzą działania na granicy polsko-białoruskiej. *Lekarze bez Granic* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://lekarze-bez-granic.pl/polska-lekarze-bez-granic-prowadza-dzialania-na-granicy-polsko-bialoruskiej.
Polskie granice są skutecznie chronione - ruszyła kampania informacyjna skierowana do nielegalnych migrantów - Kancelaria Prezesa Rady Ministrów - Portal Gov.pl. *Gov.pl* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.gov.pl/web/premier/polskie-granice-sa-skutecznie-chronione--ruszyla-kampania-informacyjna-skierowana-do-nielegalnych-migrantow.
PRZYBORSKA, Katarzyna. W Hajnówce rusza proces pětice aktivistů. Zločin? Záchrana pro sedm dětí a tři dospělé. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://krytykapolityczna.pl/kraj/w-hajnowce-rusza-proces-piatki-aktywistow-przestepstwo-ratunek-dla-siodemki-dzieci-i-trojga-doroslych/
Rafał Milach – profil fotografa [online]. *Magnum Photos*. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/photographer/rafal-milach/.
Raport – We Are Monitoring [online]. We Are Monitoring [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/raport/.
RUMIEŃCZYK, Bartosz. UJ boi się. Wystawa o granicy polsko-białoruskiej zdjęta decyzją dziekana. [online]. [cit. 16. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/uj-boi-sie-zolnierzy-wot-wystawa-zdjeta.
Rzeczniczka Straży Granicznej o nagraniu, na którym słychać, jak migranci proszą o pomoc i azyl w Polsce. *TVN24* [online]. [cit. 2025-07-25]. Dostupné z: https://tvn24.pl/polska/stan-wyjatkowy-migranci-z-michalowa-na-nagraniu-chcemy-zostac-w-polsce-chcemy-azylu-komentarz-rzeczniczki-strazy-granicznej-st5441496.
SANTORA, Marc a Monika PRONCZUK. Hiding in forests, migrants try to outwit Poland's border guard. *The New York Times* [online]. 11. listopadu 2021 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2021/11/11/world/europe/poland-forests-border-crisis.html. SAWCZENKO, Agata. Tomasz Musiuk, wicedyrektor szpitala w Hajnówce: Pacjentów z granicy mamy coraz więcej. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://poranny.pl/tomasz-musiuk-wicedyrektor-szpitala-w-hajnowce-pacjentow-z-granicy-mamy-coraz-wiecej/ar/c14-18547721.
SIEDLECKA, Ewa. Slajdy, krew i trupy. Błaszczak i Kamiński na granicy absurdu. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/2136504,1,slajdy-krew-i-trupy-blaszczak-i-kaminski-na-granicy-absurdu.read.
SROCZYNSKA, Katarzyna. Granica polsko-białoruska – nielegalnie, wrażliwi. *Tygodnik Powszechny* [online]. [cit. 26. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.tygodnikpowszechny.pl/granica-polsko-bialoruska-nielegalnie-wrazliwi-173530.
TOMCZAK, Małgorzata. Rodziny z dziećmi, wykształcona Afganka, ciężarna kobieta – osoby takie, jak w filmie Holland, są na granicy wyjątkami. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,30395672,a-co-jesli-dla-migrantow-to-lepiej-ze-straz-graniczna-przerzuca.html#s-S.embed_link-K.C-B.1-L.5.zw.
THEUS, Julia. Dzieci z Michałowa wypchnięte na Białoruś – wiemy, gdzie jest dwoje z nich. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/wiemy-gdzie-jest-dwojka-dzieci-z-michalowa.
THEUS, Julia. Rząd przyjmuje przepisy o użyciu broni na granicy – podsumowanie dnia 19 czerwca. [online]. [cit. 15. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/rzad-przyjmuje-przepisy-o-uzyciu-broni-na-granicy-podsumowanie-dnia-19-czerwca.
Trzej fotoreporterzy zatrzymani i przeszukani pod Michałowem. „Oczekujemy wyjaśnień od MON". *WirtualneMedia.pl* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.wirtualnemedia.pl/artykul/fotoreporterzy-zatrzymani-pod-michalowem-maciej-nabrdalik-maciej-moskwa-martin-divisk.
Uwięzieni pomiędzy granicami. Zagrażające życiu konsekwencje zwiększonej militaryzacji i przemocy na granicy polsko-białoruskiej. *Lekarze bez Granic* [online]. [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://lekarze-bez-granic.pl/wp-content/uploads/raport_lekarze-bez-granic_uwiezieni-pomiedzy-granicami.pdf.

WALOCH, Natalia. Ala ma kota i Mariam ma kota. Ala idzie do szkoły, Mariam nie. Bo utknęła na granicy. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,163229,27517239,ala-ma-kota-i-mariam-ma-kota-ala-idzie-do-szkoly-mariam-nie.html.
WIELOWIEYSKA, Dominika. Tusk i migranci. Warto przypomnieć, co mówił kilka lat temu. [online]. [cit. 19. 7. 2025]. Dostupné z: https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,31073187,tusk-i-migranci-warto-przypomniec-co-mowil-kilka-lat-temu.html.
WOJTASZCZYK, Jakub. Służby przyjeżdżały do urzędów i ogłaszały: „Jak zobaczycie czarnych, trzeba zgłaszać!". *OKO.press* [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://oko.press/urszula-glensk-granica-rozmowa.
Working with NGOs [online]. Magnum Photos [cit. 2025-06-16]. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/theory-and-practice/working-with-ngos/.
World Press Photo: Kontrowersje wokół zdjęcia roku. *Fotopolis.pl* [online]. [cit. 2025-06-28]. Dostupné z: https://www.fotopolis.pl/newsy-sprzetowe/branza/14686-world-press-photo-kontrowersje-wokol-zdjecia-roku.
Zapis socjologiczny [online]. *Culture.pl*. [cit. 27. 7. 2025]. Dostupné z: https://culture.pl/pl/dzielo/zofia-rydet-zapis-socjologiczny.
Zmarł żołnierz pchnięty nożem na granicy polsko-białoruskiej. *Radio Białystok* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/239538.
ŻYŁA, Marcin. Ludzie na granicy. [online]. [cit. 25. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.tygodnikpowszechny.pl/ludzie-na-granicy-168740.

10.4 Online zdroje

African e-Journals Project [online]. Michigan State University. [cit. 21. 6. 2025]. Dostupné z: *https://d.lib.msu.edu/aejp*.
Code of Conduct on Images and Messages [online]. CONCORD Europe [cit. 2025-06-16]. Dostupné z: https://concordeurope.org/2012/09/27/code-of-conduct-on-images-and-messages/.
A Vanished World [online]. International Center of Photography. [cit. 28. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.icp.org/exhibitions/roman-vishniac-a-vanished-world.
Cornell Capa: Concerned Photographer [online]. International Center of Photography [cit. 2025-06-06]. Dostupné z: https://www.icp.org/browse/archive/collections/cornell-capa-concerned-photographer.
Decyzja Rady 94/428/WE z 16 czerwca 1994 r. [online]. EUR-Lex [cit. 2025-06-16]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21994D0628(01)&from=SK.
Ethical Content Guidelines: Upholding the Rights of the People in the Pictures [online]. Oxfam [cit. 2025-06-16]. Dostupné z: https://policy-practice.oxfam.org/resources/ethical-content-guidelines-upholding-the-rights-of-the-people-in-the-pictures-i-620935/.
Glensk Urszula, „Pinezka. Historie z granicy polsko-białoruskiej". *YouTube* [online]. [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=sdzkshqyu-M.
Lista zmarłych [online]. We Are Monitoring [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://wearemonitoring.org.pl/lista-zmarlych/.
Putting the People in the Pictures First: 2024 Updated Version – Guidelines for the Ethical Production and Use of Content, Images and Stories [online]. Save the Children [cit. 2025-06-16]. Dostupné z: https://resourcecentre.savethechildren.net/document/putting-the-people-in-the-pictures-first-2024-updated-version-guidelines-for-the-ethical-production-and-use-of-content-images-and-stories.
Sklep Bez Granic [online]. [cit. 2025-06-12]. Dostupné z: https://www.sklepbezgranic.pl/?fbclid=IwY2xjawLkvXFleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFmdHNSejdBZ3pFM0ZzamVJAR6qJswMoOqGdiA23nHOUjyKcVb9d0cRVxiqMI8XWLK-eul0iH1vJ_gQAUe4Gg_aem_myBUugUjoLN3C8qdkggWg.

11 Seznam reprodukovaných fotografií

Fotografie na obálce: Zpráva Amnesty International o situaci v Usnarzi Górnym „SITUACE V USNARZI GÓRNYM ZPRÁVA Z NÁVŠTĚVY DNE 24.08.2021".

Obr. 1 Foto: Russell Lee. Ruce starého farmáře, Iowa, 1936. 19
Obr. 2 Foto: David Seymour. Dívka znásilněná během války, v nápravně Albergo dei Poveri, Neapol.1948. 24
Obr. 3 Foto: Miguel Rio Branco. Fotografie z knihy Maldicidade. 25
Obr. 4 „Uprchlíci na okraji silnice. Na všech cestách vedoucích do Polska se venkovští uprchlíci, jako tato žena a její dvě děti, odvážně snaží dostat zpět do svých bývalých domovů, ze kterých byli vyhnáni krutou rukou války. Jsou velmi hladoví a snadno se stá vají oběťmi skvrnitého tyfu. Jsou to lidé, které se Američané prostřednictvím Červeného kříže snaží vyrvat ze spárů smrti a dát jim novou šanci na život. Je to obrovský úkol v zemi, kde se očekává, že do konce nadcházející zimy zemře na tyfus 65 000 lidí." [Překlad původního popisku], 1920, Sbírka fotografií ANRC, Library of Congress, LC-DIG-anrc-12048.. 26
Obr. 5 „Stypa, srpen, 13letý polský chlapec, který byl tři týdny vězněn Němci za to, že přinesl polské novinydo města ve Slezsku. Během pobytu ve vězení byl Němci zbit, což zanechalo trvalé jizvy viditelné na fotografii." [Překlad původního popisku], 1919, Sbírka fotografií ANRC, Library of Congress, LC-DIG-anrc-04350. 27
Obr. 6 Foto: Alter Kacyzne. Mostowa ulice v Lublinu, sbírka YIVO. 28
Obr. 7 Foto: Zofia Chomętowska. Pohled na varšavskou čtvrť Wola. Sbírka Nadace pro archeologii fotografie. 30
Obr. 8 Foto: Roman Vishniac. [Sara sedící na posteli v sklepním obydlí, s nastříkanými květinami nad hlavou], Varšava, 1935–1937. International Center of Photography. 31
Obr. 9 Foto: Julia Pirotte. Žena kojící dítě. 32
Obr. 10 Foto: Nilüfer Demir/ DHA. Alan Kurdi, detailní záběr. 37
Obr. 11 Foto: Kevin Carter. Sup a malá holčička. 39
Obr. 12 Foto: Don McCullin. Biafra, 1968. 40
Obr. 13 Foto: Thérèse Bonney. Uprchlice v Argelès-sur-Mer ve Francii, 1941. 42
Obr. 14 Pracovník organizace Near East Relief R. M. Davidson s nově přichozími v Erivanu. Časopis New Near East, duben 1922. 42
Obr. 15 Obálka alba Band Aid – Do They Know It's Christmas?. 44
Obr. 16 Foto: Roger Arnold. V červnu 2014 se Angelina Jolie, zvláštní vyslankyně UNHCR, setkala s Baw Meh, uprchlící z Myanmaru (z kmene Karen nebo Kayin) v uprchlickém táboře Ban Mai Nai Soi v Thajsku. 45
Obr. 17 Snímek obrazovky z oznámení fotografické soutěže zveřejněného na profilu LensCulture na Facebooku. 52
Obr. 18 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Srpen 2021, Usnarz Górny, uprchlíci z Afghánistánu na hraničním pásmu mezi Polskem a Běloruskem. Fotografie zveřejněná na stránkách Amnesty International. 60
Obr. 19 Foto: Jakub Kamiński/East News – Pohraniční stráž hlídkuje u uprchlíků na polsko-běloruské hranici v Usnarzi Górnym, srpen 2021. 60
Obr. 20 Foto: Sławomir Kamiński/Agencja Wyborcza.pl. Ministr vnitra Mariusz Kamiński a poslankyně Magdalena Filiks s fotografií dítěte uprchlíků během parlamentní debaty o prodloužení nouzového stavu. 63
Obr. 21 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Dokumenty zadržených novinářů ve Wiejkách. 66
Obr. 22 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Rozloučení s Avin, která před měsícem zemřela v nemocnici v Hajnówce v důsledku komplikací po ztrátě těhotenství spojené s hypotermií, bylo uspořádáno v pondělí (3. ledna) v pohřebním ústavu Wierzbicki v Białystoku. Jeji tělo bude odesláno do Iráku, kde se uskuteční pohřeb. 67

Obr. 23 Migranti překonávají bariéru na polsko-běloruské hranici tím, že jednoduše šplhají po ocelovém plotu. Záběr z filmu natočeného a zaslaného samotnými migranty. Fotografie z článku "Gazety Wyborczej". 68
Obr. 24 Foto: Czarek Sokołowski/AP. Polský voják na hranici s Ruskem, Dąbrówka, Polsko, 30. listopadu 2024. 70
Obr. 25 Migranti v autě aktivistky. Zdroj: Facebook/Beata Siemaszko. 71
Obr. 26 Polské hranice jsou účinně chráněny – byla zahájena informační kampaň zaměřená na migranty – fotografie zveřejněné na portálu gov.pl jako dokumentace aktivit v rámci informační kampaně. 73
Obr. 27 Foto: Wojciech Radwański/Agencja Wyborcza.pl. Do činnosti na podporu uprchlíků se mimo jiné zapojuje i herečka Maja Ostaszewska. 76
Obr. 28 Příklady příspěvků na sociálních sítích (Facebook) zveřejněných polskými politiky, které zobrazují osoby jiné než bílé pleti ve veřejném prostoru v Polsku s komentáři naznačujícími nebezpečí. Zpráva Helsinské nadace pro lidská práva, Migrační politika – velká absence v kampani. Narratives o migracích v kampani do voleb do zastupitelských orgánů 2024. 82
Obr. 29 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Fotoreportáž autora v časopise "PISMO". Mohammad ze Sýrie, v podchlazení, se zraněním žeber. Několik hodin poté, navzdory vážnému zdravotnímu stavu, bude odvezen z nemocnice a vyhoštěn pohraniční stráží do Běloruska. Lipiny, 2021. 87
Obr. 30 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Říjen 2021, Lipiny, lékaři poskytují pomoc uprchlíkům ze Sýrie, kteří strávili 10 dnů v lese. V důsledku zbití a podchlazení jedna osoba vyžadovala urgentní lékařský zásah. Celá skupina byla pohraniční stráží vyhnána zpět do Běloruska. 87
Obr. 31 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Říjen 2021, Narewka, pohraničník přivolán ke kurdské rodině, která požádala o mezinárodní ochranu v Polsku. Celá rodina s dětmi byla odvezena zpět na hranici s Běloruskem. 88
Obr. 32 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Říjen 2021, Narewka, kurdská matka těsně před tím, než byla odvezena polskou pohraniční stráží k hranici s Běloruskem. 88
Obr. 33 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Fotoreportáž "Zeď". 88
Obr. 34 Foto: Wojciech Radwański. Dobrovolnice a dobrovolníci Klubu katolické inteligence poskytují humanitární pomoc na polsko-běloruské hranici. 90
Obr. 35 Foto: Wojciech Radwański. Dobrovolnice a dobrovolníci Klubu katolické inteligence poskytují humanitární pomoc na polsko-běloruské hranici. 90
Obr. 36 Foto: Mikołaj Kiembłowski. 28. srpna 2021, Jurowlany, kilometr od tábora v Usnarzi. 91
Obr. 37 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Salih z Iráku, 15 měsíců. Nový rok na hranici (2021/2022). 92
Obr. 38 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Muhammad (23 let) přišel o nohu při bombardování v jednom ze syrských měst. Na polském území ušel 30 kilometrů, včetně Bělověžského pralesa. Několik kilometrů od místa, kde jsme se potkali, ho měl vyzvednout přítel, který už n ěkolik let žije v Německu. 29.10.2021, Podlesí. 92
Obr. 39 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Uprchlíci na polsko-běloruské hranici. Srpen 2021. 92
Obr. 40 Foto: Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Migranti ze Sýrie, Jemenu a Egypta v lese poblíž polsko-běloruské hranice. 93
Obr. 41 Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Polsko-běloruská hranice. 94
Obr. 42 Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Polsko-běloruská hranice. 94
Obr. 43 Maciek Nabrdalik pro The New York Times. Polsko-běloruská hranice. 94
Obr. 44 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Expozice „Hranice lidskosti". 95
Obr. 45 Foto: Maciej Moskwa. Expozice „Hranice lidskosti". 96
Obr. 46 Foto: Karol Grygoruk. Expozice „Hranice lidskosti". 97
Obr. 47 Foto: Jędrzej Nowicki. Expozice „Hranice lidskosti". 97
Obr. 48 Agata Kubis. Fotografie pořízená dítětem, se kterým se setkano v lese. Expozice „Hranice lidskosti". 98
Obr. 49 Foto: Anna Maria Biniecka. Expozice „Hranice lidskosti". 98
Obr. 50 Foto: Tomasz Pienicki. Ilustrační fotografie z vernisáže výstavy „Hranice lidskosti" během Festivalu současného umění v Białystoku, 25. května 2022. Zleva: moderátor setkání a fotografové vystavující své práce – Agnieszka Sadowska, Agata Kubis a Mikołaj Kiembłowski. v pozadí část expozice, zobrazující fotografie pořízené na polsko-běloruském pohraničí. 99
Obr. 51 Fotografie: Galerie Sleńdzińských. Záběr z výstavy „Ujawnienie/Exposure". 100
Obr. 52 Fotografie: Galerie Sleńdzińských. Záběr z výstavy „Ujawnienie/Exposure". 100
Obr. 53 Fotografie: Galerie Sleńdzińských. Záběr z výstavy „Ujawnienie/Exposure". 100
Obr. 54 Foto: Andrzej Życiniec. Fotografie zničené na výstavě v Jelení Hoře. 102
Obr. 55 Foto: Adam Lach. Kurdka Imam Dler se svými bratry, manželem a dítětem se dvakrát pokusila překročit polsko-běloruskou hranici. Při druhém pokusu si zlomila kotník a byla převezena do polské nemocnice. 103
Obr. 56 Foto: Jakub Kamiński. Pohraniční stráž střeží uprchlíky na polsko-běloruské hranici v Usnarzu Górnym, srpen 2021. 103
Obr. 57 Foto: Jakub Kamiński. Pohraniční stráž střeží uprchlíky na polsko-běloruské hranici v Usnarzu Górnym, srpen 2021. 104
Obr. 58 Foto: Jakub Kamiński. Pohraniční stráž střeží uprchlíky na polsko-běloruské hranici v Usnarzu Górnym, srpen 2021. 104
Obr. 59 Foto: Jakub Kamiński. Lidé ze Sýrie, Afghánistánu, Jemenu nebo Iráku platí tisíce dolarů za možnost dostat se do západní Evropy přes Bělorusko a Polsko. Pokud je objeví polská pohraniční stráž, jsou opakovaně vytlačováni zpět do Běloruska. Aktivisté z n ěkolika nevládních organizací, jako je nadace Ocalenie, se jim snaží pomáhat. v době vrcholu krize pobývalo v Bělorusku od 3 do 4 tisíc migrantů. Někteří z nich přišli v Polsku o život. 104
Obr. 60 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza". 105
Obr. 61 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza". 105
Obr. 62 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Portrét Julie, uprchlice z Rwandy. 106
Obr. 63 Foto: Maciej Moskwa/Testigo Documentary. Fotoreportáž "Zeď". 107
Obr. 64 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl. 109
Obr. 65 Foto: Wojciech Radwański/AFP. 109
Obr. 66 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl. 110
Obr. 67 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl. 110
Obr. 68 Foto: Adam Stępień/Agencja Wyborcza.pl. 110
Obr. 69 Foto: Citizen Arrow. 111
Obr. 70 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. 113
Obr. 71 Poslanec Franciszek Sterczewski z Koalicji Obywatelskiej během debaty v polském parlamentu drží na řečnickém pultu fotografii šestileté Ayrin, která objímá Kapitána Misia – maskota uniformovaných složek. Fotografii pořídila Agnieszka Sadowska-Mazurek z deníku „Gazeta Wyborcza". 113
Obr. 72 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl, Fotografie jednoroční Ayten. 114

Obr. 73 Foto: Piotr Michalski/Dziennik Wschodni. 114
Obr. 74 Během papežské audience ve Vatikánu předala poslankyně strany Zelených Urszula Zielińska papeži Františkovi dopis organizace Rodziny bez granic týkající se situace uprchlíků na polsko-běloruské hranici. K dopisu poslankyně přiložila kopii fotografie polsko-běloruské hranici. K dopisu poslankyně přiložila kopii fotografie pořízené Agnieszkou Sadowskou-Mazurek z deníku „Gazeta Wyborcza". 115
Obr. 75 Snímky z programu zpravodajské stanice TVN. 115
Obr. 76 Ilustrace příspěvků ke Dni dětí na profilech humanitárních organizací na platformě Facebook. Nápis na fotografii: Dnes je Den dětí. Ne všechny děti ho stráví bezpečně doma. 116
Obr. 77 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Salih z Iráku, 15 měsíců. Nový rok na hranici (2021/2022). 117
Obr. 78 Foto: Mikołaj Kiembłowski 117
Obr. 79 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Bělověžský prales – aktivisté pomáhají rodině migrantů se dvěma dětmi. 117
Obr. 80 Projekt „I am waring you". 118
Obr. 81 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza". 119
Obr. 82 Foto: Jędrzej Nowicki. Drát natažený na polsko-běloruské hranici. 119
Obr. 83 Foto: Czarek Sokołowski/AP. Polský voják hlídkuje u kovové bariéry na hranici s Běloruskem v Białowieském pralese, 29. května 2024. Polsko tvrdí, že za narůstajícím naporem migrantů z Běloruska stojí právě Bělorusko a jeho hlavní spojenec – Rusko. 120
Obr. 84 Foto: Czarek Sokołowski/AP. Polští vojáci hlídají kovovou bariéru na hranici s Běloruskem v Bělověžském pralese, 29. května 2024. Podle Polska stojí za rostoucím tlakem migrantů ze strany Běloruska jeho hlavní spojenec – Rusko. 120
Obr. 85 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. 121
Obr. 86 Grafika ze zprávy Helsinského výboru pro lidská práva „Nezvěstní na polsko-běloruské hranici. Pushbacky jako faktor vynucených zmizení". 121
Obr. 87 Foto: Mikołaj Kiembłowski. 121
Obr. 88 Foto: Maciej Moskwa/Testigo Documentary. Mizar v Bohonikách. Hrob Ahmada Al-Hassana, první oběti migrační krize, která byla pohřbena v Polsku. Bohoniki, 2021. 122
Obr. 89 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Pohřeb dítěte migrantů překračujících běloruso-polskou hranici. 123
Obr. 90 Foto: Maciej Moskwa/Testigo. Pohřeb Abdieho Biratu Fite z Etiopie na farním hřbitově v Białowieży. Pastor Krzysztof Flasza objímá bratra zesnulého, Deriho. Białowieża, 2023. 123
Obr. 91 : Jakub Kamiński/East News. Pohřeb devatenáctiletého Ahmeda Al Hasana v Bohonikách. 123
Obr. 92 Foto: Jędrzej Nowicki. Zdravotníci kontrolují zdravotní stav uprchlického chlapce, který byl nalezen v lese. 125
Obr. 93 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. 126
Obr. 94 Migranti zadržení pohraniční stráží na Podlaském vojvodství v Polsku. Foto: Mikołaj Kiembłowski. 126
Obr. 95 Foto: Julia Fatima Zagórska, Lustrace příspěvku na profilu Facebooku skupiny Grupa Granica. Nápis na fotografii: Takto vypadají chodidla uprchlíků, kteří se mnoho dní brodí lesy, bažinami a ostnatými dráty. 127
Obr. 96 Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Uprchlík v polsko-běloruském pohraničí na konci srpna. 127
Obr. 97 Foto Mikołaj Kiembłowski. Bělověžský prales, 12.07.2022. 128
Obr. 98 Série příspěvků na facebookovém profilu skupiny Grupa Granica popisujících situaci hospitalizovaných migrantů. 129
Obr. 99 Série příspěvků na profilu Facebook skupiny Grupa Granica popisující zranění utrpěná migranty při konfrontacích s pohraničními službami. 129
Obr. 100 Foto: Agata Kubis. Dne 9. března 2022 převzala v Miláně fotoreportérka „OKO.press" Agata Kubis první cenu Inge Feltrinelli v sekci „Porušená práva". Do finále se dostalo pět žen, které používají fotografii jako nástroj občanského angažmá a v centru jejich zájmu stojí lidská práva. 130
Obr. 101 Foto: Karol Grygoruk. Projekt „Borderlands/Pogranicza". 130
Obr. 102 Foto: Mikołaj Kiembłowski. Aren, 27 let, z Nigérie."Zeptal jsem se, jestli si mohu vyfotit růženec na jeho krku. Neměl s tím problém. Mluvili jsme také o tom, že Polsko je velmi náboženská země. Tolik lidí, kteří vyznávají milosrdenství, tolik křesťanů, zdálo by se, že stejných jako on. Arenovi bylo těžké pochopit, jak je možné, že jsou zde takto zacházeni svými bratry ve víře. Nedivím se. Mně je těžko už 10 měsíců." 131
Obr. 103 Foto: Antek Mantorski. Kryzový intervenční bod Katolického klubu inteligence. 131
Obr. 104 Ilustrace příspěvku na facebookovém profilu skupiny Grupa Granica. Nápis na fotografii: Červen na hranici. 333 lidí potřebujících podporu. 132
Obr. 105 Foto: Grzegorz Dąbrowski/Agencja Wyborcza.pl. 133
Obr. 106 Foto: Agnieszka Sadowska/Agencja Wyborcza.pl. Bělověžský prales, skupina devíti uprchlíků ze Sýrie, Afghánistánu, Libanonu a Egypta byla nalezena Nadací Ocalenie. Uprchlíci byli několik dní na území Polska, ale pohraniční stráž je donutila přejít do Běl oruska, 30. srpna 2021. 133
Obr. 107 Fotografie z tiskového oddělení Teritoriálních obranných sil. 134
Obr. 108 Fotografie z tiskového oddělení Teritoriálních obranných sil. 134
Obr. 109 Fotografie z tiskového oddělení Teritoriálních obranných sil s popiskem: "Nepřetržitě hlídkujeme na polsko-běloruské hranici, pr společnou bezpečnost zůstanou vojáci teritoriálních obranných sil na stanovištích tak dlouho, jak bude potřeba." 134
Obr. 110 Foto: Adam Stępień/Agencja Wyborcza.pl. Otevření výstavy Agnieszky Sadowské-Mazurek. 136
Obr. 111 Portrét Karola Grygoruka. 137
Obr. 112 Portrét Jędrzeje Nowického. 138

12 Jmenný rejstřík

Adam Lach, 35, 85, 102, 103
Adam Stępień, 110, 136
Agata Kluczewska, 70
Agata Kubis, 85, 95, 98, 99, 101, 130
Agnieszka Holland, 78, 136
Agnieszka Sadowska-Mazurek, 16, 67, 95, 99, 101, 106, 111, 113, 115, 117, 121, 123, 126, 127, 133, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153
Ahmad Al-Hassan, 122
Ahmed Hamed al-Zabhawí, 63
Alaksandr Łukaszenka, 56, 57, 81
Alan Kurdi, 37, 38, 50
Aleksandra Szczęsna, 23
Alexandr Bazarevič, 122
Allan Sekula, 48
Alter Kacyzné, 28
Anastasia Zazuliak, 101
André Kertész, 19
André Rouillé, 23, 24
Andrzej Życiniec, 102
Angela Merkel, 74
Angelina Jolie, 44, 45
Anna Alboth, 35, 44, 137
Anna Bedyńska, 36
Anna Dąbrowska, 95, 124
Anna Maria Biniecka, 95, 98, 111

Antek Mantorski, 131
Antje Rávic Strubel, 118
Avin Irfan Zahir, 66
Barbara Kurdej-Szatan, 76
Baw Meh, 45
Beata Siemaszko, 71
Ben Shahn, 18
Bill Nichols, 48
Bob Geldof, 43
Bono, 44
Boutros Boutros-Ghali, 53
Brad Pitt, 45
Chris Niedenthal, 33, 34, 36
Citizen Arrow, 111
Clare Short, 53
Cornell Capa, 19
Czarek Sokołowski, 70, 85, 120
Dan Weiner, 19
David Levi Strauss, 38
David Seymour, 19, 24, 41
Davide Rodogno, 17
Don McCullin, 39, 116
Donald Tusk, 71, 74
Dorota van Vugt, 95
Dorothea Lange, 18
Eduard de Kam, 50
Edward Hartwig, 34
Edward Steichen, 31, 55
Eugène Smith, 18
Franciszek Sterczewski, 113
Fred Ritchin, 51
Friedrich Merz, 75
George Clooney, 45
Gina Diament, 32
Grzegorz Dąbrowski, 16, 107, 109, 110, 133
Halina Nieć, 75
Hanna Jarząbek, 86
Heide Fehrenbach, 17
Henry Cartier-Bresson, 23
Hugh Pinney, 37
Jacques De Millian, 54
Jakub Kamiński, 60, 85, 103, 104, 123
Janina Ochojska, 101
Jenni Mäenpää, 46, 47, 50, 52, 54
Jędrzej Nowicki, 95, 97, 119, 125, 135, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154
Joanna Kinowska, 99
John Szarkowski, 21
Jørgen Lissner, 43
Julia Pirotte, 32
Juliusz Domb, 26
Kacper Kowalski, 35
Kalina Czwarnóg, 84
Karol Grygoruk, 35, 36, 48, 50, 56, 95, 97, 101, 103, 105, 119, 124, 130, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153
Kasia Smutniak, 76
Kasia Strek, 85
Katarzyna Błażejewska-Stuhr, 76
Kenneth L. Roberts, 28
Kevin Carter, 39, 116
Kevin Rozario, 23
Kim Phuc Phan Thi, 38
Krzysztof Zatycki, 101
László Moholy-Nagy, 31
Leonard Freed, 19
Leopold II, 21, 39
Lewis Hine, 18
Linda Polman, 44, 45, 53, 54
Louis Daguerre, 21
Lucas Dolega, 55
Lutz Mükke, 54
Maciej Luczniewski, 85
Maciej Moskwa, 60, 65, 86, 87, 88, 95, 96, 106, 107, 122, 123, 144
Maciej Nabrdalik, 35, 65, 86, 87, 93, 94, 144
Maciej Stuhr, 76
Magda Mazuś, 124
Magdalena Cygan, 49
Magdalena Filiks, 63
Mahlet Kassa, 68
Maja Ostaszewska, 75, 76
Małgorzata Misztal, 49
Małgorzata Tomczak, 78
Marcin Żyła, 107
Marek Münz, 29
Maria Radwańska, 89
Mariam, 107, 108, 135, 154
Marian Fuks, 29
Mariusz Błaszczak, 62
Mariusz Kamiński, 62, 63
Mark Twain, 21
Martha Gellhorn, 16
Martin Divišek, 65, 87
Mary Ellen Mark, 51
Mateusz Wodziński, 62
Michael Barnett, 22
Michael Buerk, 43
Michael Dear, 118
Michał Dyjuk, 85
Miguel Rio Branco, 24, 25
Mikołaj Grynberg, 78
Mikołaj Kiembłowski, 86, 91, 92, 95, 99, 117, 121, 126, 128, 131
Mohammed Amin, 43
Moše Worobejczyk, 31
Mustafa Mohammed Murshed al-Raimiho, 63
Natalia Waloch, 108
Nick Ut, 38
Nilüfer Demir, 37
Nina Berman, 51
Olivier Laurent, 38
Paweł Szot, 112
Peter Bouckaert, 37, 51
Piotr Bystrianin, 84
Piotr Czaban, 71
Piotr Michalski, 114
Piotr Skrzypczak, 124
R. M. Davidson, 42
Rafał Milach, 35, 118
Raymond Depardon, 23
Recep Tayyip Erdoğan, 38
Robert Capa, 19, 41
Robert Doisneau, 23
Roger Arnold, 45
Roman Vishniac, 30, 31
Rudyard Kipling, 44
Russell Lee, 18, 19
Sanna Nissinen, 48, 49, 53
Shannon Ghannam, 47
Shreya Bhat, 51
Sławomir Kamiński, 63
Souvid Datta, 51, 52
Stefan Starzyński, 30
Steven Spielberg, 31
Susan Sontag, 17, 20, 21, 22, 36, 41, 47
Susie Linfield, 39, 40, 43, 48, 53
Tadeusz Rolke, 33
Thérèse Bonney, 41, 42
Tomasz Musiuk, 64
Tomasz Pienicki, 99
Tomasz Stempowski, 29
Urszula Glensk, 116
Urszula Zielińska, 115
Vladimir Putin, 81
W. F. Deedes, 54
Wacław Saryusz-Wolski, 26, 29
Wafaa Kamal, 63
Walker Evans, 18
Werner Bischof, 19
Wojciech Grzędziński, 102
Wojciech Radwański, 76, 86, 89, 90, 101, 109
Ziemowit Szczerek, 118
Zofia Chomętowska, 29, 30
Zofia Rydet, 34, 35

Současná polská humanitární fotografie
v kontextu krize na polsko-běloruské hranici

Počet stran: 160
Počet normostran: 226
Počet znaků včetně mezer: 408422
Autor práce: Mgr. Aleksandra Kossowska
Vedoucí práce: prof. Mgr. Václav Podestát
Oponent: MgA. Roman Vondrouš, Ph.D.
Institut tvůrčí fotografie
Filozoficko-přírodovědě fakulta v Opavě Slezská Univerzita v Opavě
Opava 2025